

**Міністерство внутрішніх справ
Харківський національний університет
внутрішніх справ
Національна академія правових наук України
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені
академіка В.В. Сташиса
Кримінологічна асоціація України**

*20-річчю заснування
Харківського національного університету
внутрішніх справ
присвячується*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

**Збірник матеріалів
Міжнародної науково-практичної конференції
17 квітня 2014 року**

Харків 2014

УДК 342.9:343.353:351.74
ББК 67.401 (4УКР)+66.3(4УКР)
К82

*Друкується відповідно до доручення
Харківського національного університету внутрішніх справ
від 17.02.2014 року, №18*

Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції [17 квітня 2014 року, м. Харків] / МВС України ; Харківський нац. ун-т внутр. справ ; Наук.-дослід. ін-т вивч. пробл. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : Золота миля, 2014. – 256 с.

Збірник матеріалів науково-практичної конференції висвітлює широке коло актуальних проблем чинного кримінального законодавства у сфері протидії корупції в Україні, а також інших зарубіжних країнах, теорію кримінального права і практику його застосування в частині боротьби з неправомірною вигодою (хабарництвом) та іншими видами зловживань службовими особами, результати пошуку рішень з актуальних питань протидії корупції та профілактичної роботи з населенням.

Для науковців, працівників правоохоронних органів, правників, аспірантів, ад'юнктів, здобувачів вищих навчальних закладів України, а також усіх, хто цікавиться проблемами запобігання і протидії корупції.

Публікації наведено в авторській редакції.

**Оргкомітет не завжди поділяє погляди
авторів публікацій.**

- © Міністерство внутрішніх справ України, 2014
- © Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014
- © Національна академія правових наук України, 2014
- © Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса, 2014
- © Кримінологічна асоціація України, 2014

ЗМІСТ

Гусаров Сергій Миколайович

КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНОМУ Й МІЖНАРОДНОМУ
ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВСЕСВІТНЬОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ9

Бандурка Олександр Маркович

КРИМІНОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ
АКТІВ – ВИМОГА ЧАСУ 13

Вознесенська Олена Володимирівна

ПІДСТАВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ
ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ ПОВНОВАЖЕННЯМИ (СТАТТІ 364-1,
365-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ) 18

Володавська Олена Сергіївна

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ
ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ21

Горлов Євгеній Володимирович

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ В ЧИННОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ
ЩОДО БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ 24

Гуренко Дмитро Юрійович

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ ПЕРЕВИЩЕННЯ
СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ27

Давиденко Вікторія Леонідівна

СУБ'ЄКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ
ПРАВОПОРУШЕННЯ30

Єднак В'ячеслав Михайлович

ПОСТАНОВЛЕННЯ СУДДЕЮ (СУДДЯМИ) ЗАВІДОМО
НЕПРАВОСУДНОГО ВИРОКУ, РІШЕННЯ, УХВАЛИ АБО
ПОСТАНОВИ (СТ. 365 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ) ЯК
КОРУПЦІЙНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ34

Житний Олександр Олександрович, Терещук Сергій Сергійович

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ НОРМ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ
ЗЛОЧИНІВ38

Загиней Зоя Аполлінаріївна ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОСОБА, ЯКА ЗДІЙСНЮЄ ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ПОВ'ЯЗАНУ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ», ЗА ДОПОМОГОЮ «ГЕРМЕНЕВТИЧНОГО КОЛА»	42
Зеленов Геннадій Михайлович ЩОДО «УДОСКОНАЛЕННЯ» СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 364 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	46
Каменський Дмитро Васильович КОРУПЦІЙНІ ЗЛОВЖИВАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ США	50
Кочедыков Сергей Сергеевич, Хрипушин Эдуард Николаевич К ВОПРОСУ ОБ ОБЪЕКТЕ ЗЛУОПОТРЕБЛЕНИЯ ДОЛЖНОСТНЫМИ ПОЛНОМОЧИЯМИ В УЧРЕЖДЕНИЯХ УИС РОССИИ	54
Кундеус Владислав Геннадійович ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ПОЛЯГАЮТЬ У ПРОПОЗИЦІЇ, ОБЦЯНЦІ ЧИ НАДАННІ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ, ЯК КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ.....	59
Митрофанов Ігор Іванович ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОВОКАЦІЮ ПІДКУПУ	63
Однолько Інна Валентинівна, Ковтан Діана Вікторівна КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ПРИЙНЯТТЯМ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ.....	67
Паинцев Дмитро Валентинович НЕПРАВОМІРНА ВИГОДА ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 368 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	71
Политова Анна Сергеевна УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА КОРРУПЦИОННЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ И РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ	74

Рябенко Максим В'ячеславович ЕКСПЕРТ ЯК ОСОБА, ЯКА ЗДІЙСНЮЄ ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА НАДАЄ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ.....	78
Северин Оксана Олександрівна ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	82
Харченко Вадим Борисович, Шиндель Юлія Ігорівна МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЗЛОВЖИВАННЯ ПОВНОВАЖЕННЯМИ ОСОБАМИ, ЯКІ НАДАЮТЬ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ.....	86
Храмцов Олександр Миколайович НАСИЛЬСТВО ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ.....	92
Черевко Кирило Олександрович ПИТАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТА ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК ВИДУ КОРУПЦІЙНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	95
Шаблистий Володимир Вікторович ОСОБЛИВОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ АБО ЯК ХАБАР СТАВ НЕКОРУПЦІЙНОЮ НЕПРАВОМІРНОЮ ВИГОДОЮ	98
КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	102
Брисковська Оксана Миколаївна ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ	102
Веприцький Роман Сергійович ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ НА 2013-2015 РОКИ	104
Буткевич Сергій Анатолійович БОРІТЬБА З ВІДМИВАННЯМ ГРОШЕЙ І КОРУПЦІЄЮ (ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА).....	107
Вітько Ілона Володимирівна ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ (ДОСВІД ГРУЗІЇ)	111
Вовк Вікторія Яківна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....	115

Дараган Валерій Валерійович ЩОДО ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ.....	119
Жежерун Роман Олегович ПЕВНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ГОЛОВАМИ КОМІТЕТІВ З КОНКУРСНИХ ТОРГІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ТОВАРІВ, РОБІТ, ПОСЛУГ	122
Жежерун Юлія Володимирівна ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ..	126
Заброда Дмитро Григорович БЛОГОВА ФОРМА РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ МВС УКРАЇНИ)	130
Кашкаров Олексій Олександрович ЩОДО АКТУАЛІЗАЦІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ КОРИСЛИВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ТА СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	134
Кондратов Дмитро Юрійович ПРАКТИКА БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В ПРАВООХОРОННИХ СТРУКТУРАХ США ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ.....	136
Литвинов Олексій Миколайович НА ЧАСІ ЗМІНА ПРІОРИТЕТІВ У БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ.....	140
Лысенко Виктория Александровна, Крамской Иван Сергеевич, Рязанова Наталия Александровна ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ КОРРУПЦИИ В МУНИЦИПАЛЬНОЙ СЛУЖБЕ.....	145
Миронюк Дмитро Миколайович ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	151
Ніколенко Ольга Вікторівна ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАСЛІДКІВ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ	156
Олішевський Олександр Володимирович БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ: ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ	161
Орлов Юрій Володимирович ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	164

Падалиця Галина Михайлівна ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	168
Пироженко Олександр Сергійович СПЕЦІАЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ – «НОВИЙ» ІНСТРУМЕНТ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ	172
Рибалка Наталія Олегівна РОЛЬ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ	176
Фіалка Михайло Ігорович СЛУЖБОВЕ ПІДРОБЛЕННЯ ЯК РІЗНОВИД КОРУПЦІЙНОГО ПРАВООПОРУШЕННЯ: СУЧАСНИЙ КРИМІНОЛОГІЧНИЙ СТАН ТА ХАРАКТЕРИСТИКА	179
Христич Інна Олександрівна КОРУПЦІЯ – ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ ІСНУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ	184
Цвіркун Наталія Юрївна ФАКТОРИ КОРУПЦІЇ	188
Швець Віктор Дмитрович ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН	192
Шевченко Ольга Вікторівна ДОСВІД СІНГАПУРУ В БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ	194
Шмегельская Юлія Александровна ВОПРОСЫ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ В РОССИИ В XVIII ВЕКЕ: ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ	198
Шульга Андрій Михайлович КОРУПЦІЯ ЯК ДЕТОНАТОР СУСПІЛЬНО ЗНАЧУЩИХ ПОДІЙ .. КОРУПЦІЯ В СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО БАНДИТИЗМУ (РЕЙДЕРСТВА)	202 205
Янченко Світлана Сергіївна ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В МІНІСТЕРСТВІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ (МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД)..... АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ ТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	208 212
Бандурка Ірина Олександрівна КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ.....	212

Бандурка Сергій Сергійович

МЕТОДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-
ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 217

Бубир Юлія Володимирівна

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКОННОГО ПРЕДСТАВНИКА ПО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОГО ПІД ЧАС
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ..... 221

Моїсєєв Михайло Сергійович

СУТНІСТЬ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ 223

Музичук Олександр Миколайович

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТА КОНТРОЛЮ ЗА
ДІЯЛЬНІСТЮ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ 227

Ніколайчук Альона Ігорівна

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї НАД ДІТЬМИ..... 230

Осадча Оксана Сергіївна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА ПРИ
ЗАСТОСУВАННІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПОВНОВАЖЕННІ 232

Синчук Василь Людвигович

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ
ПРОКУРАТУРИ..... 235

Суворова Римма Володимирівна

ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ У
ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ 238

Сідей Олена Валеріївна

ЗАСТОСУВАННЯ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ – ПРОДАЖУ В
ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА..... 242

Фролов Юрій Миколайович

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА
ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВНЗ УКРАЇНИ 245

НАШІ АВТОРИ: 249

Гусаров Сергій Миколайович,

доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної академії
правових наук України, заслужений юрист України
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНОМУ Й МІЖНАРОДНОМУ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВСЕСВІТНЬОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Продовження процесу інтеграції України до світового співтовариства вимагає, щоб наша держава при розробці та прийнятті нормативних актів у всіх сферах керувалась не лише внутрішнім (національним) правом, але й міжнародними правовими актами. Прагнення до членства в Європейському Союзі, вступ до Ради Європи, участь в Організації Об'єднаних Націй, інших міжнародних організаціях, а також супутні зовнішньополітичні процеси в сукупності з рішучими намірами подальшої розбудови в Україні правової держави й розвитку громадянського суспільства визначили вектор розвитку національної правової системи згідно із загальновизнаними міжнародними стандартами охорони прав та свобод людини. У зв'язку із цим перед владою країни та фахівцями, на знання й досвід яких спирається вітчизняний законодавець, постає складне завдання: забезпечити відповідність цим стандартам законодавства України, не зруйнувавши при цьому існуючі національні механізми регулювання правовідносин.

У конституційних актах України послідовно проголошується пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права щодо норм права внутрішньодержавного (розділ X Декларації про державний суверенітет України) та наголошується на тому, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана вітчизняним парламентом, є частиною національного законодавства (ст. 9 Конституції України). Як наслідок, у правових відносинах у державі поряд з нормами права, створеними національним законодавцем, мають застосовуватись і положення міжнародних угод.

Сучасний динамічний світ є, як ніколи раніше, взаємозалежним, взаємопов'язаним. Виникають, розвиваються, поглиблюються різноманітні господарські, політичні, культурні зв'язки між країнами, регіонами, континентами. Все більший вплив на розвиток конкретних держав здійснюють міжнародні економічні та політичні організації й об'єднання, а міжнародні промислові корпорації стають самостійним потужним «гравцем» у світовій економіці та по-

літиці. У таких умовах все більш гострою й очевидною стає проблема об'єднання зусиль держав у вирішенні низки масштабних загроз всесвітнього рівня – економічних, екологічних, політичних тощо. Однією з таких загроз національному й міжнародному правопорядку є корупція.

Із історії держави та права відомо, що корупція є одним з найдавніших явищ у системі суспільних відносин. Водночас, із розвитком регіональної та всесвітньої політичної, економічної й культурної інтеграції корупція набула масштабу всесвітньої небезпеки. Поширення корупції в багатьох сферах суспільно-політичного життя як на внутрішньому (національному), так і на всесвітньому (міжнародному) рівнях, стало одним із неминучих наслідків глобалізації. Відповідно, корупцію сьогодні не можна вважати проблемою якоїсь окремої країни (наприклад, України). Вона не має «національності».

У міжнародному кримінологічному співтоваристві під корупцією розуміють «зловживання державною владою для отримання зиску в особистих цілях». Суспільна небезпека корупції однакова для кожної країни і виражається в тому, що: а) державна політика диктується приватними інтересами осіб, які перебувають у влади і здатні впливати на владу в масштабах, що перевершують діяльність цієї влади щодо реалізації суспільних інтересів, а ключові рішення, які мають максимальний вплив на життя суспільства, приймаються на корупційній основі або для прикриття корупціонерів, що знаходяться в залежності від різноманітних «тіньових» фігур; б) прямі втрати від корупції ведуть до зменшення доходів державного бюджету, зменшуючи обсяг виробленого валового національного продукту; в) корупція розширює тіньову економіку, руйнує конкуренцію, адже незаконні винагороди представникам публічної влади забезпечують надання неконкурентних переваг, що підриває ринкові відносини як такі, створює нові корупційні монополії, часто пов'язані з організованою злочинністю, знижує ефективність економіки в цілому; г) корупція позбавляє державу можливості забезпечити дотримання чесних правил ринкової гри, що дискредитує і саму ідею ринку, і авторитет держави як арбітра і судді; д) вплив корупції на проведення приватизації і банкрутств ускладнює появу ефективних власників; е) нераціональні витрати бюджетних коштів знижують бюджетні можливості; є) корупція збільшує витрати суб'єктів економіки, які перекладаються на споживачів через підвищення цін і тарифів; ж) корупція в органах управління «розкладає» не тільки їх, а й апарати управління великих корпорацій, у зв'язку із чим відбувається загальне зниження ефективності управ-

ління, як державного, так і комерційного; 3) широкомасштабна корупція знижує можливості залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій, що в принципі ускладнює державний розвиток [1, с.36-132].

Щорічні індекси сприйняття корупції, які здійснює міжнародна організація *Transparency International*, свідчить, що в усьому світі це явище продовжує здійснювати руйнівний вплив на суспільство. При цьому «нульового» сприйняття корупції не може продемонструвати жодна держава. Корупція поширилась повсюдно: жодна країна світу, незалежно від рівня її економічного розвитку, не має імунітету проти «корупції влади». Відрізняється лише ступінь ураження суспільства й держави цим явищем. Вважається, що серед розвинених країн світу не більше 25-ти здатні утримувати корупційні явища на низькому рівні [1, с.133].

Зазначені обставини є причиною того, що, починаючи із 90-х років ХХ століття, демократичне світове співтовариство починає застосовувати проти корупції інструменти, які мають всезагальний, міжнародний або принаймні регіональний характер. Усунення із суспільних відносин негативного феномену корупції як в окремо взятих країнах, так і в світі в цілому – це одна з тих цілей, яку настигливо намагається досягти міжнародне демократичне співтовариство впродовж останніх двох десятиліть. Сьогодні цій діяльності стабільно належить одне з важливих місць у міжнародній політиці. Невипадково в Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, ухваленій резолюцією Генеральної Асамблеї від 31 жовтня 2003 року, підкреслено, що держави – учасники цієї Конвенції стурбовані значущістю породжених корупцією проблем і загроз для стабільності і безпеки суспільства, які підривають демократичні інститути й цінності, етичні цінності та справедливість і завдають шкоди стабільному розвитку і правопорядку. Держави-учасниці Конвенції занепокоєні зв'язками між корупцією та іншими факторами злочинності, зокрема, з організованою злочинністю, з економічною злочинністю, включаючи відмивання коштів. Вони переконані, що корупція вже не є локальною проблемою, а перетворилась на транснаціональне явище, яке зачіпає суспільство й економіку всіх країн, що обумовлює виключно важливе значення міжнародного співробітництва в царині попередження корупції і боротьби з нею.

До вирішення проблем боротьби з корупцією підключені Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, Європейський Союз, Організація Американських держав, а також такі організації, як Світовий Банк, Організація економічного співробітництва та розвитку. Саме завдяки колективним зусиллям, глобальному моніторингу стану корупції та оцінці небезпек від неї в світі вироблено

низку світових стандартів, використання яких на національному рівні сприяє формуванню уніфікованих підходів до забезпечення протидії корупції.

Ефективній міжнародній боротьбі з корупцією може істотно заважати різниця між правовими системами різних держав, у трактуванні корупції як кримінального, економічного чи цивільно-правового правопорушення або адміністративного делікту. Так, в одних країнах (це, наприклад, Тайвань) карається лише одержувач незаконної винагороди (донедавна вона визначалась у законодавстві як хабар), а пропозиція хабара не є кримінально каранним діянням. В інших державах (наприклад, в Чилі) ситуація діаметрально протилежна: дача хабара – кримінальний злочин, а отримання хабара таким не є, якщо лише посадовець не вчинив іншого зловживання. Крім різниці у ознаках кримінально караного корупційного правопорушення є істотні розходження в покаранні за нього. Таким чином, одним з результатів міжнародної активності з протидії корупції має стати уніфікація антикорупційного законодавства на національному рівні. У минулих роках в Україні було проведено значну роботу щодо узгодження національного законодавства з міжнародними договорами України у сфері запобігання й протидії корупції (Конвенцією Ради Європи про корупцію у контексті кримінального права 1999 р., Цивільною конвенцією про боротьбу з корупцією 1999 р., Конвенцією ООН проти корупції від 2003 р., Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р.). Положення цих міжнародних актів реалізовано у цілком нових кримінально-правових нормах про відповідальність за корупційні злочини (ст.ст. 365-1, 365-2, 368-2, 368-3, 368-4, 369-2 КК) та у багатьох інших приписах законодавства України.

Оцінка корупції як універсального джерела небезпеки для національних та міжнародних інтересів важлива не лише для забезпечення охорони від корупційних загроз внутрішніх інтересів, захисту прав, свобод і законних інтересів громадян держави всередині країни. Для України від ефективності антикорупційної політики залежить і її майбутнє як суб'єкта міжнародної політики. Так, оновлений «План дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки» серед викликів та стратегічних цілей окремо наголошує на необхідності забезпечення зміцнення правоохоронного міжнародного співробітництва в такій, зокрема, сфері, як боротьба з проявами корупції (привертає увагу, що ці заходи названі ЄС в ряді таких напрямів антикримінальної діяльності, як протидія тероризму і організованих злочинності, боротьба з проявами торгівлі людьми, незаконного ввозу мігрантів, незаконного переміщення наркотиків та

інших заборонених товарів, підробки документів, відмивання грошей) [2]. Водночас, необхідно мати на увазі, що розвинуті європейські держави здійснюють боротьбу з корупцією системно, базуючи її на таких основних принципах: верховенство права; законність; системність; комплексність; об'єктивність; практична спрямованість та радикальність заходів; наукова обґрунтованість; економічна доцільність; взаємодія владних структур з інститутами суспільства і населенням; оптимальність та ефективність; об'єктивність.

Боротьба із корупцією, про яку справедливо говорять як про «соціальну пандемію», ускладнює її багатоманітність, здатність трансформуватись і видозмінюватись у процесі цивілізаційного розвитку, набувати різних специфічних особливостей та характерних форм прояву. Тому національні стратегії і плани боротьби з корупцією мають містити як універсальні (розроблені на міжнародному рівні), так і спеціальні, спрямовані на протидію специфічним проявам корупції, заходи [3, с. 84].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Голик Ю. В. Преступность – планетарная проблема. (К итогам XI Конгресса ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию) / Ю. В. Голик, А. И. Коробеев. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2006. – 215 с.
2. План дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки від 18.06.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_956.
3. Нисневич Ю. Многоликая коррупция и ее измерение в исследованиях международных организаций / Ю. Нисневич., Д. Стукал // Мировая экономика и международные отношения. – 2012. – № 3. – С. 83–90.

Бандурка Олександр Маркович,

доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений юрист України
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

КРИМІНОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ – ВИМОГА ЧАСУ

Події останніх місяців, що відбулися в державі здійснювали тему корупції з латентного стану доктринального рівня буття в одну з найбільш злободенних й публічних об'єктивно осяжних онтологічних обривів, що роздмухують вогнище суспільно-політичного протистояння, додають до його багатогранної серцевини нестабільності

додаткових гострих кутів. Масштаби корупційного лиха дійсно вражають: недоброчесність, користолюбство, пожадливість державного чиновницького апарату затьмарили їх функціональну природу, сервісне іство, перевели діалектичне протиріччя у сфері соціального управління у площину деструктивних соціальних практик, антогоністичного протистояння форми і змісту, держави та громадянського суспільства. На жаль доводиться констатувати глибинні метастази корупційності як складової устрою криміналізму, ознаки якого фіксуються на теренах нашої держави. І в цей нелегкий, переламний без перебільшення для України час, час випробувань, – переконаний в існуванні достатніх потенцій для якісних системних перетворень, початку широкофронтального наступального руху в бік відновлення функціональної спроможності й високої соціальної ефективності державного апарату, зниження інтенсивності відновлення корупції.

Вихід зі складної ситуації вбачається, перш за все, у належному кримінологічному супроводженні правотворчого процесу, адже держава, як відомо, не мислиться без права, вони є різносторонніми правдами однієї істини. Натомість з їх протиставлення бере свій початок дисбаланс публічного й приватного, особистого й загальносоціального, пристрастей і розуму, раціональності та безрозсудливості в управлінні справами державними на основі принципу гуманізму.

Одним з найбільш ефективних засобів фільтрації криміногенних факторів у структурі правового регулювання є кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів. Цей вид експертиз є відносно новим інститутом вітчизняної науки. Ідея її запровадження на теренах нашої держави виникла на початку 90-х років ХХ ст. та належить академіку А. П. Закалюку. В подальшому вона знайшла свій розвиток у працях О. М. Джужи, А. В. Кирилюка, О. М. Литвинова, Ю. В. Орлова, В. І. Поклада, В. М. Поповича та інших науковців, які в своїх дослідженнях висвітлили низку важливих теоретичних та практично зорієнтованих питань, пов'язаних із сутністю та методикою означеної експертизи. Втім, й досі не досягнуто єдності у поглядах на поняття та концептуальні характеристики в кримінологічній експертизи. Не занурюючись у вир триваючих дискусій, що не можливо здійснити в межах даної роботи, зазначимо кілька ключових, на наш погляд, позицій з приводу означеного питання.

Найбільш вдалим, на нашу думку, в аспекті повноти змісту та об'єму поняття є визначення кримінологічної експертизи, яке зводиться до визнання її спеціальним, здійснюваним на основі нау-

ково обґрунтованої методики кримінологічним дослідженням нормативно-правових актів і їх проєктів, спрямованим на виявлення, усунення або мінімізацію впливу таких їх положень, що детермінують або ж можуть детермінувати злочинність чи блокують або можуть блокувати дію антикримінальних заходів (засобів), що вживаються суспільством і державою. В цьому ракурсу кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проєктів мислиться як засіб вдосконалення правотворчого процесу. Вона має стати постійним елементом наукового забезпечення процесу створення нових норм права й вчасного корегування діючих. Однак, якщо мова йде про кримінологічне експертування чинних нормативно-правових актів, то, вважаємо, є підстави дещо розширити розуміння зазначеної експертизи, адже вона в такому випадку розглядається не як засіб оптимізації нормативно-правового регулювання суспільних відносин, а як площина поєднання правової та кримінологічної політик. Ініціювання змін у правових відносинах (видах, обсягах, структурі тощо) з позицій кримінологічної доцільності виводить інститут кримінологічної експертизи на якісно інший рівень – з іманентного придатку правотворчості до активного інструменту кримінально-превентивної діяльності, де правотворчість виступає лише як засіб для досягнення відповідної мети. Реалізація останнього безпосередньо залежить від сформованої політичної волі, яка, в аспекті управління системою протидії злочинності, поєднує у собі дві сфери адміністрування – розвиток правового механізму регулювання суспільних відносин та максимальне використання його ресурсів для деструктивного впливу на злочинність.

Основними напрямками наукового пошуку при провадженні кримінологічної експертизи мають стати:

1. Дослідження кримінологічної ефективності нормативно-правових актів галузевої регулятивної спрямованості в аспекті загально соціальної профілактики й недопущення закріплення в них положень, що не відбивають об'єктивні закономірності відтворення суспільних відносин у відповідних сферах.

2. Дослідження кримінологічної ефективності спеціальних нормативно-правових актів у системі протидії злочинності. При цьому, нормативно-правовий акт розглядається чи-то як конструктивний елемент, необхідна умова забезпечення правового врегулювання вже існуючих складових кримінально-превентивної діяльності та їх суб'єктів (наприклад, удосконалення диспозиції вже існуючої кримінально-правової норми, або ж конкретизація правового статусу спеціальних суб'єктів запобігання злочинам тощо), чи-то як офіційне інформаційне джерело інноваційних проєктів, спрямо-

ваних на оптимізацію системи протидії злочинності, її адаптацію до новітніх криміногенних факторів та інших кримінологічно значущих обставин (стан обмеженості ресурсів, непристосованість суб'єктів чи правової бази запобіжної діяльності до конкретних умов кримінологічної практики і т.п.).

В залежності від предмету правового регулювання конкретного спеціалізованого об'єкту кримінологічної експертизи, критерії його галузевої ефективності будуть дещо різнитись. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне виділити три групи однорідних об'єктів експертизи за колом суспільних відносин, що вони регулюють:

- *кримінально-правові норми*. Критеріями їх кримінологічної ефективності можна визнати наступне: а) відображення реальної суспільної небезпечності конкретного діяння у диспозиції норми; б) доцільність та можливість запобігання новітнім формам суспільно небезпечної поведінки кримінально-правовими засобами; в) відповідність конструкції диспозиції традиційним вимогам юридичної техніки, а також логічної послідовності, повноти та доцільності; г) відповідність санкції кримінально-правової норми суспільній небезпечності діяння, завданням загальної та спеціальної превенції, а також зниження ціни злочинності;

- *норми кримінально-процесуального законодавства*. Їх дослідження має здійснюватись у двох векторах: як правового механізму (засобу) протидії злочинності та запобігання окремим злочинам та як джерела можливих нормативно-правових детермінант злочинності.

- *норми кримінально-виконавчого законодавства*. Аналіз їх положень на предмет кримінологічної ефективності має зводитись до оцінки відповідності та можливості досягнення встановлених для покарань цілей визначеним порядком й процедурою кримінально-виконавчої діяльності відповідних органів та установ пенітенціарної системи. Загалом зазначена сфера діяльності відноситься до сфери адміністрування та підпорядковується її загальним принципам, категоріям, які специфікуються до кримінально-превентивної мети та специфічного складноутвореного об'єкту управлінського впливу, безпосередньою сприймаючою «поверхнею» якого є особистість злочинця у найбільш розгорнутому його тлумаченні;

- *норми законодавства, що регулюють організаційно-управлінські відносини у діяльності спеціалізованих суб'єктів запобігання злочинам*. Експертно-кримінологічне дослідження цієї групи нормативно-правових актів має спиратися на оцінку організаційно-управлінської їх ефективності. При цьому, критеріями останньої

має стати розгалужена система показників, конкретний перелік яких визначається безпосередньо при проведенні експертизи із врахуванням загальних параметрів щодо міри вкладу до правового регулювання, що стосуються елементів кадрового, матеріально-фінансового, інформаційного та іншого ресурсного забезпечення, а також налагодження координації та взаємодії у діяльності суб'єктів протидії злочинності.

Отже, кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів має суттєвий запобіжний потенціал. Справа сьогодні – формування політичної волі на прийняття рішення щодо запровадження цього різновиду експертиз до кримінологічної практики. Прийняття ж цього рішення вочевидь буде складним з огляду на існуючу політичну кон'юнктуру, а також специфіку відтворення організованої злочинності у її мафіозних формах, що є характерним для криміналізму як суспільного устрою. Тому й залучення кримінологічної експертизи до орбіти постійно функціонуючих інструментів блокування кримінальних загроз – справа системного рівня опрацювання, що пов'язано з переосмисленням не лише сутності кримінально-превентивної функції держави, а необхідність її реалізації через спільні канали правової й кримінологічної політики. Маю надію на життєздатність започаткованих перетворень у сфері протидії злочинності й на втілення вироблених вітчизняною науковою спільнотою пропозицій у практику.

Вознесенська Олена Володимирівна,

кандидат юридичних наук

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПІДСТАВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ ПОВНОВАЖЕННЯМИ (СТАТТІ 364-1, 365-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

Відповідно до положень ст. 1 Закону України від 07.04.2011 р. № 3206-VI «Про засади запобігання і протидії корупції» (далі – Закон) корупційним правопорушенням є умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 4 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність. Корупція це – використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в частині першій статті 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [1].

Виходячи із ознак корупції та корупційного правопорушення, що зазначені у ст. 1 Закону використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди є ознакою корупції. Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК) встановлює кримінальну відповідальність за зловживання повноваженнями та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди у ст. 364-1 КК та ст. 365-2 КК. Так ст. 364-1 КК передбачає кримінальну відповідальність за зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми [2]. Стаття ст. 365-2 КК передбачає відповідальність за зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги [2].

Згідно з ч. 1 ст. 2 КК підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом [2]. В кримінальному праві склад злочину визначається як юридичне поняття про злочини певного виду, яке міститься в Особливій частині Кримінального кодексу України [3, с. 44]. За своєю суттю склад злочину – це наукова абстракція, законодавча модель злочинів певного виду, яка охоплює всі найсуттєвіші, найнеобхідніші і типові ознаки діянь, визнаних злочинами. У науковій та навчальній літературі склад злочину визначається як сукупність установлених у законі про кримінальну відповідальність ознак, що характеризують суспільно небезпечне діяння як злочинне. Ці ознаки класифікуються у відповідності до елементів злочину і поділяються на чотири групи: 1) ознаки складу, які характеризують об'єкт злочину; 2) ознаки складу, які характеризують об'єктивну сторону злочину; 3) ознаки складу, які характеризують суб'єктивну сторону злочину; 4) ознаки складу, які характеризують суб'єкта злочину [4, с. 16].

Родовим об'єктом злочинів, передбачених ст. 364-1 КК та ст. 365-2 КК є охоронювані законом права, свободи і інтереси окремих громадян або чи громадські інтереси, або інтереси юридичних осіб [5, с. 496].

Об'єктивна сторона цих злочинів передбачає такі обов'язкові ознаки як діяння у формі зловживання повноваженнями (ст. ст. 364-1, ст. 365-2 КК), наслідками у формі заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб та причинного зв'язку між вказаним діянням та наслідками.

Чинний КК зловживання повноваженнями у ст. 364-1 КК визначає як умисне, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб використання всупереч інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми службовою особою такої юридичної особи своїх повноважень, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Таким чином, зловживання повноваженнями – це умисне використання особою своїх повноважень, з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших.

Істотну шкоду утворюють матеріальні збитки та збитки нематеріального характеру. Якщо така шкода полягає в спричиненні матеріальних збитків, то вона визнається істотною за умови,

якщо вона в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [2]. Збитки нематеріального характеру утворюють – порушення охоронюваних законом прав, свобод та законних інтересів окремих громадян або державних чи громадських інтересів, або інтересів юридичних осіб тощо [5, с. 497].

Злочини вважаються закінченим з моменту настання наслідків у вигляді заподіяння істотної шкоди.

Суб'єкт злочину спеціальний у злочині, передбаченому ст. 364-1 КК, – службова особа юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми та у злочині, передбаченому ст. 365-2 КК, – особа, яка надає публічні послуги.

Суб'єктивна сторона цих злочинів характеризується умислом. Психічне ставлення винної особи до настання наслідків (істотної шкоди або тяжких наслідків) може характеризуватися у формі умислу, так і необережністю.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони зловживання повноваженнями (ст.ст. 364-1, ст. 365-2 КК) є мотив - одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб.

Таким чином, використання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб є підставою кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 364-1 КК «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми». Ті самі дії вчиненні особою, яка надає публічні послуги, є підставою кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 365-2 КК «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс] / Законодавство України. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/para%2676#o2676>
3. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления / В.Н. Кудрявцев. – М. : Госюридиздат, 1960. – 244 с.
4. Ємельянов В.П. Кваліфікація злочинів проти власності : навчальний посібник / В.П. Ємельянов. – Х. : Рубікон, 1996. – 112 с.

5. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник (Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін.) / За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка - К.: Юридична думка, 2004.- 656 с.

Володавська Олена Сергіївна,

кандидат юридичних наук, доцент

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Проблеми пов'язані з кримінальною відповідальністю за всі без винятку корупційні правопорушення мають багато дискусійних або узагалі не досліджених теоретичних аспектів, вони подекуди не чітко регламентовані в нормах чинного законодавства, або ж правове регулювання відповідних положень не відповідає сучасним вимогам в частині відповідальності окремих категорій службовців. Але не викликає заперечень той факт, що кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення є обов'язковою умовою переходу до стандартів правової держави.

У зв'язку з цим багато вчених присвятили свої роботи питанням боротьби зі службовими злочинами. Наприклад, такі як П.П. Андрушко, О.Ф. Бантишев, Д.В. Бараненко, І.А. Вартилицька, Б.В. Волженкін, А.В. Галахова, О.О. Дудоров, К.П. Задоя, Б.В. Здравомислов, І.Ю. Зейкан, В.П. Коваленко, М.Д. Лисов, Р.Л. Максимович, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, В.І. Осадчий, О.Б. Сахаров, О.Я. Светлов, Т.І. Слуцька, І.В. Терентьев, М.І. Хавронюк, В.Г. Хашев, Ф.В. Шиманський та інші.

Проте законодавець враховує потреби сучасного суспільства та доволі часто вносить зміни до Розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, який на сьогоднішній день має назву «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Тому питання кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення залишаються актуальними.

Останні зміни до розглядуваного розділу Кримінального кодексу України було внесено Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21.02.2014 року [1]. Згідно з вказаним законом ст. 365 КК України має назву «Переви-

щення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу».

Перевищенням влади або службових повноважень вважається умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб. Порівнюючи диспозицію чинної ст. 365 КК України з диспозицією цієї ж статті, що втратила чинність відмітимо, що єдиною відмінністю є обмеження кола осіб, які визнаються суб'єктами цього злочину. До прийняття таких змін суб'єктом цього злочину визнавались службові особи, тобто особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Згідно з чинною редакцією ст. 365 КК України суб'єктом цього злочину є тільки працівники правоохоронного органу. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» встановлює вичерпний перелік органів, що визнаються правоохоронними. Так до правоохоронних органів належать органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [2].

Постає дуже доречне питання: «Чому з усіх категорій службових осіб відповідальності підлягають тільки працівники правоохоронного органу? Невже перевищення влади або службових повноважень, яке вчиняється іншими службовими особами не несе суспільної небезпеки». Для відповіді на ці питання було проаналізовано пояснювальну записку авторів Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодек-

ксів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21.02.2014 року. Єдиним аргументом на користь своєї позиції автори аналізованого закону наводять статистичні дані станом на 14.01.2013 року, згідно з якими із 53 засуджених за статтею 365 КК України 42 вчинили цей злочин у статусі працівників правоохоронних органів.

В рамках цієї публікації не будемо дискутувати щодо підстав криміналізації суспільно небезпечних діянь, але відмітимо, що деякі вчені пропонують виділяти такі підстави як: а) існування суспільно небезпечної поведінки, яка потребує кримінально-правової заборони; б) відносна поширеність суспільно небезпечних діянь; в) зміна уявлень про ступінь суспільної небезпеки діяння; г) зміна загально визнаної моральної оцінки відповідного діяння; д) виконання державою міжнародно-правових обов'язків з охорони прав людини [3, с. 95-96]. Тобто автори закону частково врахували тільки одну з підстав криміналізації суспільно небезпечних діянь - відносна поширеність суспільно небезпечних діянь. Але все ж таки акцентуємо увагу на тому, що не тільки працівники правоохоронних органів вчиняють цей злочин. Тому інші службові особи залишаються безкарними за вчинення розглядуваного злочину.

На подібні зауваження автори закону зазначають, що поширення дії статті 365 КК виключно на працівників правоохоронних органів матиме наслідком не повне скасування відповідальності службових осіб, а кваліфікацію таких дій за конкретними статтями кримінального закону, які передбачають відповідальність за конкретні види злочинної поведінки.

Кримінально-правова норма, що встановлювала кримінальну відповідальність за перевищення влади або службових повноважень службовими особами була загальною відносно кримінально-правових норм, передбачених іншими розділами Особливої частини Кримінального кодексу України. Тому, якщо у діяннях особи містились ознаки спеціального складу злочину – діяння було кваліфіковано за відповідною статтею Особливої частини Кримінального кодексу України, наприклад, ст. 127, ст. 371, ст. 372, ст. 373 тощо. Стаття 365 КК України застосовувалась тільки у разі, якщо діяння особи не містило в собі ознаки іншого (спеціального) складу злочину. Тому залишається відкритим питання притягнення до кримінальної відповідальності службових осіб за діяння, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юри-

дичних осіб, але не передбачені жодною кримінально-правовою нормою.

З вищевикладеного можна зробити наступні висновки. Часткове врахування тільки однієї з підстав криміналізації суспільно небезпечних діянь, а саме відносно поширеності суспільно небезпечних діянь не є достатньою для криміналізації перевищення влади або службових повноважень, вчинене виключно працівниками правоохоронних органів. Тому наукові пошуки у цьому питанні потребують більш поглиблених досліджень. Дії службових осіб, що не є працівниками правоохоронних органів, які явно виходять за межі наданих їм прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб не є кримінально караними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21.02.2014 року № 746-VII [Електронний ресурс] - <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/746-18>
2. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.01.1993 № 3781-XII [Електронний ресурс] - <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>
3. Готіна О. Підстави криміналізації діянь / О. Готіна // Право України. – 2005. – № 2. – С. 95-98.

Горлов Євгеній Володимирович,

кандидат юридичних наук
(*Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського*)

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ В ЧИННОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Сьогодні в Україні відбуваються події, які суттєво впливають на становлення державотворення Української держави. На її розвиток значно посилився вплив держав Європейського Союзу, США та Росії. Нова влада, перебуваючи в складних економічних умовах, а саме, в залежності від міжнародних організацій, приймає незручні для себе політичні рішення, які спрямовані на економію бюджетних коштів.

Саме тому, кандидати в Президенти України, вибори яких заплановані на 25 травня 2014 року, все частіше говорять, про необхідність викорінювання такого негативного явища в суспільстві як корупція. Зокрема, Ю.В. Тимошенко заявила, що 78 процентів громадян країни вважають, що корупція – перше, з чим необхідно боротись [1].

В Аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень зазначено, що упродовж багатьох років Україні не вдається переломити небезпечні тенденції зростання масштабів корупції. Не виконуються міжнародні зобов'язання щодо боротьби із корупцією, що випливають із Законів України: «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції»; «Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією»; «Про ратифікацію Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією»; «Про ратифікацію Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією»; «Про основи національної безпеки України» та інші.

На міжнародному рівні Україна має репутацію надзвичайно корумпованої держави. За даними досліджень міжнародної організації Transparensy International, динаміка корупції в Україні, на жаль, невтішна: у 2009р. Україна посіла 146 місце серед 180 країн світу з показником 2,2 бали (за шкалою від 0 до 10, де «0» – найвищий рівень корупції, «10» – найнижчий), у 2010 – 134 місце серед 182 країн, у 2011р. – 152 з 183 країн і перебуває в сусідстві з Азербайджаном, Росією, Білоруссю, Нігерією, Угандою, Конго, Кенією, Гвінеєю-Бісау [3, С. 135-147].

Ми погоджуємось з автором А.С. Вербісць, який зазначає, що повне викорінювання корупції неможливе і держава, як основний регулятор суспільних відносин, постійно буде стикатись з необхідністю протидії корупції [4, С. 109].

Взагалі питання корупції регулюються досить значною кількістю нормативно-правових актів. Однак, базові положення законодавства, що передбачають відповідальність за корупційні діяння, закладені у ст. 14 Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) «Відповідальність посадових осіб», де встановлено, що посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, зв'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких входить до їх службових обов'язків [5].

Аналіз цієї статті дає підстави вважати, що поняття посадової особи у КУпАП безпосередньо пов'язується з виконанням такою особою службових обов'язків, незалежно від того, де вона займає посаду – у структурі державного органу, установи чи іншої організації.

В.М. Туманов [6, с. 9] вважає за необхідне змінити редакцію ст. 14 КУпАП, доповнивши її вказівкою про те, що до посадових осіб відносяться особи, які мають організаційно-розпорядчі повноваження і які працюють на підприємствах, установах, організаціях незалежно від форм власності.

М.В. Удод та В.М. Корна зазначають, що ст. 14 КУпАП передбачає лише види правопорушень, за вчинення яких посадова особа може притягатися до адміністративної відповідальності, але не встановлює, які органи державної влади можуть розглядати справи про притягнення посадових осіб до адміністративної відповідальності, порядок та інші особливості їх притягнення [7, с. 60].

Зважаючи на очевидну пов'язаність Кримінального кодексу (далі – КК) України і КУпАП, деякі адміністративні правопорушення відрізняються від злочинів лише за суспільною небезпечністю. Досить правильно зауважують О.М. Круглов та С.В. Петков, які пропонують закріпити в КУпАП не тільки коло загальних об'єктів, на які посягають посадові особи, а й саме визначення терміна «посадова особа», аналогічне до визначення, яке міститься в КК України, лише з поправкою на ту частину суспільних відносин, що врегульовується нормами адміністративного права [8, с. 51; 9, с. 30].

Таким чином, чинне законодавство потребує вдосконалення та оновлення правових норм щодо боротьби з корупцією у сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тимошенко назвала шість причин, по которым идет в президенты [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://news.mail.ru/inworld/ukraine/global/112/politics/17574833/?from_mail=1
2. Актуальні проблеми протидії економічній злочинності, тонізації та корупції в умовах формування ринкової економіки в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 30 вересня 2005 / В.Л.Ортинський (гол.ред) І.О.Ревак (упоряд.) О.І.Руда (упоряд.). — Л. — ЛДУВС, 2006. — 280 с.
3. Вербієць А.С. Історія протидії корупції як аспект об'єктивного кримінологічного дослідження / А.С.Вербієць // Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права : матеріали І-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (за міжнародною участю)

- (м. Кременчук 6-7 грудня 2013 року). — Кременчук : Вид. ПП Щербатих О.В., 2013. — С. 106-109.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1984. — додаток до № 51. — Ст. 1122 (із змінами та доповненнями).
 5. Туманов В.М. Административная ответственность предпринимателя : Автореф. дис. ... канд. юр. наук. — Одесса, 1993. — 19 с.
 6. Удод М.В., Корна В.М. Порядок притягнення до адміністративної відповідальності та проблема його застосування за вчинення адміністративного правопорушення / М.В. Удод, В.М. Корна // Економіка та право. Науковий журнал. — 2009. — №2 (28). — 57-60.
 7. Круглов О.М. Доказування і докази у справах про адміністративні правопорушення посадових осіб: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07 / О.М. Круглов. — Х., 2003. — 223 с.
 8. Петков С.В. Побудова сучасної ефективної публічно-правової моделі відносин між владою та громадянином на основі римського права / С.В. Петков // Піднесення до права: збірник наукових праць до 60-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Валерія Петровича Петкова / Упорядники: О.Д. Коломоєць, Н.В. Максименко, А.А. Манжула, Є.Ю. Соболь, Р.І. Стецюк, О.А. Троянський, О.С. Юнін; за заг. ред. С.В. Петков — Кіровоград: ФОП Зєнова Т.М., 2011. — С. 24-34.

Гуренко Дмитро Юрійович,

кандидат юридичних наук

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ ПЕРЕВИЩЕННЯ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Конституція України в статті 19 зазначає, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1].

Незважаючи на це, службові особи суб'єктів правовідносин, під час виконання своєї діяльності, допускають порушення покладених на них обов'язків, які за наявності інших необхідних умов можуть мати ознаки складу злочину. Результатом протиправної діяльності можуть бути суттєве порушення нормальної роботи органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій різних форм власності, завдання істотної шкоди державним і громадським інтересам, охоронюваним законом правам та інтересам окремих фізичних чи юридичних осіб, чим підривається авторитет держави, грубо порушується встанов-

лений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування, управлінських структур приватного сектора.

Прийняті Верховною Радою України 7 квітня 2011 року Закони України «Про засади запобігання та протидії корупції» [2] та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [3], внесли суттєві зміни до норм, якими передбачено кримінальну відповідальність за корупційні правопорушення. Зокрема, це стосується прийнятого Закону України від 21.02.2014 року № 746-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» [4], в частині зміни редакції диспозицій статей 364 та 365 Кримінального кодексу України (далі – КК України), а саме:

В частині першій статті 364 слова "з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб" замінені словами "з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи".

Частину третю статті 364 взагалі виключено.

Статтю 365 викладено в новій редакції:

«Стаття 365. Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу

1. Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб, -

карається ...

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вони супроводжувалися насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування, -

караються ...

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, -

караються ...".

Відповідно до вказаних змін положень КК України, можна зробити висновок, що працівник правоохоронного органу вже не є суб'єктом злочину, передбаченого ст. 364 КК України, а відповідно

до норми, викладеної у ст. 365 КК України суб'єктом злочину може виступати виключно працівник правоохоронного органу.

Слід зазначити, що до працівників правоохоронних органів слід відносити працівників органів прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митної служби, охорони державного кордону, державної податкової служби, виконання покарань, державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, розвідувальних органів України, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України та інших органів, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [5, с.947].

Визначальною рисою вказаних працівників саме як працівників правоохоронних органів є те, що вони беруть безпосередню участь у: а) розгляді судових справ у всіх інстанціях; б) провадженні і розслідуванні кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення; в) оперативно-розшуковій та розвідувальній діяльності; г) охороні громадського порядку і громадської безпеки; д) виконанні вироків, рішень, ухвал і постанов суддів, постанов органів дізнання і досудового слідства; е) контролі за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний чи митний кордони України; є) нагляді і контролі за виконанням законів [5, с.947].

Отже, викладене дозволяє зробити висновок про необхідність більш конкретного визначення терміну «працівник правоохоронного органу» в окремому законодавчому акті, яким, зокрема, може бути Закон України «Про захист працівників суду і правоохоронного органу», де конкретизувати перелік осіб, яких слід визнавати працівниками правоохоронного органу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. – Х. : Право, 2011. – 56 с.
2. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. - № 40. – Ст. 404.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3207-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. - № 41. – Ст. 414.
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції : Закон України від 21 лютого 2014 року № 746-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. - № 12. – Ст. 188.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України – 6-те вид., перероб. та доп. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2009. – 1236с.

Давиденко Вікторія Леонідівна,

кандидат юридичних наук

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

СУБ'ЄКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Однією із гострих і болючих проблем в сучасному українському суспільстві залишається розповсюдження корупції в усіх сферах життя. Питання протидії корупційним проявам є актуальним аспектом державної правової політики в Україні. Для ефективного подолання негативного явища необхідна активна співпраця з громадськістю, але також важливим є застосування традиційних правоохоронних методів. Одним із принципів запобігання і протидії корупції, який зазначений в Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» є невідворотність відповідальності за вчинення корупційних правопорушень [1].

Під корупцією розуміється використання особою, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей.

Стає питання, яка особа може бути визнана винною у вчиненні корупційних правопорушень? Законодавець визначив перелік осіб, що визнаються суб'єктами відповідальності. Відповідно до статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати,

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби;

г) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, Голова, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

д) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, податкової міліції, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, доходів і зборів;

є) члени Центральної виборчої комісії;

ж) посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим;

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті;

б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом випадках);

в) посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, в тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні тре-

тейські судді, особи, які уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному до судового;

г) посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів;

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону;

4) посадові особи та працівники юридичних осіб - у разі одержання ними неправомірної вигоди, або одержання від них особами, зазначеними у пунктах 1 і 2 частини першої, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди;

5) фізичні особи - у разі одержання від них особами, зазначеними у пунктах 1 – 4 частини першої цієї статті, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди [1].

Посадовою вважається особа яка є виконує організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції. Організаційно-розпорядчими обов'язками є обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступників, керівників структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири тощо). У той же час під адміністративно-господарськими обов'язками розуміються обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо [2].

Аналізуючи зазначений перелік суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, можна зазначити, що з прийняттям Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» З одного боку із числа вказаних суб'єктів виключено військовослужбовців строкової служби та осіб рядового складу органів та підрозділів цивільного захисту з огляду на відсутність у них повноважень з корупційним ризиком та недоцільність через це покладення на них низки встановлених законодавством обмежень та обов'язків, пов'язаних з запобіганням корупційним проявам. З іншого боку до вказаних суб'єктів віднесено посадових осіб всіх без винятку юридичних осіб публічного права, незалежно від джерел оплати їх праці, що спричинено високими корупційними ризиками в державних чи комунальних підприємствах, на яких заробітна плата виплачується за рахунок власних коштів.

Особа, яка вчинила умисне діяння, що містить ознаки корупції може бути притягнута до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності.

Визначення законодавцем осіб, що визнаються суб'єктами корупційних діянь знижує ризик порушень основних прав і свобод громадян та посилює ефективність заходів антикорупційної спрямованості.

Відомості про осіб, що вчинили корупційні правопорушення вносяться до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення. Це забезпечує ведення єдиного обліку осіб, що вчинили правопорушення, проведення спеціальної перевірки відомостей про осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, також аналізу відомостей про осіб, які вчинили корупційні правопорушення, з метою визначення сфер державної політики та посад, пов'язаних з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, з найбільшими корупційними ризиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI /Відомості Верховної Ради України, 2011, – № 40, ст. 404.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>.

Єднак В'ячеслав Михайлович,

(Прокуратура Індустріального району міста Дніпропетровська)

**ПОСТАНОВЛЕННЯ СУДДЕЮ (СУДДЯМИ) ЗАВІДОМО
НЕПРАВОСУДНОГО ВИРОКУ, РІШЕННЯ, УХВАЛИ АБО ПОСТАНОВИ
(СТ. 365 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)
ЯК КОРУПЦІЙНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ**

Згідно з абз. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» корупційним правопорушенням є умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 4 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність [1]. Тобто, закон не містить вичерпного переліку тих злочинів, які належать до корупційних правопорушень. А віднесення кримінальних правопорушень до корупційних вирішується щодо конкретної статті Особливої частини КК України. Головне констатувати, що ознаки складу того чи іншого злочину збігаються з ознаками корупційного правопорушення, передбаченого у законодавстві.

Визначимо, чи належить до корупційних правопорушень злочин, передбачений ст. 375 КК України «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» (ст. 375 КК України). Насамперед, визначимо ті ознаки, за допомогою яких побудований склад злочину, передбачений цією статтею. Предметом злочину є завідомо неправосудний вирок, рішення, ухвала або постанова; суспільно небезпечним діянням – постановлення; суб'єкт злочину – суддя (судді); вина – прямий умисел. У частині 2 ст. 375 КК України виділяються кваліфікуючі ознаки, які характеризують суспільно небезпечні наслідки – тяжкі наслідки або мотив вчинення злочину – корисливий мотив або інший особистий інтерес.

Що стосується ознак корупційного правопорушення, то проаналізувавши його зміст в абз. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» виділимо такі його ознаки: 1) є умисним; 2) містить ознаки корупції; 3) вчинене певним суб'єктом – особою, зазначеною у ст. 4 цього Закону; 4) за нього законом встановлена юридична відповідальність певного виду - кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна [1].

Отже, корупційне правопорушення повинно бути умисним. Злочин, передбачений ст. 375 КК України власне і є умисним. Вина

належить до латентних ознак у цьому складі, оскільки вона текстуально не описана законодавцем. Однак про те, що постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного судового рішення, свідчать, зокрема, такі показники: відповідний склад злочину є формальним [2, с. 169-170], ознака складу цього злочину описана за допомогою терміна «завідомо» [3, с. 599]. На нашу думку, злочин, передбачений ст. 375 КК України, може бути вчинений лише з прямим умислом, який передбачає, що суддя (судді) усвідомлює (усвідомлюють) неправосудність постановленого вироку та бажає (бажають) це зробити.

Основною складовою поняття «корупційне правопорушення» є поняття «корупція», дефініція якого міститься в абз. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Корупцією визнається «використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в частині першій статті 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей» [1].

Розглядаючи поняття корупції, М.І. Хавронюк виокремлює три її форми. Перша форма – це використання особою, зазначеною у ст. 4 Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди. Друга форма - це прийняття особою, зазначеною у ст. 4 Закону, обіцянки/пропозиції неправомірної вигоди для себе чи інших осіб. Третя форма – обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ст. 4 Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [4, с. 14].

Вважаємо, що постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови включається у першу форму корупції, за якої суддя (судді) вчиняють відповідне суспільно небезпечне діяння, використовуючи свої службові повноваження та пов'язані з ними можливості з метою одержання неправомірної вигоди. При цьому корупційним правопорушенням може визнаватися лише таке постановлення завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, яке було вчинене з корисливих мотивів або в інших особистих інтересах (ч. 2 ст. 375 КК

України). Мотив – це внутрішнє спонукання, яким керується суб'єкт злочину, вчиняючи суспільно небезпечне діяння [5, с. 12-14].

В теорії кримінального права відсутнє усталене визначення корисливого мотиву, воно відрізняється від специфіки тих складів злочинів, обов'язковою ознакою яких він виступає. Так, корисливий мотив як кваліфікуюча ознака умисного вбивства роз'яснюється у п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи». У ньому зазначено, що корисливий мотив при вчиненні умисного вбивства має місце тоді, коли «...винний, позбавляючи життя потерпілого, бажав одержати у зв'язку з цим матеріальні блага для себе або інших осіб (заволодіти грошима, коштовностями, цінними паперами, майном тощо), одержати чи зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат чи обов'язків (одержати спадщину, позбавитися боргу, звільнитися від платежу тощо) або досягти іншої матеріальної вигоди. При цьому не має значення, чи одержав винний ту вигоду, яку бажав одержати внаслідок убивства, а також коли виник корисливий мотив — до початку чи під час вчинення цього злочину» [6].

П.П. Андрушко та А.А. Стрижевська визначають корисливі мотиви у складі зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) як «прагнення особи отримати для себе отримати не будь-яку вигоду, а лише матеріальну вигоду (наприклад, отримати майно або право на майно, звільнитись від матеріальних витрат внаслідок своїх дій)» [7, с. 228], інший особистий інтерес як «будь-які інтереси службової особи, окрім корисливих, зокрема, вчинення цього злочину з почуття помсти, кар'єризму, бажання приховати недоліки в роботі, отримати будь-яку вигоду нематеріального характеру тощо» [7, с. 228-229]. Постановленням суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, вчинене в інтересах третіх осіб, не підлягає кваліфікації за ч. 2 ст. 375 КК України.

Корупційне правопорушення може бути вчинене певним суб'єктом – особою, зазначеною у ст. 4 цього Закону. Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є, зокрема, судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, ... народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій) [1].

У диспозиції ч. 1 ст. 375 КК України чітко передбачений спеціальний суб'єкт злочину – суддя (судді). У теорії кримінального права немає єдиної точки зору щодо того, кого ним можна визнавати. При цьому вчені-криміналісти притримуються фактично двох

точок зору. Наприклад, А.М. Бойко вважає, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 375 КК України (чи аналогічної ст. 305 КК РФ) можуть бути лише професійні судді [8, с. 1027]. На думку інших науковців, зокрема Н.Д. Квасневської, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 375 КК України є не лише професійних суддів, а й народних засідателів та (або) присяжних [9, с. 104]. Вважаємо, що до внесення відповідних змін у диспозицію ч. 1 ст. 375 КК України суб'єктом злочину, передбаченого ст. 375 КК України, може бути лише професійний суддя.

І, насамкінець, корупційне правопорушення повинно характеризуватися тим, що за нього має передбачатися юридична відповідальність певного виду. У нашому випадку – це кримінальна відповідальність (ст. 375 КК України).

Отже, з вище наведеного аналізу можна зробити висновок, що постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, вчинене з корисливих мотивів або інших особистих інтересів (ч. 2 ст. 375 КК України) належить до корупційних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>.
2. Кримінальне право України: Загальна частина: [підручник] / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін.; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація]. – [3-є вид., перероб. і доп.]. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 496 с.
3. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: [навч. посібник] / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
4. Хавронюк М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» / М.І. Хавронюк. – К.: Атіка, 2011. – 424 с.
5. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину : [монографія] / А. В. Савченко. – К. : Атіка, 2002. – 144 с.
6. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : постанова Пленуму ВС України № 2 від 7 лютого 2003 року / ВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа : <http://www.secourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/07062765C3315954C2256CDA00538ED6?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=07062765C3315954C2256CDA00538ED6.html>.
7. Андрушко П. П. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика [навчальний посібник] / П. П. Андрушко, А. А. Стрижевська. – К. : «Юрисконсульт», 2006. – 342 с.

8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 6-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Юридична думка, 2009. – 1236 с.
9. Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність судді за неправосуддя в Україні : [монографія] / Н. Д. Квасневська. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 192 с.

Житний Олександр Олександрович,

доктор юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх справ),

Терещук Сергій Сергійович

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ НОРМ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ**

1. Ефективний захист органами охорони правопорядку визначених Конституцією України найважливіших соціальних цінностей, прав, свобод та законних інтересів людини й громадянина, попередження правопорушень і підтримання законності можливий лише за умови використання різноманітних правових засобів, зокрема й тих, які позитивно стимулюють правопорушників до соціально корисної поведінки. Інститут звільнення особи від кримінальної відповідальності є втіленням прагнень держави ефективно протидіяти злочинності без застосування при цьому до правопорушників покарання, без постановлення судами обвинувальних вироків, поєднуючи в цьому кримінально-правовому засобі принципи економії кримінальної репресії й гуманізму [1, с. 527]. Таке звільнення, як слушно зауважив Ю. Баулін, постає як засіб реагування держави на злочин, який не пов'язаний із реалізацією потенційної кримінальної відповідальності [2, с. 50].

2. Згідно з ч. 5 ст. 368-3 КК «особа, яка пропонувала або надавала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї були вчинені дії щодо вимагання неправомірної вигоди і після пропозиції чи надання неправомірної вигоди вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину добровільно заявила про те, що сталося, органу, службова особа якого згідно із законом має право повідомляти про підозру». Подібні заохочувальні положення містять також ч. 5 ст. 354, ч. 5 ст. 368-4, ч. 6 ст. 369 КК. Надання неправомірної вигоди полягає в передачі грошових коштів або іншого майна, переваг, послуг, нематеріаль-

них активів, за вчинення чи невчинення дії, з використанням наданої їй влади чи службового становища без законних на те підстав. Воно наявне не лише тоді, коли неправомірна вигода передається за вчинення чи невчинення певних дій в інтересах того, хто його дає, а й тоді, коли це робиться і інтересах інших фізичних чи юридичних осіб. У висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України ідея криміналізувати пропозиції чи обіцянки надання неправомірної вигоди була піддана критиці. Зокрема, експертами вказувалось, що вчинення таких дій може свідчити лише про наявність наміру, думки отримати неправомірну вигоду, що саме по собі не утворює склад злочину (стаття 11 КК). І лише у випадку, якщо той, хто пропонує неправомірну вигоду та той, кому її пропонують, доходять певної домовленості про умови та способи реалізації їх «спільного плану», такі дії можна розглядати як готування до злочину. Але довести або спростувати таку домовленість на практиці майже неможливо [3]. В. І. Тютюгін слушно помітив: законодавець не врахував того, що пропозиція неправомірної вигоди характеризує злочин як закінчений, а спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності має поширюватись і на тих осіб, які лише пропонували хабар, і на тих, які вже вчинили його давання. Коли йдеться про осіб, які звернулися з добровільною заявою, то звільнення від кримінальної відповідальності стосується лише тих осіб, які вже фактично здійснили давання. Таким чином, сталося так, що особа, яка лише звернулася до службової особи з пропозицією про давання хабара, а потім добровільно повідомила про це відповідним органам, не може бути звільнена від кримінальної відповідальності [4]. Зазначений недолік законодавчого припису не залишився поза увагою внесених змін і в чинній редакції кримінального закону підстави звільнення від кримінальної відповідальності стосуються особи, яка пропонувала, обіцяла чи надала неправомірну вигоду.

3. Традиційно серед причин поширення корупційних злочинів, пов'язаних із пропозиціями чи наданням неправомірної вигоди відзначається складність виявлення відомостей про злочин, що у взаємозв'язку зі самою природою злочину. Такі корупційні правопорушення є злочинами двосторонніми, у яких немає потерпілих, немає сторін, зацікавлених у встановленні істини в провадженні, у виявленні злочину, у покаранні винних. Навпаки, і ті і інша сторона намагається приховати злочин не тільки від правоохоронних органів, але і від оточуючих. Саме цим і пояснюється досить високий рівень латентності таких правопорушень [5, с. 8].

4. При звільненні від кримінальної відповідальності особи, яка пропонувала, обіцяла чи надала неправомірну вигоду, законодавець ставив за мету забезпечити виявлення злочину (пропозиції або надання неправомірної вигоди службовій особі), що досить складно розкривається. У даному випадку переслідується мета виявлення і іншого злочину – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. В обмін на досягнення вказаної мети законодавець звільняє від кримінальної відповідальності менш небезпечного злочинця.

5. До змін, внесених в КК Законом № 221-VII від 18.04.2013 р. підстави застосування положень ч. 5 ст. 368-3 КК («Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»), ч. 5 ст. 368-4 («Підкуп особи, яка надає публічні послуги»), ч. 6 ст. 369 («Пропозиція або давання хабара») були пов'язані із фактором примусу особи до злочину – вимаганням в неї незаконної винагороди, а не із її позитивною посткримінальною поведінкою. Як зазначали з цього приводу деякі дослідники, якщо особа вчиняє підкуп чиновника під впливом вимагання з його боку, шкода об'єкту кримінально-правової охорони заподіюється немов би вимушено, для запобігання шкоді своїм правам і законним інтересам, що наближує вимагання до психічного примусу, а відповідні ситуації – до обставин, які виключають злочинність діяння. Відтак, зазначені положення, не пов'язані з посткримінальною поведінкою, обґрунтовано не визнавались заохочувальними [6, с. 94]. Після внесених у 2013 р. змін в «антикорупційні» норми КК, звільнення від кримінальної відповідальності за такі злочини стало можливе лише за сукупності двох обставин – вимагання в особи неправомірної вигоди та добровільної заяви про вчинене органу, службова особа якого згідно із законом має право повідомляти про підозру. Лише одна із них є позитивним посткримінальним вчинком (це добровільне інформування про вчинене надання неправомірної вигоди компетентним органам), інша ж – об'єктивний факт, який із такою поведінкою ніяк не пов'язаний. Заміна у ч. 5 ст. 354, ч. 5 ст. 368-3, ч. 5 ст. 368-4, ч. 6 ст. 369 КК розділового сполучника «або» на єднальний «і», на думку розробників цих змін, мав усунути ризик зловживання інститутом звільнення від кримінальної відповідальності шляхом введення додаткових умов для можливого звільнення за корупцію. Такі зміни вже піддані справедливій критиці у публікаціях вітчизняних криміналістів [7]. З огляду на завдання цього дослідження вважаємо, що таке рішення фактично призвело до вилучення з числа «інструментів» протидії

корупційним злочинам заохочення до позитивної посткримінальної поведінки.

6. Норми КК, якими хабародавець заохочувався до викриття хабароотримувача, з'явилися, у зв'язку з високою латентністю корупційних злочинів (коли, за розрахунками фахівців, викривалось не більше 10% випадків хабарництва), а також у зв'язку із особливістю розкриття й доказування таких злочинів (зробити це в більшості випадків важко без участі однієї із сторін, що брали участь у такому злочині). У випадках, коли органи, що здійснюють боротьбу із корупцією, не мають інших доказів вчиненого, окрім добровільної заяви та свідчень особи, яка надала незаконну винагороду, то її зізнання є дуже важливим, оскільки не лише доводить її провину, але й провину службової особи, яка отримала таку винагороду. Сьогодні ж держава вирішила схилити (стимулювати) до заяви про вчинений злочин (і до сприяння таким чином викриваттю корупціонерів) лише тих надавачів неправомірної вигоди, стосовно яких мало місце вимагання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – Т. 2. – 661 с.
2. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності / Ю. В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – 296 с.
3. Висновок Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46598.
4. Тютюгін В. Новели кримінального законодавства щодо посилення відповідальності за корупційні злочини: вирішення проблеми чи проблеми для вирішення? / В. Тютюгін. // Юридичний вісник України. – 6-12 лютого 2010 р. – № 6. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.yurinform.com/ua/analytical_information/?id=5351/
5. Кушніренко С.П. Особенности расследования взяточничества: Учебное пособие. / С. П. Кушніренко –СПб., 2002. – 108 с.
6. Хряпінський П. В. Спеціальне звільнення від відповідальності у кримінальному праві та законодавстві України : навч. посібн. / П. В. Хряпінський. – Запоріжжя : КСК-Альянс, 2010. – 270 с.
7. Киричко В. М. Вимагання неправомірної вигоди як обставина, що виключає кримінальну відповідальність особи, яка пропонувала, обіцяла або надала неправомірну вигоду / В. М. Киричко // Актуа-

льні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10–11 жовт. 2013 р.) / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2013. – С. 515–518.

Загиней Зоя Аполлінаріївна,

кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія прокуратури України)

**ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОСОБА, ЯКА ЗДІЙСНЮЄ ПРОФЕСІЙНУ
ДІЯЛЬНІСТЬ, ПОВ'ЯЗАНУ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ»,
ЗА ДОПОМОГОЮ «ГЕРМЕНЕВТИЧНОГО КОЛА»**

У статтях 365-2 та 368-4 КК України суб'єктом злочинів названо аудитора, нотаріуса, оцінювача, іншу особу, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді. Це положення відповідає п. 2 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». У ньому передбачено, що суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. До них, зокрема, належать особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом випадках) [1].

Зазначимо, що спеціальний суб'єкт злочину сформульовано законодавцем у вигляді т.зв. «відкритого переліку», який є один із прийомів абстрактно-казуїстичного формулювання ознак складів злочинів, за якому конкретні ознаки поєднують з їх узагальнюючими формулюваннями та які мають приблизний або умовно-приблизний характер. У нашому випадку «відкритий перелік» суб'єктів злочину у диспозиціях ч. 1 ст. 365-2 та 368-4 КК України має умовно-приблизний характер. Адже законодавець, формулюючи його, передбачає певну конкретизацію відповідного узагальнюючого (оціночного) формулювання – «інша особа, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування,

але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг».

Здійснюючи тлумачення спеціального суб'єкта злочину, передбаченого у статтях 365-2 та 368-4 КК України, виникає багато труднощів. Вони пов'язані, насамперед, з тим, що регулятивне законодавство України не містить ні поняття «професійна діяльність», ні поняття «публічні послуги». А тому встановити перелік осіб, які виступають суб'єктами цих складів злочинів сьогодні фактично неможливо.

Насамперед, зазначимо, що ознаки спеціального суб'єкта злочину загалом також належать до рестриктивних (обмежуючих). Виділення, з одного боку, службових осіб, службових осіб юридичних осіб приватного права незалежно від організаційно-правових форм, а з іншого – осіб, які надають публічні послуги, свідчить, що останні не належать до першої категорії, вони протиставляються.

Проаналізувавши переліки осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, вкажемо на те, що фактично вони закріплюються в чотирьох диспозиціях статей Особливої частини КК України: ч. 1 ст. 365-2, ч. 1 та ч. 3 ст. 368-4 та ч. 2 ст. 358 КК України. Зауважимо, що такі переліки певним чином відрізняються.

Так, в ч. 1 ст. 365-2 та ч. 1 ст. 368-4 це «аудитор, нотаріус, оцінювач, інша особа, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді».

У ч. 2 ст. 368-4 КК України це «аудитор, нотаріус, експерт, оцінювач, третейський суддя або інша особа, яка провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, а також незалежний посередник чи арбітр».

У ч. 2 ст. 358 КК України це «аудитор, експерт, оцінювач, адвокат або інша особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг».

Для того, щоб наблизитися до розуміння того, кого потрібно відносити до осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, може допомогти герменевтический метод, який заснований на інтерпретації (тлумаченні) та розумінні тексту закону, та трактується в широкому розумінні як розуміння знаків. Інтерпретація і розуміння взаємопов'язані та не можуть розглядатися один без одного. Одним із основних понять герменевтики є герменевтичне коло, яке становить основу процесу розу-

міння. Згідно з правилом «герменевтичного кола» «ціле» можна зрозуміти лише на підставі окремого, а окреме – на підставі «цілого» [2, с. 72].

Термін «герменевтичне коло» умовний. Цей процес можна назвати спіраллю, за якого відбувається постійне розширення кожного попереднього кола в наступний так, що перший з них «не встигає» замкнутися і його розширення полягає саме в переході в наступне, більш широке коло [3, с. 155].

Враховуючи основі підходи до розуміння правила «герменевтичного кола», зазначимо, що такий спеціальний суб'єкт злочинів, як особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, повинен розумітися, виходячи з переліків, передбачених у диспозиціях ч. 2 ст. 358, ч. 1 ст. 365-2, ч. 1 та ч. 3 ст. 368-4 КК України. Тобто, в кожній з цих статей розуміння відповідної ознаки складу злочину можливе шляхом зіставлення переліків, наведених законодавцем.

Отже, особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, потрібно розуміти адвоката, аудитора, нотаріуса, оцінювача, іншу особу, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейські судді.

Однак для встановлення того, кого ще потрібно визнавати особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, необхідно з'ясувати додатково ще й такі позитивні та негативні ознаки спеціального суб'єкта злочину, як «особа не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування» (негативна ознака), «здійснення професійної діяльності» (позитивна ознака), «надання публічних послуг» (позитивна ознака). Першу з них встановити нескладно. Достатньо проаналізувати положення Законів України «Про державну службу» [4] та «Про службу в органах місцевого самоврядування» [5].

Щодо інших двох позитивних ознак, то як зазначалося вище, регулятивне законодавство України не містить понять «професійна діяльність» та «публічна послуга». А тому визначення кола тих осіб, які належать до спеціальних суб'єктів злочину, передбачених статтями 365-2 та 368-4 КК України фактично неможливо. У цьому криється небезпека «поширювального» застосування кримінального закону, за якого відповідні статті ставляться у вину широкому колу осіб.

Наприклад, вироком Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 7 червня 2013 року за ч. 4 ст. 368-4 КК України особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, був визнаний юрист-реєстратор прав на нерухоме майно. Як обґрунтовується у вироку, такий висновок базується на характері обов'язків особи. Зокрема, згідно з посадовою інструкцією юриста-реєстратора прав на нерухоме майно обласного бюро технічної інвентаризації, затвердженої 25 червня 2007 року, на цю особу покладено обов'язки: приймати та перевіряти документи, подані для реєстрації прав власності на нерухоме майно, виконувати всі види реєстрації прав власності на нерухоме майно, приймати рішення про реєстрацію чи відмову у реєстрації, вносити записи в реєстрові книги та документи, вносити відомості про зареєстровані права до Єдиного реєстру прав власності на нерухоме майно, посвідчувати своїм підписом достовірність даних реєстрації [6]. Вироком Монастириського районного суду Тернопільської області від 18 квітня 2013 року особа була засуджена за ч. 1 ст. 365-2 КК України. У вироку обґрунтовується, що фізична особа-підприємець, яка надає послуги по перевезенню пасажирів автомобільним транспортом загального користування надає публічні послуги щодо безоплатного перевезення пільгового населення, отримуючи за це в заміні із Держбюджету кошти на покриття витрат по такому перевезенню. У вироку це рішення мотивується тим, що підсудний, здійснюючи господарську діяльність по перевезенню пасажирів, забезпечував виконання у тому числі й делегованих державою соціально значимих повноважень, пов'язаних із безоплатним перевезенням пільгової категорії населення в заміні на компенсацію державою цих витрат, тобто надавав публічні послуги від імені держави [7].

Таким чином, ми показали специфіку застосування в юриспруденції «герменевтичного кола». Вважаємо, що у розумінні правового тексту це правило використовується для того, щоб через розуміння частин юридичного тексту та окремих правових понять, зафіксованих у ньому, створити цілісне уявлення про правову модель регулювання або охорони тих чи інших суспільних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>.
2. Гадамер Х-Г. О круге понимания. Актуальность прекрасного / Х-Г. Гадамер. – М.: Искусство, 1991. – 368 с.

3. Шульга Е.Н. Проблема «герменевтического круга» и диалектика понимания / Е.Н. Шульга // Герменевтика: история и современность: критические очерки. - М.: Мысль, 1985. С. 143-161.
4. Про державну службу: Закон України від 16 грудня 1993 року № 3723-ХІІ: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3723-12>.
5. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 року № 2493-ІІІ: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>.
6. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 7 червня 2013 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31695345>.
7. Вирок Монастириського районного суду Тернопільської області від 18 квітня 2013 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31179375>.

Зеленов Геннадій Михайлович,

кандидат юридичних наук, доцент

*(Луганський державний університет внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка)*

ЩОДО «УДОСКОНАЛЕННЯ» СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 364 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Імплементация міжнародного антикорупційного законодавства та певні політичні процеси, що відбуваються в нашій державі, призвели до того, що усталене, до недавнього часу, кримінальне законодавство про відповідальність за службові злочини почало зазнавати одних суттєвих змін за іншими. Не встигли науковці та практики як слід проаналізувати та оцінити зміни, що відбулися в результаті прийняття Закону України від 18 квітня 2013 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією», як ВРУ прийняла Закон України від 21 лютого 2014 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» (далі – Закон від 21 лютого 2014 р.) через який суттєвих змін зазнали ст. ст. 364 та 365 КК України, а ст. ст. 365-1, 423 та 424 взагалі були виключені. Однозначно, що такі зміни підлягають науковому осмисленню, а статті – розробленню науково обґрунтованих пропозицій щодо їх застосування.

Так, передбачена у ст. 364 КК обов'язкова ознака даного злочину, якою є вчинення відповідних дій «з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або інтересах третіх осіб» була замінена на таку мету, як одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи.

Слід зазначити, що ідея про виключення або суттєве обмеження складів злочинів, передбачених ст. ст. 364 та 365 КК не нова. Піддаючи жорсткій критиці передбачені ст. ст. 364 та 365 КК склади злочинів, М.І. Хавронюк зазначає, що у більшості кримінальних кодексів держав Європи, крім держав СНД, не передбачено відповідальності за зловживання владою чи службовим становищем та за перевищення влади чи службових повноважень. Зазвичай, кримінальна відповідальність установлена тільки за конкретні, чітко визначені дії, що становлять собою спеціальні випадки незаконного використання службового становища. Такий стан речей є результатом дії принципу правової визначеності, за яким кожен західний чиновник і посадовець чітко знає, що він може робити, а чого – не може [4].

В пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо імплементації до національного законодавства положень ст. 19 Конвенції ООН проти корупції» така законодавча новела обґрунтовується тим, що у Резолюції № 1862 від 26 січня 2012 р. Парламентська Асамблея Ради Європи чітко підкреслила, що ст. ст. 364 та 365 КК є занадто широкими у застосуванні та, по суті, дозволяють постфактум криміналізацію звичайних політичних рішень. Це суперечить принципу верховенства права та є неприйнятним. Тому Асамблея закликала владу України невідкладно внести зміни у ці дві статті Кримінального кодексу у відповідності до стандартів Ради Європи. Крім того, взірць конструкції зловживання владою міститься у ст. 19 Конвенції ООН проти корупції, який слід використати і йти шляхом, яким рухається весь цивілізований світ.

Критикуючи цю законодавчу новелу Л.П. Брич, серед іншого, слушно зазначила, що ця норма не зобов'язує, а рекомендує державам-учасникам визнавати злочином «умисне зловживання службовими повноваженнями або службовим становищем, тобто здійснення будь-якої дії чи утримання від здійснення дії, що є порушенням законодавства, державною посадовою особою під час виконання своїх функцій із метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи». При цьому правник акцентує увагу на тому, що ст. 19 Конвенції не зобо-

в'язує й не рекомендує обмежити кримінальну відповідальність за зловживання владою або службовим становищем лише наявністю мотиву отримати неправомірну вигоду. Як кажуть, відчуйте різницю. Стаття 364 КК до внесення в неї останніх змін і без того охоплювала ці діяння [1].

Добре, що законодавець, вважаючи ст. 19 Конвенції взірцем для імплементації, не виключив зі ст. 364 КК вказівку на істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб адже склад злочину, передбачений ст. 19 Конвенції, сконструйований як формальний.

Аналізуючи наслідки такої декриміналізації Головне науково-експертне управління Апарату ВРУ зазначило, що таке «удосконалення» кримінального законодавства відкриває шлях до безкарного вчинення різноманітних службових зловживань за умови відсутності (або невстановлення) при цьому корупційних мотивів та мети навіть якщо ними буде заподіяна істотна шкода охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб або будуть спричинені тяжкі наслідки [2].

Підтримуючи висновок Головного науково-експертного управління Апарату ВРУ Л.П. Брич зазначила, що не будуть притягнуті до кримінальної відповідальності за свої активні дії чи бездіяльність ті службові особи, які вчиняли злочини не з метою одержання неправомірної вигоди, а з інших мотивів – наприклад, боячись за «свою шкуру» або прагнучи кар'єрного росту. У решті-решт, навіть суб'єкти, які вчинили зловживання владою або службовим становищем із метою отримання неправомірної вигоди – також у своїй більшості уникнуть кримінальної відповідальності. Якщо особу не впіймали на гарячому, цю мету надзвичайно складно процесуально довести [1].

В той же час, наступна законодавча новела підлягає схваленню. Йдеться про виключення зі ст. 364 КК ч. 3, яка передбачала відповідальність за дії, передбачені ч. 1 або 2 цієї статті, якщо вони вчинені працівником правоохоронного органу.

Свого часу В.Г. Хашев зазначав, що існування розглядуваної особливо кваліфікуючої ознаки службового зловживання взагалі є недоцільним та суперечить принципу справедливості. По-перше, в чинному законодавстві перелік правоохоронних органів є відкритим, а в науковій літературі триває дискусія, щодо віднесення тих чи інших органів до правоохоронних. По-друге, провівши порівняльний аналіз санкцій, передбачених ч. 3 ст. 364 КК і статтями про

суміжні злочини (ст. ст. 365, 368, 371, 372, 375, 423 КК), дослідник зробив висновок про безпідставну суворість санкції ч. 3 ст. 364 КК, яка на практиці призводить до того, що суди призначають за зловживання владою, вчинене працівником правоохоронного органу, більш м'яке покарання, ніж це передбачено законом. У зв'язку з цим науковець пропонував виключити цю кваліфікуючу обставину зі ст. 364 КК, передбачивши посилену кримінальну відповідальність за зловживання владою або службовим становищем для службових осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище [5, с. 152-157, 160].

Підтримуючи ідею про виключення ч. 3 із ст. 364 КК, В.П. Коваленко наголошував на тому, що включення до КК норми про відповідальність за зловживання владою або службовим становищем працівників правоохоронного органу було здійснено безсистемно, оскільки окремі види зловживань водночас передбачені багатьма іншими статтями Особливої частини КК, що не узгоджені між собою. Це породжує проблеми конкуренції, окремі з яких складно, а то й неможливо вирішити на базі усталених правил кваліфікації. Ч. 3 ст. 364 КК передбачає норму, яка є водночас і спеціальною щодо норми про зловживання будь-яких службових осіб, і загальною щодо норм про окремі види зловживань працівників правоохоронних органів (незаконний обшук, незаконне затримання або арешт тощо). До того ж, внаслідок неузгодженості санкцій за такі зловживання застосування спеціальних норм часто веде до пом'якшення кримінальної відповідальності працівників правоохоронних органів всупереч повсюдно декларованій ідеї її посилення [3, с. 190].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що зміни, внесені до ст. 364 КК, мають неоднозначний характер і лише частково сприятимуть удосконаленню кримінального законодавства та боротьбі зі службовою злочинністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Брич Л. Як задля Юлії Тимошенко Верховна Рада пробачила зловживання «Беркуту» // Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/02/27/7016426/>
2. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату ВРУ на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45474

3. Коваленко В. П. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, вчинене працівником правоохоронного органу: дис... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Володимир Панасович Коваленко. – Львів, 2009. – 233 с.
4. Хавронюк М. Чому в Європі не розуміють прислів'я «від тюрми не зарікайся» // Українська правда. – 6 жовтня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/10/6/6642959/>
5. Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Вадим Георгійович Хашев. – Запоріжжя, 2007. – 259 с.

Каменський Дмитро Васильович,

кандидат юридичних наук

*(Бердянський інститут державного та муніципального управління
Класичного приватного університету)*

**КОРУПЦІЙНІ ЗЛОВЖИВАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ:
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ
ЗАКОНОДАВСТВОМ США**

Навряд чи викличе істотні заперечення той факт, що активне застосування положень антикорупційного законодавства США, сьогодні, як ніколи раніше, змушує великі міжнародні компанії уникати ділових зв'язків, що підвищують корупційні ризики.

Фактом є й те, що українські компанії, які прагнуть вести бізнес з американськими (і не тільки) компаніями, підлягатимуть ретельній перевірці з боку потенційних партнерів, які хочуть отримати гарантію того, що така співпраця не буде затьмарена корупційними схемами та незаконними платежами.

Розвиток вітчизняного корпоративного сектору обов'язково призведе до укладання партнерських угод із американськими компаніями. Відповідно, правила гри повинні будуть змінитись із тіньових на максимально прозорі. Для цього український бізнес повинен діяти вже зараз, якщо він: 1) хоче надавати послуги в якості агентів, консультантів або інших постачальників послуг для американських компаній; 2) прагне створити спільні підприємства з американськими партнерами; 3) намагається позиціонувати себе в очах американської сторони в якості об'єктів для злиття, поглинання або інших форм реорганізації бізнесу; 4) має намір випустити свої акції на американській фондовій біржі або іншим чином здійснювати діяльність на території США. Цілком очевидно, що участь у ко-

рупційних схемах на території України унеможливить такі форми співпраці з легальним американським бізнесом. І справа тут не лише у правилах порядності, прозорості та чесної ділової репутації, що традиційно притаманні діловим відносинам у США. Значну превентивну роль відграють положення антикорупційного Акту, названого вище. А тому у наступних рядках роботи пропонуємо розкрити юридичні ознаки та правозастосовну практику в частині протидії корпоративним корупційним зловживанням у США.

У 1977 р. Конгрес США ухвалив Акт “Про запобігання корупційним практикам за кордоном” (англ. – Foreign Corrupt Practices Act або “FCPA”, далі – Акт) [1]. Цей нормативний документ визнає федеральним злочином давання американськими громадянами і корпораціями хабарів іноземним громадянам для збереження існуючого або забезпечення нового бізнесу в іноземній країні.

Положення Акту були інкорпоровані в текст § 78dd-1 розділу 15 Зібрання законів США та протягом майже 40-річної історії існування піддавались численним змінам. Головним призначенням Акту залишається комплексна протидія корупційним зловживанням американських компаній та їх уповноважених представників у частині передачі незаконної винагороди державним службовцям в іноземних країнах з метою отримання нових чи збереження існуючих видів економічної діяльності. Зокрема, антикорупційні норми Акту прямо забороняють компаніям свідомо використовувати будь-які засоби комунікації (системи грошових переказів, засоби поштового зв'язку тощо) для сплати незаконної винагороди іноземному чиновнику в будь-якій формі з метою спонукання службовця до незаконного сприяння у реалізації ділових інтересів такої компанії.

Із самого початку положення Акту застосовувались представниками Міністерства юстиції США (федерального прокурорського відомства – авт.) виключно для кримінального переслідування фізичних та юридичних осіб – резидентів США та, значно рідше, нерезидентів, акції яких обертаються на фондовому ринку США. Однак після внесення законодавчих змін у 1998 р. юридична дія Акту відтепер поширюється й на діяльність іноземних компаній та фізичних осіб, які особисто або через уповноважених ними представників вчиняють на території США хоча б одну дію (дії), пов'язану з виплатою незаконної винагороди [2, с. 271]. Отже, як бачимо, зараз Акт фактично діє в «реверсному» режимі.

Починаючи з 2005 р., число розслідувань, пов'язаних із застосуванням положень Акту, що проводяться Міністерством юстиції США, Комісією США з цінних паперів і бірж, а також Федеральним бюро розслідувань, зросла приблизно з п'яти до сорока на рік. Про-

тягом 2008–2009 рр. за порушення положень Акту десять осіб були засуджені до позбавлення волі.

Федеральні органи створили у себе спеціальні підрозділи з питань протидії корупції за кордоном. Наразі Міністерство юстиції розслідує понад 140 кримінальних справ щодо американських і неамериканських компаній і приватних осіб, підозрюваних у корупційних зловживаннях.

Поряд із зростаючим числом розслідувань відзначається істотне збільшення розмірів штрафів та інших санкцій матеріального змісту. За результатами антикорупційного розслідування діяльності компанії «Сіменс» сума нарахованих штрафів склала майже 2 млрд. дол. Корпорація «Халлібертон» свого часу виплатила приблизно 600 млн. дол. у вигляді штрафів за давання хабарів, а німецька автомобільна компанія «Даймлер» унаслідок проведеного антикорупційного розслідування погодилася виплатити близько 200 млн. дол. штрафів за хабарі, що давалися в Росії та інших країнах світу [3, с. 223].

Далі пропонуємо більш наглядний приклад із судової практики.

У 2008 р. американську корпорацію «Ей Джі Ей Медікал Корпорейшн» (англ. – AGA Medical Corporation, далі – «Ей Джі Ей») було визнано винною у порушенні вимог розглядуваного Акту та зобов'язано сплатити 2 млн. дол. кримінального штрафу.

Як впливає з матеріалів кримінальної справи, у період з 1997 по 2005 рр. власне корпорація та декілька її представників – фізичних осіб надали дозвіл на перерахування незаконних грошових винагород лікарям у державних закладах охорони здоров'я Китаю. Відповідні суми винагороди були сплачені медикам через місцевий філіал «Ей Джі Ей». В обмін на корупційні платежі китайські лікарі зобов'язувались забезпечити придбання державними медичними закладами медичної продукції саме «Ей Джі Ей», а не будь-якої іншої корпорації-конкурента. Також, відповідно до встановлених фактичних обставин справи, «Ей Джі Ей» протягом 2000-2002 рр. здійснила декілька нелегальних платежів на користь окремих чиновників Бюро інтелектуальної власності КНР з метою отримання низки патентів на свою продукцію.

Унаслідок розслідування кримінальної справи, а також враховуючи посткримінальну позитивну поведінку «Ей Джі Ей» і запровадження внутрішніх корпоративних механізмів недопущення корупційних дій у майбутньому, Міністерство юстиції США уклало з корпорацією угоду про призупинення кримінального переслідування. Це означало, що у разі дотримання корпорацією превентив-

них положень угоди протягом трьох років, всі обвинувачення прокуратури будуть зняті [4].

Необхідно звернути увагу й на ту обставину, що у разі скоєння корупційного злочину проти порядку державного управління США, підставою юридичної відповідальності будуть загальнокримінальні приписи, передбачені федеральним кримінальним законодавством. Так, § 201(b) розділу 18 Зібрання законів США закріпив підстави кримінальної відповідальності за хабарництво та одержання неправомірної вигоди. Елементами хабарництва, як випливає з нормативного визначення цього злочину, є: 1) будь-яка річ, що має цінність, була надана, запропонована чи обіцяна (або, у разі одержання, була витребувана, бажана, одержана чи прийнята) 2) діючому чи майбутньому службовцю 3) за будь-яку дію по службі 4) із корумпованим наміром чи з метою службового впливу. Юридичні ознаки незаконного одержання винагороди змістовно схожі на ознаки хабарництва й описані у § 201(c): наявність матеріальної винагороди в будь-якій формі; така винагорода була надана саме представнику органу державного управління; винагороду було передано для чи внаслідок вчинення держслужбовцем певного діяння.

Основна відмінність між хабарництвом та одержанням неправомірної вигоди проявляється в суб'єктивній ознаці: встановлення злочинного наміру є обов'язковим для доведення факту хабарництва. Для другого злочину така законодавча вимога відсутня. Розглядувані злочини відмежовуються один від одного ще й за формами реалізації злочинного умислу. Наприклад, одержання неправомірної вигоди може стосуватись федерального службовця у відставці, який незаконно використовує свій вплив, обумовлений колишньою посадою.

На завершення хотілось би звернути увагу на те, що окремі елементи антикорупційного законодавства США та практики його застосування саме в сфері зовнішньоекономічних відносин можуть стати предметом подальших кримінально-правових розвідок на предмет можливого запровадження у систему національного кримінального законодавства України. Усвідомлюючи дещо суперечливу природу корпоративної кримінальної відповідальності, практичну складність забезпечення вимог антикорупційного законодавства взагалі та у сфері зовнішньоекономічної діяльності зокрема, а також низку інших невластивих Україні підходів до протидії корупційним проявам, водночас зауважимо, що окремі дієздатні елементи федерального антикорупційного законодавства США доцільно і навіть корисно досліджувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Foreign Corrupt Practices Act. An Overview [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justice.gov/criminal/fraud/fcpa>.
2. Каменський Д.В. Особливості кримінальної відповідальності корпорацій за корупційні злочини у США / Д.В. Каменський // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2010. – Спеціальний випуск № 8. Частина 1. – С. 265 – 276.
3. Bialos J., Husisian G. The Foreign Corrupt Practices Act: Coping With Corruption In Transitional Economies. – Dobbs Ferry, New York: Oceana Publications Inc., 1997. – 435 p.
4. AGA Medical Corporation Agrees to Pay \$2 Million Penalty and Enter Deferred Prosecution Agreement for FCPA Violations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justice.gov/opa/pr/2008/June/08-crm-491.html>.

Кочедыков Сергей Сергеевич,

кандидат технических наук

(Федеральное казенное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Воронежский институт Федеральной службы исполнения наказаний России»),

Хрипушин Эдуард Николаевич

(Федеральное казенное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Академия права и управления Федеральной службы исполнения наказаний России»)

К ВОПРОСУ ОБ ОБЪЕКТЕ ЗЛУОПОТРЕБЛЕНИЯ ДОЛЖНОСТНЫМИ ПОЛНОМОЧИЯМИ В УЧРЕЖДЕНИЯХ УИС РОССИИ

Корыстная должностная преступность представляет собой распространенное криминогенное проявление в мире и имеет большие количественные показатели в странах с развивающейся экономикой.

Сотрудники учреждений и органов уголовно-исполнительной системы (УИС) не стали исключением в этом негативном процессе, так по данным руководителя Управления собственной безопасности ФСИН России Е.В. Горошко, в системе ФСИН по итогам 2010 г. было возбуждено в 1,5 раза больше коррупционных дел, чем в предыдущем году, причиной такого роста является активная работа подразделений собственной безопасности территориальных органов [1].

В 2011 году количество зарегистрированных нарушений законности, связанных со злоупотреблением и превышением долж-

ностных полномочий (ст.ст. 285, 286 УК РФ) увеличилось, по сравнению с 2009 годом на 5 %, а преступных деяний данного вида – на 34,9%.

В первом полугодии 2012 года в отношении сотрудников УИС возбуждено 126 (АППГ – 118) уголовных дел коррупционной направленности, из них: 12 (АППГ – 12) уголовных дел по ст. 285 УК РФ; 27 (АППГ – 16) уголовных дел по ст. 286 УК РФ; 57 (АППГ – 45) уголовных дел по ст. 290 УК РФ. Указанные преступления связаны, с: предоставлением условно-досрочного освобождения; необоснованным переводом осужденных из одного исправительного учреждения в другое за вознаграждение; предоставлением осужденным необоснованных льгот и послаблений в режиме отбывания наказания; закупкой техники, материалов и иной продукции у единого поставщика по значительно завышенным ценам за вознаграждение, получаемое от поставщика и т.д. [2].

Неутешительным является и тот факт, что с каждым последующим годом увеличивается рост негативных проявлений в этой сфере.

Научные исследования вопросов уголовной ответственности за злоупотребления и превышения должностными полномочиями сотрудниками ФСИН России, как институциональных субъектов должностных преступлений, а также криминологические особенности их предупреждения, имеют на сегодняшний день перспективные направления, систематизация и раскрытие которых существенным образом повлияет на определение дальнейших направлений совершенствования и дальнейшего развития УИС России.

Проблема уголовно-правовой оценки и предупреждения таких преступлений является актуальной. Данные преступления повышают общественную опасность, подрывают саму основу существования органов, исполняющих наказания, а также формируют отрицательное отношение населения не только к этим органам, но и к наказанию в целом, приводят к неверию в охранительную функцию закона, способствуют развитию правового нигилизма среди осужденных.

Рассмотрим объект преступления в злоупотреблении должностными полномочиями (ст. 285 УК РФ), так как его признаки занимают одно из важнейших мест, значение которых важно для разграничения смежных составов при квалификации деяния, отграничения преступлений от других правонарушений и т.д.

На сегодняшний момент в теории уголовного права многие положения относительно общего определения и содержания объекта преступления продолжают оставаться дискуссионными. В док-

трине уголовного права из всего разнообразия позиций относительно понимания объекта преступления наиболее устоявшейся является теория общественного отношения. Несмотря на свою распространенность и признания данная теория имеет как своих сторонников, так и противников.

Не вдаваясь в дальнейшем в суть дискуссии относительно понимания родового и видового объектов преступлений, направленных против интересов государственной власти и государственной службы, подробнее остановимся на определении непосредственного объекта.

К непосредственному объекту злоупотребления должностными полномочиями (ст. 285 УК), относят общественные отношения, обеспечивающие нормальное функционирование и авторитет отдельных звеньев государственного аппарата, органов местного самоуправления. Конкретизируя непосредственный объект ст. 285 УК РФ применительно к деяниям сотрудников уголовно-исполнительной системы следует понимать общественные отношения, обеспечивающие состояние защищенности (безопасности) личности, общества и государства от угроз в связи с нарушением установленных полномочий должностными лицами УИС России, деятельность которых должна быть направлена на обеспечение и поддержание авторитета государства для его граждан, позволяющего эффективно реализовывать функции властвования и управления через систему учреждений и органов ФСИН России.

Данные преступления препятствуют выполнению задач, нарушают порядок их работы, регламентированный нормами закона от 21.07.1993 № 5473-1 «Об учреждениях и органах, исполняющих уголовные наказания в виде лишения свободы» и другими нормативными актами. Таким образом, нормальная деятельность учреждений и органов УИС, безусловно, представляет собой общественное отношение, охраняемое уголовным законом, в связи, с чем и должно рассматриваться в качестве основного непосредственного объекта анализируемого преступления. Данное деяние подрывает авторитет УИС, в результате чего многие граждане не верят в возможность законного разрешения различных вопросов.

Тем не менее, вряд ли можно рассчитывать на эффективную деятельность государственного органа, лишенного какого-либо авторитета в глазах населения. Поэтому авторитет УИС, безусловно, является одной из важнейших составляющих их нормальной работы и, соответственно, входит в структуру основного непосредственного объекта анализируемого преступления.

В литературе можно встретить различные точки зрения от-

носителем дополнительного объекта ст. 285 УК РФ, например Наумов А.В. считает, что это «...конституционные права и свободы человека и гражданина, имущественные и иные экономические интересы граждан, организаций или государства» [4]. При совершении такого преступления сотрудниками учреждений и органов уголовно-исполнительной системы в качестве дополнительного объекта ст. 285 УК РФ обычно выступают имущественные интересы граждан и организаций, право граждан на доступ к правосудию, телесная неприкосновенность, здоровье и т.д. Наличие дополнительного объекта является обязательным, то есть он должен присутствовать в каждом таком составе, однако его конкретное содержание варьируется в зависимости от конкретной направленности того или иного деяния.

В научной литературе существуют утверждения, что в таком составе, как злоупотребление должностными полномочиями (ст. 285 УК РФ) присутствует дополнительный непосредственный объект, в который входят общественные отношения в сфере обеспечения прав и законных интересов гражданина или организации, законных интересов общества или государства.

При этом отмечается, что именно причинение вреда дополнительному объекту и «придает уголовно-правовое значение посятельству на основной объект» [5]. Следовательно, особенностью данных преступлений является то, что «причинение конкретного вреда указанным в законе правам и интересам составляет как бы конкретную форму нарушения деятельности государственного аппарата, является способом этого нарушения» [6].

В юридической литературе ряд авторов, считают, что необходимо выделить в качестве факультативного непосредственного объекта коррупционные преступления в уголовно-исполнительной системе общественные отношения, охраняющие моральное и нравственное исправление осужденных. При этом отмечая, что если сам осужденный, находясь в системе исполнения наказаний, не только сталкивается с фактами должностных преступлений связанных с превышением и злоупотреблением субъектов наделенных такими полномочиями, он и сам, вовлекаясь в противоправные коррупционные связи, продолжает совершать преступления. В такой ситуации, нельзя говорить о возможности исправления осужденного и предупреждения совершения им новых преступлений. Он не прекращает их совершать [7].

На наш взгляд, указанные позиции требуют основательного переосмысления с точки зрения учения об объекте преступления и механизма причинения ему вреда. Во-первых, особенности конс-

трукции состава, предусмотренного ст. 285 УК РФ позволяют утверждать, что никакого дополнительного непосредственного объекта при совершении указанного преступления нет и быть не может. Во-вторых, правильное функционирование службы в государственных учреждениях и органах, а также обеспечение прав и законных интересов гражданина или организации, законных интересов общества или государства рассматривать в отрыве друг от друга как содержание непосредственного объекта исследуемых составов невозможно.

Данные утверждения основываются на следующем: во-первых, правильное функционирование государственных учреждений и органов имеет главенствующее положение при реализации государственной власти различными субъектами; во-вторых, уголовно-правовые отношения при злоупотреблении должностными полномочиями возникают только тогда когда причиняется реальный вред правам и законным интересам гражданину, организации или законным интересам общества или государства. В противном случае, никаких охранительных уголовно-правовых отношений не возникает, так как вред объекту уголовно-правовой охраны не причиняется. В этом можно легко убедиться, проанализировав основные положения механизма причинения вреда объекту уголовно-правовой охраны.

Таким образом, можно увидеть, что при анализе ст. 285 УК РФ на первом плане находится не правильное или нормальное функционирование службы в государственных учреждениях и органах, а охраняемые законом интересы личности, общества и государства. Прослеживается, таким образом, определенная зависимость между объектом преступления и его последствиями, непосредственно указанными в законе.

Не ставя под сомнение обоснованность заявленных научных разработок, в то же время следует обратить внимание на ряд существенных положений. Прежде всего, на необходимость методологического подхода в обосновании самостоятельного выделения объекта исследуемого преступления. В значительной степени большинством авторов до сегодняшнего дня это не учитывалось, либо преподносилось в достаточно устоявшейся форме по схеме «основной непосредственный объект + дополнительный непосредственный объект».

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Горошко Е.В. В полтора раза больше коррупционных дел // Преступление и наказание. 2011. № 4 (URL http://www.fsin.su/Original_doc/Intervyu%20Goroshko.pdf).

2. Итоги работы службы собственной безопасности за 1 полугодие 2012 года (URL <http://www.fsin.su/structure/safety/obhie%20svedenia/index.php?month=6&year=2013&bxajaxid=>)
3. Научно-практическое пособие по применению УК РФ/ Верхов. Суд РФ; [Верин В. П., С. А. Ворожцов, В. В. Демидов и др.]; под ред. В. М. Лебедева. – М.: Норма, 2005. -919 с.
4. Наумов А.В. Российское уголовное право. Курс лекций. Т.2. Особенная часть. – М., 2004. С. 632, 637.
5. Рарог А.И. Вина и квалификация преступлений. – М., 1982. С. 59.
6. Здравомыслов Б. В. Должностные преступления. – М., 1975, С.11.
7. Букалерева Л.А. Коррупция в системе ФСИН. //Уголовно-исполнительная система: право, экономика, управление. 2011, № 6.

Кундеус Владислав Геннадійович,

кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ПОЛЯГАЮТЬ У ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНЦІ ЧИ НАДАННІ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ, ЯК КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Відповідно до положень ст. 1 Закону України від 07.04.2011 р. № 3206-VI «Про засади запобігання і протидії корупції» (далі – Закон) корупція – це використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в частині першій статті 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей. Корупційним правопорушенням є умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 4 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність [1].

Частина 1 ст. 4 Закону встановлює доволі широкий перелік осіб, які є суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення. Зокрема, до суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення можливо віднести як спеціальних суб'єктів (особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб,

уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, посадові особи юридичних осіб тощо) так і загальних суб'єктів (фізичні особи) [1].

Отже, виходячи із ознак корупції та корупційного правопорушення, які зазначені у ст. 1 та ч. 1 ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», до корупційних правопорушень слід віднести діяння, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність, і які полягають у:

Використанні особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди;

Пропозиції, обіцянки чи наданні неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей;

Прийнятті особою обіцянки, пропозиції чи одержанні неправомірної вигоди для себе чи інших осіб.

Кримінальним корупційним правопорушення (корупційним злочином) слід вважати таке умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 4 Закону, за яке законом встановлено кримінальну відповідальність.

Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК України) не містить вказівки на вичерпний перелік злочинів, що вважаються корупційними. Кримінальна відповідальність за злочини, що полягають у пропозиції, обіцянки чи наданні неправомірної вигоди особі передбачена ч. 1 ст. 354, ч. 1 ст. 368-3; ч. 1 ст. 368-4; ст. 369; ч. 1 ст. 369-2 КК України. Так, ч. 1 ст. 354 КК України передбачає кримінальну відповідальність за *пропозицію* чи *обіцянку* працівнику державного підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, *надати йому або третій особі неправомірну вигоду*, а так само *надання такої вигоди* за вчинення чи невчинення працівником будь-яких дій з використанням становища, яке він займає, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи. Частина 1 ст. 368-3 КК України «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» – за *пропозицію* службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми надати їй або третій особі *неправомірну вигоду*, а так само *надання такої вигоди* за вчинення зазначеною службовою особою дій чи її бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує чи надає таку вигоду, або в інтересах тре-

тью особи. Частина 1 ст. 368-4 КК України «Підкуп особи, яка надає публічні послуги» – за *пропозицію* аудиту, нотаріусу, оцінювачу, іншій особі, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), *надати* йому/їй або третій особі *неправомірну вигоду*, а так само *надання такої вигоди* за вчинення особою, яка надає публічні послуги, дій або її бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи. Стаття 369 КК України «Пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі» – за *пропозицію* службовій особі *надати* їй або третій особі *неправомірну вигоду* (ч. 1 ст. 369 КК України) чи *надання такої вигоди* (ч. 2 ст. 369 КК України) за вчинення чи невчинення службовою особою в інтересах того, хто пропонує або обіцяє неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища. Частина 1 ст. 369-2 КК «Зловживання впливом» – за *пропозицію* або *надання неправомірної вигоди* особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави [2].

Порівняльний аналіз вказаних злочинів дозволяє стверджувати, що вони мають такі загальні ознаки:

1. Предметом цих злочинів є неправомірна вигода – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав;

2. Суспільно небезпечне діяння цих злочинів полягає у пропозиції надати неправомірну вигоду чи надання такої вигоди (ч.1 ст.ст. 354, 368-3, 368-4, 369-2 та ч.1 та ч.2 ст. 369 КК України) або обіцянці неправомірної вигоди (ч. 1 ст. 354 КК України);

3. Неправомірна вигода пропонується чи надається певній особі: працівнику державного підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою (ч.1 ст. 354 КК України); службовій особі (ч.1 та ч. 2 ст. 369); службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ч. 1 ст. 368-3 КК України); особі, яка надає публічні послуги (ч.1 ст. 368-4 КК); особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави (ч.

1 ст. 369-2 КК України); третій особі (ч. 1 ст. 368-3; ч. 1 ст. 368-4; ст. 369; ч. 1 ст. 369-2 КК України);

4. Неправомірна вигода пропонується чи надається за вчинення або невчинення особою дій в інтересах того, хто пропонує або обіцяє неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи;

5. Неправомірна вигода пропонується чи надається за вчинення або невчинення особою дій з використанням: становища, яке вона займає (ч.1 ст. 354 КК України); влади чи службового становища (ст. 369 КК України); наданих повноважень (ч. 1 ст.ст. 368-3, 364 КК України), можливостей (ч.1 ст. 369-2 КК України);

6. Суб'єкт цих злочинів загальний – фізична, осудна особа, якій до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років.

7. Суб'єктивна сторона цих злочинів характеризується прямим умислом та метою – вчинення чи невчинення особою, якій пропонується чи надається неправомірна вигода, будь-якої дії з використанням влади, становища, повноважень чи можливостей.

Таким чином, злочини, відповідальність за які встановлюється ч. 1 ст. 354; ч. 1 ст. 368-3, ч. 1 ст. 368-4, ст. 369, та ч. 1 ст. 369-2 КК України, є суміжними умисними злочинами, що полягають у пропозиції, обіцянці чи наданні неправомірної вигоди певній особі за вчинення чи невчинення такою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади, службового становища, повноважень чи можливостей.

Відповідно до законодавчих ознак корупції, злочини, що полягають у пропозиції, обіцянці чи наданні неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей (ч. 1 ст. 354; ч. 1 ст. 368-3, ч. 1 ст. 368-4, ст. 369, та ч. 1 ст. 369-2 КК України), мають усі ознаки корупційного правопорушення. Отже, мають-ся достатні підстави вважати ці злочини корупційними злочинами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс] / Законодавство України. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/para02676#o2676>

Митрофанов Ігор Іванович,

кандидат юридичних наук, доцент
(*Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського*)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОВОКАЦІЮ ПІДКУПУ

Сучасна криміногенна обстановка в економіці України є одним з важливих чинників, що визначають актуальність проблеми протидії корупції. Складна соціальна детермінація спостерігається й у динаміці кримінально караних проявів корупції. Фактично нічим не обмежені можливості перерозподілу власності, відсутність належних механізмів контролю і відповідальності є основною причиною поширення корупції серед державних службовців. У сучасній Україні корупція набула тотального характеру.

Проблема кримінально-правового забезпечення протидії корупційним злочинам безпосередньо пов'язана з питаннями реалізації кримінальної відповідальності за провокацію підкупу. Проте відсутність легального визначення поняття «провокація злочину» супроводжується дискусією у теорії кримінального права щодо правової природи провокації, а практика застосування ст. 370 Кримінального кодексу України (далі – КК) стикається з низкою проблем кваліфікаційного характеру щодо винних осіб при вчиненні ними провокаційних дій.

У науці кримінального права провокація злочину розглядається як спеціальне питання відповідальності за співучасть. Так, О. І. Альошина стверджує, що провокаційна діяльність може охоплюватися двома видами співучасті – підбурюванням або організацією злочину, адже ініціатива скоєння злочину може належати не тільки підбурювачу, а й організатору злочину [1, с. 7]. У юридичній енциклопедії провокація тлумачиться як підбурювання певної особи до вчинення злочину, щоб потім викрити цю особу. Провокація злочину розглядається як співучасть у злочині, що спровокований. Мотиви у співучасників злочину можуть бути різними, але це не виключає їх співучасті у вчиненні злочину. Тому особа, яка спровокувала іншу особу до злочину, несе відповідальність за співучасть у цьому злочині, а саме – за підбурювання до вчинення злочину [2, с. 148]. Однак з таким підходом до кримінально-правового розуміння провокації погодитися ні за яких умов неможливо.

У тлумачному словнику української мови провокація розглядається як умисні дії проти окремих осіб, організацій, держав тощо з метою штовхнути їх на згубні для них вчинки [3, с. 1147]. Слово провокація походить від латинського *provocatio* й означає підбурювання, спонукання до шкідливих для кого-небудь дій або рішень [4, с. 91]. З цих визначень можна виділити два аспекти: 1) провокація – це неявне спонукання до чого-небудь, тобто мета провокації є скритою; 2) наслідки провокації очікувані для провокатора й, відповідно, шкідливі для особи, щодо якої вчиняються провокаційні дії.

Слід зазначити, що провокацію злочину не можна відносити до інституту співучасті у злочині. Так, у теорії кримінального права виокремлюються об'єктивні та суб'єктивні ознаки співучасті у злочині. Однією з об'єктивних ознак співучасті є кількісна ознака – участь у злочині декількох (двох або більше) суб'єктів злочину. При провокації злочину участь у злочині беруть два суб'єкта. Проте спільність діяння двох суб'єктів злочину характеризується ілюзорністю, тому що мета кожного з учасників суспільно небезпечного посягання різна. В той час як дії кожного із співучасників повинні бути спрямовані на досягнення єдиного злочинного результату. При провокації кожний з учасників цих дій намагається досягти самостійної мети. Так, М. І. Ковальов справедливо вважав, що співучасть – це вчинення єдиного злочину, у якому виражені єдина воля і єдині наміри [5, с. 263].

Крім того, для співучасті необхідна взаємна згода сторін. Особи, які беруть участь у спільній злочинній діяльності, мають бути взаємно поінформовані про вчинення злочину і їх дії повинні бути узгоджені. При вчиненні провокації двосторонній інтелектуальний зв'язок, як ознака співучасті, неможливий. Це пов'язано з тим, що провокація підкупу за кримінально-правовою природою припускає вчинення дій службової особи в таємниці від іншої, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав неправомірну вигоду. При провокації підкупу наявний збіг діяльності провокуючої особи з тією або іншою діяльністю особи, щодо якої вчиняються провокаційні дії, але ця діяльність не має того кореляційного зв'язку, що характеризує співучасть у злочині (обумовленість діяння одного співучасника злочинною поведінкою іншого; об'єднання спільних зусиль співучасників на досягнення єдиного злочинного наслідку).

Виступаючи виродливим проявом протидії корупції або однієї з форм зведення особистих рахунків, провокація підкупу стано-

вить серйозну суспільну небезпеку. Тому особа, що винна в провокації підкупу, повинна підлягати кримінальній відповідальності. Але для правильної кримінально-правової оцінки дій винного необхідно в кожному конкретному випадку встановлювати всі ознаки складу злочину, передбаченого ст. 370 КК України. У разі, якщо службова особа вчиняє провокаційні дії для подальшого викриття особи, то такі дії кваліфікуються як провокація підкупу (ст. 370 КК України). Провокація підкупу може бути пов'язана зі співучастю службової особи-провокатора у вчиненні злочину, передбаченого статтями 368, 368³ або 369 КК України. Так, якщо службова особа схиляє будь-яким способом іншу особу до пропонування, обіцянки чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, то це слід розглядати як підбурювання до злочину (ч. 3 ст. 27 КК). Пленум Верховного Суду України у п. 23 Постанови «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 року вказав, що якщо винний не тільки спровокував вчинення одного із злочинів, передбачених ст.ст. 368, 368³ або 369 КК України, а й організував його, підбурював до нього чи сприяв його вчиненню, дії такої службової особи слід додатково кваліфікувати як співучасть у злочині за відповідними частинами ст. 27 і статтями 368, 368³ або 369 КК [6, с. 840].

При провокації підкупу відсутнє складне двоєдине діяння, що характерне, на думку деяких юристів, для складу підкупу, пропозиції або надання неправомірної вигоди службовій особі. Дії винного при провокації підкупу особи та дії спровокованого на підкуп не мають тісного органічного зв'язку і є вираженням різних за змістом намірів. А тому й момент закінчення провокації підкупу не впливає на момент закінчення дій спровокованої особи. Слід також враховувати, що як підкуп, так і пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі – злочини з формальним складом, і для реалізації кримінальної відповідальності щодо осіб, винних у вчиненні цих злочинів, достатньо наявності факту пропозиції, давання, одержання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди. Тому, якщо усе-таки був учинений один із злочинів, передбачених ст.ст. 368, 368³ або 369 КК України, завдяки провокації (у зв'язку з її здійсненням), це не виключає реалізації відповідальності відносно того, хто пропонував, передав, надав або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав неправомірну вигоду (п. 23 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 р.) [6, с. 839].

Отже, можна дійти висновку, що провокація злочину не є різновидом співучасті у злочині та має власні риси:

– викликана наміром службової особи створити умови для однобічного прояву бажаної моделі поведінки з боку особи, щодо якої вчиняються провокаційні дії, що має лише зовнішні ознаки злочинного діяння. Відмінною рисою провокації є вчинення певних активних дій в ситуації, коли не було достатніх підстав вважати, що злочин був би вчинений без провокаційних дій [7, с. 159];

– здійснюється в порядку однобічної умисної діяльності винної особи, не охоплюваної свідомістю особи, щодо якої вчиняються провокаційні дії;

– спрямоване на використання спровокованого діяння особи не з метою досягнення злочинного спільного результату, а з метою викриття того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав неправомірну вигоду.

Таким чином, провокація підкупу є умисною одноосібною діяльністю винного, спрямованою на моделювання такої поведінки іншої особи, що мала б всі ознаки одного із злочинів, передбачених ст.ст. 368, 368³ або 369 КК України, з метою її викриття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Альошина О. І. Провокація злочину (кримінально-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / О. І. Альошина. – Дніпропетровськ, 2007. – 19 с.
2. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Вид-во «Укр. енцикл.»; редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998 – . – Т. 5: П–С. – 2003.– 736 с. : іл.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., доп. та CD) / [уклад. В. Т. Бусел.]. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
4. Овруцкий А.В. Психология провокаций / А. В. Овруцкий // Психопедагогика в правоохранительных органах. – Омск : Изд-во Ом. юрид. ин-та МВД России. – 1995. – № 1. – С. 91–94.
5. Советское уголовное право. Общая часть : учебник / под ред. Н. А. Беляева, М. И. Ковалева. – М.: Юридическая литература, 1977. – 544 с.
6. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина. – 1040 с.
7. Загодіренко П. О. Провокація злочину: кримінально-правовий аналіз та удосконалення діючого законодавства / П. О. Загодіренко

Однолько Інна Валентинівна,

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ),

Ковтан Діана Вікторівна

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ,
ПОВ'ЯЗАНИМ З ПРИЙНЯТТЯМ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО
ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ**

Керуючись положеннями ст. 19 Конституції України, органи державної влади й органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України [1, с. 12]. Вищевказане стосується всіх без винятку службових осіб, незалежно від їхнього службового становища (звання, рангу, чину, кваліфікаційного класу), відомчої приналежності органу, характеру та сфери його діяльності, обсягу повноважень або форми власності, на підставі якої створені та функціонують підприємства, установи й організації.

Варто вказати, що проблема злочинності у сфері службової діяльності до моменту незалежності України раніше спеціально не досліджувалася. Аналіз наукових праць М.І. Ануфрієва, О.М. Бандурки, Б.В. Волженкіна, І.А. Гельфанда, А.А. Герцензона, О.Ф. Гіди, І.П. Голосніченка, Е.О. Дідоренка, Є.В. Додіна, М.М. Дорогих, Б.В. Здравомислова, А.Ф. Зелінського, В.Ф. Кириченка, Я.Ю. Кондратьєва, М.І. Мельника, П.П. Михайленка, Г.О. Омельченка, О.Я. Светлова, М.І. Хавронюка та інших говорить про те, що вивчалися лише окремі аспекти правопорушень в органах внутрішніх справ. В 90-х роках були проведені дисертаційні дослідження С.А. Алтуховим, О.О. Купленським, В.І. Динекою, Ю.А. Мерзловим, С.А. Шалпуновою, які присвячені питанням, пов'язаним із профілактикою злочинів, що скоюють співробітники окремих служб та підрозділів міліції. Серед останніх досліджень варто вказати працю В.О. Самотієвич, яка в 2012 році захистила дисертацію на тему «Кримінологічна характеристика особистості працівників ОВС України, які вчинили злочини». Проте на науковому рівні останні

роки досліджень з приводу прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України), не було здійснено.

З метою запобігання кримінально-правовими засобами різним службовим посяганням у розділі XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини КК України, передбачено відповідальність за найбільш небезпечні діяння, що їх можуть скоювати службові особи.

Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг – це суспільно небезпечні та протиправні діяння, що посягають на встановлений порядок реалізації службовими особами своїх повноважень (управлінських функцій) в межах наданих їм прав та покладених на них обов'язків (компетенції), якими заподіюється шкода правам, свободам чи правоохоронюваним (законним) інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, а також авторитету органів влади, об'єднань громадян, суб'єктів господарювання, інших юридичних осіб, від імені та/або в інтересах яких діють службові особи.

До злочинів, пов'язаних з хабарництвом, відносяться: 1) одержання хабара (ст. 368 КК); 2) пропозиція або давання хабара (ст. 369 КК); 3) провокація хабара або комерційного підкупу (ст. 370 КК).

В межах завдань нашого дослідження ми розглянемо тільки ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК)».

Ст. 368 КК України зазнала змін і замість редакції від 07.04.2011 року з назви «Одержання хабара» на сьогодні має наступну редакцію: «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (в редакції від 18.09.2012 р., 18.04.2013 р. станом на 15 вересня 2013 року). Положення п. 2 та 2¹ примітки до статті 368 КК України набрали чинності з 1 січня 2014 року щодо визначення службових осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище [2, с. 176]. На нашу думку, посилення кримінальної відповідальності за вказані суспільно небезпечні діяння пов'язане у першу чергу з тим, що в Україні щороку зростає рівень корупції та злочинів у сфері службової діяльності.

Це підтверджується й результатами соціологічних досліджень, що проводилися в Україні як вітчизняними, так і зарубіжними спеціалістами. Так, результати соціологічних опитувань наводяться у дисертаційних дослідженнях Д.Г. Заброди з приводу того, що явище корупції найбільш поширене у лікарських закладах (23,9%

опитаних), далі за рейтингом - навчальні заклади (17,3%), міліція (16,5 %), органи місцевої влади (14,3%), вищі органи влади (9,5%) та ДПА (8,6%). Незначну поширеність корупції респонденти відмічають у прокуратурі (5,65%) та судах (3,9%) [3, с. 176].

Предметом злочину є неправомірна вигода – незаконна винагорода матеріального характеру; яка може являти собою *майно*, зокрема вилучене з вільного обігу (гроші, цінності та інші речі), *право на майно* (документи, що надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо), *будь-які дії майнового характеру* (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, санаторних або туристичних путівок, проведення будівельних чи ремонтних робіт тощо). Навпаки, *не є предметом злочину*: послуги, пільги та переваги, що не мають майнового характеру (похвальні характеристика чи виступ у пресі, надання престижної роботи, інтимний зв'язок тощо). Одержання їх може розцінюватись як інша (некорислива) заінтересованість при зловживанні владою чи службовим становищем і за наявності до того підстав кваліфікуватися за відповідною частиною ст. 364 КК. Оскільки від розміру неправомірної вигоди залежить кваліфікація злочину, то його предмет повинен отримати грошову оцінку в національній валюті України. Це є необхідним і у випадках, коли як неправомірна вигода було передано майно, яке з тих чи інших причин не купувалося (викрадене, подароване, знайдене тощо). При визначенні вартості предмета неправомірної вигоди слід виходити з мінімальних цін, за якими в даній місцевості на час вчинення злочину можна було вільно придбати річ або одержати послуги такого ж роду та якості.

Як відомо, мінімального розміру неправомірної вигоди не існує. Відтак кваліфікація вчиненого за ч. 1 ст. 368 КК має бути здійснена відповідно до конкретних обставин справи та з урахуванням положень ч. 2 ст. 11 КК (положення про малозначність діяння). Зважаючи на визначення «неправомірної вигоди у значному розмірі», що дається у п. 1 примітки до ст. 368 КК в контексті ч. 3 цієї статті, яка власне і пов'язує відповідальність за прийняття неправомірної вигоди з таким розміром, можна зробити висновок, що відповідальність за ч. 1 ст. 368 КК України настає за умови, якщо розмір неправомірної вигоди не перевищує сто і більше разів НМДГ.

Чинна редакція ст. 368 КК України відрізняється і за об'єктивною стороною в контексті того, в чому виражається діяння особи. У попередній редакції статті мова йшла про одержання хабара службовою особою у всіх чотирьох частинах [4, с. 747], у редак-

ції статті 2013 року означено п'ять частин, тим самим розширено кваліфікуючі ознаки та передбачено відповідальність як за прийняття пропозиції, обіцянки надати неправомірну вигоду, так і за одержання неправомірної вигоди службовою особою за вчинення чи не вчинення в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Законодавець також збільшив значний розмір неправомірної вигоди. Так, у п. 1 примітки до ст. 368 КК України вказано, що “неправомірною вигодою в значному розмірі вважається вигода, що в сто і більше разів перевищує НМДГ”, тоді як попередня редакція п.1 примітки до ст. 368 КК України значним розміром хабара визначала такий, що у п'ять і більше разів перевищує НМДГ.

Можливо, це пов'язано із тим, що тільки протягом 2011-2012 років кількість злочинів у сфері службової діяльності зросла майже вдвічі. Так, за офіційною статистикою МВС України, за 2012 рік до 20 листопада (до моменту набрання чинності нового КПК України), кількість злочинів у сфері службової діяльності збільшилася на 40 % із 16256 до 9667 злочинів. З них за ст. 368 КК України кількість злочинів зменшилася із 2537 до 1437 злочинів.

Отже, можна визначити, що законодавець шляхом посилення кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою згідно ст. 368 КК України, здійснив спробу мінімізувати злочинність у даній сфері. На нашу думку, такий підхід є досить аргументованим і дієвим з позицій застосування застосування кримінально-правових заходів запобігання злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) [Режим доступу] <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 15 вересня 2013 року). – Х.: Одіссей, 2013. – 232 с.
3. Закон України „Про засади запобігання і протидії корупції”// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 40// Із змінами, внесеними згідно із Законами № 4496-VI від 13.03.2012, ВВР, 2013, № 2, ст.4;№ 5083-VI від 05.07.2012.
4. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар. Видання восьме, перероблене та доповнене / Відп. ред. Є.І. Стрельцов. – Х. : Одіссей, 2012. – 904 с.

Пашнєв Дмитро Валентинович,

кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

НЕПРАВОМІРНА ВИГОДА ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 368 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Нещодавно ст. 368 КК України була викладена в новій редакції [1], і предмет цього злочину отримав нову назву «неправомірна вигода», під якою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав (п. 1 примітки до ст. 364¹) [2].

Але неправомірна вигода у наведеному розумінні не може виступати у якості предмета злочину, оскільки це суперечить положенням кримінального права, яке визнає предметом злочину лише речі матеріального світу, і ми вже звертали увагу на цю проблему [3].

Дійсно, серед різноманітних визначень предмета злочину найбільш вдалим видається таке: предмет злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та (або) шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння [4, с. 8].

До того ж, Пленум Верховного Суду України чітко вказував: «Оскільки одержання хабара є корисливим злочином, його предмет має виключно майновий характер» [5]. Це положення виходить із самої природи цього злочину. Історично склалося, що хабарництво є предметним злочином, і не визначившись із цією ознакою складу злочину в ході його виявлення та розслідування, не можна стверджувати про наявність злочину.

Це підтверджується багатьма науковими дослідженнями, узагальнивши результати яких Д. Г. Михайленко робить чіткий висновок: «об'єм поняття хабара повинен обмежуватися лише предметами майнового характеру» [6, с. 58].

В тому ж дослідженні він пропонує поширити поняття неправомірної вигоди на ст. 368 КК [6, с. 57]. Причому такий погляд на співвідношення неправомірної вигоди та хабара досить розповсюджений, зокрема, М. І. Хавронюк прийшов до висновку, що «ознаки понять «неправомірна вигода» і «хабар» цілком збігаються, тобто це поняття – синонім поняття «неправомірна вигода» і його вико-

ристання у статтях 368, 369 і 370 КК України є лише даниною традиції» [7, с. 42]. Напевно, внесеними в КК України змінами такі пропозиції і були реалізовані.

Проте, таке нове розуміння предмету злочину, передбаченого ст. 368 КК України викликає, на перший погляд, заперечення, адже воно може створити на практиці непорозуміння, оскільки, відповідно до визначення неправомірної вигоди, правозастосовчими органами до предмету цього злочину можуть відноситися і складові немайнового характеру.

Якщо проаналізувати визначення неправомірної вигоди, надане в КК України, то в ньому немайновими можуть бути послуги, пільги, переваги, нематеріальні активи. Останній термін, очевидно, використаний в Законі завдяки приведенню національного законодавства у відповідність міжнародному, адже саме в останньому через цей термін дається визначення «майно». Наприклад, відповідно до Конвенції ООН проти корупції «майно» означає будь-які активи, матеріальні або нематеріальні, рухомі або нерухомі, виражені в речах або в правах, а також юридичні документи або активи, що підтверджують право власності на такі активи або інтерес у них (ст. 2) [8].

Взагалі, поняття «нематеріальний актив» зазвичай відноситься до економіки підприємства [9, с. 57] та означає немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований; немонетарні активи – усі активи, крім грошових коштів, їх еквівалентів та дебіторської заборгованості у фіксованій (або визначеній) сумі грошей [10]. Законодавче визначення нематеріальних активів дано у п. 14.1.120 ст. 14 Податкового кодексу України [11]. Аналіз цих положень дає висновок, що і нематеріальний актив не є суто немайновим, оскільки може приносити певну матеріальну вигоду (зокрема, як об'єкт інтелектуальної власності).

Крім цього, слово «вигода» в українській мові тлумачиться, як те, що дає добрі наслідки в чому-небудь, якийсь зиск і т. ін.; зручність у чомусь, сприятливі умови; обладнання, речі і т. ін., що створюють певні зручності для людини у побуті [12, с. 130-131].

Судячи з цього, неправомірна вигода у кінцевому підсумку несе в собі не тільки безпосередній майновий дохід суб'єкта злочину, але й потенціал покращення майнового стану службової особи, що стосується і пільг, і послуг, і переваг, і нематеріальних активів.

Отже, неправомірна вигода втілює в собі погляди авторів, які вважають, що хабарництво припускає одержання майнової вигоди хабароодержувачем від предмета хабара [13]. Термін «хабар», який

використовувався раніше і розумівся однобічно, не дозволяв на практиці реалізувати таке бачення предмету цього злочину.

Таким чином, дійсно, неправомірна вигода, більш широко трактуючи предмет злочину, передбаченого ст. 368 КК України, відповідає вимогам сучасного антикорупційного законодавства щодо розуміння корупції та дозволить більш ефективно протидіяти найбільш розповсюдженому корупційному злочину. Але щоб не допустити розмивання обсягу предметів цього злочину і не створити ситуацію, за якої практично кожна річ чи послуга може розцінюватися як неправомірна вигода, оскільки здатна принести вигоду у майбутньому, слід дотримуватися обмежень щодо її характеру, які були нами вказані вище.

Виходячи з цього, слід рекомендувати тлумачити предмет злочину, передбаченого ст. 368 КК України, як грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав і які мають майновий характер. Для більш ефективного забезпечення відсутності плутанини у судовій та слідчій практиці, необхідно закріпити це положення на законодавчому рівні, виклавши його у відповідній примітці до ст. 368 КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України від 18.04.2013 р. № 221-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» // *Голос України*. – 17.05.2013 р. – № 90.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : Законодавство. – 10.03.2014 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Пашнєв Д. В. Місце неправомірної вигоди у складі корупційного злочину / Д. В. Пашнєв // Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції в Україні : матеріали наук.-практ. конф. [19 квітня 2013 року, м. Харків] / МВС України, Харківський нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : Золота миля, 2013. – 322 с. – С. 200–205.
4. Лашук Є.В. Предмет злочину в кримінальному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» [Електронний ресурс] / Є.В. Лашук. – К., 2005. – 20 с. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2005/05levkpu.zip>.
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» // *Юридичний вісник України* від 13.07.2002 р. – № 28. – С. 21.

6. Михайленко Д. Г. Підстави кримінальної відповідальності за хабарництво (давання та одержання хабара) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Д. Г. Михайленко; Одеська національна юридична академія. – О., 2009. – 263 с.
7. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» / М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2011. – 424 с.
8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 49.
9. Экономика предприятия : учеб. [для вузов по экон. специальностям и направлениям / Е. В. Арсенова, Я. Д. Балыков, И. В. Корнева и др.]; под ред. Н. А. Сафронова. – М. : Юристъ, 1998. – 581 с.
10. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 122 «Нематеріальні активи». Затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 12.10.2010 р. № 1202 // Офіційний вісник України від 19.11.2010 р. – № 86. – С. 233. – Ст. 3067. – Код акту 53365/2010.
11. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Голос України від 04.12.2010 р. – № 229–230.
12. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад, і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
13. Лопашенко Н.А. Взятничество: проблемы квалификации / Н. А. Лопашенко // Правоведение. – 2001. – № 6. – С. 105–116.

Политова Анна Сергеевна,

кандидат юридических наук

*(Донецкий юридический институт Министерства внутренних дел
Украины)*

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА КОРРУПЦИОННЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ И РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Коррупция и преступность – прямая угроза национальной безопасности, реализации экономической модели развития государства, поддержанию стабильности и согласия в стране. Их пагубные последствия заключаются и в том, что они размывают такие важнейшие конституционные принципы консолидации общества, как социальная справедливость и равенство всех перед законом. Коррупционная преступность – традиционный и достаточно распространенный вид преступности в большинстве стран мира. Не исключением являются Украина и Республика Беларусь.

В целом, термин «коррупция» происходит от словосочетания латинских слов *«correi»* и *«rumpere»*: *«correi»* – обязательная причастность некоторых представителей одной из сторон к одному делу, а *«rumpere»* – нарушать, ломать, уничтожать, отменять. Так создался самостоятельный термин – *«corrumpere»*, который обозначает участие в деятельности нескольких (не менее двух) лиц, целью которых лежит в «порче», «разрушении», «уничтожении» нормального развития судебного процесса или процесса руководства делами общества.

Вопросы противодействия коррупции неоднократно рассматривались международным сообществом. В Кодексе поведения должностных лиц по поддержанию правопорядка, принятой 34-й сессией Генеральной Ассамблеи ООН в 1979 году, отмечено: государствам предоставляется право самостоятельно определять понятие коррупции. Также в этом документе отмечено, что в общем смысле коррупция охватывает совершение или несовершение какого-либо действия при исполнении обязанностей или по причине этих обязанностей в результате требуемых или принятых подарков, обещаний или стимулов или их незаконное получение всякий раз, когда имеет место такое действие или бездействие.

Придерживаясь резолюции в отношении понятия «коррупции», в Украине, в соответствии со ст. 1 «Основные термины» Закона Украины от 07.04.2011 № 3206-VI «О принципах предотвращения и противодействия коррупции», под коррупцией следует понимать использование лицом, указанным в части первой статьи 4 настоящего Закона, предоставленных ему служебных полномочий и связанных с этим возможностей с целью получения неправомерной выгоды или принятия обещания / предложения такой выгоды для себя или других лиц или соответственно обещание / предложение или предоставление неправомерной выгоды лицу, указанному в части первой статьи 4 настоящего Закона, или по его требованию другим физическим или юридическим лицам с целью склонить это лицо к противоправному использованию предоставленных ему служебных полномочий и связанных с этим возможностей [1].

Что же касается Республики Беларусь, то основным нормативно-правовым актом является Закон Республики Беларусь от 20.07.2006 № 165-З «О борьбе с коррупцией». В ст. 1 «Основные термины и их определения, применяемые в данном Законе» коррупция определяется как умышленное использование государственным должностным или приравненным к нему лицом либо иностранным должностным лицом своего служебного положения и связанных с ним возможностей, сопряженное с противоправным полу-

чением имущества или другой выгоды в виде услуги, покровительства, обещания преимущества для себя или для третьих лиц, а равно подкуп государственного должностного или приравненного к нему лица либо иностранного должностного лица путем предоставления им имущества или другой выгоды в виде услуги, покровительства, обещания преимущества для них или для третьих лиц с тем, чтобы это государственное должностное или приравненное к нему лицо либо иностранное должностное лицо совершили действия или воздержались от их совершения при исполнении своих служебных (трудовых) обязанностей [2].

Что касается коррупционных преступлений, то в Законе Украины от 07.04.2011 № 3206-VI «О принципах предотвращения и противодействия коррупции» дается понятие только коррупционного правонарушения и указывается, что это умышленное деяние, содержащее признаки коррупции, совершенное лицом, указанным в части первой статьи 4 Закона, за которое законом установлена уголовная, административная, гражданско-правовая и дисциплинарная ответственность [1].

В связи с вышеизложенным, неоднозначная точка зрения возникает в отношении отнесения того или иного состава к именно коррупционным преступлениям. Однако, несмотря на спорные вопросы правоприменения, у правоохранительных органов Украины, исходя из отчетов Министерства юстиции Украины за 2012 и 2013 года, общепринято относить к преступлениям коррупционной направленности: ст. 238 «Соккрытие или искажение сведений об экологическом состоянии или заболеваемости населения»; ст. 353 «Самовольное присвоение властных полномочий или звания должностного лица»; ст. 357 «Похищение, присвоение, вымогательство документов, штампов, печатей, завладение ими путем мошенничества или злоупотребления служебным положением или их повреждение»; ст. 358 «Подделка документов, печатей, штампов и бланков, сбыт или использование поддельных документов, печатей, штампов»; ст. 364 «Злоупотребление властью или служебным положением»; ст. 364¹ «Злоупотребление полномочиями должностным лицом юридического лица частного права независимо от организационно-правовой формы»; ст. 365 «Превышение власти или служебных полномочий»; ст. 365¹ «Превышение полномочий должностным лицом юридического лица частного права независимо от организационно-правовой формы»; ст. 365² «Злоупотребление полномочиями лицами, предоставляющими публичные услуги»; ст. 366 «Служебный подлог»; ст. 367 «Служебная халатность»; ст. 368 «Принятие предложения, обещания или получения неправ-

вомерной выгоды должностным лицом»; ст. 368² «Незаконное обогащение»; ст. 368³ «Подкуп должностного лица юридического лица частного права независимо от организационно-правовой формы»; ст. 369 «Предложение или предоставление неправомерной выгоды должностному лицу»; ст. 369² «Злоупотребление влиянием»; ст. 370 «Провокация подкупа».

Несколько по иному решается данный вопрос в Законе Республики Беларусь от 20.07.2006 № 165-З «О борьбе с коррупцией». В ст. 21 «Коррупционные правонарушения» Закона, дается исчерпывающий перечень коррупционных правонарушений. К ним относятся: «Хищение путем злоупотребления служебными полномочиями» (ст. 210 УК); «Контрабанда, совершенная должностным лицом с использованием своих служебных полномочий» (ч. 3 ст. 228 УК); «Легализация («отмывание») материальных ценностей, приобретенных преступным путем, совершенная должностным лицом с использованием своих служебных полномочий» (ч. 2 и ч. 3 ст. 235 УК); «Финансирование террористической деятельности, совершенное должностным лицом с использованием своих служебных полномочий» (ч. 2 ст. 290 УК); «Злоупотребление властью или служебными полномочиями из корыстной или иной личной заинтересованности» (ч. 2 и ч. 3 ст. 424 УК); «Бездействие должностного лица из корыстной или иной личной заинтересованности» (ч. 2 и ч. 3 ст. 425 УК); «Превышение власти или служебных полномочий, совершенное из корыстной или иной личной заинтересованности» (ч. 2 и ч. 3 ст. 426 УК); «Служебный подлог» (ст. 427 УК); «Незаконное участие в предпринимательской деятельности» (ст. 429 УК); «Получение взятки» (ст. 430 УК); «Дача взятки» (ст. 431 УК); «Посредничество во взятке» (ст. 432 УК); «Получение незаконного вознаграждения работниками государственного органа либо иной государственной организации» (ст. 433); «Злоупотребление властью, превышение власти либо бездействие власти, совершенные из корыстной или иной личной заинтересованности» (ст. 455 УК).

Однако, несмотря на различие в трактовке «коррупционных преступлений», на взгляд Г.А. Василевича, уголовная статистика Республики Беларусь свидетельствует о том, что количество выявляемых коррупционных преступлений, а также лиц их совершивших в последние пять лет неуклонно уменьшалось. Так, если в 2004 г. было выявлено 4542 преступлений, которые совершило 2021 лицо, то в 2007 г. – 3084 преступлений, которые совершили 1563 лица. То есть уменьшение по количеству выявленных преступлений произошло в 1,5 раза, а по количеству лиц, их совершивших, на 25% [3, с. 22].

Несколько по иному выглядит ситуация в Украине. Про это говорит уже тот факт, что в 2013 году в отчете *Transparency International* о рейтинге восприятия коррупции в мире Украина оказалась на 144 месте среди 177 государств (за год страна опустилась на 10 пунктов по параметру политической и финансовой коррупции).

Таким образом, несмотря на различный подход к противодействию коррупционной преступности законодательство Украины необходимо использовать опыт зарубежных стран. Это позволит более четко сформулировать понятие «коррупционного преступления», а также провести разграничение от иных преступлений, которые на текущий момент относятся к так называемым «коррупционными».

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Закон України від 07.04.2011 № 3206-VI «Про засади запобігання і протидії корупції» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>. – Назва з екрану.
2. Закон Республики Беларусь от 20.07.2006 № 165-З «О борьбе с коррупцией» : [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=h10600165&p2={NRPA}>. – Название с экрана.
3. Василевич Г.А. Борьба с коррупцией в Республике Беларусь – важнейшая государственная задача / Г. А. Василевич // Материалы международной научно-практической конференции (6 февраля 2009 г., Калининград). – Калининград, 2009. – С. 17-32.

Рябенко Максим В'ячеславович

(Слідче управління прокуратури міста Києва)

ЕКСПЕРТ ЯК ОСОБА, ЯКА ЗДІЙСНЮЄ ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА НАДАЄ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ

У чинному КК України особою, яка здійснює професійну діяльність та надає публічні послуги є експерт (статті 365-2 та 368-4). Правовий статус та порядок здійснення діяльності особи, яка надає послуги експерта в Україні, регулюється законами України: «Про судову експертизу» [1], «Про екологічну експертизу» [2] та «Про наукову і науково-технічну експертизу» [3].

Згідно з Законом України «Про судову експертизу» судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про

обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду (ст. 1). Відповідно судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. До проведення судових експертиз, крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому цим Законом (ст. 10 Закону України «Про судову експертизу») [1]. Судові експерти, які не є працівниками державних установ, мають бути атестованими та включеними до Державного реєстру атестованих судових експертів – це передумова для виникнення компетенції особи, яка надає публічні послуги [4].

Підставою для проведення експертиз (а отже виникнення компетентності експерта як особи, яка надає публічні послуги) є письмова заява (лист) замовника (юридичної або фізичної особи) про проведення експертного дослідження [4]. Підставою для проведення судових експертиз є письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження або письмова заява (лист) замовника (юридичної або фізичної особи) [4]. Виконання такої послуги закінчується складанням висновку експерта або повідомлення про неможливість надання висновку, який (яке) підписується експертом (експертами), який (які) проводив (проводили) експертизу.

Екологічна експертиза в Україні – це вид науково-практичної діяльності уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки (ст. 1 Закону України

«Про екологічну експертизу»). Згідно зі ст. 27 цього Закону експертом екологічної експертизи може бути спеціаліст, який має вищу освіту, відповідну спеціальність, кваліфікацію і професійні знання, володіє навичками аналізу експертної інформації і методикою еколого-експертної оцінки, а також має практичний досвід у відповідній галузі не менше трьох років. Суб'єктами екологічної експертизи є: Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, а на території Автономної Республіки Крим – орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, створювані ними спеціалізовані установи, організації та еколого-експертні підрозділи чи комісії; інші державні органи, місцеві ради і місцеві органи виконавчої влади відповідно до законодавства; громадські організації екологічного спрямування чи створювані ними спеціалізовані формування; інші установи, організації та підприємства, в тому числі іноземні юридичні і фізичні особи, яких залучають до проведення екологічної експертизи; окремі громадяни в порядку, передбаченому зазначеним Законом та іншими актами законодавства [2]. Державна екологічна експертиза проводиться за заявкою на її проведення з обов'язковою передачею всієї необхідної документації [2]. Можна стверджувати, що саме з такого моменту розпочинається проведення державної екологічної експертизи. Однак особу, яка її проводить не можна відносити до тих, які надають публічні послуги, а необхідно визнавати службовою особою. До проведення державної екологічної експертизи можуть залучатися фахівці інших установ, організацій і підприємств, а також експерти міжнародних організацій. Вони, на нашу думку, також повинні визнаватися службовими особами. Громадська екологічна експертиза проводиться після оголошення відповідної заяви про її проведення (ст. 41 Закону). Саме з цього моменту відповідний експерт повинен визнаватися особою, яка надає публічні послуги. Як і в попередніх випадках, проведення екологічної експертизи закінчується складанням висновку та надання його заінтересованим особам.

Наукова і науково-технічна експертиза – це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів. Наукова і науково-технічна експертиза у сфері науково-технічних розробок та дослідно-конструкторських робіт, фундаментальних і прикладних досліджень, у тому числі на стадії їх практичного застосування (впровадження, використання, наслідки використання тощо), проводиться

науково-дослідними організаціями та установами, вищими навчальними закладами, іншими організаціями та окремими юридичними і фізичними особами, які акредитовані на цей вид діяльності (ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу»). Експертизу можуть проводити: органи виконавчої влади у межах своєї компетенції; підприємства, установи та організації всіх форм власності, тимчасові творчі колективи, що здійснюють наукову і науково-технічну діяльність, спеціалізовані експертні організації; окремі експерти, групи експертів та експертні ради. Експертами є фізичні особи, які мають високу кваліфікацію, спеціальні знання і безпосередньо здійснюють наукову чи науково-технічну експертизу та несуть персональну відповідальність за достовірність і повноту аналізу, обґрунтованість рекомендацій відповідно до вимог завдання на проведення експертизи (ст. 4 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу») [3]. Проаналізувавши зазначений вище закон, вважаємо, що початок повноважень експерта наукової та науково-технічної експертизи починається з моменту укладення договору на проведення експертизи, який визнається основним документом, що регламентує відносини між замовником і організатором у сфері наукової та науково-технічної експертизи (ст. 22) [3]. Згідно зі ст. 22 цього Закону основним юридичним документом, що регламентує відносини між замовником і організатором у сфері наукової і науково-технічної експертизи, є договір на її проведення. Договір вважається виконаним у випадку надання відповідного висновку наукової та науково-технічної експертизи.

Отже, експерт як особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, може бути спеціальним суб'єктом злочину лише під час виконання відповідних функцій, тобто, під час надання послуг експерта. Для кримінально-правової кваліфікації за статтями 365-2 та 368-4 КК України потрібно встановити, що не лише надаються послуги експерта, а й те, що така особа має відповідну компетенцію. Початковий момент виникнення компетенції експерта залежить від виду експертизи і визначається або з моменту або укладення договорів (угод) на здійснення відповідного виду професійної діяльності (експерт з наукової та науково-технічної експертизи), або з моменту письмової заяви замовника експертизи (експерт). Компетенція експерта як особи, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, припиняється з моменту, коли буде складено та підписано відповідний висновок чи повідомлення про неможливість надання висновку (у разі проведення судової експертизи).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про судову експертизу: закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
2. Про екологічну експертизу: закон України від 9 лютого 1995 року № 45/95-ВР: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/45/95-%D0%B2%D1%80>.
3. Про наукову і науково-технічну експертизу: закон України від 10 лютого 1995 року № 51/95-ВР: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80>.
4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України 18 січня 1998 року № 53/5 в редакції наказу Міністерства юстиції України від 26 грудня 2012 року № 1950/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

Северин Оксана Олександрівна,

кандидат юридичних наук

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

На шляху до приведення законодавства України у відповідність з положеннями міжнародно-правових договорів, зокрема Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (ратифікованої Законом України № 251-V від 18.10.2006) і Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ратифікованою Законом України № 252-V від 18.10.2006) законодавець постійно робить спроби удосконалити закон про кримінальну відповідальність, приділяючи велику увагу питанням отримання неправомірної вигоди службовими особами.

18 квітня 2013 року Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією" [1] було внесено зміни до Кримінального кодексу України та викладено статтю 368 у наступній редакції:

"Стаття 368. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

1. Прийняття службовою особою пропозиції чи обіцянки надати їй або третій особі неправомірну вигоду за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує або обіцяє неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-

якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища -...

2. Одержання службовою особою неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища -...

3. Діяння, передбачене частиною другою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у значному розмірі, -...

4. Діяння, передбачене частиною другою або третьою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у великому розмірі або вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням неправомірної вигоди, -...

5. Діяння, передбачене частиною другою, третьою або четвертою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода в особливо великому розмірі, або вчинене службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, -...".

Як відомо, цим Законом термін "хабар" було замінено на "неправомірну вигоду", введено кримінальну відповідальність не тільки за одержання неправомірної вигоди, а й за прийняття службовою особою пропозиції чи обіцянки надати їй або третій особі неправомірну вигоду.

З метою виконання рекомендацій експертів Європейської Комісії щодо удосконалення положень антикорупційного законодавства, наданих у рамках переговорів щодо лібералізації ЄС візового режиму для України 25 березня 2014 року, Кабінетом Міністрів України було подано проект Закону № 4556 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України" [2].

Для досягнення вказаної мети ініціатор законопроекту, посиляючись на рекомендації експертів Європейської Комісії, пропонує внести чергову низку змін до кримінального закону щодо встановлення більш жорстких видів покарання та інших заходів кримінально-правового характеру за відповідні правопорушення як щодо фізичних, так і щодо юридичних осіб.

Так, вкотре запропоновано внести зміни до ст. 368 КК України та викласти її у такій редакції:

"Стаття 368. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

1. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою

службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища -...

2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у значному розмірі, -...

3. Діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у великому розмірі або вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням неправомірної вигоди, -...

4. Діяння, передбачене частиною першою, другою або третьою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода в особливо великому розмірі, або вчинене службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, -..."

Як бачимо, для досягнення поставленої мети законодавець частину 2 чинної редакції статті 368 КК України пропонує об'єднати з ч. 1 цієї статті, посиливши кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції або обіцянки неправомірної вигоди та порівнявши її до відповідальності за одержання такої вигоди.

Розглянувши ретельніше зміст ч. 1 ст. 368 КК України, можна дійти висновку, що ця норма є "мертвою", адже для доказування факту прийняття пропозиції, обіцянки неправомірної вигоди необхідно отримати та дослідити речові докази, що згідно зі ст. 98 Кримінального процесуального кодексу [3] є матеріальними об'єктами, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом. Зрозуміло, що шанси отримати матеріали, що могли б бути прийняті судом за докази, близькі до нуля, та й навіть отримавши такі матеріали, можливість доказування умислу на вказане діяння також є досить примарною. Довести вину службової особи, що прийняла пропозицію або обіцянку неправомірної вигоди, можливо лише тоді, коли вона вчинила (не вчинила) будь-яку дію з використанням наданої їй влади чи службового становища, тобто, має бути вчинене діяння, передбачене ч.2 ст. 368 КК України.

До того ж, незважаючи на те, що прийняття пропозиції, обіцянки неправомірної вигоди службовою особою - це діяння, яке навіть на стадії готування є досить суспільно небезпечним, все ж вбачається неправильним порівнювати суспільну небезпечність одержання не-

правомірної вигоди за вчинення чи не вчинення в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища та *прийняття пропозиції або обіцянки* неправомірної вигоди, що за своєю суттю є стадією готування до вчинення певного діяння.

І наостанок, необхідно зазначити, що в зв'язку зі зміною визначення неправомірної вигоди ключового значення для кваліфікації корупційних правопорушень набуло поняття «законна підстава» для отримання особою відповідних вигод. На жаль, наразі це поняття не визначене законодавчими актами України та щодо нього не надано поки що офіційного тлумачення. З огляду на це існує можливість достатньо широкого тлумачення правоохоронними органами цього поняття, що створює можливість визнання корупційними широкого кола діянь. Зокрема, винагорода за окремими господарськими операціями, які прямо не визначені нормативно-правовими актами, або законні підстави яких поставлено під сумнів (наприклад, визнання недійсними/фіктивними відповідних договорів) може бути кваліфікована як неправомірна вигода. Отже, вкрай важливою є необхідність якнайшвидшого тлумачення поняття "законна підстава" отримання особою певних вигод.

Враховуючи наведене вище, можна зробити наступні висновки:

1. Чинна редакція ст. 368 КК України і редакція цієї статті проекту Закону від 25 березня 2014 № 4556 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України " ще потребують ретельнішого вивчення.

2. Потребує офіційного тлумачення визначення поняття "законна підстава" отримання особою певних вигод.

3. Вбачається доцільним викласти вказану статтю в наступній редакції:

"Стаття 368. Одержання неправомірної вигоди службовою особою

1. Одержання службовою особою неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища -...

2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у значному розмірі, -...

2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у значному розмірі, -...

3. Діяння, передбачене частиною першою або другою цієї

статті, предметом якого була неправомірна вигода у великому розмірі або вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням неправомірної вигоди, -...

4. Діяння, передбачене частиною першою, другою або третьою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода в особливо великому розмірі, або вчинене службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, -..."

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/221-18>
2. Проект Закону № 4556 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України " від 25.03.2014 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50403
3. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T124651.html
4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page11>

Харченко Вадим Борисович,

доктор юридичних наук, доцент

(Харківський національний університет внутрішніх справ),

Шиндель Юлія Ігорівна

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЗЛОВЖИВАННЯ ПОВНОВАЖЕННЯМИ ОСОБАМИ, ЯКІ НАДАЮТЬ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ

Інтеграція України до демократичної світової спільноти актуалізує механізми, що позначаються на всіх сферах суспільно-політичного життя нашої країни, вносять корективи у хід розбудови національної правової системи та розвиток окремих її складових [1, с. 17]. На сучасному етапі національне кримінальне право України перестає бути засобом забезпечення правопорядку та належного

функціонування суспільних відносин лише в межах нашої держави. Кримінальне право стає юридичним фундаментом для протидії таким загрозам, як корупційні прояви та інші порушення закону, масштаби й географія яких роблять безперспективною протидію таким посяганням силами та засобами лише окремої держави.

З метою належного забезпечення національних інтересів щодо протидії та запобігання корупції, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики нашої держави у цьому напрямі, Верховною Радою України було ратифіковано низку міжнародних договорів у цій сфері. Згідно зі ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2], стають частиною національного законодавства нашої держави [3].

Характеризуючи особливості міжнародного договору як джерела національного права, Н. М. Раданович зазначає, що вони є джерелом законодавства на території України лише після того як Верховна Рада України надає згоду на обов'язковість міжнародного договору, тобто через їх ратифікацію. Але такі договори містять лише загальну характеристику суспільно небезпечного діяння або вказують на ті основні (криміноутворюючі) ознаки певної негативної (на думку світової спільноти) поведінки, а їх норми містять оціночні поняття та відзначаються деяким рівнем абстрактності [4, с. 261]. Виходячи із наведеного, норми міжнародних договорів кримінально-правового характеру не призначені безпосередньо для кваліфікації конкретних діянь і жоден з таких договорів не визначає видів і меж покарання, що можуть бути призначені у разі вчинення передбаченого у ньому діяння [5, с. 15–16].

Так, 27 січня 1999 року від імені України була підписана Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи (далі – Кримінальна конвенція) [6], а 31 жовтня 2003 року Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (далі – Конвенція ООН) [7]. Також 15 травня 2003 року від імені України був підписаний Додатковий протокол до Кримінальної конвенції [8], а 18 жовтня 2006 року зазначені вище міжнародно-правові акти було ратифіковано Верховною Радою України шляхом прийняття відповідних законів [9; 10; 11].

Звертає на себе увагу і ратифікація Україною Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією (далі – Цивільна конвенція) [12], яка була підписана від імені України 4 листопада 1999 року, ратифікована 16 березня 2005 року [13], а набула чинності 1 січня 2006 року. Це при тому, що відповідно до ч. 7 ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори України», якщо на ратифікацію подається

міжнародний договір, виконання якого потребує прийняття нових або внесення змін до чинних законів України, проекти таких законів подаються на розгляд Верховної Ради України разом із проектом закону про ратифікацію і приймаються одночасно [2]. У зв'язку з вищенаведеним, слід підтримати позицію В. В. Лунєєва, який справедливо відзначував, що криміналізація пов'язана з її вибірковим запізненням, особливо тоді, коли визнання тієї або іншої поведінки злочинною не є бажаною для певної частини політичної, економічної чи правлячої еліти [14, с. 98]. О. Виноградова вбачає в такому алгоритмі ратифікації Україною міжнародних угод негативну тенденцію та зазначає, що складається враження про намагання України шляхом підписання того чи іншого договору лише черговий раз «засвітитися» у привабливому ракурсі, підтримуючи у такий спосіб нібито сучасні ініціативи міжнародної спільноти [15, с. 178].

За визначенням М. І. Хавронюка, приєднання України до міжнародних договорів породжує проблему забезпечення відповідності національного кримінального законодавства міжнародним вимогам у сфері протидії корупції [16, с. 118]. На його думку, яку ми повністю поділяємо, з одного боку, в антикорупційні закони «напхано» чимало такого, чого у наведених конвенціях немає, а з іншого – багато положень національних антикорупційних законів суперечить вимогам міжнародних конвенцій. У підсумку Україна відзвітувала світовій спільноті про виконання взятих на себе зобов'язань щодо протидії та запобігання корупції, але для правозастосовних органів дієвого та ефективного нормативно-правового механізму («нормального продукту») не зробила [16, с. 120].

Аналізуючи положення Конвенції ООН [7] перш за все необхідно звернути увагу, що главою III «Криміналізація та правоохоронна діяльність» передбачений перелік діянь, які або повинні бути обов'язково криміналізовані державами-учасниками цієї конвенції (кожна держава-учасниця вживає таких законодавчих та інших заходів – ст. 15, п. 1 ст. 16, ст. 17, ч. 1 ст. 23, ст. 25 Конвенції ООН), або рекомендовані до включення у перелік кримінально-караних за національним законодавством відповідних держав (кожна держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів – п. 2 ст. 16, статті 18–22, 24 Конвенції ООН).

Але аналіз відповідних положень дозволяє зробити висновок про відсутність як зобов'язання, так і рекомендацій для будь-якої держави-учасника Конвенції ООН встановлювати підстави кримінальної відповідальності за зловживання своїми повноваженнями аудитором, нотаріусом, оцінювачем, іншою особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядуван-

ня, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій).

На відміну від Конвенції ООН, Кримінальна конвенція [6] визначає всі заходи, що необхідно вживати на національному рівні, як імперативну (зобов'язальну) умову для всіх держав-членів Ради Європи та інших держав, що підписали цю Конвенцію. Глава II Кримінальної конвенції містить коло діянь, що підлягають криміналізації за національним законодавством держав-членів цієї Конвенції, а саме: 1) дача хабара національним державним посадовим особам; 2) одержання хабара національними державними посадовими особами; 3) хабарництво членів національних представницьких органів; 4) хабарництво іноземних державних посадових осіб; 5) хабарництво членів іноземних представницьких органів; 6) дача хабара у приватному секторі; 7) одержання хабара у приватному секторі; 8) хабарництво посадових осіб міжнародних організацій; 9) хабарництво членів міжнародних парламентських асамблей; 10) хабарництво суддів і посадових осіб міжнародних судів; 11) зловживання впливом; 12) відмивання доходів, отриманих від злочинів, пов'язаних із корупцією, тобто дії, передбачені пунктами 1 і 2 ст. 6 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (ETS 141) [17]; 13) фінансові злочини.

Таким чином, Кримінальна конвенція також не містить жодної вимоги (обов'язку) держави-члена Ради Європи або іншої держави, яка підписала цю Конвенцію, вживати таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для встановлення у своєму національному законодавстві кримінальної відповідальності за зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги. Тобто Кримінальна конвенція не відносить зазначене суспільно небезпечне діяння до групи корупційних правопорушень, як на цьому наголошується у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [18], яким закон України про кримінальну відповідальність і було доповнено ст. 365-2 КК України.

Оціночні звіти GRECO щодо України також не містять згадування щодо криміналізацією в КК України зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, ані щодо відповідної норми у редакції Закону України від 11 червня 2009 року № 1508-VI [11], ані у редакції Закону України від 7 квітня 2011 року № 3207-VI [18]. Це не зважаючи на те, що кожний оціночний звіт

містить достатньо ретельний аналіз як позитивних моментів запровадження Україною змін до національного кримінального законодавства щодо протидії та запобігання корупції, так і аналіз виявлених під час оцінювання недоліків у цьому напрямі.

На підставі наведеного можна стверджувати, що встановлення у кримінальному законі України підстав для відповідальності за зловживання своїми повноваженнями аудитором, нотаріусом, оцінювачем, іншою особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, жодним чином не обумовлено ратифікацією нашою державою положень Конвенції ООН, Кримінальної конвенції, Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції та Цивільної конвенції. Така криміналізація є виключною ініціативою вищого законодавчого органу нашої держави – Верховної Ради України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Житний О. О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз) : монографія / О. О. Житний; Харківськ. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : Одиссей, 2013, – 376 с.
2. Про міжнародні договори України [Електронний ресурс] : Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> (29.02.2014).
3. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D1%80> (23.02.2014).
4. Раданович Н. М. Особливості міжнародного договору як джерела національного права / Н. М. Раданович // Актуальні проблеми держави і права. – Одеса, 2008. – С. 258–263.
5. Броневицька, Оксана Михайлівна. Відповідність норм кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Броневицька Оксана Михайлівна; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л., 2011. – 389 арк.
6. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) [Електронний ресурс] від 27 січ. 1999 р. // Верховна Рада України : [офіц. сайт]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_101 (21.02.2014).
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовт. 2003 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. сайт]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (19.02.2014).

8. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191) [Електронний ресурс] від 15 трав. 2003 р. // Верховна Рада України : [офіц. сайт] – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_172 (14.02.2014).
9. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [Електронний ресурс] : Закон України від 18 жовтня 2006 року № 252-V // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/252-16> (17.02.2014).
10. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції [Електронний ресурс] : Закон України від 18 жовт. 2006 р. № 251-V // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/251-16> (07.03.2014).
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення [Електронний ресурс] : Закон України від 11 черв. 2009 р. № 1508-VI // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1508-17> (13.03.2014).
12. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією [Електронний ресурс] від 4 листоп. 1999 року // Верховна Рада України : [офіц. сайт] – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_102 (19.03.2014).
13. Про ратифікацію Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією [Електронний ресурс] : Закон України від 16 берез. 2005 р. № 2476-IV // Верховна Рада України : [офіц. сайт] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2476-15> (19.02.2014).
14. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции : мировой криминологический анализ / В. В. Лунеев; предисл. В. Н. Кудрявцев. – М. : Норма, 1997. – 525 с.
15. Виноградова О. Реалії законодавчого забезпечення міжнародно-правового співробітництва у сфері кримінального судочинства / О. Виноградова // Вісник академії правових наук України. – 2009. – № 2 (57). – С. 178–184.
16. Хавронюк М. Кримінальна відповідальність за хабарництво : європейський досвід / М. Хавронюк // Право України. – 2005. – № 6. – С. 117–120.
17. Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом [Електронний ресурс] від 8 листоп. 1990 р. // Верховна Рада України : [офіц. сайт] – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_029 (19.02.2014).
18. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення [Електронний ресурс] : Закон України від 7 квіт. 2011 р. № 3207-VI // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3207-17> (13.02.2014).

Храмцов Олександр Миколайович,

кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)

**НАСИЛЬСТВО ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ
АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ**

Категорія «насильство» розглядається в різних аспектах – філософському історичному, соціологічному, психологічному, юридичному. Його слід відносити до так званих загальнонаукових понять, які відіграють інтегративну роль, поєднуючи навколо себе (синтезуючи, акумулюючи в собі) результати досліджень різними науками різних видів агресії або насильства. Кожна наука вкладає в визначення поняття насильства свій зміст.

Насильство є і кримінально-правовою категорією, яка застосовується як в Загальній, так і в Особливій частині законодавства про кримінальну відповідальність. Вченими, які займаються даною проблематикою виділяються наступні кримінально-правові ознаки насильства: насильство існує і проявляється як взаємодія соціальних суб'єктів. Суб'єктами можуть бути не тільки окремі особистості, а й соціальні групи; насильством заподіюється фізична чи психічна шкода або існує реальна загроза заподіяння шкоди; насильство характеризується кількісними характеристиками, винятково зовнішніми проявами, а також якісно-сутнісними характеристиками; із зовнішнього боку насильство – це умисний, суспільно небезпечний і протиправний вплив, що здійснюється через фізичне або психічне посягання особи на інших осіб; насильство як форма примусу означає не тільки найвищий ступінь інтенсивності у застосуванні психічної чи фізичної сили, а також інших примусових заходів [1, с. 79].

Традиційним в науці кримінального права є підхід, який поділяє насильство на фізичне та психічне. Психічне насильство знаходить свій прояв в погрозі спричинити фізичну, моральну або майнову шкоду [2, с. 56]. В свою чергу, Л. Сердюк вважає, що насильство – це зовнішній з боку інших осіб навмисний та протизаконний фізичний або психічний вплив на людину (або групу осіб), який здійснюється проти або поза її волею і який може спричинити їй органічну, фізіологічну або психічну травму, а також обмежити свободу її волевиявлення або дій [3, с. 52].

Р.Д. Шарапов дає досить широке визначення поняття насильства. Під ним він розуміє певне дійство одного, вчинене відносно іншого всупереч його волі (бажанню) [4, с. 20]. Таким визначенням

автор значно розширює характеристику насильства, не вказуючи на його протиправний характер.

Наведені вище визначення поняття насильства страждають, на наш погляд, серйозними недоліками. А саме в них визначаються в основному зовнішні (об'єктивні ознаки) насильства і зовсім не приділяється увага внутрішнім (суб'єктивним) його ознакам. Це стосується особливостей мотивації кримінально-протиправних насильницьких дій.

На нашу думку, під насильством як кримінально-правовою категорією розуміється навмисний, суспільнонебезпечний, протиправний вплив на іншу особу, вмотивований ворожою, інструментальною або негативистською мотивацією, який здійснюється фізичними та (або) інформаційними діями всупереч чи поза волею людини і впливає на свободу її волевиявлення або спричиняє їй фізіологічну та (або) психічну травму чи містить реальну загрозу їх спричинення.

В свою чергу, під фізичним насильством як кримінально-правовою категорією розуміється навмисний, суспільнонебезпечний, протиправний вплив на іншу особу, вмотивований ворожою, інструментальною або негативистською мотивацією, який здійснюється фізичними діями чи бездіяльністю всупереч чи поза волею людини і впливає на свободу її волевиявлення або спричиняє їй фізіологічну та (або) психічну травму чи містить реальну загрозу їх спричинення.

Під психічним насильством як кримінально-правовою категорією визнається навмисний, суспільнонебезпечний, протиправний вплив на психіку іншої особи або групи осіб, вмотивований ворожою, інструментальною або негативистською мотивацією, який здійснюється інформаційним (діями або бездіяльністю) або позаінформаційним шляхом всупереч чи поза волею людини і впливає на свободу її волевиявлення або спричиняє їй психічну та (або) фізіологічну травму. До позаінформаційних форм психічного насильства відносяться способи впливу безпосередньо на мозок людини, який здійснюється з метою зміни функцій його психіки в інтересах насильника. До них слід відносити, електронну стимуляцію мозку, гіпноз, вплив на мозок різними наркотичними засобами, в тому числі наркозом тощо, за умови, якщо це здійснюється навмисно, протизаконно, проти або поза волею людини зі злочинною метою.

Саме такий підхід до оцінки конкретних видів та проявів насильства повинен бути застосований при кваліфікації дій винних осіб. Це стосується і окремих злочинів в сфері службової діяльності.

Так ч. 2 ст. 365 КК України встановлює в якості кваліфікуючої обставини перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування. В цьому випадку, бажання законодавця максимально деталізувати насильницькі прояви призвело до зворотного. А саме в нормі допущена тавтологія. Так вказується на застосування насильства (зрозуміло, що це фізичне насильство) і далі наголошується, що це і дії, які є болісними для потерпілого. А хіба фізичне насильство не спричиняє фізичний біль?

В якості прояву психічного насильства виступають дії, які ображають особисту гідність потерпілого. На наш погляд, термін «ображають» не є зрозумілим і викликає на практиці певні труднощі при кваліфікації. Більш би вдалим було б застосування терміну «принижують особисту гідність потерпілого».

Було б доречним розширити коло погроз, які виказуються на адресу потерпілого і не тільки його. Законодавець обмежується лише погрозою застосування фізичного насильства. На наш погляд, це можуть бути і погроза знищення майна, і погроза розголосити відомості, які потерпілий бажає зберегти в таємниці. Ця погроза може бути вказана як на адресу самого потерпілого так і на адресу близьких йому осіб.

Такий підхід дозволить, забезпечити належну кримінально-правову охорону суспільства від насильницьких злочинів, які вчиняються службовими особами. Ураховуючи вищенаведене, пропонуємо ч. 2 ст. 365 КК України викласти в наступній редакції:

Перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством або погрозою застосування насильства до потерпілого чи його близьких, погрозою знищення майна потерпілого чи його близьких, погрозою розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі бажають зберегти в таємниці або діями, які принижують гідність потерпілого, за відсутності ознак катування, -

карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Такий підхід повинен бути поширений і на інші злочини службових осіб, які характеризуються проявами фізичного та (або) психічного насильства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гумін О. М. Кримінальна насильницька поведінка особи: теоретико-прикладні аспекти : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. – Львів, 2010. – 628 с.;
2. Сташис В. В. Личность – под охраной уголовного закона : монография / В. В. Сташис, М. И. Бажанов. – Симферополь : Таврида, 1996. – 255 с.;
3. Сердюк Л. О понятии насилия в уголовном праве / Л. Сердюк. // Уголовное право. – 2004. - № 1. - С. 51-52; 4. Шарапов Р. Д. Физическое насилие в уголовном праве : монография / Р. Д. Шарапов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. - 298 с.

Черевко Кирило Олександрович,

кандидат юридичних наук

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПИТАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТА ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК ВИДУ КОРУПЦІЙНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Боротьба з корупцією в нашій державі мають велике суспільне значення і відображають стурбованість держави серйозністю породжуваних корупцією проблем і загроз для стабільності і безпеки суспільства, що підривають демократичні інститути й цінності, етичні цінності й справедливість та завдають істотної шкоди розвитку і принципу верховенства права.

Належне здійснення правосуддя у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, повинно максимально сприяти захисту охоронюваних законом прав та свобод окремих громадян, інтересів юридичних осіб, державних та громадських інтересів, зміцненню законності та правопорядку в цілому в країні.

Все частіше, від народних депутатів України, ми чуємо заклики про внесення зміни до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України, згідно з законопроектами, з КК України *виключається* стаття 365 (Перевищення влади або службових повноважень) та декриміналізується вказане суспільно небезпечне діяння. За змістом запропонованих доповнень до КК України, діяння буде визнаватися кримінально-караним лише за умови зловживання повноваженнями та (або) перевищення повноважень які надані службовій особі тільки Законами України.

Проаналізувавши положення проектів Законів України вва-

жаємо за доцільне висловити думку, що їх положення є суперечливими та передчасними, а у в майбутньому здатні викликати правові колізії та помилки у правозастосуванні, а саме:

1. Доцільність декриміналізації норм, передбачених ст. 365 КК України (Перевищення влади або службових повноважень), обґрунтовується не чіткістю диспозиції статті 365 КК України, що, на їх думку, призводить до труднощів при її застосуванні та існуванням проблем при визначенні розміру заподіяної шкоди, тяжкості наслідків при кваліфікації.

З вказаними тезами важко погодитись, адже положення диспозицій норм, передбачених ст. 365 КК України, достатньо повно та чітко тлумачаться як наукою кримінального права, так і окремими положеннями практики правозастосування – постановами Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26.04.2002 року № 5 та «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26.12.2003 року № 15.

Так, відповідальність за ст. 365 КК настає лише за умови, що дії службової особи були зумовлені її службовим становищем і пов'язані з її владними чи службовими повноваженнями (п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26.12.2003 року № 15).

Перевищенням влади або службових повноважень визнається умисне вчинення службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав чи повноважень, якщо ними заподіяно істотну шкоду охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. При вирішенні питання про те, чи є вихід за межі наданих прав або повноважень явним, суди мають враховувати, наскільки він був очевидним для службової особи і чи усвідомлювала вона протиправність своєї поведінки. Мотиви та мета вчинення таких дій можуть бути різними і на кваліфікацію злочину, як правило, не впливають. Ставлення службової особи до наслідків вчинюваних нею дій можливе як умисне, так і необережне.

Окремо вказується, що під перевищенням влади або службових повноважень треба розуміти: а) вчинення дій, які є компетенцією вищестоящої службової особи цього відомства чи службової особи іншого відомства; б) вчинення дій, виконання яких дозволяється тільки в особливих випадках, або з особливого дозволу, або з додержанням особливого порядку, – за відсутності цих умов; в) вчинення одноособово дій, які могли бути вчинені лише колегіально;

г) вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або дозволяти.

З тезою про наявність проблем при визначенні розміру заподіяної шкоди також важко погодитися. Визначаючи розмір заподіяної шкоди слід враховувати, що істотна шкода може виражатися у заподіянні: 1) матеріальних збитків; 2) наслідків нематеріального характеру; 3) матеріальних збитків у поєднанні з наслідками нематеріального характеру.

Для матеріальних збитків (відповідно до п. 3 примітки до ст. 364) шкода визнається істотною за умови, коли вона в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

У разі заподіяння суспільно небезпечних наслідків нематеріального характеру, істотною шкодою можуть визнаватися порушення охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина (право на свободу й особисту недоторканність та недоторканність житла, виборчі, трудові, житлові права тощо), підлив авторитету та престижу органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, порушення громадської безпеки та громадського порядку, створення обстановки й умов, що утруднюють виконання підприємством, установою, організацією своїх функцій, приховування злочинів.

Аналізуючи тезу про те, що перевищення влади або службових повноважень відсутнє як самостійний склад злочину, такого як розголошення державної таємниці, розкрадання майна, притягнення до кримінальної відповідальності невинної особи тощо, а перевищення влади або службових повноважень є не що інше як об'єктивна сторона інших злочинів слід вказати, що у теорії кримінального права та теорії кваліфікації існують так звані «загальні» та «спеціальні» склади злочинів. Норми, передбачені ст. 365 КК України є прикладами загальних складів, що можуть, в залежності від об'єкта посягання, конкретизуватися в спеціальних складах, наприклад, службова особа – представник влади, застосовуючи вогнепальну зброю під час виконання службових обов'язків, порушує порядок її застосування (зокрема, положення ст. 15 Закону України «Про міліцію») і заподіює істотну шкоду, тим самим вчиняє злочин, передбачений ст. 365 КК України за ознакою «вчинення дій, виконання яких дозволяється тільки в особливих випадках», а порушуючи недоторканність житла, вчиняє злочин передбачений ч. 2 ст. 162 КК України, хоча при порушенні недоторканості настають наслідки нематеріального характеру – порушення права на недоторканність житла. Теж саме стосується і заподіяння фізичної шкоди (тілесних ушкоджень) під час виконання службових обов'язків: норми, якими передбачено відповідальність за заподіяння тілесних

ушкоджень не передбачають вчинення злочину при перевищенні влади або службових повноважень.

Також в запропонованих законопроектах говориться про те, що чинна стаття 365 КК України на практиці застосовується лише з політичних мотивів, коли прийняття вищими посадовими особами держави будь-якого управлінського рішення (навіть, без ознак особистого збагачення) розглядається як службовий злочин. З вказаною тезою категорично погодитися не можна, оскільки відповідно до статистичного збірника, виданого державною службою статистики України у 2005 році було вчинено 1764 злочину, передбаченого ст. 365 КК України, 2008 рік – 961 злочин, 2009 рік – 581 злочин, 2010 рік – 827 злочин, 2011 рік – 806, 2012 рік – 380 злочинів, що свідчить про доволі широке застосування положень вказаної статті на практиці і всі вказані випадки навряд чи керовані політичними мотивами.

Якщо в діях вищезазначених осіб немає корисливих мотивів чи іншої особистої зацікавленості з метою особистого збагачення, такі дії не можуть кваліфікуватись як кримінальні. У контексті цієї тези слід вказати, що мотиви та мета вчинення дій, передбачених ст. 365 КК України можуть бути різними і на кваліфікацію злочину, як правило, не впливають, тому вказане пояснення не має сенсу в частині обґрунтування декриміналізації.

Таким чином, слід констатувати, про недоцільність та поспішність декриміналізації норми, передбаченої ст. 365 Кримінального кодексу України, що не виключає необхідності її уточнення та вдосконалення.

Шаблистий Володимир Вікторович,

кандидат юридичних наук, доцент

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ АБО ЯК ХАБАР СТАВ НЕКОРУПЦІЙНОЮ НЕПРАВОМІРНОЮ ВИГОДОЮ

Розслідування корупційних схем важливі не тільки і не стільки з точки зору покарання винних і забезпечення повернення коштів державі, скільки для того, щоб виступити, таким собі, щепленням у нових механізмах державної влади, яка нині вибудовується, а також для того, щоб викоринити корупцію. Тому, вкрай важливо сьогодні публічно говорити про ті злочини, які нині розслідуються, а також про їх результати, в тому числі і проміжні [1].

Така позиція Міністра внутрішніх справ України А.Б. Авакова свідчить про правильне спрямування діяльності міліцейського відомства на нові підходи до зниження рівня корупції в нашій країні до соціально терпимого, адже і злочинність, і корупцію неможливо подолати, можна лише ефективно протидіяти їй та, тим самим, на декілька показників знизити її рівень. Разом з тим, потрібно якісно оновлювати чинне антикорупційне законодавство, адже дуже важко виконувати поставлені завдання, керуючись тільки прогресивними здобутками міжнародно-правових актів, які бездумно імплементуються в національну систему права та законодавства.

Наведене суб'єктивне твердження автора знаходить своє підтвердження у наступному.

По-перше, його правильність та актуальність вже неодноразово доведено до відома громадськості та отримати позитивні відгуки [2; 3].

По-друге, П.П. Андрушко констатує той факт, що Міністерство юстиції України (фактичний розробник (автор) антикорупційних законів) визнає той факт, що процес реформування антикорупційного законодавства України є фактично перманентним (поетапним). Очевидно, що кожен наступний черговий етап, як і всі попередні, виникатиме після чергового етапу оцінювання GRECO (групи держав Ради Європи проти корупції) стану приведення законодавства України відповідно до стандартів Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією Ради Європи¹ (а не відповідно до положень Конвенції ООН проти корупції², як вважає Міністерство юстиції України), результатом чого буде чергова констатація повного чи часткового виконання згадуваних рекомендацій GRECO, які є імперативними, оскільки Верховна Рада України 18 жовтня 2006 року ратифікувала Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією, Конвенцію ООН проти корупції та Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією без жодної заяви чи застереження [4, с. 484].

Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» у п. 4 ст. 1 визначає, що корупційне правопорушення – умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у час-

¹ Див.: Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (підписана від імені України 11.12.2003 р., ратифікована 18.10.2006 р., набрала чинності для України 01.01.2010 р.) // Офіційний вісник України. – 2010. – № 10. – Ст. 506.

² Див.: Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (підписана від імені України 27.01.1999 р., ратифікована 18.10.2006 р., набрала чинності для України 01.03.2010 р.) // Офіційний вісник України. – 2010. – № 15. – Ст. 717.

тині першій статті 4 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та (напівжирний наш – *В.Ш.*) дисциплінарну відповідальність [5].

На підставі цього визначення М.І. Хавронюк цілком слушно стверджує, що корупційним правопорушенням є лише те, за яке одночасно передбачено вказані чотири види юридичної відповідальності [6, с. 143].

Разом з тим, 18 квітня 2013 року депутати Верховної Ради України вважали за доцільне перемістити центр тяжіння боротьби з корупцією із змішаного (адміністративна відповідальність + кримінальна) до майже виключного кримінального, оскільки законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» з Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) виключено статті 172² і 172³ [7]. Вказані статті КУпАП передбачали відповідальність за порушення обмежень щодо використання службового становища та пропозицію або надання неправомірної вигоди відповідно.

Враховуючи викладене, стає очевидним неможливе – змінена ст. 368 Кримінального кодексу (далі – КК) України – отримання хабара на пропозицію, обіцянку або прийняття неправомірної вигоди є не корупційним правопорушенням, а звичайним злочином у сфері службової діяльності, оскільки за таке діяння з 18 квітня 2013 року передбачено лише три види юридичної відповідальності – кримінальну, цивільно-правову та дисциплінарну.

Отже, сучасна антикорупційна політика характеризується копіюванням світового досвіду без врахування власне українських особливостей менталітету, законодавства, способу мислення тощо. Як наслідок, найпоширеніший злочин, який пересічні громадяни ототожнюють з корупцією (отримання неправомірної вигоди), на законодавчому рівні виключений з числа корупційних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заява Міністра внутрішніх справ України Арсена Авакова щодо боротьби з корупцією (фото, відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1005680>.
2. Шаблистий В. В. Питання системності кримінально-правового забезпечення протидії корупції в Україні / В. В. Шаблистий // Актуальні питання протидії корупції у сучасних умовах : матер. наук.-практ. семінару (м. Дніпропетровськ, 29 лист. 2013 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. – С. 168-171.

3. Шаблистый В. В. О системности уголовно-правового обеспечения противодействия коррупции в Украине/ В. В. Шаблистый // Актуальные проблемы экономики и права. – 2014. – № 1 (29). С. – 72-77.
4. Андрушко П. П. Реформування антикорупційного законодавства України: процес продовжується / П. П. Андрушко // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 жовт. 2013 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2013. – С. 481-485.
5. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07.04.2011 № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404. – З наступними змінами і доповненнями.
6. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» / М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2011. – 424 с.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18.04.2013 № 221-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Брисковська Оксана Миколаївна,

кандидат юридичних наук
(*Національна академія внутрішніх справ*)

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Деструктивний вплив корупції на процес розвитку держави призводить до таких негативних наслідків, як соціальна нерівність, тотальне руйнування морально-етичних засад суспільства. Корупція є однією з проблем, яка потребує невідкладного розв'язання, оскільки створюється загроза реалізації принципу верховенства права, гальмується розвиток соціального прогресу і становлення громадянського суспільства.

З метою впровадження механізмів зниження рівня корупції в Україні постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011р. №1240 було затверджено Державну програму щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки. До основних завдань та заходів в Державній програмі віднесено:

- формування у суспільстві нетерпимого, негативного ставлення до корупції як суспільно небезпечного явища;
- посилення взаємодії об'єднань громадян з органами державної влади і органами місцевого самоврядування у сфері формування та реалізації державної антикорупційної політики, забезпечення підтримки громадським суспільством антикорупційних заходів, що здійснюються державою;
- забезпечення відкритості та поінформованості громадськості про здійснення заходів щодо запобігання протидії корупції.

Кожна службова особа, яка отримує заробітну плату з бюджету, завдяки змінам в антикорупційному законодавстві є суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення. Деякі посадовці прагнуть поповнити свої статки із зовнішніх джерел, навіть якщо це обумовлює вчинення протиправних дій, щодо розв'язання відповідних проблем та досягнення певних цілей.

Згідно зі ст. 20 Конвенції ООН проти корупції, що ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 р., незаконне збагачення (ст. 368-2 КК України) визначається як “значне збільшення активів публічної посадової особи, що перевищує його законні доходи, і які вона не може раціонально обґрунтувати”. В абсолютній більшо-

сті випадків джерелом необґрунтованого раціонального збільшення майна службової особи державного органу чи державного підприємства може бути тільки торгівля її публічними повноваженнями, владою або привласненням державного майна. Встановлення факту надприбутків чиновника породжує підозри в його корупційності.

Інформація про факти, що можуть свідчити про вчинення корупційних правопорушень посадовими особами органу виконавчої влади надходить не тільки через: заяви, скарги, повідомлення громадян, об'єднань громадян, або уповноважених представників, матеріалів засобів інформації, матеріали перевірок діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, матеріали отримані під час досудового розслідування або судового розгляду кримінальних правопорушень. Але й письмово через посадових осіб органів державної влади, посадових осіб місцевого самоврядування, юридичних осіб, їх структурні підрозділи, які зобов'язані її надавати (ч. 7 ст. 5 Закону України “Про засади запобігання і протидії корупції”) та підрозділи з питань запобігання та протидії корупції МВС України, іншого центрального органу виконавчої влади, апаратів обласної, Київська та Севастопольської міської держадміністрацій (пп. 8 п. 6 Типового положення про підрозділи органу виконавчої влади з питань запобігання та виявлення корупції, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08.12.2009 №1422).

Серед найвагоміших причин вчинення корупції, на нашу думку, це – часткова корумпованість посадових осіб різних ступенів влади; неадекватність розміру грошового утримання інтенсивності фізичних, психічних і часових навантажень, що супроводжують їх повсякденну діяльність; деформація ціннісних орієнтирів, які визначають шляхи досягнення соціальних ідеалів; низька дисципліна та послаблення контролю з боку керівних і контролюючих органів.

Аналіз причин вчинення корупційних діянь посадовими особами свідчить про те, що більшість їх характерне послаблення контролю з боку керівників та контролюючих структур. Але і тут проявляється недостатня вимогливість керівників органів до негативних явищ, низький рівень проведення службових розслідувань.

Чинне антикорупційне законодавство України спрямоване на превентивні заходи, тобто пріоритетом у цій сфері державної політики повинно стати усунення, насамперед, передумов для виникнення корупції, при цьому передбачається об'єднання зусиль державних і громадських структур із залученням міжнародних організацій задля формування у суспільстві нетерпимого, негативно-го ставлення до корупції як суспільно небезпечного явища.

Для попередження корупції, а саме – протиправної діяльності, яка полягає у використанні службовими особами прав і посадових можливостей для особистого збагачення, ми пропонуємо:

через інформаційну стрічку в телевізійних “Новинах” інформувати населення про “телефон довіри”, за яким вони можуть повідомити про будь-які факти корупційних діянь або інші протиправні дії щодо них з боку посадових осіб. Забезпечити своєчасне реагування за кожним таким зверненням та вжиття необхідних заходів щодо припинення протиправних дій та поновлення порушених прав громадян;

створити постійно діючі канали зв’язку керівників органів внутрішніх справ з населенням (проведення виїзних прийомів громадян, прямих телефонних ліній, інтернет-спілкування тощо). Розробити відповідні графіки таких заходів;

запровадити на відомчих сайтах органів і підрозділів внутрішніх справ, навчальних закладів системи МВС електронну сторінку “Громадська думка” з можливістю у режимі online висловлювати свою думку стосовно діяльності органу внутрішніх справ, окремого підрозділу (служби), навчального закладу, уповноваженої службової особи;

організувати проведення науково-практичних конференцій, зокрема в режимі online, засідань круглих столів та нарад за участю представників громадських організацій, навчальних закладів, наукових установ, фахівців правоохоронних органів щодо обговорення проблемних питань корупційних проявів в органах влади різних ступенів.

Пріоритетними напрямками протидії корупції мають стати виявлення та усунення умов, що сприяють або можуть сприяти її виникненню, а також недопущення її в подальшому шляхом вжиття превентивних заходів, зміцнення режиму законності, а також формування у суспільстві негативного ставлення до корупції як суспільно-небезпечного явища.

Веприцький Роман Сергійович,

*кандидат юридичних наук, здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ НА 2013-2015 РОКИ

25 квітня 2013 року Харківська обласна рада з метою дотримання законності та правопорядку, запобігання і протидії кору-

пції, відповідно до ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» затвердила Регіональну програму запобігання і протидії корупції на 2013-2015 роки.

В рішенні обласної ради від 25 квітня 2013 року було передбачено, що Харківській обласній державній адміністрації щороку, при формуванні обласного бюджету, передбачати кошти на реалізацію заходів Програми в межах можливостей бюджету; було також рекомендовано районним та міським (міст обласного значення) радам розробити і затвердити відповідні місцеві програми.

Контроль за виконанням рішення покладалася на постійні комісії обласної ради, зокрема комісію з правових питань, регуляторної політики, законності, громадського порядку, боротьби з корупцією та злочинністю та комісію з питань бюджету.

Метою регіональної Програми запобігання і протидії корупції в Харківській області на 2013-2015 є забезпечення ефективної реалізації державної політики у сфері запобігання і протидії корупції, розроблення та здійснення комплексу заходів щодо зменшення випадків корупційних діянь в області шляхом обмеження дії та усунення чинників, що сприяють виникненню корупції, а також формування у суспільстві негативного ставлення до корупції як суспільно небезпечного явища.

Зазначену проблему передбачається вирішити за допомогою об'єднання зусиль місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, представників наукової спільноти, громадських організацій та громади в цілому, спрямованих на реалізацію пріоритетних напрямів антикорупційної політики, що визначені Національною антикорупційною стратегією на 2011-2015 роки та Державною програмою щодо запобігання і протидії корупції на 2011-2015 роки, шляхом:

підвищення ефективності застосування антикорупційного законодавства органами державної влади й місцевого самоврядування Харківської області;

створення досконалої системи протидії корупції у різних сферах життєдіяльності суспільства, які у першу чергу піддаються корупційним ризикам (діяльність структур державного апарату та органів місцевого самоврядування, судових та правоохоронних органів, освіти, охорони здоров'я, побутового обслуговування населення тощо);

забезпечення належної поінформованості громади про реалізацію державної та регіональної політики у сфері запобігання і протидії корупції.

У теоретично-практичній площині проблему передбачається вирішити шляхом:

визначення загальних і специфічних детермінант, що зумовлюють виникнення та подальшу ескалацію корупції на регіональному рівні;

визначення на базі проведення емпіричних досліджень головних напрямів запобігання і протидії корупції в Харківській області у перелічених вище сферах;

підвищення рівня довіри до органів державної влади та місцевого самоврядування, судових і правоохоронних органів та ін.

Передбачається, що виконання заходів Програми дасть змогу:

чітко дотримуватися норм національного законодавства та міжнародних стандартів, спрямованих на запобігання і протидію корупції в роботі органів державної влади, органів місцевого самоврядування та ін., на Харківщині;

виробити критерії оцінки ефективності системи запобігання і протидії корупції та дотримуватися їх у роботі органів державної влади та органів місцевого самоврядування Харківської області;

реально скоротити кількісні показники корупційних правопорушень, у тому числі й відповідних злочинів, у системі місцевих правоохоронних, судових органів, органів державної влади і місцевого самоврядування тощо;

знижити латентність корупції на Харківщині та негативні наслідки від цього явища для держави у цілому та місцевої громади зокрема;

підвищити рівень координаційної діяльності різних органів державної влади і місцевого самоврядування Харківської області щодо запобігання і протидії корупції;

послідовно та оперативно впроваджувати результати наукових досліджень щодо запобігання і протидії корупції на Харківщині.

Програма є логічним науково обґрунтованим і практично потрібним нормативно-правовим актом, але її реалізація в силу різних причин, насамперед, політичної кризи, що має місце в Україні, «пробуксовує». І справа не тільки у відсутності необхідного фінансування, але і в тому, що зміна влади, яка відбулася, фактично призупинила виконання соціально-економічних програм, прийнятих попереднім керівництвом держави і області.

В той же час саме нинішня кризова ситуація в соціально-політичному і економічному житті України, основною причиною якої є корупція в органах влади, вимагає невідкладних заходів запобігання і протидії корупції та прийняття рішень у сфері удосконалення законо-

давства щодо протиправності правопорушень, у сфері кримінального судочинства, у сфері удосконалення законодавства, яке регламентує організацію та функціонування спеціально уповноважених органів, які здійснюють протидію корупційним правопорушенням, доцільним є також створення системи моніторингу ефективності антикорупційного законодавства та забезпечення його виконання.

Буткевич Сергій Анатолійович,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
(Кримський факультет Одеського державного університету
внутрішніх справ)

**БОРОТЬБА З ВІДМИВАННЯМ ГРОШЕЙ І КОРУПЦІЄЮ
(ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА)**

Загальновідомо, що нині корупція в Україні набула ознак системного явища, яке поширює свій негативний вплив на всі сфери суспільного життя, все глибше укорінюючись у повсякденному житті як основний, швидкий і найбільш дієвий протиправний засіб вирішення питань, досягнення певних цілей і т. ін. Саме тому масштаби поширення корупції загрожують національній безпеці України. Це потребує негайного вжиття комплексних, системних, скоординованих і послідовних дій і заходів з боку правоохоронних органів, які повинні базуватися на національній антикорупційній стратегії. Разом з цим, в умовах соціально-економічних і політичних реформ, які наразі здійснюються в державі, пріоритетними напрямками антикорупційної політики мають стати виявлення та усунення причин і умов, що сприяють або можуть сприяти виникненню корупції, а також запобігання спробам їх утворити.

Отже, поширення корупції у будь-якій державі завдає значної шкоди всій системі управління та в разі нежиття відповідних заходів із запобігання і протидії може поглибити такі наслідки, як: падіння авторитету органів публічної адміністрації; затримка модернізації та розвитку національної економіки, порушення принципу конкуренції; зростання цін внаслідок включення хабара як обов'язкової складової до цінової формули на товари та послуги; погіршення інвестиційної привабливості держави; дискредитація закону як універсального регулятора суспільних відносин та перетворення його на засіб задоволення приватних і корпоративних інтересів тощо [1].

Центр по боротьбі з економічними злочинами і корупцією був створений при Уряді Республіки Молдова в лютому 2002 р. з

одночасним підпорядкуванням йому шляхом відокремлення Департаменту фінансового контролю й ревізій (від Міністерства фінансів), антикорупційного управління Департаменту по боротьбі з організованою злочинністю і корупцією, а також управління фінансово-економічної поліції (від Головного інспекторату поліції Міністерства внутрішніх справ) і Фінансової гвардії (від Головної державної податкової інспекції) [2].

Нині Національний центр по боротьбі з корупцією (далі – Центр) є спеціалізованим правоохоронним органом із запобігання та боротьби з корупцією, пов'язаними з корупцією актами й фактами корупційної поведінки. Його діяльність ґрунтується на принципах: законності; незалежності; неупередженості; пріоритетності запобіжних заходів по боротьбі з корупцією; дотримання основних прав і свобод людини; доцільності; поєднання гласних і негласних методів і засобів; поєднання єдиноначальності й колегіальності; взаємодії з іншими органами публічної влади, громадськими організаціями та громадянами [3]. Завданнями Центру є: запобігання, виявлення, розслідування та припинення актів корупції, суміжних з ними актів і фактів корупційної поведінки; протидія корупції і протекціонізму; запобігання й боротьба з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму; здійснення антикорупційної експертизи проєктів законодавчих актів і проєктів нормативних актів Уряду, а також інших поданих до Уряду законодавчих ініціатив з метою встановлення їх відповідності державній політиці із запобігання та припинення корупції; забезпечення проведення оцінки ризиків корупції в органах публічної влади та публічних установах шляхом навчання та консультування, моніторингу й аналізу даних, що належать до оцінки ризиків корупції, а також координація розробки та виконання антикорупційних планів.

Отже, Центр є органом правопорядку, що спеціалізується на припиненні фінансово-економічних, податкових злочинів і корупції. Центр для виконання покладених на нього завдань має право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, кримінальне переслідування й фінансово-економічні ревізії юридичних і фізичних осіб суб'єктів підприємницької діяльності, вживати заходів із запобігання та боротьби з корупцією, фінансово-економічними злочинами, а також відмиванням грошей і фінансуванням тероризму за допомогою автономного підрозділу – Служби із запобігання та боротьби з відмиванням грошей, спеціалізованого органу зі статусом незалежного підрозділу.

Служба із запобігання та боротьби з відмиванням грошей відповідно до покладених на неї завдань: приймає, аналізує, оброб-

лює та передає відомості про сумнівну діяльність і операції, що надані звітними одиницями відповідно до чинного законодавства; негайно інформує органи кримінального переслідування після виникнення достатніх підозр у відмиванні грошей, фінансуванні тероризму або інших злочинах, унаслідок яких одержані незаконні доходи, а також Службу інформації і безпеки щодо фінансування тероризму; розробляє положення, рекомендації і нормативні акти з метою приведення законодавства у відповідність до міжнародних норм у цій сфері; запитує й отримує необхідну інформацію та документи, що знаходяться у звітних одиниць й органів публічного управління, для визначення сумнівного характеру діяльності або операцій; вносить рішення про призупинення здійснення сумнівної діяльності або операцій; інформує за можливості звітні одиниці про результати перевірки наданих ними відомостей, публікує періодичні звіти про свою діяльність; здійснює методичне забезпечення звітних одиниць у сфері запобігання та боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму; співпрацює та здійснює обмін інформацією з аналогічними зарубіжними службами і міжнародними організаціями в цій сфері; створює інформаційну систему у сфері своєї діяльності та забезпечує її функціонування; розробляє Національну стратегію із запобігання та боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму та координує діяльність установ, що залучені до її реалізації; виявляє порушення законодавства у цій сфері та накладає санкції у межах своєї компетенції і т. ін. [4].

Отже, на Службу із запобігання та боротьби з відмиванням грошей та її структурні підрозділи (відділи методологічної і аналітичної роботи, оперативних розслідувань, міжнародних відносин) покладені завдання, що є типовими для всіх підрозділів фінансових розвідок. Їх належне виконання у комплексі сприяє забезпеченню фінансової стабільності та економічної безпеки держави.

Відтак, стратегічна мета Служби із запобігання та боротьби з відмиванням грошей – зорієнтувати всі зусилля на забезпеченні захисту національної фінансової, банківської і небанківської систем від спроб їх використання з незаконною метою національними і транснаціональними злочинними угрупованнями, а також забезпечити посередництво між фінансовою інформацією, пов'язаною з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, й органами охорони правопорядку [5].

Отже, враховуючи тісний зв'язок і взаємообумовленість легалізації злочинних доходів і корупції, у Республіці Молдова створено й функціонує спеціалізований правоохоронний орган, на який покладені завдання із запобігання та протидії цим злочинним яви-

шам і проявам. Триваючі досудові розслідування й судові процеси стосовно колишніх можновладців в Україні ще раз підтверджують наші висновки про нагальну потребу у створенні ефективної анти-легалізаційної системи, здатної відслідковувати сумнівні фінансові операції, забезпечувати належну взаємодію між фінансовими установами і правоохоронними органами, а також передбачати дієвий механізм повернення вивезених (переказаних) за кордон грошових коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом (передусім від корупції). На наш погляд, певні положення законодавства Республіки Молдова та її позитивний досвід у цій сфері можуть бути імплементовані до національного правового поля.

Акцентуємо, що корупція є одним із основних чинників, які сприяють легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, тобто вона є не тільки джерелом незаконних коштів, але і засобом їх відмивання. Зокрема, це й обмеження можливості контролю за певною господарською діяльністю на законодавчому рівні, лобіювання посадовими особами інтересів комерційних структур, які відмивають злочинні доходи, тощо, що значно ускладнює боротьбу з досліджуваними правопорушеннями. Оскільки фінансові системи в усьому світі взаємопов'язані та взаємозалежні, проблема запобігання та протидії легалізації злочинних доходів сьогодні набуває глобального масштабу. Вона викривлює економічну інформацію та ускладнює зусилля національних урядів щодо управління економічною політикою та забезпечення стабільності фінансової системи, а також стримує економічний розвиток будь-якої держави та створення середовища, привабливого для міжнародної співпраці й іноземних інвестицій [6, с. 141].

Таким чином, корупція щільно пов'язана з легалізацією злочинних доходів – процесом укриття джерел протиправно одержаних грошових коштів та іншого майна для їх подальшого законного використання. З метою легалізації злочинних доходів, одержаних від корупції, можуть використовуватися різноманітні прийоми і способи, форми та методи, що застосовуються з метою відмивання грошей від будь-якої іншої протиправної діяльності. Зокрема, цей процес включає використання корпоративних структур і трастів, конвертаційних центрів, фірм-«оболонки», підставних осіб, номінальних власників, членів сім'ї і готівки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки : Указ Президента України від 21 жовт. 2011 р. № 1011/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 83. – Ст. 3020.

2. О создании Центра по борьбе с экономическими преступлениями и коррупцией : Постановление Правительства Республики Молдова от 11 февраля 2002 г. № 158 // Monitorul Oficial. – 2002. – № 24. – Ст. 210.
3. О Национальном центре по борьбе с коррупцией : Закон Республики Молдова от 6 июня 2002 г. № 1104-XV // Monitorul Oficial. – 2002. – № 91–94. – Ст. 668. О предупреждении и борьбе с отмыванием денег и финансированием терроризма : Закон Республики Молдова от 26 июля 2007 г. № 190 // Monitorul Oficial. – 2007. – № 141–145. – Ст. 597.
4. Национальная стратегия по предупреждению и борьбе с отмыванием денег и финансированием терроризма на 2010-2012 годы : Утверждена Постановлением Правительства Республики Молдова от 3 сентября 2010 г. № 790 // Monitorul Oficial. – 2007. – № 163–165. – Ст. 880.
5. Буткевич С. А. Легалізація злочинних доходів і корупція: реальні та потенційні загрози / С. А. Буткевич // Правничий часопис Донецького університету. – 2013. – № 2 (30). – С. 135–142.

Вітько Ілона Володимирівна

*(Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського)*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ (ДОСВІД ГРУЗІЇ)

На сучасному етапі однією з найбільш актуальних проблем функціонування української держави і розвитку нашого суспільства є корупція. На сьогодні корупція стала чинником, який реально загрожує національній безпеці і конституційному ладу України. Це явище негативно впливає на різні сфери суспільного життя нашої країни: економіку, політику, управління, соціальні та правові відносини, суспільну свідомість, міжнародні зв'язки.

Базою роботи послужили наукові праці в сфері дослідження понять корупції, а також корупційного діяння як комплексного поняття, які значною мірою й зумовили напрямки наукового пошуку, а саме: роботи С.К. Василенка, П.І. Герасименко, Т. В. Ільєнок, М.І. Камлика, П.М. Каркача, М.І. Мельника, С.В. Невмержицького, А.І. Редьки, М.І. Хавронюка, О.В. Шевченка. Безпосередньому осмисленню корупції як соціального, економічного, політичного, правового явища присвячено праці відомих учених В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, Ю.Ф. Бауліна, Д.М. Бахрака, Ю.П. Битяка,

В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Д.М. Лук'янця, В.В. Сташиса, А.О. Селіванова, С.Г. Стеценко, О.В. Ткаченко, С.А. Шалгунової, які внесли помітний внесок у вирішенні цієї проблематики.

Розвиток суспільних відносин у нашій державі на шляху становлення верховенства права, демократизації, європейських стандартів вимагає від правоохоронців, а саме працівників органів прокуратури, бути прикладом для всіх громадян не лише у справі служіння державним інтересам, але й у своїй поведінці, особистому дотриманні правових та морально-етичних норм [1].

У продовж останніх років статистика свідчить, певні негативні тенденції щодо росту в Україні корупційних правопорушень серед працівників органів прокуратури. Прокуратура перетворилася на машину вироків для неугодних, та на інструмент отримання хабарів за «недоторканість». Факти корупції всередині правоохоронних органів особливо вражають суспільство і громадськість, підривають довіру громадян до всієї системи правоохоронних органів та державних інституцій [2].

Прокуратура України реально є державним правозахисним органом, її правозахисна функція проявляється у захисті прав громадянина, суспільства і держави, оскільки ці три поняття перебувають у нерозривному зв'язку і їх не слід протиставляти. Захищаючи громадянина, прокурор захищає суспільство та державу і навпаки.

Подолання корупції в правоохоронних органах на загальнодержавному рівні означає здійснення комплексу заходів, спрямованих на вихід України з важкої економічної, політичної, соціальної й духовно-моральної кризи, в якій вона перебуває на даному історичному етапі [3].

Потрібно відверто зізнатися, що нинішньому розквіту корупції сприяли ми самі. Корупція набувала все більших обсягів за нашої мовчазної підтримки. Сталось це також через зневіру українців у реальних, а не задекларованих передвиборних обіцянках ефективно реалізовувати внутрішню політику держави в діяльності органів влади і правоохоронних органах. Корупція в нашому суспільстві дуже глибоко пустила коріння і, на жаль, активно розростається. Щоб її перемогти, треба не лише посилити заходи покарання, але й створити необхідні для життя людей економічні умови.

Корупцію перемогти не можливо, але можливо створити таку ситуацію в якій відпадає потреба в корупційних діяннях. Корупція у будь-якому її прояві завжди є чинником, який негативно впливає на розвиток суспільства. Це явище серйозно підриває відчуття легальності та легітимності діяльності державних органів, відтак, почуття суспільної безпеки громадян і довіри до інститутів політичної систем

Проблема ефективної боротьби з корупцією належить до найбільш гострих і складних завдань, що стоять сьогодні перед українською державою. Хоча в останні роки вітчизняні уряди постійно декларують зростання динаміки кримінальних справ за фактами вчинення корупційних дій. Однак, відчутних позитивних результатів у боротьбі з цим антисоціальним явищем поки-що не здобуто [4, с. 132]. У більшості успішних у боротьбі з корупцією країн існує презумпція винності чиновника – «доведи, що придбав майно не на хабарі». Цей принцип також різко контрастує з кричущим багатством українських політиків, бюрократів, силовиків і прокурорів на тлі їх скромних декларацій про доходи [5].

У Грузії успішні реформи державного управління і антикорупційна політика принесли конкретні результати в подоланні корупції в органах прокуратури. Вони змусили поважати себе весь світ [6]. У пострадянський період, аж до 2003 року, Грузія займала одне з перших місць у світі за рівнем корупції в органах влади.

Після революції троянд у 2004 році новий президент країни Михайло Саакашвілі оголосив політику нульової толерантності до корупції. На зміну показушній боротьбі прийшов «метод шокової терапії». Лікувати грузинське суспільство від корупції Саакашвілі розпочав з правоохоронних органів. Такий крок був абсолютно правильним. Адже будь-яка боротьба з корупціонерами буде безрезультатною, коли вірусом хабарництва уражені ті елементи системи, які й мають вести з ним боротьбу [7]. Були кардинально змінені та перерозподілені ролі різних гілок правоохоронної системи, а саме прокуратуру позбавили більшості повноважень в плані ведення самостійного слідства.

Прокуратура Грузії віднесена до установ судової влади. По своєму конституційному статусу – це єдина централізована система, органи якої уповноважені чинити кримінальне переслідування, нагляд за дізнанням і виконанням покарання, а також підтримувати звинувачення в суді. Генерального прокурора Грузії за представленням президента країни призначає парламент Грузії (більшістю облікового складу) строком на 5 років.

Боротьба з корупцією в поєднанні з проведенням системних реформ, дали свої позитивні результати для розвитку Грузії. Сьогодні грузинська економіка одна з найвідкритіших у світі, вона лідирує в різних рейтингах щодо сприятливої атмосфери ведення бізнесу [8].

Світовий досвід красномовно свідчить: не існує жодних особливих країн, особливих умов чи особливого суспільства для здійснення демократичних перетворень, розвитку держави та подолання корупції.

Таким чином, основний фактор для досягнення успіху в подоланні корупції в органах прокуратури України – це політична воля керівництва і шире бажання змінити країну. Навіть сьогодні представники української влади могли б здійснити реформи дуже швидко, якби була політична воля. Потрібно починати з елементарного:

1) підвищення зарплат та достатнє матеріальне забезпечення працівників органів прокуратури;

2) створення органу з розслідувань посадових злочинів і передавати на розгляд справи щодо корупції та порушень у правоохоронних органах;

3) поповнення рядів органів прокуратури професійно підготовленими, компетентними, принциповими, добросовісними, з високими моральними якостями працівниками – це одне із важливих завдань при організації роботи з кадрами та критерій оцінки ефективності діяльності керівників прокуратур всіх рівнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Каркач П.М. Правові основи прокурорської діяльності в Україні : науково-практичний посібник / П.М. Каркач, А.В. Лапкін. — Х. : Право, 2011. — 264 с.
2. Василенко С.К. Питання антикорупційної діяльності у сфері державної служби // Вісник державної служби України — 2004. — № 3 — С. 68-74
3. Мельник М.І., Хавронюк М.І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність. — К. : Атіка, 2002. — 289 с.
4. Шевченко О.В. Основні принципи протидії корупції / О.В. Шевченко // Вісник Вищої ради юстиції. — 2011. — № 5. — С. 129–133.
5. Андрійчук О.К. Сповідь українського корупціонера // Дзеркало тижня, № 48, 2010.
6. Ільєнок Т. В. Боротьба з корупцією: міжнародний досвід // Юридична наука. — 2013. — № 2. — С. 71-77.
7. Герасименко П.І. Як Саакашвілі подолав корупцію. // Zaxid.net. — Режим доступу: <http://www.zaxid.net/article/79082/>
8. Після майдану. Як реформували Грузію. — Режим доступу : <http://www.peremushlyanu.com/index.php/Новини/ПІСЛЯ-МАЙДАНУ.-ЯК-РЕФОРМУВАЛИ-ГРУЗІЮ.html#9>

Науковий керівник: *Горлов Євгеній Володимирович,*
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
галузових юридичних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського)

Вовк Вікторія Яківна,

доктор економічних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Глобалізація світових фінансових ринків призвела до розмивання кордонів концентрації капіталів та зміни напрямів їхнього руху, інституційної трансформації фінансових ринків, зростанню масштабів фінансових трансакцій, масовому поширенню нових засобів комунікацій, що створило додаткові можливості для зростання тіньового ринку капіталів та криміналізації економіки, появи нових технологій для «відмивання» доходів, здобутих злочинним шляхом. За цих обставин зростає уразливість світової фінансової і валютної системи через збільшення обсягів операцій з легалізації «кримінальних» капіталів або переведення їх у «тінь». За оцінками Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), тінізація економіки за останні 5 років зростала щорічно на 6,2 %, а загальне економічне зростання становило у середньому 3,5 % [1]. За оцінкою експертів розмір «відмитих» доходів, отриманих злочинним шляхом, становить від 2 до 5% світового ВВП.

Визнання та усвідомлення світовим співтовариством необхідності боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом, підтверджується активним розвитком законодавства в даній сфері, зокрема, прийняттям міжнародної Конвенції у справах, пов'язаних з торгівлею опіумом (1912 року), яка пізніше була замінена новою Конвенцією, яка обмежувала й регулювала виробництво та розподіл у масштабі планети медикаментів, які містять наркотичні речовини (1931 р.); Єдиної конвенції про наркотичні засоби (1961 р.); Конвенції про психотропні речовини (1971 р.); Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (від 20 грудня 1988 р.); Конвенції Ради Європи «Про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності» (1990 р.)

Для протидії відмиванню брудних грошей в 1989 р. за ініціативою президента Франції Ф. Міттерана на зустрічі лідерів країн «великої сімки» в Парижі була створена ФАТФ – міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей, до складу якої сьогодні входять 31 країна і дві міжнародні організації. Спочатку пріорите-

том ФАТФ була боротьба з відмиванням доходів, отриманих від торгівлі наркотиками. Сьогодні діяльність ФАТФ має три головних напрямки: розширення дію прийнятих нею рекомендацій на всі континенти і регіони земної кулі; перевірка того, як виконуються в державах-членах і як впроваджуються в інших державах заходи для боротьби з відмиванням грошей, засновані на 40 рекомендаціях ФАТФ, які є керівництвом до дії; відстеження загальносвітових методів і схем відмивання злочинно нажитих капіталів та розробка контрзаходів [2]. У лютому 2012 р. ФАТФ було прийнято нові міжнародні стандарти з протидії легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму. Переглянуті Стандарти ФАТФ націлені на посилення глобальних заходів захисту від незаконного фінансування. У 2002 р. на виконання рекомендацій ФАТФ в Україні було прийнято Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом».

У законодавстві України до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, належать будь-які дії, пов'язані з коштами (власністю), одержаними (здобутими) внаслідок вчинення злочину, спрямовані на приховування джерел походження зазначених коштів (власності) чи сприяння особі, яка є співучасником у вчиненні злочину, що є джерелом походження зазначених коштів (власності) [3]. Часто зарубіжні та вітчизняні вчені та фахівці поняття «легалізація доходів, отриманих незаконним шляхом» отождествлюють з поняттям «відмивання грошей». За оцінками експертів в Україні 55 % українського валового внутрішнього продукту виробляється в тіні, щорічно відмивається 4 млрд. дол. США, через публічні фінанси розподіляється лише 23–29 % внутрішнього валового продукту. Одним з основних способів відмивання брудних грошей є вивіз готівкових коштів з країни за допомогою кур'єрів чи приховування їх в багажі, для їхньої наступної репатріації через іноземні банки. За даними Національного банку України 12 банків відмили за 2013 р. 142 млрд. грн.

Для реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму відповідно до Закону України «Про протидію легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом» у 2010 р. було створено спеціальний уповноважений орган виконавчої влади – Державну службу фінансового моніторингу України, яка стала правонаступником Державного комітету фінансового моніторингу України [4].

У «Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або

фінансуванню тероризму на період до 2015 року» передбачено продовження участі України у міжнародних заходах у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що здійснюються в рамках діяльності Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (ФАТФ), Європейського Союзу, Ради Європи, Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Егмонтської групи, Євразійської групи з протидії легалізації злочинних доходів або фінансуванню тероризму та інших міжнародних організацій і установ [5].

Правові норми щодо запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, містяться у Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» (ст. 18) та Законі України «Про банки і банківську діяльність» (ст. 64), відповідно до яких фінансові установи, в тому числі і банки, зобов'язані ідентифікувати клієнтів, які здійснюють значні та/або сумнівні операції. Кримінальна норма про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом уперше з'явилася у Кримінальному кодексі України 2001 р. (ст. 209 ККУ, розділ VII «Злочини у сфері господарської діяльності»).

Аналіз зарубіжної та вітчизняної практики дозволив визначити такі основні заходи щодо запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних незаконним шляхом:

- гармонізація вітчизняного законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) грошових коштів, одержаних незаконним шляхом, з урахуванням міжнародних вимог та стандартів;

- зниження рівня тінізації вітчизняної економіки шляхом лібералізації податкової системи України в напрямку створення різних податкових стимулів для розвитку бізнесу (скорочення кількості податків і зменшення рівня податкового навантаження);

- формування наукового забезпечення процесів регулювання сфери протидії «відмиванню» грошей, поєднання норм різних галузей права в правовому забезпеченні фінансових відносин (зокрема, фінансового, податкового, валютного, банківського, кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого));

- підвищення кваліфікації працівників суб'єктів державного фінансового моніторингу;

- скорочення обсягів готівкових розрахунків та підвищення контролю над операціями клієнта з перерахування коштів на рахунки, відкриті за кордоном, на етапі початку його співробітництва з банками;

– посилення співробітництва України з країнами світу, міжнародними організаціями щодо обміну інформацією стосовно сумнівних операцій, що здійснюються суб'єктами з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом та досвідом щодо розслідування та розкриття таких злочинів;

– створення баз даних інформації про дії та особи, пов'язані з відмиванням грошей, одержані від організацій, що здійснюють операції з коштами та іншим майном у відповідності зі спеціальним законом, та забезпечення доступу до неї правоохоронних органів з метою виявлення злочинної діяльності та ін.

Таким чином, легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, є транснаціональною проблемою, для вирішення якої, перш за все, необхідно підвищити ефективність системи правового регулювання та організаційного забезпечення детінізації економіки, в тому числі протистояння діяльності організованих злочинних угруповань з легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; укріпити міжнародну співпрацю та посилити взаємодію між правоохоронними органами та розмежувати їх компетенцію у сфері боротьби зі злочинами, пов'язаними з легалізації «кримінальних» капіталів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Википедия. Свободная энциклопедия. Відмивання брудних грошей. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
2. Дахно І.І. Зовнішньоекономічний менеджмент: навч. посібн. / І.І. Дахно. – 2012. – 568 с.
3. Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму : Закон України від 28.11.2002 р. № 249-IV (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003. - N 1. – ст. 2.
4. Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Указ Президента від 13.04 2011 р. № 466/2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=107&art_id=5314&lang=uk
5. Стратегія розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.03.2011 № 190-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sdfm.gov.ua/documents.php?cat_id=34&doc_id=369&lang=uk&page=1.

Дараган Валерій Валерійович,

кандидат юридичних наук

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Останніми роками як для України, так і для інших країн світу характерною стала негативна практика марнотратства грошових коштів на фоні корупційних правопорушень та злочинів у сфері проведення державних закупівель. Такий стан справ становить перед усіма країнами світу спільне завдання – подолання корупційних проявів під час проведення державних закупівель. Але не дивлячись на такий стан справ світове співтовариство ще виробило ефективного механізму протидії злочинам та іншим правопорушенням у цій сфері.

У зв'язку з вище вказаним виникає гостра необхідність визначення основних заходів запобігання корупції у зазначеній сфері. З метою більш дієвого їх застосування та впровадження, на нашу думку, такі заходи необхідно класифікувати за певними напрямками, кожен з яких виконує окрему функцію для досягнення загальної мети – запобігання корупції у сфері державних закупівель в Україні.

За основу класифікації заходів запобігання корупції у сфері державних закупівель нами було взято напрями такої класифікації запропоновані Молдован Е.С., які вона надала з метою класифікації заходів із запобігання та протидії корупції на державній службі [1].

1. Адаптаційний: приведення організації проведення державних закупівель в Україні у відповідність рекомендаціям та стандартам країн-членів Європейського союзу. Виходячи з аналізу Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським союзом та його державами-членами, з іншого боку вбачається, що у разі асоціації державна закупівля буде відбуватися виходячи з принципів недискримінації, рівного ставлення, прозорості та пропорційності. Виникає питання щодо принципу пропорційності. Зазначений принцип є новим для системи державних закупівель в Україні. Виходячи із загальних положень про принципи державних закупівель, принцип пропорційності полягає в тому, що формальна сторона процедури повинна відображати масштаб і природу контракту, установа що закуповує, повинна погоджувати вартість і обсяг контракту з вибором процедури конкурсу. Зазначені зміни, на нашу

думку, в деякій мірі знизять рівень корупції у сфері державних закупівель;

2. Забезпечення прозорості та гласності:

– забезпечення принципу відкритості та прозорості на всіх стадіях закупівель (ч. 1 ст. 3 Закону України «Про здійснення державних закупівель»). Слушним, на нашу думку, є розроблений та запропонований представниками Transparency International Україна «Стандарт відкритості та прозорості державних закупівель» в якому надано перелік пропозицій щодо надання органами місцевого самоврядування України доступу до інформації про державні закупівлі та щодо участі певних представників громадськості у процесах закупівель [2];

– розробка та впровадження системи громадського контролю за здійсненням державних закупівель (ст. 9 Закону України «Про здійснення державних закупівель»). На нашу думку, основою для розробки такого механізму могло б стати прийняття Закону України «Про громадський (цивільний) контроль», що дозволило б створити не тільки юридичні, а й фактичні передумови для активізації та об'єднання громадських зусиль у боротьбі з корупцією у сфері державних закупівель в Україні;

– забезпечення оприлюднення інформації про закупівлю (ст. 10 Закону України «Про здійснення державних закупівель»). Інформація про заплановану закупівлю в обов'язковому порядку оприлюднюється на веб-порталі «tender.me.gov.ua». Але знайти цю інформацію дуже непросто – треба знати як мінімум номер оголошення про проведення процедури закупівлі. Ні системи пошуку, ні вибірки за замовником на сайті немає, що значно ускладнює доступ до інформації [3].

3. Каральний: створення системи ефективної протидії корупції, за якої вчинення протиправних діянь у сфері державних закупівель тягне неминучу відповідальність осіб, винних у їх вчиненні. На сьогоднішній день така відповідальність передбачена лише Кодексом України про адміністративні правопорушення, а саме ст. 164-14 «Порушення законодавства про здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти». На нашу думку, з метою посилення відповідальності членів комітету з конкурсних торгів за навмисні порушення законодавства у сфері державних закупівель, Кримінальний кодекс України необхідно доповнити статтею 210-1 «Порушення особами, які входять до складу комітету з конкурсних торгів, законодавства про здійснення державних закупівель» [4, с. 410].

4. Організаційно-управлінський:

– зменшення кількості застосування процедури закупівлі у

одного учасника. Значна кількість науковців та експертів схилиються до думки, що надання замовникам права самостійно здійснювати закупівлю товарів, робіт та послуг за державні кошти в одного учасника призводить до корупційної складової у цій сфері;

- збільшення кількості застосування «конкурентних» процедур (відкриті торги, двоступеневі торги, електронний реверсивний аукціон тощо);

- надати право громадським активістам, у рамках здійснення громадського контролю, вести фото, аудіо та відео зйомку під час розкриття пропозицій конкурсних торгів;

- запровадити, для контролюючих органів, контрольний список показників закупівлі, які вказують на можливість виникнення змови між учасником торгів та їх замовником;

- проходження навчання з питань організації та здійснення закупівель усіма членами комітету з конкурсних торгів. На сьогоднішній день обов'язковість проходження такого навчання передбачене лише для голови та секретаря комітету з конкурсних торгів.

5. Правовий:

- впроваджувати нормативно-правові акти, які будуть детально визначати практичні аспекти здійснення державних закупівель, майже не залишаючи замовникам простору для маневрування;

- залучення під час здійснення законотворчих процесів, фахівців з інших країн світу з метою надання уряду пропозицій щодо прозорого реформування сфери державних закупівель;

- впровадження реєстру недобросовісних учасників державних закупівель;

- закріпити на законодавчому рівні нормування державних потреб (стосується закупівлі предметів розкоші);

- затвердити міжвідомчий план спільних дій Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної фінансової інспекції України, Міністерства доходів і зборів України та Антимонопольного комітету України з протидії злочинам і іншим правопорушенням у сфері державних закупівель;

6. Превентивний: Запобігання соціальним передумовам корупції та усунення причин, що спричиняють вчинення корупційних діянь.

7. Соціально-економічний:

- забезпечення справедливої та адекватної оплати праці членів комітетів конкурсних торгів та осіб, які здійснюють приймавання замовлених товарів (робіт, послуг);

– запровадження системи заходів захисту трудових інтересів членів комітетів конкурсних торгів та осіб, які здійснюють приймання замовлених товарів (робіт, послуг) у разі здійснення тиску на них з боку керівництва.

Запропонована нами система заходів направлених на запобігання корупції у сфері державних закупівель в Україні не претендує на досконалість та може змінюватись виходячи з конкретних суспільних або економічних потреб на певних етапах соціально-економічного розвитку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Молдован Е. С. Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі: морально-ідеологічний аспект [Електронний ресурс] / Е. С. Молдован // Державне управління: теорія та практика. – 2010. – №2. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2010_2/txts/10mesmia.pdf.
2. Стандарт відкритості та прозорості державних закупівель [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ti-ukraine.org/system/files/library/standard_of_openness_and_transparency_of_public_procurement.pdf.
3. Оприлюднення інформації про державні закупівлі – вимоги та реалії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sumynews.com/texts/policy/item/5295-opryliudnennia-informatsii-pro-derzhavni-zakupivli-vymohy-ta-realii.html>.
4. Дараган В.В. Про доцільність введення «прямих кримінальних складів» за порушення законодавства про здійснення державних закупівель в Україні / В.В. Дараган // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжннар. наук.-практ. конф., 10-11 жовт. 2013 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2013. – С. 407-410.

Жежерун Роман Олегович

*(Соснівський районний відділ в місті Черкаси УМВС України
в Черкаській області)*

ПЕВНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ГОЛОВАМИ КОМІТЕТІВ З КОНКУРСНИХ ТОРГІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ТОВАРІВ, РОБІТ, ПОСЛУГ

Протягом останніх років сфера проведення державних закупівель була однією з найбільш корумпованих та відповідно «ласих шматочків» для осіб, що хочуть швидко та незаконно збагатитись

за рахунок державного бюджету. З часу введення порядку закупівлі товарів, робіт та послуг за державні кошти за конкурсною процедурою значна частина бюджетних коштів усіх рівнів витрачається шляхом проведення торгів. Так, у 2012 році за даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі України за результатами проведення процедур закупівлі замовниками було укладено договорів на загальну суму 455 822 050 тис. грн., 3 936 512,5 тис. руб., 6 540 071,9 тис. дол., 14,2 тис. фунтів стерлінгів та 239 645,9 тис. євро [6]. У І півріччі 2013 року, за даними Державного комітету статистики України, сума державних закупівель становила 100 988,2 млн. грн. [1]. За даними СБ України від 50 до 75 % бюджетних асигнувань під час проведення процедур державних закупівель здійснювались з порушеннями, а втрати від корупційних оборудок становили 10-15 % (35-52,5 млрд. грн.) видаткової частини Державного бюджету щорічно [4]. За цих обставин зростає актуальність питань, пов'язаних з дослідженням корупційних правопорушень вчинених у сфері державних закупівель.

Відповідно до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» №3206-VI від 07.04.2011 корупція – це використання особою, зазначеною в частині першій ст. 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в частині першій ст. 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [2]. При цьому вказаний вище Закон ідентифікує голів комітетів з конкурсних торгів як суб'єктів корупційних правопорушень.

До основних причин вчинення корупційних правопорушень головами комітетів з конкурсних торгів можна віднести:

- по-перше, досить частим та поширеним є той факт, коли посадовець, що назначається на посаду голови комітету з конкурсних торгів, отримує посаду за рахунок надавання обіцянки про вчинення певних дій (як правило незаконних) на користь певної особи або надання неправомірної вигоди особі, що має суттєвий вплив на призначення чиновника на цю посаду. Звідси виникає відповідний умисел такого чиновника на отримання неправомірної вигоди для того щоб виправдати затрати понесенні на «придбання посади» або виконання обіцянки перед особою, що мала вплив при призначенні на посаду, з метою задоволення її та власних інтересів;

- недосконале законодавство у сфері здійснення державних закупівель;

- значний рівень корумпованості органів влади з контролюючими та правоохоронними органами, що породжує безкарність та всюдозволеність. Тому, як правило, навіть якщо працівники контролюючих або правоохоронних органів і виявляють факти незаконної розтрата бюджетних коштів, то такі факти, як правило не висвітлюються належним чином у процесуальних або інших документах відповідних органів. В разі висвітлення пізніше перекручуються і під час відповідного розгляду, шляхом використання різних технологій, правопорушник несе мінімальну, наприклад, адміністративну відповідальність замість кримінальної, або взагалі не несе відповідальності;

- низький рівень заробітної плати зазначених посадовців. На нашу думку, рівень заробітної плати голови комітету з конкурсних торгів має бути на такому рівні щоб посадовець не мав бажання приймати участь у ризикових схемах незаконного збагачення.

До особливостей здійснення правопорушень, що вчиняються у сфері державних закупівель можна віднести: 1) дії, спрямовані на отримання неправомірної вигоди сторонами, що приймають участь у проведенні державних закупівель, завжди становлять собою угоду між посадовими особами, які виступають від імені держави, як правило голів комітетів з конкурсних торгів, й особою, яка зацікавлена у відповідній поведінці чиновника; 2) голови комітетів з конкурсних торгів при здійсненні державної закупівлі часто керуються своїми корисними інтересами, а не інтересами служби.

Наслідками корупційних діянь з боку голови комітету з конкурсних торгів є низка негативних факторів, серед яких зокрема можна виділити:

- здійснення розтрата бюджетних коштів. Тобто незаконне завищення за допомогою різних схем вартості товарів, робіт та послуг, що закуповуються за державний кошт. Це здійснюється зокрема для отримання так званих корупційних «відкатів»;

- зменшення довіри населення до посадових осіб, що мають відношення до використання бюджетних коштів. Це підриває авторитет державних органів як на мікро- так і на макрорівні та веде до зменшення кредиту довіри у народі до органів державної влади;

- розробка та поширення кваліфікованими спеціалістами у різних галузях (державними службовцями, адвокатами, правоохоронцями, головними бухгалтерами, економістами, податківцями та ін.) схем незаконного збагачення за державний кошт на підставі

використання різноманітних технологій та надання незаконних переваг під час здійснення державних закупівель та ін.

Визначимо основні напрямки профілактики та протидії корупційним правопорушенням головами комітетів з конкурсних торгів під час здійснення державних закупівель товарів, робіт, послуг. На першому етапі необхідно підвищити прозорість проведення торгів. Державні закупівлі мають бути більш гласні та доступні, а саме документи, що стосуються державних закупівель.

Сьогодні в даній сфері згідно чинного законодавства є проблема в отриманні такої інформації навіть у спеціально уповноважених органів, що відповідно до наказу МВС України №769 від 03.09.2012 р. «Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України» здійснюють захист бюджетних коштів (підрозділів ДСБЕЗ МВС України) [5]. Відповідно до п. 17 ст. 11 Закону України «Про міліцію» від 20.12.1990 р. № 565-ХІІ та наказу МВС України №769 від 03.09.2012 р. працівники підрозділів ДСБЕЗ мають право одержувати безперешкодно і безоплатно від підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та об'єднань громадян на письмовий запит відомості (в тому числі й ті, що становлять комерційну та банківську таємницю), необхідні у справах про злочини, що знаходяться у провадженні міліції [3; 5]. Тобто, на даний час, вказані підрозділи де-юре можуть отримати документацію, що стосується проведення державної закупівлі лише після порушення кримінального провадження або по справам оперативного обліку. За цих обставин виникає логічне запитання: «Як підрозділам ДСБЕЗ отримати документацію, що стосується державної закупівлі, з метою її перевірки, до порушення кримінального провадження якщо немає справи оперативного обліку за вказаним напрямом?» Дана прогалина у законодавстві значно ускладнює здійснення перевірки законності державних закупівель. На нашу думку, інформація про кожну державну закупівлю має бути публічна та висвітлена у мережі Інтернет на офіційному державному веб-порталі Державних закупівель «<https://tender.me.gov.ua>». Необхідно зазначити, що даний напрям потребує подальших наукових досліджень.

На другому етапі необхідно: підвищити заробітну плату всім учасникам комітету з конкурсних торгів в тому числі і головам цих комітетів; запровадити преміювання за рахунок раціонального використання та контролю за використанням бюджетних коштів.

На третьому етапі необхідно вдосконалити нормативну базу у сфері державних закупівель, зокрема, щодо індивідуалізації відповідальності членів комітету з конкурсних торгів в тому числі і

голів. Про таку потребу свідчить наявність непоодиноких фактів ухилення голів комітетів з конкурсних торгів від відповідальності внаслідок прийняття певних рішень колегіальним органом – комітетом з конкурсних торгів. Даний перелік не є вичерпним, що потребує подальших досліджень у даній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
2. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» №3206-VI від 07.04.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3206-17/page2>.
3. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 № 565-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/565-12>.
4. Про криміналізацію сфери державних закупівель: Лист Голови СБУ Президентові України № 149 від 11.04.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/sbuzaproponuvala-vivesti-z-tini-zakupivli-derzhpidpriyemstv-124757_.html.
5. Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України №769 від 03.09.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1588-12>.
6. Пояснення щодо розбіжності між даними Держстату та Мінекономрозвитку щодо обсягів державних закупівель за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=206704&cat_id=186401.

Жежерун Юлія Володимирівна,

кандидат економічних наук

(Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ

Протягом останніх років в Україні посилюються зв'язки організованих злочинних угруповань із корумпованими посадовими особами органів державної влади, які проявляються в: приватизації за заниженими цінами об'єктів державної та комунальної власності; різноманітних махінаціях у кредитно-фінансовій і банківській сферах; безмитному вивозі за кордон стратегічної сировини за демпінговими цінами; фінансуванні комерційних структур за рахунок держави; масовому розкраданні державних коштів, продукції, сировини, обладнання; «перекачуванні» на рахунки іноземних держав ва-

лютних коштів; прихованій участі державних службовців і депутатів у комерційній та підприємницькій діяльності; використанні комерційних структур з метою отримання пільгових кредитів; підкупі державних службовців з метою позитивного вирішення різноманітних питань тощо.

Серед причин корупції можна назвати такі: неефективне проведення економічних реформ; зволікання з проведенням адміністративної реформи, а отже, існування старої структури державних органів управління; збереження принципів закритості, келійності, непрозорості у прийнятті рішень органами державної влади; вкоріненість негативних чиновницьких традицій; низький рівень управлінської культури в органах державної влади; падіння життєвого рівня населення, зокрема державних службовців [7].

Корупція поступово перетворюється з ординарного злочину на соціальну хворобу, призводить до зниження ефективності економічного розвитку держави в цілому та ускладнює економічні відносини з іншими державами, міжнародними організаціями, оскільки, наслідки корупції можуть проявлятися не тільки у внутрішньодержавній, а й у зовнішньодержавній сферах. Наслідками корупції у зовнішньодержавній сфері можуть бути такі: погіршення іміджу держави; міжнародна ізоляція та застосування міжнародних санкцій; втрата державою міжнародних позицій в економічній, політичній та інших сферах; перешкоди у вступі або виключення з міжнародних організацій; обмеження зовнішніх інвестицій тощо. В свою чергу, внутрішньодержавні наслідки корупції є не менш руйнівними і небезпечними для політичної, морально-психологічної, економічної, правової та соціальної сфер держави. До найбільш негативних наслідків впливу корупції на економічну сферу можна віднести: тінізацію та криміналізацію економіки; дискримінацію підприємців з боку посадових осіб органів державної влади або місцевого самоврядування шляхом встановлення непередбачених законодавством обмежень щодо окремих видів підприємницької діяльності, примушування підприємців до укладання не вигідних для них договорів, надання окремим підприємцям пільг або інших конкурентних переваг; неефективний розподіл і використання бюджетних коштів та ресурсів, зокрема при проведенні державних закупівель та розподілі пільг; підвищення вартості продуктів та послуг за рахунок «корупційних витрат»; зростання комерційних та фінансових ризиків; погіршення інвестиційного клімату; монополізацію економіки; дискредитацію економічних реформ тощо.

Зазначені негативні наслідки виникають через корисливий або інший особистий інтерес певних посадових осіб органів держа-

вної влади та задоволення цього інтересу шляхом неправомірного використання владних повноважень.

В економічній сфері однією з найбільш корумпованих є банківська система, яка за своєю масштабністю поступається лише сферам приватизації державної власності, виконання бюджету та розподілу бюджетних коштів. Станом на 01.01.2014 р. в Україні на ринку банківських послуг зареєстровано 180 банків, об'єм ресурсів яких складає 1278 млрд. грн., кредитний портфель – 911,4 млрд. грн. Банківська система є стратегічним сегментом ринкової економіки і відіграє провідну роль у здійсненні економічних реформ. Найпоширенішими видами банківської діяльності є короткострокове кредитування, депозитні операції та операції з купівлі-продажу іноземної валюти.

Негативними наслідками ситуації, що склалася в банківській системі України, є активне залучення її до забезпечення потреб функціонування тіньової економіки. Кримінальні посягання тут різноманітні, характерні особливою витонченістю, високоінтелектуальним характером, швидкою адаптацією злочинців до нових реформ та методів підприємницької діяльності, нових технологій здійснення банківських операцій [4].

Співробітництво посадових осіб органів державної влади з банками дозволило «цивілізувати» форми отримання хабарів, перейти від традиційних конвертів з готівкою до пільгових кредитів та інших форм подяки. Дослідження наукової літератури [1, 2, 3] з питань корупції в банківській системі дозволило виокремити найбільш характерні способи вчинення зловживань: незаконне отримання кредитів; надання кредитів та позик з метою їх подальшого привласнення; протиправна конвертація грошових коштів; розкрадання грошових коштів за допомогою підроблених банківських документів; укладання збиткових для держави комерційних угод (оренди, купівлі-продажу, поставки тощо); надання банківських гарантій без достатніх реальних відповідних зобов'язань; розкрадання грошових коштів шляхом привласнення нарахованих відсотків за вкладами клієнтів та дивідендів; інвестування комерційних структур за рахунок державного бюджету; одержання хабарів та зловживання службовим становищем посадовими особами при наданні ними банківських послуг; використання підроблених пластикових платіжних засобів (електронних грошей).

Про активізацію організованої злочинності та корупції свідчать статистичні дані Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Національного банку України. Так, за офіційними даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

частка тіньової економіки, в якій задіяні мільйони громадян України, складає близько 40 %, сукупний тіньовий капітал – близько 40 млрд. дол. США [6]. За даними Національного банку України в 2013 р. поза контролем банків в обігу перебувало понад 3,5 млрд. грн., що становить 43 % грошової маси. Сума незаконно вивезеної вільно конвертованої валюти за межі України і розміщеної на рахунках в іноземних банках оцінюється в 80 млрд. дол. США [5].

Зростання корупції в економічній сфері свідчить, що заходи протидії цим злочинам та наявні наукові розробки щодо їх виявлення та профілактики ще не досить ефективні; немає комплексного дослідження корупційних посягань на економічну сферу та ефективних державних заходів організаційного, правового, економічного характеру, які б уможливлювали уникнення таких проявів. Тому, на нашу думку, заходи протидії корупції в економічній сфері обов'язково повинні включати: удосконалення процедур декларування доходів і майна державних службовців; посилення фінансової й фіскальної дисципліни; підвищення прозорості діяльності органів законодавчої та виконавчої влади; формування антикорупційної правосвідомості громадян; усунення корупційних зв'язків між вищими і нижчими рівнями влади; підвищення прозорості державних видатків.

Таким чином, протидія корупції в економічній сфері потребує тривалих політичних, законодавчих та соціально-економічних перетворень. Ця діяльність має ґрунтуватись на співпраці громадян, суб'єктів господарювання, зокрема, банків, з питань профілактики і запобігання корупції та правоохоронних органів з питань виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень, забезпечення покарання винних осіб та усунення негативних наслідків корупційних діянь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Викриття злочинів у фінансово-кредитній та банківській системі: методичні рекомендації. – К. : МВС України, 2000. – С. 59.
2. Жовнір О. Проблеми правового забезпечення суспільства у протистоянні організованій злочинності та корупції / Олена Жовнір // Віче. – № 4. – 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1867>.
3. Користін О. Є. Економічна безпека / О. Є. Користін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/12090810/ekonomika/nebezpeka_pravoporushen_kreditno-finansoviy_sferi.
4. Кримінологія: учеб. для юрид. вузов / Под ред. проф. В.Н. Бурлакова, проф., академика В.П. Сальникова. – СПб., 1998. – С. 576.

5. Офіційний сайт Національного банку України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
7. Чубенко І. Протидія корупції як засіб захисту прав і свобод людини і громадянина / І. Чубенко // Вісник державної служби України. – 2003. – №1. – С. 81-87.

Заброда Дмитро Григорович,

кандидат юридичних наук, доцент

*(Кримський факультет Одеського державного університету
внутрішніх справ)*

БЛОГОВА ФОРМА РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ МВС УКРАЇНИ)

У процесах формування та реалізації державної антикорупційної політики важливе місце відіграє керівництво МВС України та Міністр особисто. Адже від стабільної політичної волі до боротьби з корупцією, демонстрації власного прикладу, постійній увазі до проблем запобігання і протидії корупції на тлі інших напрямів діяльності Міністерства залежить не лише ефективність антикорупційної діяльності міліції, а й її сприйняття громадянською як суб'єкта, здатного протидіяти корупційним правопорушенням як зовні, так і у середині.

Серед способів прояву політичної волі керівника МВС України можна виділити наступні: звернення Міністра до працівників органів і підрозділів внутрішніх справ, громадськості, окремих її представників; розгляд звернень громадян та проведення особистого прийому; спілкування Міністра з громадянами через блог; використання, так званих «гарячих ліній» телефонного зв'язку у Кабінеті Міністрів України та «телефонів довіри» в органах і підрозділах внутрішніх справ.

У цій публікації розглянуто блогову форму розгляду звернень громадян як засіб запобігання корупції.

Блог – це можливість поспілкуватись із громадянами, почути думки та міркування і пересічних громадян, і представників органів внутрішніх справ щодо реформування системи МВС, фінансування та соціального захисту як працівників міліції, так і багатьох інших категорій наших співвітчизників.

Більшість повідомлень, які надходять на блог це звернення щодо: скарг на дії працівників міліції; допомоги у вирішенні своїх наболілих проблем; інформації про проблеми, що існують у територіальних органах внутрішніх справ. Наприклад, за час функціонування блогу за зверненнями громадян було проведено понад 260 перевірок. Всі матеріали службових розслідувань передаються до органів прокуратури для прийняття рішень щодо правомірності дій працівників міліції.

Організація реагування на звернення, що надійшли через блог наступна. Якщо є можливість, навіть якщо звернення – анонімне, за всіма ними проводяться перевірки. За дорученням Міністра представники служб обов'язково зустрічаються з громадянами та намагаються вирішити підняті ними питання. Про результати розгляду своїх звернень громадяни отримують ґрунтовні відповіді. Ті ж громадяни, які не згодні з результатами перевірок, мають право оскаржити ці результати відповідно до вимог ст.ст. 15, 16 Закону України «Про звернення громадян» [1].

Організуючі роботу блогу Міністр зазначає «...жодна ... заява не залишиться поза моєю увагою». Він також підкреслює «...що за чинним законодавством призначати службові розслідування й, відповідно, офіційно відповідати заявникам ми маємо право й змогу лише тоді, коли звернення підписані конкретними громадянами, що вказують свої дані, зокрема й адресу, куди можна надіслати інформацію про результати проведених перевірок й заходи реагування» [2].

Зважаючи на позитивну роль у підвищенні відкритості роботи МВС України щодо розгляду звернень громадян, а також оперативності реагування на них шляхом використання блогової форми спілкування доречно навести наукові погляди з приводу її запровадження у діяльність органів публічної влади.

Зокрема, слід зазначити, що поширення електронних форм спілкування, в тому числі й з використанням мережі Інтернет, ставить на порядок денний питання про розширення демократичних форм реалізації права громадян на звернення до керівництва держави та органів влади.

Л. Гроссман вважає, що з розвитком нових інформаційних та комунікаційних технологій (далі – ІКТ) настає третя велика епоха демократії [3, с. 55]. У сучасних умовах інформатизації існуюча представницька демократія за допомогою ІКТ трансформується в модель, яка має характеристики і елементи прямої демократії з активною участю громадян в управлінні справами держави через відкриті канали (К. Слейтон, Т. Бенер, Б. Барбер). Така форма в іноземній літературі отримала найменування «демократія участі»,

коли державні органи використовують віртуальний простір для реструктуризації, підвищення ефективності своєї роботи, відкритого інформаційного взаємодії з громадськістю в цілому і з кожним громадянином окремо [4]. Наприклад, в США реальне формування даної ідеї підтверджують наступні факти: 42000000 американців користуються урядовими сайтами в Інтернеті з метою дослідження питань публічної політики; 23000000 американців використовують урядові сайти з метою відправлення публічним чиновникам коментарів з приводу альтернатив; 14000000 американців використовують урядові сайти для збору інформації, яка допомагає визначитися з голосом на виборах; 13000000 беруть участь у лобістських кампаніях, що проводяться в Інтернеті [5].

Серед технології електронної демократії в сучасній електронній взаємодії влади і громадськості в Україні присутні: он-лайн форуми; форми для відправлення електронних петицій; форми для електронних консультацій; форми опитувань на різні теми; форми для коментарів користувачів на різні теми; веб-конференції по найбільш актуальним темам управління та життя громади; сервіс розсилки новин та стрічки RSS-новин на замовлення [6].

Запровадження блогової форми комунікації керівництва центральних органів виконавчої влади, політичних лідерів є досить новим способом комунікації між громадянами і представниками органів публічної влади.

Блог (англ. blog, від “web log”, “мережевий журнал” або “щоденник подій”) – веб-сайт, основний зміст якого – записи, які регулярно додаються і містять текст, зображення або мультимедіа. Для блогів характерні недовгі записи тим часової значущості, відсортовані у зворотному хронологічному порядку (останній запис зверху). Відмінності блогу від традиційного щоденника обумовлюються середовищем: блоги зазвичай публічні і передбачають сторонніх читачів, які можуть вступити в публічну полеміку з автором (у коментарі до блогозапису або своїх блогів) [7].

Запровадження блогів у діяльність публічних посадових осіб дозволить: створити ефективний механізм зворотного зв'язку та контролюючого впливу громади; персоніфікувати орган влади; суттєво підвищити рівень обміну між громадянами і посадовцями; виключити посередників у спілкуванні; сприятиме участі громадян в управлінні державними справами та прийнятті рішень [8]. Крім цього застосування блогів є свідченням покращення відкритості та доступності органу виконавчої влади.

Серед проблем, що можуть виникнути у процесі розвитку цієї форми спілкування виділяють: побоювання «неконтрольовано-

сті» блогів і відповідно критики з боку громадськості, незручних питань; недостатнє охоплення громадськості через труднощі з доступом до мережі Інтернет у сільській місцевості та малозабезпечених сім'ях; брак часу для регулярного ведення контенту блогу через надмірне навантаження на посадову особу [8-9].

Слід також наголосити, що своєчасний і повний розгляд звернень громадян, особливо тих, які стосуються протиправної діяльності працівників органів внутрішніх справ, є свідченням професіоналізму працівників міліції, готовності оперативно впливати на таку інформацію, що надходить до ОВС, спроможності керівництва впливати на ситуації щодо дисципліни у підпорядкованих їм підрозділах, а для спеціально утворених служб міліції, уповноважених попереджувати, виявляти і припиняти корупційні правопорушення – показником ефективності їх роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. За півроку функціонування блогу Міністерство внутрішніх справ України за зверненнями громадян провело понад 260 перевірок /<http://blogs.ukrinform.gov.ua/print/216>
2. Ні одне звернення не залишиться поза увагою / <http://blogs.ukrinform.gov.ua/blog/vitaliy-zaharchenko/zhodnezvernennya-ne-zalishitsya-pozu-uvagoyu>
3. Гуронюк С.Г. Інтернет и политический процесс / С. Г. Гуронюк // Общественные науки и современность. – 2001. – № 2. – С. 53–57.
4. Федосеева Н.Н. Сущность блогов в аспекте реализации гражданами РФ права на участие в управлении делами государства // Правовий вісник Української академії банківської справи. – Науково-практичний журнал. – № 1 (3) . – 2010 /http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pvuabs/2010_1/03_02_02.pdf
5. Larsen E. The rise of the e-citizen. How people use government agencies Web site [Electronic resource] <http://www.pewinternet.org>.
6. Серенюк А.О. Сервісна електронна взаємодія в системі електронного уряду / А. О. Серенюк // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2010. – С. 153-161.
7. Лазарева Л.М. Блог як надсучасний засіб масової комунікації /Л. М. Лазарева // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. / М-во культури і туризму України, Нац. акад. кер. кадрів культури і мистец., Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка; [редкол. : В. Г. Чернець та ін.]. – К. : Міленіум. – Вип.25. – 2010. – С. 151–159
8. Сидора В.С. Нові форми комунікацій у політичній сфері. Світовий досвід застосування блогів // Теорія і практика державного управління. – Вип. 2(25) // http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tpdu/2009_2/doc/3/32.pdf

9. Зернецька О. Глобальна політична блогосфера – нова арена політичної комунікації / О. Зернецька // Політичний менеджмент. – 2009. – № 3. – С.13-26.

Кашкаров Олексій Олександрович,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
(Кримський факультет Одеського державного університету
внутрішніх справ)

**ЩОДО АКТУАЛІЗАЦІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ КОРИСЛИВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У
СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ТА СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Загальновідомим є той факт, що корисливі злочини у сфері господарської та службової діяльності набули останніми роками глобального масштабу, а тому вкрай негативно впливають на соціально-психологічну атмосферу у суспільстві, економіку, політику і національну безпеку.

Кримінологічні прогнози щодо корисливої злочинності в Україні також песимістичні та посилюються негативними процесами, що відбуваються у соціальній, політичній і економічній сферах життєдіяльності суспільства й держави. Ситуація, що склалася сьогодні у сфері господарської та службової діяльності, спричинена загальним високим рівнем службової злочинності, так в період з 2008 по 2013 рік засуджено 13 360 службових осіб органів публічної влади [1].

За цих умов відсутність адекватних і дієвих заходів протидії корисливій злочинності у сфері господарської та службової діяльності може призвести до того, що злочинний вплив на суспільно-економічні процеси перетвориться на широкомасштабну загрозу для національної безпеки країни.

Відтак, протиправна господарська діяльність, а також злочинна діяльність службових осіб органів публічної влади є одним з найприбутковіших видів кримінальної діяльності, привабливих для організованих груп (засуджено 310 осіб за вчинення службових злочинів у складі організованих груп у період з 2008-2013) і злочинних організацій (засуджено 19 осіб за вчинення службових злочинів у складі злочинних організацій у період з 2008-2013) [1]. Причинами розвитку цієї негативної тенденції є декілька факторів, основними з яких є відсутність чітких правових, організаційних та соціально-психологічних механізмів протидії злочинності у сфері господарської та службової діяльності.

Окремо слід зазначити, що активізація злочинної господарської та службової діяльності сприяє діяльності щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, із використанням кредитно-банківських та інших фінансових установ, діяльність яких контролюються організованими злочинними угрупованнями. У зв'язку з цим проблема організації ефективної протидії корисливій злочинності у сфері господарської та службової діяльності в Україні закономірно посідає чільне місце у процесі стабілізації криміногенної ситуації у державі.

Однак, незважаючи на наявність окремих Розділів у чинному Кримінальному кодексі України та окремих законів щодо протидії та запобігання проявам корупції, на законодавчому рівні чітко не визначено систему заходів із запобігання та протидії корисливій злочинності у сфері господарської та службової діяльності, відсутня державна антикорупційна політика, а також узгоджена система правоохоронних органів, відповідальних за її реалізацію. Суперечності й прогалини чинного законодавства в даній сфері призводять до щорічного зростання кількості кримінальних правопорушень у сфері господарської та службової діяльності, які характеризуються високим ступенем природної та штучної латентності.

Окремі аспекти кримінально-правової характеристики та протидії злочинам у сфері господарської та службової діяльності розглядалися П.П. Андрушко, О.М. Бандуркою, В.В. Галіною, Н.О. Гуторовою, Т.А. Денисовою, С.Ф. Денисовим, О.М. Джужою, С.В. Ківаловим, М.В. Корнієнком, О.М. Костенко, О.М. Литвиновим, І.Є. Мезенцевою, М.І. Мельником, А.А. Музикою, Л.В. Новіковою, В.О. Новроцьким, М.І. Пановим, С.В. Симов'яном, В.В. Сташисем, В.Я. Тацієм, П.Л. Фрісом, М.І. Хавронюком тощо, що дає підстави стверджувати про певний міжгалузевий характер цієї тематики.

Втім, більшість питань, пов'язаних з розв'язанням проблем щодо протидії корисливим злочинам у сфері господарської та службової діяльності, як комплексної кримінально-правової, кримінологічної та психологічної проблеми досі не досліджено.

Тому ґрунтовне, комплексне їх вивчення набуває особливо-го значення й виняткової актуальності та своєчасності, насамперед у світлі оновленого кримінального процесуального законодавства, чим і пояснюється актуальність досліджень корисливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт Державної судової адміністрації України. "Про склад засуджених за 2008-2013 роки." (форма 7) [електронний ресурс], режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/

Кондратов Дмитро Юрійович,

кандидат юридичних наук

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПРАКТИКА БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В ПРАВООХОРОННИХ СТРУКТУРАХ США ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Однією з причин виникнення корупції в Україні вважають недостатній рівень економічного розвитку країни, неналежний рівень соціального захисту як співробітників органів внутрішніх справ, так і державних службовців у цілому. Однак, слід зазначити, що в країнах з високим рівнем економічного розвитку, належними рівнем матеріального забезпечення та соціального захисту, серед співробітників правоохоронних структур також трапляються випадки вчинення корупційних діянь. З цього приводу слід погодитися з висновками О. А. Мартиненко про те, що корупція в поліцейських відомствах зарубіжних країн є поширеним явищем, яке мало місце на всіх етапах розвитку поліції. Ураженими корупцією є не тільки нижчі ланки, це явище характерне для всіх рівнів поліцейської ієрархії [1, с. 20].

Треба зауважити, що одним із основних принципів державної служби в розвинутих державах Європи, є принцип матеріального стимулювання державних службовців, який забезпечує їм належний рівень життя та сприяє збереженню кваліфікованих кадрів для служби державі [2, с. 115]. Необхідно відзначити той факт, що на даний час багатьом країнам світу вдалося створити ефективні заходи, спрямовані на протидію корупції. До таких країн відносять Австрію, Бельгію, Великобританію, Данію, Канаду, Нідерланди, Німеччину, Норвегію, Сінгапур, США, Фінляндію, Швецію та деякі інші країни.

Керуючись засадами боротьби з корупцією, які визначені у міжнародних нормативно-правових актах, кожна країна запроваджує свої заходи протидії корупції як у державі в цілому, так і в поліцейських відомствах зокрема. На нашу думку, досвід таких країн як США та Великобританія може стати корисним і для України, оскільки саме в цих країнах розроблено системні заходи протидії корупції в поліцейських відомствах, які дають позитивні результати.

У США корупція серед поліцейських розглядається як різновид службового правопорушення. Найхарактернішими корупційними проявами серед поліцейських США є безкоштовні обіди, продуктові набори, вимагання грошей в обмін на незаповнений штрафний талон, привласнення цінностей під час розслідування квартир-

них крадіжок, отримання винагороди або подарунків за виконання певної дії або надання допомоги, перекрочування фактів справи з метою фальсифікації її матеріалів тощо.

У США створено систему протидії та контролю корупції серед поліцейських. Її суть полягає в тому, що поліцейські з особливою увагою ставляться до питання свого кадрового забезпечення. Для кандидатів на службу, а також для співробітників поліції всіх рівнів встановлені високі моральні стандарти та досить жорсткі правила поведінки й дисципліни. Запроваджено суворий відбір кандидатів на службу, який передбачає перевірку на детекторі брехні. Співробітники Федерального бюро розслідувань, що є правоохоронним відомством США, одним із головних завдань якого є боротьба з корупцією, регулярно проходять перепідготовку в академії ФБР. Це дає змогу нейтралізувати процеси професійної деформації, які неминуче настають у результаті професійної діяльності. У ФБР практикується постійне переміщення співробітників з однієї ділянки на іншу, щоб зменшити можливість зрошчування з місцевими органами та організованою злочинністю. Крім того, у Головному управлінні ФБР існує спеціальний відділ внутрішніх розслідувань, який займається перевіркою інформації про зловживання своїх співробітників [3, с. 186].

Окремо слід звернути увагу на практику притягнення працівника поліції до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень. Працівники правоохоронних органів США, які визнані винними у вчиненні злочинів і правопорушень, несуть відповідальність, передбачену спеціальними кримінально-правовими нормами. Кримінальне законодавство пов'язує відповідальність правоохоронців передусім із зловживанням владою чи службовими повноваженнями, перевищенням влади чи службових повноважень, хабарництвом і корупційними діями, зв'язками із організованою злочинністю тощо. Покараннями поліцейських за ці дії, згідно з чинним законодавством США, є штраф, або тюремне ув'язнення на строк до кількох десятків років, або обидва покарання разом. Додатковими видами покарання є позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю та конфіскація майна. Якщо працівник правоохоронного органу під час виконання службових обов'язків вчинює вимагання чи замах на такі дії, то це карається штрафом або, тюремним ув'язненням на строк до трьох років, або обома покараннями разом [4, с. 24-25].

Слід звернути увагу на ще один антикорупційний захід, запроваджений у поліції США, який полягає в тому, що з метою протидії корупційним проявам серед її співробітників видається спеці-

альний журнал «Національний бюлетень негідної поведінки», у якому поряд із прикладами жорстокості, невжиття необхідних законних заходів, спрямованих на припинення правопорушення, публікується інформація про корупційні вчинки в поліції [5, с. 85].

Свої особливості протидії корупції серед співробітників поліції має Великобританія, яка є мало корумпованою країною у порівнянні із іншими країнами Європи. Для цієї країни традиційними є високі стандарти громадянської поведінки, які є результатом політичних і законодавчих заходів, моральних змін та ефективного соціального контролю за державними службовцями. Особливістю антикорупційних законодавчих актів Великобританії (закон про корупцію в державних органах 1889 р. та закони про попередження корупції 1906 та 1916 рр.) є те, що на відміну від традиційних для цієї країни правових принципів, зазначені закони зобов'язують посадових осіб доводити свою невинність [5, с. 119].

В юриспруденції Великобританії не існує загальновизначеного терміна «корупція», закріпленого в нормативно-правових актах, але існує велика кількість дефініцій цього поняття. Зокрема, термін поліцейська корупція охоплює такі діяння, як одержання матеріальної винагороди поліцейським у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків та зловживання службовим становищем, метою якого є матеріальна вигода. Відповідальність за такі діяння регламентується як кримінальним кодексом, так і дисциплінарним статутом поліцейської служби [6, с. 72].

З метою протидії корупції в поліції, у Великобританії створено автономні поліцейські підрозділи, головним завданням яких є пошук та притягнення до відповідальності поліцейських, винних у вчиненні корупційних правопорушень. Для викриття та доказування корупційного діяння поліцейського ці підрозділи вживають різноманітні заходи та методи пошуку. Їх обсяг не обмежується проведенням слідчих дій для збирання доказової бази. Окрім проведення традиційних та таємних операцій, опитів, інформаційних запитів, інформація збирається як від постійних інформаторів, так і з інших джерел, які надають повідомлення неофіційно у конфіденційній формі. Також використовують інформаторів з числа злочинців для збору доказів щодо причетності поліцейських до корупційних правопорушень. Достовірність інформації перевіряється за допомогою різних способів. Після уточнення оперативних даних за санкцією відповідного начальника проводиться подальше поглиблене розслідування. У процесі слідства вирішується питання про порушення кримінальної справи або притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності [7, с. 143].

Завдяки системній антикорупційній діяльності поліція Великобританії почала запроваджувати «стратегію профілактики», яка включає в себе системне вивчення потенційних кандидатів на посади поліцейських, створення системи захисту інформації та обмеження доступу до неї відповідно до обсягу виконуваних завдань та займаної посади. Значна увага приділяється етичному вихованню як одному з компонентів запобігання корупційним проявам серед поліцейських. Крім того, апробується застосування інших антикорупційних заходів серед працівників поліції. У разі, коли в силу певних обставин виникли сумніви щодо непідкупності співробітника поліції, розроблюється індивідуальний план дій, який повинен забезпечити можливість постійного контролю за підозрюваним працівником з метою відновлення довіри до нього або ж виявлення доказових фактів вчинення ним корупційних діянь [7, 144].

Треба зауважити, що значний вплив на високі стандарти професійної діяльності, а також моральні засади поліцейських у США та Великобританії справляє велика кількість громадських утворень, які наділені правом здійснювати нагляд за розслідуванням справи про протиправні діяння співробітника поліції. Члени громадських організацій розглянутих країн постійно звертають увагу суспільства на те, що корупція порушує права людини, є загрозою чесності і справедливості в діяльності поліції, її належному функціонуванню. Державний службовець поліцейського відомства повинен виконувати свої обов'язки у відповідності із законом чесно й неупереджено, уникати ситуацій, коли приватні інтереси перетинаються з виконанням його професійних завдань.

На нашу думку, необхідно звернути увагу на досвід цих країн у здійсненні контролю за поведінкою працівників поліції з боку громадських об'єднань та відповідного реагування в разі вчинення ними будь-якого правопорушення, службового зловживання чи іншої протиправної дії. Потенційні корупціонери мають зрозуміти, що в разі вчинення корупційного правопорушення їхня поведінка стане відома для більшості суспільства. Крім того, постійний громадський контроль за процесуальним просуванням справи, аж до винесення рішення по суті, унеможливорює вжиття правопорушником заходів, спрямованих на уникнення відповідальності. У випадку неадекватного розслідування подібних справ під сумнів можуть потрапити ті особи правоохоронних органів, які розслідували дану справу. За активної позиції громадських організацій та за умови надання їм певних прав і повноважень контролю, їхня діяльність стане ефективною та сприятиме зменшенню випадків протиправної поведінки, в тому числі й правопорушень з ознаками корупції

особами, уповноваженими на виконання функцій держави. Разом з тим необхідно врахувати, що однією із складових протидії корупції серед працівників поліції зарубіжних країн є створення умов проходження служби, за яких правомірна поведінка вигідна поліцейському у правовому, соціальному, економічному, суспільному, службовому, матеріальному плані, що впливає на перспективи службового, кар'єрного росту та гарантії набуття інших соціальних переваг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мартиненко О.А. Поліцейська корупція: кримінологічний зміст та визначення // Вісник Національного університету внутрішніх справ України. – Вип. 23. – Харків 2003. – С. 19-24.
2. Корнієнко М. В. Протидія організованій злочинності в країнах ЄС та США. – К. : НТВ «Правник», 2002. – 291с.
3. Матюхіна Н. П. Управління поліцією зарубіжних країн: сучасні підходи та ключові поняття / Нац. юр. академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Гриф, 2006. – 302 с.
4. Савченко А.В. Кримінально-правовий захист і відповідальність правоохоронців у США // Міліція України. – 2005. – № 7. – С.24-25.
5. Матюхіна Н. П. Поліція Великобританії: сучасні тенденції розвитку та управління / Нац. ун-т внутр. справ. – Х. : Консум, 2001. – 131с.
6. Осика М.І. Проблеми корупції у Великобританії. Організаційні та правові проблеми боротьби з корупцією: Матеріали «круглого столу» 5 червня 1998 р., м. Харків. – Х.: 1998 – С.71-74.
7. Куліш А. Досвід боротьби з корупцією в поліції Великої Британії // Право України. – 2005. – № 12. – С.141-145.

Литвинов Олексій Миколайович,

доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

НА ЧАСІ ЗМІНА ПРІОРИТЕТІВ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ

Загальновідомим є той факт, що корупція не тільки чинить руйнівну дію на демократію, розвиток, правопорядок і економічну діяльність, але і у протидії боротьбі зі злочинністю відіграє не останню роль.

Корупція лежить в основі такого поширеного різновиду організованого опору боротьбі зі злочинністю, як протидія прийняттю вищими органами законодавчої влади держави нормативно-правових актів, необхідних для ефективного контролю за злочинністю. Лобіювання вигідних для злочинності законів або блокування

прийняття небезпечних для злочинного співтовариства правових норм стали найбільш корупційним способом вирішення питань безпеки для кримінального бізнесу, стабільно високих доходів олігархів та підвищення життєвого рівня вітчизняних чиновників, які часто ведуть спосіб життя, що не можна порівняти з розміром їх легальних доходів.

В умовах, коли протягом останніх двадцяти років ні ті, ні інші не вважали за потрібне приховувати кримінальний чи напівкримінальний характер досягнутого ними соціального успіху, реальна дійсність красномовно свідчить: антикорупційна політика не була пріоритетом діяльності держави.

У 1993 році з прийняттям Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» були сформовані служби по боротьбі з організованою злочинністю і корупцією, які почали діяти як цілісні структурні підрозділи в системі органів внутрішніх справ та Служби безпеки України. Як відомо, у першій редакції цього закону було закладено регіональний принцип побудови спецпідрозділів, їх суто вертикальну структуру та незалежність від місцевих органів влади, що практично відповідало основним принципам побудови аналогічних структур передових країн світу.

Проте вже згодом депутатське лобі у Верховній Раді України протягнуло зміни до закону, якими вертикальне підпорядкування було скасовано й управління БОЗ в областях були підпорядковані керівництву обласних УВС. Цими ж змінами до закону зі складу спецпідрозділів були виключені слідчі відділи. Таким чином, головні умови, необхідні для ефективної протидії кримінальній верхівці організованої злочинності та високопосадовій корупції у регіонах, були ліквідовані. Можливості спеціальних підрозділів у цьому плані були значно звужені, а основні зусилля спрямовані на нарощування кількісних показників, в основному, за рахунок виявлення організованих злочинних угруповань загальнокримінальної спрямованості.

Не менш показовою є ситуація організованого опору безпосередньо діяльності по боротьбі зі злочинністю, зокрема, так званої «випереджаючої протидії» з боку керівних структур організованих злочинних формувань. Оскільки корупційна злочинність в значній її частині носить організований характер, вона здатна до самодетермінації з використанням, в тому числі, механізмів лобіювання кримінальних інтересів на інших рівнях, зокрема, на правозастосовчому рівні.

Як відомо, організовані злочинці активно співпрацюють з посадовими особами. Вивчення судово-слідчої практики показує, що громадяни активно використовують хабарництво як засіб уникнення притягнення до відповідальності, чи то адміністративної за будь-яке правопорушення, чи то кримінальної.

Одночасно у свідомості громадян більшість співробітників правоохоронних органів, покликаних здійснювати протидію корупції, самі є корупціонерами. За даними дослідження, проведеного нами у 2013 році в рамках реалізації завдань Регіональної програми запобігання і протидії корупції в Харківській області на 2013-2015 роки, 61% опитаних громадян оцінили ступінь корумпованості правоохоронних органів як високий; 74% опитаних вважають, що за хабар співробітникам правоохоронних органів їм вдасться уникнути відповідальності за вчинення неправомірних дій.

При цьому потреба у викритті й притягненні до відповідальності високопоставлених корупціонерів в суспільній свідомості є. Однак причина цього не стільки обурення тим, що хтось порушує закони, скільки традиційно притаманна громадянам неприязнь до чиновників. На думку ряду експертів, таке ставлення до корупції по природі своїй не правова свідомість, а класове почуття; у них різні витоки і різні наслідки.

Слід зазначити, що високим рівень корупції вважають і самі співробітники правоохоронних органів. Причому це відноситься як до тих відомств, посадових осіб яких частіше за інших притягають до відповідальності за корупційні злочини, так і до тих, рівень корупції в яких, згідно статистичних даних, щорічно залишається незначним. Так, 90% опитаних працівників органів внутрішніх справ оцінюють рівень корупції в країні як високий, 8% - як середній, 2% - як низький.

А.І. Долгова зазначає про нову якість явища, іменованого корупцією, яке полягає в тому, що основним коруптером стають організована злочинність і контрольовані нею легальні структури. Це одна із закономірностей і функціонування організованої злочинності, і широкомасштабної корумпованості суспільства. Організовані злочинці вчиняють складні в операційному плані корупційні злочини, здійснюючи активний підкуп посадових осіб, що перетворюють державні посади і пов'язані з ними владні повноваження в товар, прибутковий бізнес.

Із самого початку наступу проти корупції потрібно було на законодавчому рівні вирішити питання про «корупційний поріг»,

суть якого полягає у встановленні мораторію на кримінальне переслідування осіб, предметом злочину яких був хабар на суму, менше за визначену. Слід визнати, що корупції насправді дві. Дрібна, як насіння, з якою можна жити століттями, хоча це і неприємно, бридко, але не загрожує існуванню соціуму. Життю країни загрожує корупція верхів. Але там термін «хабар» взагалі не відомий. Це – заробіток, платня за посаду, бонуси за службу, привілеї за чин. Це елегантний «віджим» бізнесу за результатами тендерів, аукціонів, розподілу квот тощо. Ось ця корупція справжня. Із нею треба боротися системно, комплексно, за допомогою постійного удосконалення механізмів протидії у нормативних актах. А хабарів там не беруть.

Очевидно, що боротьбу з корупцією треба починати зі «справжньої корупції» верхівки, здійснюючи цю боротьбу вже на законодавчому рівні, не даючи їй приводу скористатися «лазітками» в самому законодавстві.

Натомість, про дійсну якість боротьби з корупцією свідчать наступні дані. До відповідальності за скоєння корупційних злочинів протягом 2012 року притягнуто 1291 особу, у тому числі 718 – за хабарництво (або 55,6%), з них 222 державних службовця (140 – за хабарництво), 84 інших службових осіб держадміністрацій (49 – за хабарництво), 30 місцевих депутатів (13 – за хабарництво), 190 посадових осіб місцевого самоврядування (94 – за хабарництво) та 15 професійних суддів (10 – за хабарництво), а також працівників податкової (33), митної (17), прикордонної (5) та кримінально-виконавчої (34) служб, органів внутрішніх справ (116) та цивільного захисту (14), військовослужбовців (22), посадовців інших державних органів (167).

Крім того притягнуто до відповідальності 77 осіб, які надають публічні послуги, 120 посадових осіб юридичних осіб публічного права та 232 особи, які виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки в юридичних особах приватного права.

Постійне спрямування частини злочинних доходів для корупції, лобіювання свого кримінального інтересу і випередження законодавця, вмиле використання його прорахунків дозволяють криміналітету не тільки виживати, але навіть на певних етапах «здобувати перемоги» у протиборстві з державною системою і правоохоронними органами. Лобіювання вигідних або блокування не вигідних для злочинного співтовариства нормативно-правових актів

стало найбільш поширеним способом вирішення питань безпеки кримінального бізнесу, стабільно високих доходів для олігархів і протиправного підвищення життєвого рівня чиновників. Навіть після прийняття Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», який визначений як основний законодавчий акт у системі заходів протидії корупції, Кримінальний кодекс України базується на значно вужчому в порівнянні з міжнародно-правовими актами розумінні корупції та її предмету, не передбачає кримінальну відповідальність юридичних осіб за корупційні злочини.

Корупція, як соціальна практика, – це злочинна діяльність, яка забезпечує використання методу корупції для організації опору правоохоронній та правозастосовній діяльності органів виконавчої влади. Цей опір може виражатися, зокрема, у неприйнятті законних заходів до викриття злочинців, винесенні завідомо неправосудних вироків, рішень чи інших судових актів. Корумпованість державного апарату, в тому числі правоохоронних органів і судів, є домінантним криміногенним чинником, що детермінує організований опір правоохоронній діяльності та правосуддя.

У даний час відсутній ефективний моніторинг боротьби з корупцією (збір інформації, оцінка, аналіз, прогноз), що не дає можливості отримати достовірні дані про розміри корупції, її економічні, політичні, соціальні, психологічні наслідки, факторном комплексі та виконанні законодавчо закріплених заходів боротьби з корупцією. Лише спільними зусиллями наукової спільноти, правоохоронних органів та виконавчої влади України можна підготувати обґрунтовані, зважені пропозиції до проекту Державної стратегії боротьби з корупцією, наприклад, на період до 2020 року, яку необхідно прийняти у формі указу Президента України. На основі результатів моніторингу корупції, її чинників, наслідків та ефективності заходів боротьби з нею доцільно також прийняти середньострокову Державну цільову програму боротьби з корупцією.

Оскільки корупція, як така, дуже складне соціально-правове явище і боротьбу з нею необхідно організувати на науковій основі, потрібна активізація роботи відомчих наукових та освітніх установ правоохоронних органів з вивчення проблем протидії корупції. Слід також внести до навчальних планів питання щодо особливостей застосування та специфіки антикорупційного законодавства.

Лысенко Виктория Александровна,

кандидат юридических наук, доцент
(Федеральное государственное казенное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Белгородский юридический институт Министерства внутренних дел Российской Федерации»),

Крамской Иван Сергеевич,

кандидат юридических наук
(Федеральное государственное казенное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Белгородский юридический институт Министерства внутренних дел Российской Федерации»),

Рязанова Наталия Александровна,

кандидат юридических наук
(Федеральное государственное казенное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Белгородский юридический институт Министерства внутренних дел Российской Федерации»)

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ КОРРУПЦИИ В МУНИЦИПАЛЬНОЙ СЛУЖБЕ

Вопросы противодействия коррупции всегда находились в центре внимания Российского государства. Политическая, экономическая, нравственная и правовая оценки этому явлению даны давно и однозначно. Коррупция рассматривается как правонарушение, в основу которого положено циничное использование своих властных полномочий в личных или групповых корыстных интересах. Необходимо констатировать тот факт, что за последнее время Российская Федерация провела глобальную работу по разработке и принятию норм антикоррупционной направленности как на внутригосударственном, так и на международном уровне: функционирует Совет при Президенте Российской Федерации по противодействию коррупции, утвержден и реализуется Национальный план противодействия коррупции, совершенствуется федеральное законодательство в сфере борьбы с коррупционными правонарушениями, ратифицировано множество международных антикоррупционных конвенций, Россия на сегодняшний день полноправный участник Группы государств против коррупции.

На протяжении многих лет борьба с коррупцией провозглашалась как приоритетное направление деятельности органов государственной власти и органов местного самоуправления. Однако, как ни печально, на сегодняшний день, коррупции подвержена и муниципальная служба.

Одной из первичных мер противодействия коррупции в муниципальной службе является эффективная кадровая политика, от которой напрямую зависит деятельность органов местного самоуправления, решение вопросов местного значения, а также выполнение государственных полномочий, передаваемых на муниципальный уровень, то есть жизнедеятельность определенной территории и лиц, на ней проживающих.

Кадровая политика муниципальной службы представляет собой деятельность органов местного самоуправления, их руководителей, а также структурных подразделений по вопросам муниципальной службы и кадров, направленную на подбор, подготовку, повышение квалификации, профессиональный рост муниципальных служащих, обеспечивающую качественное выполнение ими полномочий органов местного самоуправления. Цель кадровой политики муниципальной службы заключается в формировании стабильного, высокопрофессионального кадрового потенциала в органах местного самоуправления, отвечающего современным запросам системы муниципального управления и гражданского общества [1, с. 29].

Формирование профессионального, квалифицированного аппарата муниципальных служащих – базовая задача кадровой политики муниципальной службы. В связи с этим Федеральный закон «О муниципальной службе в Российской Федерации» установил условия необходимые для поступления на муниципальную службу [2]. Помимо них субъект, поступающий на муниципальную службу, должен соответствовать определенным квалификационным требованиям, которые предъявляются к: уровню профессионального образования; стажу муниципальной службы или стажу работы по специальности; профессиональным знаниям и навыкам, необходимым для выполнения должностных обязанностей.

Помимо указанных выше требований, по нашему мнению, необходимо также учитывать нравственные качества и моральное поведение кандидатов на службу: безупречную репутацию, честность, порядочность и т.д. А. Кузьмичев утверждал, что «право настоящему сильно тогда, когда его нормы содержат в себе мораль, моральные ценности» [3, с. 42]. А дореволюционный российский правовед Б. Чичерин отмечал, «власть держится не одними присвоенными ей правами, но и нравственным авторитетом. Поэтому служащие, в особенности облеченные властью, обязаны не унижать ее своим поведением, как в общественной, так и в частной жизни. Безнравственные и недостойные чести поступки не совместимы со служебным положением. С целью устранения всяких наре-

каний и соблазнов служащим воспрещаются иногда и посторонние занятия, как то ремесла, торговля и т.п.» [4, с. 368].

Поэтому в основе кадровой политики должны лежать реальные способности человека, выражающиеся в высоких профессиональных знаниях, опыте работы, высоких организаторских способностях и конечно же нравственных качествах. Этому способствует постоянная ротация кадров, обеспеченная соответствующими гарантиями. В то же время не стоит забывать и об ответственности за факты коррупции – она должна быть неотвратимой и очень жесткой, вплоть до уголовного преследования, конфискации имущества, лишения права занимать должности в муниципальных органах.

Важной мерой противодействия коррупции в муниципальной службе является предотвращение и урегулирование конфликта интересов.

В соответствии с п. 1 ст. 14.1 Закона о муниципальной службе под конфликтом интересов понимается ситуация, при которой личная заинтересованность (прямая или косвенная) муниципального служащего влияет или может повлиять на объективное исполнение им должностных обязанностей и при которой возникает или может возникнуть противоречие между личной заинтересованностью муниципального служащего и законными интересами граждан, организаций, общества, Российской Федерации, субъекта Российской Федерации, муниципального образования, способное привести к причинению вреда этим законным интересам граждан, организаций, общества, Российской Федерации, субъекта Российской Федерации, муниципального образования.

В п. 2 ст. 10 Федерального закона от 25 декабря 2008 г. № 273-ФЗ «О противодействии коррупции» под личной заинтересованностью государственного или муниципального служащего, которая влияет или может повлиять на надлежащее исполнение им должностных (служебных) обязанностей, понимается «возможность получения государственным или муниципальным служащим при исполнении должностных (служебных) обязанностей доходов в виде денег, ценностей, иного имущества или услуг имущественного характера, иных имущественных прав для себя или для третьих лиц» [5].

Таким образом, под личной заинтересованностью как признаком конфликта интересов Закон понимает только материальную выгоду. Нематериальные выгоды конфликт интересов не образуют. На лицо коллизия законодательства, которую следует устранить. По нашему мнению, без четкой регламентации норм законодательства невозможно усовершенствование механизма предот-

вращения и урегулирования конфликта интересов. Справедливости ради необходимо отметить, что четкая проработка вышеуказанного механизма требует всесторонней научной проработки предотвращения и урегулирования конфликта интересов как самостоятельного института в системе профилактики коррупции.

Следующим немаловажным элементом противодействия коррупции в муниципальной службе выступает реализация основополагающих идей и положений, выражающих объективные закономерности и научно обоснованные направления осуществления компетенции в рамках задач и функций органов местного самоуправления, полномочий муниципальных служащих, действующих в системе публичной власти, и в частности в системе муниципальной службы. Таким образом, принципы муниципальной службы отражают ее сущность, важные черты, определяют важность и значимость, законность, социальную ценность отношений, возникающих в системе муниципальной службы. Отсутствие правовых принципов может повлечь за собой произвол, бюрократизм, неорганизованность, беззаконие и несправедливость.

Подтверждая данные положения А.В. Москалев предлагает разграничить принципы муниципальной службы на общие и специальные.

К общим принципам муниципальной службы предлагается отнести: законность; верховенство Конституции Российской Федерации, федеральных законов и законов субъектов Российской Федерации над иными нормативными правовыми актами, должностными инструкциями при исполнении муниципальными служащими должностных обязанностей и обеспечении прав муниципальных служащих; приоритет прав человека и гражданина, их непосредственного действия; самостоятельность органов местного самоуправления в пределах их полномочий; равный доступ граждан к муниципальной службе в соответствии со способностями и профессиональной подготовкой; единство основных требований, предъявляемых к муниципальной службе в Российской Федерации; гласность в осуществлении муниципальной службы; правовую и социальную защищенность.

Среди специальных принципов муниципальной службы выделяются: профессионализм и компетентность муниципальных служащих; подконтрольность должностных лиц населению и представительному органу местного самоуправления; ответственность муниципальных служащих за неисполнение или ненадлежащее исполнение своих должностных обязанностей; внепартийность муниципальной службы [6, с. 64-70].

По нашему мнению, как общие, так и специальные отправные начала муниципальной службы не включают в себя принципов, направленных на предупреждение коррупции. Поэтому, считаем целесообразным, специальные принципы дополнить принципом приоритетного применения мер по предупреждению коррупции. Данный принцип будет включать в себя профилактические мероприятия, направленные на предупреждение коррупции в муниципальной службе и, прежде всего, на устранение причин и условий, способствующих ее проявлениям. Кроме того, в перечень специальных принципов необходимо включить принцип сотрудничества государства с институтами гражданского общества, международными организациями и физическими лицами, который будет обеспечивать участие институтов гражданского общества в противодействии коррупции и выступать одним из основных направлений реализации Национальной стратегии противодействия коррупции. Обязательным условием реализации антикоррупционной политики российского государства является участие граждан, общественных организаций, иных институтов гражданского общества в противодействии коррупции в органах местного самоуправления. Реакция общества, нетерпимость по отношению к коррупции, будет способствовать снижению коррупционных проявлений муниципальными служащими, иными должностными лицами.

К очередной мере противодействия коррупции в муниципальной службе относится обязанность предоставлять сведения о доходах, расходах, об имуществе и обязательствах имущественного характера. Данная норма закреплена в статье 15 Федерального закона «О муниципальной службе в Российской Федерации», а также в Федеральном законе от 3 декабря 2012 года «О контроле за соответствием расходов лиц, замещающих государственные должности, и иных лиц их доходам». То есть, муниципальные служащие обязаны предоставлять сведения о своих доходах, расходах, об имуществе и обязательствах имущественного характера, а также супруга (супруги) и несовершеннолетних детей. Непредставление муниципальным служащим или представление им неполных или недостоверных сведений о своих доходах, расходах либо непредставление или представление заведомо неполных или недостоверных сведений о доходах, расходах своих супруги (супруга) и несовершеннолетних детей в случае, если представление таких сведений обязательно, является правонарушением. Муниципальный служащий, совершивший указанное правонарушение, подлежит увольнению с замещаемой должности муниципальной службы в связи с утратой доверия [7].

Правовые запреты в муниципальной службе также относятся к мерам борьбы с коррупцией. Правовые запреты не дают возможности муниципальным служащим отклоняться от надлежащего служебного поведения под угрозой применения мер дисциплинарного, административного и уголовного принуждения, а также способствуют укреплению законности и правопорядка в системе муниципальной службы. В статье 14 Федерального закона «О муниципальной службе в Российской Федерации» приведен исчерпывающий перечень запретов, которые по нашему мнению являются обоснованными и их исполнение должно быть обеспечено мерами государственного принуждения [8].

Представить себе правовое регулирование служебной деятельности муниципальных служащих без правовых запретов практически невозможно. Правовые запреты в деятельности муниципальных служащих являются составной частью их правового статуса. Поэтому правовой статус муниципальных служащих помимо прав и обязанностей дополняется еще и правовыми запретами, которые могут рассматриваться в качестве дополнительных обязанностей муниципального служащего. Без правовых запретов невозможно представить нормальное исполнение муниципальными служащими своих должностных обязанностей, то есть правовые запреты сдерживают противоправные устремления в деятельности муниципальных служащих.

В статье 23 Федерального закона «О муниципальной службе в Российской Федерации» [8] перечислены гарантии, предоставляемые муниципальному служащему, которые, по нашему мнению, также выступают элементом противодействия коррупции. Показателем уважительного отношения со стороны государства являются социальные гарантии, льготы, поддержка на идеологическом уровне, наличие развитой системы юридических инструментов защиты муниципальных служащих. При этом мы считаем, что социальные гарантии должны не только декларироваться, но и реализовываться, что в конечном итоге, может оказать опосредованное позитивное влияние на противодействие коррупции в муниципальной службе.

Резюмируя вышеизложенное необходимо констатировать, что устойчивое развитие местного самоуправления невозможно без укрепления органами всех уровней власти одной из составляющих организационных основ местного самоуправления - муниципальной службы. Именно от муниципальных служащих зависит выполнение практически всех принимаемых в стране решений. Поэтому чрезвычайно важно, чтобы в государстве разрабатывались и реали-

зовувались нові механізми профілактики і бар'єри для корупційної діяльності муніципальних служб.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Кирьянов А.Ю. Совершенствование кадровой политики муниципальной службы как гарантия социальной защищенности муниципального служащего // Социальное и пенсионное право. 2012. № 3.
2. Федеральный закон от 02.03.2007 № 25-ФЗ (ред. от 25.11.2013) «О муниципальной службе в Российской Федерации» // Российская газета, № 47, 07.03.2007.
3. Кузьмичев А. Проблемы морали или права? // Служба кадров. 2001. № 12.
4. Чичерин Б. Курс государственной науки. М., 1894. Ч. I: Общее государственное право.
5. Федеральный закон от 25.12.2008 № 273-ФЗ (ред. от 28.12.2013) «О противодействии коррупции» // Парламентская газета, № 90, 31.12.2008.
6. Москалев А.В. Муниципальная служба: понятие, признаки, принципы // Вестник Пермского университета. 2012. № 2.
7. Федеральный закон от 03.12.2012 № 230-ФЗ «О контроле за соответствием расходов лиц, замещающих государственные должности, и иных лиц их доходам» // Российская газета, № 280, 05.12.2012.
8. Федеральный закон от 02.03.2007 № 25-ФЗ (ред. от 25.11.2013) «О муниципальной службе в Российской Федерации» // Российская газета, № 47, 07.03.2007.

Миронюк Дмитро Миколайович

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Правове регулювання перебуває в зоні тяжіння кримінологічних інтересів з огляду на низку його структурно-функціональних характеристик, що визначаються вплетеністю у систему соціального управління та можливістю, з одного боку, реалізувати стратегічні й тактичні цілі кримінологічної політики (в тому числі й у протидії корупції), а з іншого – набувати криміногенних, корупціогенних рис через невідповідність соціальному контексту. Іншими словами – соціальна значимість правового регулювання, а також його соціальна ризикованість обумовлюються як загальними властивостями упорядкування суспільних відносин (або ж їх дестабілізації) в незалежності від конкретної їх предметної приналежності, так й інсти-

туційними властивостями, які ґрунтуються на функціях (чи дисфункціях) загальної організації, маршрутизації та унормування діяльності суб'єктів системи протидії злочинності.

Слушною з цього приводу видається думка Ю. В. Орлова, який веде мову про необхідність формування кримінології правотворчості як приватної кримінологічної теорії, предметом якої є нормативно-правові засоби протидії злочинності, а також положення про нормативно-правові криміногенні фактори та засоби їх виявлення і нейтралізації. В її межах вчений пропонує сформувати три вектори наукового пошуку: а) дослідження кримінологічної ефективності нормативно-правових актів, як показнику їх ролі в механізмі загальносоціальної профілактики злочинів; б) дослідження кримінологічної ефективності спеціалізованих кримінально-превентивних нормативно-правових актів, як показнику їх ролі в механізмі дії спеціально-кримінологічних заходів протидії злочинності; г) дослідження криміногенної безпечності нормативно-правового акту, як показнику відсутності в ньому нормативно-правових криміногенних факторів [1, с. 97–99]. Визнаючи в цілому слушність викладеного міркування, вважаємо за доцільне висловити деякі зауваження з приводу обґрунтованості виділення третього вектору вивчення кримінологічної ефективності. Так, зокрема, дослідження криміногенної безпечності нормативно-правового акту, як показнику відсутності в ньому нормативно-правових криміногенних факторів на нашу думку змістовно входить до дослідницьких процедур в межах аналізу ефективності нормативно-правових актів, як показнику їх ролі в механізмі загальносоціальної профілактики злочинів.

Остання, як відомо, не характеризується вузько-предметною кримінологічною спрямованістю. І. І. Карпець з цього приводу зазначав, що оскільки злочинність – негативне соціальне явище, то у боротьбі з нею головне значення мають соціальні заходи, спрямовані на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин. Отже, зазначені заходи не спрямовані безпосередньо проти злочинності, але ці заходи опосередковано справляють суттєвий вплив на стан злочинності. Злочинність перемагається, насамперед, шляхом заходів економічного, виховного та іншого, у тому числі й правового, порядку [2, с. 176]. У зв'язку з цим в суть правового регулювання апіорі закладена загальносоціальна профілактична функція.

Як зауважує Є. Л. Косяк, будь-який нормативно-правовий акт має своєю *побічною (супутньою)* метою запобігання злочинам та іншим правопорушенням через створення сприятливого, соціа-

льного безконфліктного середовища засобами правового регулювання та впливу [3, с. 106]. Аналогічний висновок можна зробити також й з позиції А. С. Пашкова та Д. М. Чечот, які, досліджуючи поняття ефективності правового регулювання, пропонують розуміти його як здатність здійснювати вплив на суспільні відносини в певному, корисному для суспільства напрямку [4, с. 7]. В свою чергу П. М. Рабінович, розвиваючи цю думку вказує, що поняттям ефективності закону слід відображати сукупність усіх реальних змін, наслідків, які виникають в об'єктивній дійсності внаслідок здійснення закону, в тому числі й тих, які не відбивались у його меті; ефективність закону – це його об'єктивна значущість у суспільстві [5, с. 15–16]. Тож кримінологічна ефективність правового регулювання з пізнавальної точки зору пронизує всі його напрями в незалежності від предметної основи, набуваючи універсального значення в контексті дослідження загальносоціального профілактичного впливу. Саме тому відсутність у нормативно-правових актах галузевої спрямованості (тобто тих, які прямо не регламентуються суспільні відносини у сфері протидії злочинності) й інших складових його механізму положень, які здатні детермінувати в той чи інший спосіб погіршення криміногенної ситуації імпліцитно означає позитивну їх роль у загальносоціальній профілактиці, адже принаймні не загострюють існуючих соціальних протиріч та не створюють нових.

Отже, більш виваженим, на нашу думку, є визнання двох напрямів формування поняття про кримінологічну ефективність правового регулювання: 1) визначення його ролі у механізмі загальносоціальної профілактики. Правове регулювання в цьому випадку розглядається як криміногенний фактор, що відтворюється поза сферою діяльності спеціальних суб'єктів кримінально-превентивної діяльності; 2) визначення його ролі в оптимізації спеціально-кримінологічної профілактики (правове регулювання в даному аспекті аналізується як спеціалізований елемент системи протидії злочинності, визначається міра його конструктивного (або деструктивного) впливу на її функціонування). Звідси – доцільно, на нашу думку, виділити два умовно протилежні вектори аналізу кримінологічної ефективності правового регулювання, які відповідають аналогічним складовим змісту кримінологічної обстановки – стану злочинності, який відображається як усереднене значення дії і криміногенних факторів, і запобіжної діяльності.

Так, А. П. Закалюк зазначає, що критеріями кримінологічної ефективності правового регулювання слід визнати стимулювання ним дії антикриміногенних чинників, усунення (нейтралізацію) детермінантів злочинності, які діють у сфері, що регулюється

законом, створення для них несприятливих умов [6, с.192]. Таким чином, – підкреслює Ю. В. Орлов – кримінологічна ефективність нормативно-правового акта, як об'єктивованої форми норми права є критерієм її кримінологічної якості. Остання визначається з урахуванням можливості позитивно впливати засобами правового регулювання на виконання завдань системи протидії злочинності на всіх її рівнях та формах. У відповідності до цього, концептуальними параметрами кримінологічної неефективності нормативно-правового акту слід, на нашу думку, визнати: а) детермінування вчинення злочинів; б) блокування дії антикримінальних заходів [7, с. 572]. На підставі цього вчений пропонує під кримінологічною неефективністю *нормативно-правового акту* (курсив наш – Д. М.) розуміти сукупну властивість правових норм, яка полягає у негативному впливі правового регулювання на елементи системи протидії злочинності та/або створенні додаткових або ж ускладнення існуючих криміногенних факторів [7, с. 572–573].

Визнаючи в цілому цінними з наукової точки зору викладені позиції, слід, на нашу думку, вказати не їх певну внутрішню суперечливість, а саме: спостерігається змішування таких категорій, як норма права та правове регулювання у єдиному визначення кримінологічної ефективності. Вважаємо це невиправданим та таким, що тягне за собою еkleктичне поєднання різнорідних понять й деяку некоректність окремої частини висновків. Зокрема, вважаємо, що кримінологічна ефективність правового регулювання не може виражатися виключно через властивість (нехай навіть і сукупну) правових норм. Вочевидь, що не менш криміногенно ризикованим може бути і правореалізація, і правозастосування й цілі динамічні конструкції правовідносин, їх окремі складові – соціальні практики (взаємодії суб'єктів) та ін. За бездоганної і з соціальної, і з техніко-юридичної позиції норми права, кримінальний традиціоналізм здатен перетворити її на «мертвонароджену», що потягне за собою ланцюгову реакцію відтворення детермінант злочинності за параметрами системно-правових зв'язків.

У зв'язку з цим більш доцільним, на нашу думку, буде екстраполяція криміногенних властивостей правового регулювання не лише на його позитивно-правове ядро, а й на решту елементів механізму. Втім, слід визнати, що концептуальне бачення змісту його кримінологічної неефективності залишається заснованим на двох основних критеріях: 1) ускладнення детермінаційного комплексу злочинності (обумовлення виникнення нових криміногенних факторів, інтенсифікації дії існуючих); 2) обструктивному впливі на функціонування системи протидії злочинності. Хоча, справедливо-

сті заради, необхідно відмітити, що даний поділ є вельми умовним, адже цілком зрозумілою є та обставина, що негативний вплив на систему протидії злочинності прямо відбиватиметься чи-то на виникненні нових її факторів (скажімо – організаційно-управлінських), чи-то на необґрунтованій лібералізації кримінально-превентивної діяльності, втрати або суттєвого послаблення державного контролю за криміногенною обстановкою, що також означає її ускладнення. Однак, для зручності дослідження вважаємо за необхідне зберегти наведене структуроване бачення криміногенно-детермінаційних аспектів правового регулювання з метою подальшої специфікації моніторингових процедур за кожним з критеріїв окремо. Це дозволить з достатньою повнотою організувати аналітично-інформаційне забезпечення оперативності, гнучкості й адаптивності системі протидії злочинності з огляду на динамізм соціально-правових процесів.

З урахуванням наведеного, можливо припустити, що кримінологічно неефективним є таке правове регулювання у *структурі механізму якого в наявності такі елементи* (норми права, правореалізація, правозастосування, правовідносини), які набувають криміногенно детермінаційного значення та/або негативно впливають на функціонування системи протидії злочинності. Кожному з них має приділятися окрема увага як при провадженні кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів, так і при здійсненні кримінологічного моніторингу ефективності правового регулювання. Останній, зокрема, має містити в своїй структурі відповідні чотири змістовні блоки інформаційно-аналітичної, моніторингово-прогностичної діяльності. Втім, кожен з них підлягає окремому ретельному дослідженню в аспекті забезпечення їх криміногенної, в тому числі й корупційногенної безпечності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Орлов Ю. В. Кримінологія правотворчості : обґрунтування та концептуальні засади розвитку / Ю. В. Орлов // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2011. – №1. – С. 95–101.
2. Карпец И. И. Преступность : иллюзии и реальность / И. И. Карпец. – М. : Юрид. лит., 1992. – 412 с.
3. Косяк Є. Л. Нормативно-правова детермінації контрабанди в Україні : характеристика та протидія : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Євген Леонідович Косяк. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2012. – 221 с.
4. Пашков А. С. Эффективность правового регулирования и методы ее выявления / А. С. Пашков, Д. М. Чечот // Советское государство и право. – 1965. – № 8. – С. 3–11

5. Рабінович П. М. Ефективність юридичних норм : загальнотеоретично-поняттєвий інструментарій дослідження / П. М. Рабінович // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – С. 13–21.
6. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Кн. 3 / А. П. Закалюк. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 317 с.
7. Орлов Ю. В. Кримінологічна неефективність нормативно-правових актів : поняття та критерії / Ю. В. Орлов // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 570–576 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11ojvptk.pdf>

Ніколенко Ольга Вікторівна

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАСЛІДКІВ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ

Корупційні діяння несуть значні негативні суспільні наслідки, які безпосередньо залежать від обсягу корупції, якою вражене суспільство та державні структури. Серед таких структур корумпованими, наприклад, великий жаль, являються і правоохоронні органи. Дані органи та їх діяльність є за їх сутністю далеко не публічною та такою, яка сама по собі сприяє виникненню корупційних проявів. Так, у разі уникнення відповідальності чи бажання отримати певне сприяння від правоохоронних органів особи, які у цьому зацікавлені, самі породжують корупційні діяння звертаючись з відповідними пропозиціями до правоохоронців, які, у свою чергу, або самі звертаються з такими пропозиціями або приймають їх від зацікавлених осіб.

Враховуючи це, корупція у правоохоронних органах носить переважно латентний характер, який часто ще і додатково прикривається працівниками цих органів, що перш за все, матеріально зацікавлені у її існуванні.

В цьому зв'язку слід погодитися з думкою О.Кальмана, який вважає, що корупція — це невід'ємний атрибут саморегуляції нашого суспільства, в якому не сформовані стійкі традиції демократичної правової держави. І жодні заходи — починаючи з кримінальної відповідальності й закінчуючи запровадженням смертної кари — не спроможні стати ефективним механізмом боротьби з корупцією. А причина цього — внутрішня органічна економічна ефективність корупційних взаємовідносин. [1, с. 18].

Звичайно правоохоронні органи не знаходяться поза межами суспільства, так як формуються із його членів, а тому цілком

логічним є поширення на них тих корупційних проблем, які існують у суспільстві, що ще додатково посилюється їх можливостями, в тому числі, спрямуванням на боротьбу з корупцією.

На перший план у корупції виходять її соціальні наслідки, оскільки весь спектр негативного впливу даного явища безпосередньо відбивається на соціумі та його діяльності. Разом з цим не можна залишати поза увагою і інші негативні наслідки корупції, на які, зокрема, звертає увагу Мельник М.І. і в яких проявляється її суспільна небезпека та які характеризують її соціальну сутність. До них належать соціальні, політичні, економічні, морально-психологічні, правові та міжнародні наслідки корупції [2, с. 15].

Соціальні наслідки корупції характеризують ступінь її суспільної небезпеки та саму соціальну сутність. Безперечно корупція є невіддільною від суспільства та виступає породженням певних негараздів у державі та суспільстві, тобто має причини та передумови, водночас вони спричиняють ряд негативних наслідків, які, у свою чергу, також «вплітаються» у наступний набір детермінантів корупції. Таким чином, корупція – явище динамічне і іноді важко розмежувати її причини від її ж наслідків. Особливо гостро динамізм проявляється у правоохоронному середовищі: корумпованість самих правоохоронців з одного боку сприяє розвитку корупції серед органів державної влади, а з іншого ще більше корумпує самих правоохоронців, які за рахунок прикриття корупціонерів стають учасниками корупційних діянь. Слід погодитися з Стеценко С.Г., Ткаченко О.В., що корупція серед співробітників правоохоронних органів призводить до потурання та нехтування громадянами вимог існуючого законодавства (нігілізму) [3, с. 67]. Наслідками правового нігілізму є зародження у громадян почуття беззаконня, можливості коригувати діяльність працівників органів внутрішніх справ у необхідний для певного кола осіб спосіб. Це призводить до руйнації процесів розбудови правової держави, порушує конституційні права та свободи громадян [3, с. 67-68]. Відповідно настають негативні правові наслідки корупції правоохоронних органів, яка руйнує підвалини правової системи держави перетворюючи закон, замість дієвого інструмента регулювання суспільних відносин та захисту прав громадян, на інструмент забезпечення інтересів корупційних чиновників та правоохоронців, що використовують його як для власного збагачення, так і для уникнення від відповідальності за вчинення корупційних діянь.

Щодо взаємозв'язку соціальних та політичних складових корупції, то слід зазначити, що політичний елемент корумпованості виступає одночасно і передумовою і наслідком поширення самої

корупції. Адже без певної влади (владних повноважень) чи їх аналогу (у вигляді управлінських, розпорядчих чи інших) неможливо вчиняти корупційні діяння, в той же час корумпованість суспільства сприяє корупції у владі, штовхаючи її на використання наявних повноважень для корупційних оборудок. Вагоме значення політичної складової у корупції органів внутрішніх справ, так як вони будуються саме політичною системою і політиками при владі, відповідно багато в чому є віддзеркаленням тих механізмів та проблем, що проходять всередині політичних відносин. Адже при наявності політичної волі цілком можливо створити систему правоохоронних органів яка б була вкрай мало корумпованою та діяла виключно в інтересах суспільства з метою забезпечення законності і правопорядку. З огляду на те, що дані органи наділені відповідними правоохоронними повноваженнями вони замість боротьби з корупцією в політичному середовищі навпаки сприяють її розростанню потураючи даним процесам або своїм невтручанням або отриманням певних вигод від прикриття політиків-корупціонерів.

З економічної точки зору наслідки корупції передбачають економічні, перш за все фінансові, втрати держави, суб'єктів господарювання та громадян від її наявності. Корумпованість правоохоронних органів сприяє укріпленню організованої злочинності. Остання зростає з корумпованими групами чиновників, посилюється ще більше з допомогою доступу до політичної влади і можливостям для відмивання грошей. І як наслідок всього збільшується соціальна напруга, яка б'є по економіці і загрожує політичній стабільності в країні [4, с. 63].

Не можна оминати увагою і наслідки морально-психологічного характеру, які спричиняє корупція. Так вона передбачає істотну різницю між формальними та реальними цінностями та формує у членів суспільства «подвійний стандарт» моралі та поведінки. Створюється подвійна система («двошарова») суспільства: як має бути (прописано у нормативних актах, задекларовано державою) і як є (дійсний стан речей). Системи існують паралельно і навіть у певному сенсі утворюють успішний тандем. Корупція є одним із основних чинників роздвоєння суспільства, умовно кажучи, на офіційне і неофіційне (частково кримінальне). Внаслідок цього в рамках суспільства паралельно співіснують дві соціальні підсистеми: одна з них базується на правових та моральних засадах, інша – на використанні протиправних засобів. [5, с. 47].

Це призводить до того, що засобом виміру всього у суспільстві стають гроші, значимість людини визначається розміром її матеріального стану, відбувається девальвація соціальних регуляторів

поведінки людей, знецінення моральних та релігійних норм тощо. Особливо тяжкими дані наслідки є у випадку корумпування правоохоронних органів, які самі покликані захищати, а замість цього сприяють поширенню корупції та спонукають до корупційних діянь. І саме втрата довіри до правоохоронної системи фактично руйнує правові підвалини існування держави, створює у громадян почуття незахищеності та розуміння можливості захищати себе лише власними силами. А це призводить як до латентного характеру більшої частини протиправних діянь (громадяни просто не звертаються до правоохоронних органів не вірячи у їх ефективність чи побоюючись самим стати їх жертвами), так і до прагнення самотійно встановлювати справедливість (створення громадських формувань для захисту від протиправних посягань, самосуди тощо).

Корупція змінює сутність правоохоронної діяльності відповідних державних органів, які за умов корумпованості їхніх посадових осіб перестають виконувати функцію охорони прав і перетворюються в інструмент розправи над невинними особами, рейдерства або неправомірного задоволення особистих потреб чи групових інтересів певних осіб, у тому числі посадових осіб зазначених органів [6, с. 147]. Таким чином руйнуються правові підвалини існування держави.

Високий рівень корупції в Україні, безперечно, завдає значної шкоди суспільству й державі. По-перше, призводить до падіння авторитету органів державної влади всіх рівнів і, як наслідок, до зменшення ефективності управління, погіршення дисципліни в усіх сферах суспільного життя, поширення випадків свавільної поведінки й альтернативних недержавних форм розв'язання конфліктних ситуацій. По-друге, корупційні прояви за умови їх значного поширення завдають величезної матеріальної та моральної шкоди широкому колу громадян, негативно позначаються на економічній діяльності суб'єктів господарювання. По-третє, корупція в правоохоронній сфері зменшує дієвість боротьби зі злочинністю, чим сприяє погіршенню криміногенної ситуації у країні. По-четверте, саме поширення корупції є однією з основних перешкод для розвитку нормальних економічних відносин України з іншими країнами, причиною їхнього небажання вкладати інвестиції в економіку нашої держави. Усе це свідчить про те, що корупція сьогодні є однією з найгостріших соціально-економічних проблем України [7].

Таким чином наслідки корупції у органах внутрішніх справ маю дві складові. З одного боку ці наслідки вкладаються в рамки корупційних наслідків, які притаманні прояву цього негативного явища стосовно органів державної влади та негативно впливають

на суспільство і його функціонування. А з іншого боку корупція у самій правоохоронній системі посилює загальну корумпованість суспільства через відсутність дієвих заходів боротьби з корупцією та руйнує самі підвалини держави та її правової системи, так як без належного виконання правових норм держава втрачає свою основну функцію по регулюванню суспільних відносин, а відповідно і поступово втрачається сенс у її існуванні з точки зору суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кальман О. Сучасний стан та актуальні проблеми протидії корупції в Україні // Держава і регіони. — Сер. Право. — 2009. — № 2. — С. 15—20.
2. Мельник М.І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції: автореферат ... доктора юридичних наук / М.І. Мельник. — К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. — с.38.
3. Стеценко С.Г., Ткаченко О.В. Корупція в органах внутрішніх справ: проблеми протидії: монографія. — К.: Алерта, КНТ, Центр учбової літератури, 2008 — 168 с.
4. Малинин В.Б., Шиманович Н.И. О соотношении коррупции и организованной преступности./Прокуратура и институты гражданского общества в противодействии коррупции: научно-практическая конференция, Санкт-Петербург, 23 мая 2008 года: материалы конференции/под общ.ред.Н.П.Дудина (отв.ред.В.В.Колесников).-СПб.: СПб юр.институт (филиал) Академии ГПРФ. — 164 с.
5. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії). Монографія. — К.: Юридична думка, 2004, - 400 с.
6. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / кер.авт.кол.доц.І.О.Ревак – Львів.ЛДУВС, 2011. - 220с.
7. Маркеева О. Д. Основні шляхи здійснення антикорупційної політики в Україні // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2008. — № 19. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bozk/19text/g19_12.htm

Олішевський Олександр Володимирович,

кандидат юридичних наук

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

БОРІТЬБА З КОРУПЦІЄЮ: ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ

Згідно з щорічним дослідженням Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), рейтинг України за рівнем корумпованості залишився практично незмінним – 25 балів зі 100 можливих. Таким чином країна посіла 144 місце серед 177 держав, охоплених дослідженням. Україна стабільно залишається у групі «підвищеного ризику» разом з Камеруном, Іраном, Нігерією, Центральною Африканською Республікою та Папуа Новою Гвінеєю, але в наступному році вона ризикує скотитися ще нижче [1]. Такі результати можна піддавати сумніву, зважаючи на інтереси замовника і виконавців, але велика частина в тому правди.

На сьогодні світовою та вітчизняною практикою створено чотири основних підходи до вирішення проблеми боротьби з корупцією, серед яких психологічні, технічні, регламентні (процедурні) та репресивні методи. Проте, їх застосування, а також інших прийомів чи способів є впливом переважно на симптоми «хвороби». Жоден із названих не усуває її причин. Найголовніше – формування антикорупційного світогляду.

Сьогодні людям нав'язана за допомогою ЗМІ протилежна, ворожа до традиційної культури – ідеологія споживання (консюмеризм). Для того щоб показати зв'язок між останньою та явищем, що досліджується, зробимо її короткий огляд. У консюмеризмі можна виділити кілька підсистем. Перша включає матеріально-речовий бік (будинки, квартири, автомобілі, яхти, літаки, гвинтокрили, одяг, аксесуари, прикраси, засоби зв'язку, твори мистецтва тощо). Демонстративне споживання включає в себе й регулюючу підсистему – певні правила та норми поведінки, стиль споживання: ліжжє взимку в Куршевелі та Сен-Моріці, початок весняного сезону – на Сардинії, серпень – у Сен-Тропе і Монако, економічний форум у Лондоні, Тиждень моди у Парижі і Мілані. Ці правила нерідко доносить до своїх читачів т. зв. «глянець», який є типовим продуктом масової культури. Світ глянцю – споживацький рай, котрим управляє деперсоналізоване, ніби розчинене у насиченому дорогими парфумами повітрі, божество успіху. Тут легко одружуються і легко розлучаються, миттєво роблять блискучу кар'єру, подорожують

куди і коли заманеться, їздять у дорогих авто, їдять у екзотичних ресторанах, носять кілограми коштовних прикрас і ніколи не хворіють, і не помирають. Інколи бавляться у добродійність [2, с. 47].

Інша підсистема демонстративного споживання може бути названа суб'єктною. Вона представлена особами, котрі здійснюють реальне або удаване демонстративне споживання – голова родини та її члени, прислуга та інше. Специфічна роль жінки у споживацькому суспільстві, котра трактується тут як дорога прикраса свого власника, а отже найдорожча річ демонстративного споживання. Її вартість має бути незаперечною для оточення. Звідси намагання представників вітчизняної еліти оточувати себе переможницями конкурсів краси, топ-моделями [3].

Описаний світогляд викликає і підсилює в рази бажання до збагачення і, побічно, мотиви вчинення корупційних правопорушень, розвиває економічні причини досліджуваного явища. Ідеологія споживання є шкідливою для здоров'я і істинного щастя людей, оскільки передбачає безперервний марафон за матеріальним. Таким чином вона сприяє розвитку незаконного збагачення, так як все вище описане вимагає значних коштів, які в нашій країні для переважної більшості об'єктивно недоступні.

Зважаючи на те, що головними засобами формування та підтримання консюмеризму є ЗМІ, то пропонуємо використання інформаційного впливу як одного із заходів боротьби. При цьому необхідно розуміти: оскільки корупція – явище, як мінімум, двостороннє, то і впливати потрібно як на людей, які отримують незаконну винагороду, так і на тих хто її надають.

Інформаційний вплив визначається науковцями як організоване цілеспрямоване застосування спеціальних інформаційних засобів і технологій для внесення деструктивних змін у свідомість особистості, соціальних груп чи населення (корекція поведінки), в інформаційно-технічну інфраструктуру об'єкта впливу та (чи) фізичний стан людини. Його поділяють на інформаційно-технічний та інформаційно-психологічний впливи.

Інформаційно-технічний вплив (ІТВ) – це вплив на інформаційно-технічну інфраструктуру об'єкта з метою забезпечення реалізації необхідних змін у її функціонуванні (зупинка роботи, несанкціонований доступ до інформації та її перекручування (спотворення), програмування на певні помилки, зниження швидкості оброблення інформації тощо), а також вплив на фізичний стан людини. ІТВ становить загрозу безпеці інформаційно-технічної інфраструктури та фізичному стану людини.

Інформаційно-психологічний вплив (ІПсВ) – це вплив на свідомість та підсвідомість особистості й населення з метою внесення змін у їхню поведінку та світогляд. Базовими методами ІПсВ є переконання й навіювання [4].

Дослідники інформаційного впливу розглядають його в контексті інформаційної безпеки суспільства, держави та людини як щось негативне. Проте, звертаємо увагу, що його можливо розглядати і як позитивний процес, змінивши при цьому зміст відомостей та даних, а також частково об'єкти, на які слід направляти інформаційно-технічний вплив.

Тепер завдання полягає у визначенні якими символами, образами, відомостями чи даними здійснювати зазначений вплив на людину. В цьому відношенні нічого нового не придумаш, як скористатися сформованою віками системою цінностей християнської релігії, спільної для переважної більшості населення не лише України, а й світу.

Таким чином, одним із найбільш дієвих заходів боротьби з імовірними причинами корупції вбачається інформаційний вплив. Останній має відбуватися в двох напрямках: інформаційно-технічний – задля блокування інформаційно-технічної інфраструктури об'єкта, що пропагує ідеологію споживання та інформаційно-психологічний вплив на людей через символи, образи, відомості чи дані, що відображають християнські цінності й дискредитують ворожий світогляд.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Індекс корупції 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ti-ukraine.org/content/4052.html>.
2. Альтернативная культура: Энциклопедия / [Сост. Дмитрий Десятерик]. – Екатеринбург : Ультра. Культура, 2005. – 240 с.
3. Сінькевич О. Б. Ідеологія суспільства споживання та масова культура: філософсько-культурологічний аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/philosophy-and-philology-412/philosophical-anthropology-412/15224-412-1223>.
4. Петрик Валентин Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи [Електронний ресурс] / Валентин Петрик // Юридичний журнал. – №5. – 2009. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3222>.

Орлов Юрій Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Корупція – індикатор характеру й ступеню кризи соціального управління. Вона не є абсолютно автономною гносеологічною одиницею, адже пронизує практично всі сфери суспільних відносин, відтворюючи у своїх показниках зріз соціальної напруженості, конфліктності й стагнації.

Давно відомим в кримінології є той факт, що корупція, як і сучасна злочинність в Україні в цілому, детермінована складно утвореним комплексом різнорідних, багаторівневих та різноспрямованих суспільних протиріч. Одне з провідних місць серед них належить протиріччям культурно-психологічного, ідеологічного характеру. Тому, визнаючи всю широту гамми криміногенних взагалі і корупціогенних, зокрема, факторів, вважаємо вкрай важливим на сучасному етапі розвитку не лише доктрини, а й української державності як такої поставити питання про необхідність формування новітньої політико-ідеологічної стратегії державного будівництва. І це не має бути черговою спробою помітити активність у зоні наукового пошуку шляхів оптимізації державно-владного конструкту на основі понятійно ледь окресленої, деякої абстрактної національної ментальності та героїчного козацького минулого. Мова йде про формування міждисциплінарного теоретико-практичного концепту, який би надав можливість на методологічному й суто прагматичному, щоденно-побутовому рівнях діяльності окремого індивіда, соціальних груп й суспільства в цілому ідентифікувати міцні, узгоджені зі зрозумілими й визнаними більшістю цілями розвитку зв'язки особистості, колективу й держави. Це та база суспільного розвитку, яка повністю була знищена після проголошення незалежності України і що стало однією з головних причин утвердження ідеології панеконізму, глибокої криміналізації всіх пластів соціальних взаємодій, й зрештою – активізації тенденції відторгнення, сепарації у регіонах країни, редукції публічних ознак суверенітету.

Доводиться констатувати цілковиту елімінованість *суспільної політичної свідомості*. При цьому, звичайно, ніхто не зможе дорікнути народу України у низькій політичній активності. І це

виглядає гуманітарним нонсенсом, гротеском геополітики: зазначена активність живиться не знаннями й усвідомленим вибором (що має бути основою будь-якої варіації втілення у публічному управлінні ліберальної філософії), а нуждою, емоціями, навіюванням. Цей інструмент впливу достатньо вивчений в межах нейромаркетингу, політичних інформаційних технологій. Однак, він є аморальним, нівелює значення особистості як цінності, не має нічого спільного з принципами соціальної, правової, демократичної держави та, врешті-решт, має серйозні криміногенні наслідки і не лише у візуалізованій актуальній композиції – кримінологічній обстановці, – а й у віддаленій перспективі.

Змінити ситуацію, що склалася і яка визначає характер й стан злочинності в цілому, об'єктивно можливо виключно шляхом вибудовування нових *світоглядних основ* загальносоціального рівня антикримінальної діяльності, якому традиційно у вітчизняній кримінології виділяється не приділяється належна увага. В той же час, саме у площині загальносоціального рівня протидії злочинності криються найбільш потужні та ефективні інструменти суспільних трансформацій у бік реалізації відомих декларативних положень Конституції України.

З огляду на виявлені обструктивні чинники соціального розвитку під впливом новітніх інформаційних загроз державному суверенітету, що проявилися останнім часом у виді інтенсифікації політичної злочинності сепаратистського спрямування, одними з фундаментальних, стратегічних завдань, вважаємо, є наступні: а) *обґрунтування* підстав (історичних, культурних, геополітичних, етнічних, економічних та інших) існування національної держави України у визначених територіальних межах, широке інформування населення; б) розроблення на виваженій соціально-філософській основі ґрунтовної ідеології державного будівництва як генерального методологічного посилу спільного співіснування громадян України; в) планомірне впровадження виявлених та обґрунтованих факторів, обставин, підстав державного суверенітету в межах визначеного кордону і принципів, напрямів взаємовідносин держави й особистості (громадянина) у процес дошкільної, шкільної, вищої, академічної освіти, самоосвіти.

Вочевидь, кожне з наведених завдань націлене на *формування, укріплення суспільно-політичної свідомості*, розвинені форми якої у її носіїв здатні закласти тенденції деструкції тих основ суспільного співжиття, які в науці отримали назву криміналізму.

Криміналізм, як зазначає академік О. М. Бандурка, є суспільним устроєм, за якого політична й економічна влада належить зло-

чинним угрупованням, суспільні процеси розвиваються і управляються на їхню користь, результатами праці та ресурсами володіють вони. Криміналізм – це кримінальна диктатура, це влада злочинності....Головними її ознаками є нездатність звичайної економіки конкурувати з кримінального, нездатність суспільства протистояти інтересам кримінальних корпорацій...Метастази криміналізму розповсюджуються в тілі суспільства звичайними каналами взаємодій. Це ринкові механізми, правові відносини, політичні процеси, це становлення влади і боротьба за владу, засоби інформації, соціальні відносини тощо... Подібно до того, як на початку століття промисловий капітал зрощувався з фінансовим, перетворювався на транснаціональний єдиний капітал, правоохоронні органи зрощуються зі злочинністю, перетворюються на єдиний апарат кримінального і державно-чиновницького примусу [1, с. 11, 14]. Імовірність же реформації суспільного устрою зазначеного формату в нашій державі залежить від частоти прояву змін у елементарних соціальних практиках, зміст яких полягатиме у несприйнятті кримінальних, корупційних форм задоволення тих чи інших потреб.

Однак, у відповідь на таку «новітню» пропозицію цілком очікуваними можуть бути зауваження стосовно ключової ролі факторів соціально-економічного характеру, як дефектів базової підсистеми суспільства, які і зумовлюють головним чином основний масив соціальних девіацій, в тому числі й злочинного, корупційного характеру. Погоджуючись в цілому з логікою такого міркування, все ж зауважимо, що діалектика *суспільного* розвитку неодмінно виявляє єдність міри, матерії та інформації, яка концентровано виражається в соціальних практиках окремих індивідуумів, їх груп. Тому невинуватим, вважаємо, є спрощення значення чинників суспільної свідомості як в процесі індивідуальної діяльності, так і колективних форм руху соціальної матерії. Більше того є підстави вести мову про керівну роль суспільної свідомості у справі реформування тієї чи іншої діяльності. Її ж нерозвиненість, як засвідчує історія й сучасність, призводить до неспроможності організувати злагоджене, з мінімальними протиріччями, функціонування соціальних інститутів, окремих ланок, галузей виробництва, поширення правового нігілізму, зневажливе ставлення до основ державності. Звідси – й підвищення кримінальна, зокрема – корупційна, активність населення.

То ж вбачаємо первинним етапом на шляху реформування загальносоціального рівня протидії злочинності наукове забезпечення його політико-ідеологічної основи та її реалізація у системі освіти, практичної діяльності. У цьому сенсі корисним може бути

досвід Республіки Білорусь. В цій країні значення ідеології державного будівництва набуло належну оцінку, а її основні компоненти знайшли своє перманентне втілення майже у всіх сферах життєдіяльності суспільства, до яких так чи інакше залучаються елементи публічного адміністрування. Будучи категоріально й структурно логічно реалізованою у низці нормативних документів, освітніх програмах, ідеологія держави Республіки Білорусь фундується такими наскрізними *науково обґрунтованими* та, водночас, *духовно й емоційно особистісно-резонансними* ціннісними й цільовими блоками, як людина, суверенітет, національних інтерес, національна безпека, справедливість. Не вдаючись до ґрунтованого аналізу кожного з них, що з об'єктивних причин неможливо здійснити в межах даного дослідження, обмежимося лише вказівкою на доцільність вивчення можливості запозичення конструктивного досвіду відродження політико-ідеологічного виховання й супроводження, як основи збереження *неформальних* гарантій державного суверенітету й однієї з основних цілей кримінологічної стратегії.

Аналіз існуючих вітчизняних напрацювань з проблем порушеної проблематики засвідчують певну неповноту бачення її масштабів та, відповідно, шляхів й способів вирішення. Зазвичай у дослідженнях фігурують дискусії з приводу концептуальної доцільності або ж процедурних можливостей проведення у життя політики неолібералізму, ортолібералізму, неоконсерватизму, неореспубліканізму, антиглобалізму, персоналізму тощо. Визнаючи обґрунтованість міркувань у вказаній площині наукового пошуку, зауважимо на первинній ролі міждисциплінарних досліджень, які б сформуvalи стійку до критики доктрину національної держави на основі фактологічно насиченої, історично узгодженої та методологічно виваженої системи ідей, положень щодо: а) причин, функцій та цілей перебування *багатонаціональної* групи людей (народу України) в межах визначеного чинним законодавством України державного кордону; б) принципів організації співжиття як всередині держави, так і у зовнішньополітичних контактах; в) роль і відповідальність держави у забезпеченні благ, реалізації можливостей, *свободи* кожного громадянина і аналогічних гарантій щодо його нащадків; г) роль і відповідальність громадянина перед державою, як колективного гаранта забезпечення прогресивного розвитку всього народу та *майбутніх поколінь*; д) характер загроз й ризиків (як внутрішніх, так і зовнішніх), можливих на шляху реалізації доктрини. Лише маючи відповідь на питання за вказаними пунктами людина дійсно набуватиме усвідомленого статусу громадянина не лише за сукупністю атрибутивних рис, а і за сутнісними зв'язками з інтер-

суб'єктивним, ментально та раціонально обґрунтованим утворенням – державою, у розвитку якої індивідуум буде захищений не за примусом, а за переконанням у власній доцільності.

Очевидно, що жодна з існуючих на сьогоднішній день політичних ідеологій, ідеологій-рухів, окремих концепцій політичного розвитку тощо не здатна сформувати цілісний ціннісно-світоглядний політико-ідеологічний конструкт означеного формату, який, на нашу думку, здатний стримати криміналізацію суспільства загалом та закласти основи переформатування на якісно іншій феноменологічній й праксеологічній платформі антикорупційну діяльність. Тому нагальною, наразі, видається потреба у вирішенні наведених концептуальних проблем, значення яких поширюється далеко за межі кримінологічної науки, набуваючи універсального, соціовітального чинника подальшого становлення нашої держави. Звичайно, викладені позиції не претендують на статус безспірних та мають характер запрошення до наукової дискусії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Бандурка О. М. Злочинність в Україні : економіко-кримінологічний аналіз : монографія / О. М. Бандурка, М. М. Зацеркляний, Р. С. Веприцький / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. – Х. : Золота миля, 2013. – 264 с.

Падалиця Галина Михайлівна

*(Сумське училище професійної підготовки,
підпорядкованого УМВС України в Сумській області)*

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Незаперечним фактом на сьогодні є те, що таке ганебне явище, як корупція перестає бути проблемою окремо взятої країни. Воно з кожним роком набуває транснаціонального масштабу, створює загрозу стабільності й безпеці громадянського суспільства, руйнує етичні цінності та уявлення населення про справедливість. Ефективна протидія цьому злочинному явищу, крім наявності відповідної політичної волі, вимагає належного законодавчого забезпечення, тобто запровадження дієвого комплексу нормативно-правових положень, що регулюють механізми запобігання корупції та посилення відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних діянь.

На сьогодні кримінальні елементи певною мірою змінили форми і методи протиправної діяльності, дедалі частіше спрямовують свої зусилля на встановлення контролю над найбільш прибу-

тковими сферами економічних відносин, залучають до реалізації корисливих задумів корумпованих представників органів влади, намагаються проникнути до управлінських структур різних рівнів для лобіювання власних інтересів. Значна частина кримінальних формувань має тісні міжрегіональні та міжнародні зв'язки.

Природа виникнення та поширення корупційних проявів у кожній окремій державі, своєрідна. Одним з головних факторів, що сприяють їх поширенню, можна віднести, з одного боку, зростаюче зuboжіння широких верств населення, погіршення криміногенної ситуації, високі показники нерівності розподілу прибутків, відсутність системи соціального захисту в одних країнах, а з іншого – на-рощування економічного потенціалу та щорічне збільшення фінансових надходжень у вигляді іноземних інвестицій – в інших країнах. Корупція у більшості держав Центральної та Східної Європи, а також у країнах, які виникли на пострадянському просторі, тісно пов'язана з тим, що вони знаходяться в стані економічної та суспільної трансформації.

Головною складовою формування і реалізації ефективної системи протидії корупції є чітка взаємодія держав, у першу чергу їх правоохоронних органів, на регіональному і міжнародному рівнях, участь у заходах боротьби з цим негативним явищем, неухильне виконання нормативно-правових актів, запроваджених у межах Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Інтерполу, Міжнародного валютного фонду, Світового банку та іншими міжнародними інституціями.

Жодна країна у світі сьогодні не може оголосити вільною себе від корупції. Корупція, як соціальне явище, притаманна будь-якому суспільству, будь-якій державі. Однак окремим країнам світу вдається ефективно боротися з цим негативним явищем [5, с. 311].

Безперечно, що однією з найбільш вагомих подій в історії сучасних міжнародно-правових відносин у сфері запобігання та протидії корупції є підписання міжнародною спільнотою 9 грудня 2003 року в м. Меріда (Мексика) Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції – найбільш змістовного міжнародного акта, спрямованого на попередження та боротьбу з корупцією як у світовому, так і у національному масштабі.

Зокрема у ст. 20 Конвенції ООН проти корупції наголошено на тому, що за умови дотримання своєї Конституції та основоположних принципів правової системи кожна держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином умисне незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадо-

вої особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати. Слід звернути увагу на те, що у ряді країн вживаються ефективні заходи як нормотворчого, так і організаційного характеру щодо приведення національного законодавства країни у відповідність до вимог Конвенції ООН проти корупції. [4, с. 133].

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб)» направлено на забезпечення виконання рекомендацій групи держав проти корупції GRECO, спеціального комітету експертів Ради Європи з питань оцінки заходів боротьби з відмиванням коштів, а також на рішення питань про реалізацію деяких міжнародних договорів України в частині встановлення відповідальності юридичних осіб.

З метою забезпечення відкритості діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, уповноваженими підрозділами проводяться перевірка фактів своєчасності подання декларацій, перевірка декларацій на наявність конфлікту інтересів, контроль декларацій. Деталізовано обов'язки особи у разі наявності конфлікту інтересів – повідомляти безпосереднього керівника не просто невідкладно, а письмово.

Запроваджено проведення антикорупційної експертизи як чинних нормативно-правових актів, так і їх проектів.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» доповнено чинний Кримінальний кодекс новими статтями 96¹ «Спеціальна конфіскація» та 96² «Випадки застосування спеціальної конфіскації». Законом криміналізовані такі діяння, як «пропозиція надання неправомірної вигоди» та «прийняття пропозиції або обіцянки неправомірної вигоди» та доповнено окремі санкції статей 364, 366, 368, 368-2, 369, 369-2 Кримінального кодексу таким видом кримінального покарання, як «спеціальна конфіскація». Треба звернути увагу, що внесені зміни і до низки статей Кримінального процесуального кодексу України, якими урегульовано підстави та порядок застосування спеціальної конфіскації. Так, спеціальна конфіскація полягає в примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна за умови вчинення злочину, в яких фігурувала неправомірна вигода.

Законодавці повинні усвідомлювати, що основою антикорупційної діяльності є взаємопов'язані між собою положення про те, що:

а) корупція є породженням не однієї чи кількох, а цілої системи різних за характером, силою детермінуючого впливу та сфер прояву соціальних передумов, причин та умов;

б) протидія корупції не може бути зведена до безпосередньої правоохоронної діяльності (виявлення, припинення, розслідування фактів корупції, притягнення винних осіб до відповідальності), а являє собою реалізацію постійної функції держави по застосуванню комплексу економічних, політичних, правових, ідеологічних, організаційно-управлінських, психологічних, освітніх та інших заходів;

в) протидія корупції може привести до відчутних позитивних результатів за умови надання пріоритету запобіганню корупції, передусім профілактичному впливу на фактори корупції. - це і є головним для визначення мети протидії корупції, основних її напрямів, вибору антикорупційних засобів.

Заходи загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання корупції мають розроблятися і здійснюватися в рамках єдиної системи запобігання корупції. При цьому загальносоціальне запобігання за характером і масштабом профілактичного впливу є головним у системі запобігання корупції. Характер профілактичних заходів обумовлюється рівнем їх наукового обґрунтування, глибиною з'ясування факторів, що породжують злочинність на сучасному етапі розвитку нашої держави. Застосування визначених заходів соціального та спеціально-кримінологічного запобігання корупції дозволить: ослабити дію існуючих корупційних факторів; зменшити корупційні ризики; знизити рівень корумпованості владних структур; зменшити вплив корупції на економічні, політичні, соціальні та інші процеси. [2, с. 251].

Одне з головних завдань антикорупційної діяльності в Україні на сьогодні полягає у тому, щоб зробити корупцію справою ризикованою і не вигідною. Збільшення ризику вчинення корупційного діяння, збільшення соціальної ціни державної служби (престиж, соціальна забезпеченість) і зменшення передумов корупції – це ті складові, які повинні складати основу антикорупційної політики. Що стосується конкретних антикорупційних заходів, основне їх завдання полягає в усуненні (нейтралізації) чинників, які виступають причинами та умовами корупційних діянь.

Ми повинні усвідомлювати, що сфера боротьби з корупцією – це система правоохоронних, переважно кримінально-правових та адміністративно-правових заходів, спрямованих на притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних діянь, що ма-

ють на меті покарання, превенцію протиправних дій і виховання населення у дусі поваги до закону, створення в державі атмосфери нетерпимості та непримиренності до проявів корупції [3, с. 127].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бездольний М. Ю. Державно-правовий механізм протидії корупції / М. Ю. Бездольний / Форум права. – 2009. – № 2. – С. 38–43.
2. Мельник М. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : дис... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Мельник М.; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2002. – 506 с.
3. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: Монографія. -К.:Атіка,2001.-304с.
4. Мельник М.І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства. – К., 2011. – 256 с.
5. Клименко В.А., Мельник Н.И., Хавронюк Н.И. Уголовная ответственность за должностные преступления . – К., 2009. – 366 с.
6. В.А. Клименко, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк. Коментар до Закону України «Про боротьбу з корупцією» / М.І. Мельник, Г.О. Омельченко, М.І. Хавронюк. – К.: Бліц-Інформ, 1996. – С. 3-158.

Пироженко Олександр Сергійович,

кандидат юридичних наук

*(Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради)*

СПЕЦІАЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ – «НОВИЙ» ІНСТРУМЕНТ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Як свідчить судова практика, найпоширенішим проявом корупції в органах державної влади та органах місцевого самоврядування України є явище, яке до недавнього часу мало назву «хабарництво». Нерідкими її проявами є також зловживання владою або службовим становищем, службове підбурення, зловживання впливом тощо. Указані вище суспільно небезпечні діяння завдають непоправної шкоди відносною у сфері службової діяльності публічного характеру, а тому вимагають наявності дієвих юридичних інструментів, зокрема у Кримінальному кодексі України (далі – КК), для адекватного реагування відповідними органами.

Черговою спробою зменшення кількості проявів, пов'язаних з неправомірною вигодою, в органах державної влади та органах місцевого самоврядування стало ухвалення парламентом Закону України від 18.04.2013 № 222-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосов-

но виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом вівозового режиму для України» (далі – Закон від 18.04.2013). Спрямований на запровадження процедури конфіскації майна та доходів, отриманих від корупційних діянь, указаний законодавчий акт, замість остаточного вирішення проблеми правової природи так званої «спеціальної» конфіскації майна, надав значне підґрунтя для продовження дискусії з указанного питання.

На наш погляд, серед позитивних моментів унесених змін слід відзначити вірне вирішення питання про місце спеціальної конфіскації серед заходів кримінально-правового впливу. При цьому нова назва розділу XIV «Інші заходи кримінально-правового характеру» Загальної частини КК не є беззаперечною та потребує більш глибокого осмислення [1; 2; 3].

Крім того, вперше у чинному законі про кримінальну відповідальність з'явилися критерії, що дозволяють хоча б поверхнево розрізнити майно, яке належить винному на праві приватної власності та може бути вилучене в дохід держави у порядку застосування кримінального покарання у виді конфіскації майна (ст. 59 КК), та гроші, цінності, інше майно, одержане внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна, яке вилучається у порядку спеціальної конфіскації (ст. 96-2 КК).

Втім, суперечливих аспектів, що з'явилися у чинному КК у зв'язку з введенням до інституту інших заходів кримінально-правового впливу норм про спеціальну конфіскацію майна, на наш думку, стало набагато більше.

1. Законодавцю не вдалося уникнути подвійного нормативного регулювання відносин, пов'язаних із застосуванням спеціальної конфіскації майна. Так, згідно ч. 1 ст. 96-2 КК спеціальна конфіскація застосовується у разі, якщо гроші, цінності та інше майно: (1) одержані внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна; (2) призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення; (3) були предметом злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, – переходять у власність держави; (4) були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання. Аналогічні за змістом норми передбачені в ч. 9 ст. 100 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), які повинні регулювати тільки процедуру здійснення спеціальної конфіскації. Натомість у переважній більшості вони сформульовані як матеріально-правові.

Такий підхід видається невдалим не лише з теоретичної, а й з суто практичної точки зору, оскільки існує небезпека колізій між положеннями КК та КПК [4, с. 32].

2. У відповідності до ст. 96-1 КК спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна за умови вчинення злочину у випадках, передбачених в Особливій частині цього Кодексу. Таким чином, питання застосування вказаного заходу кримінально-правового впливу згідно закону обмежено наявністю у діянні особи складу конкретного злочину. У разі вчинення суспільно небезпечного діяння особою, яка, наприклад, в силу яких-небудь обставин (неосудність, вік, з якого ще не настає кримінальна відповідальність) не є суб'єктом злочину, норми про спеціальну конфіскацію майна (ст. 96-1 і 96-2 КК) не можуть бути застосовані ні за яких обставин.

Однак указане не виключає можливості застосування судом аналогічних положень, передбачених ч. 9 ст. 100 КПК України, під час ухвалення судового рішення, яким закінчується кримінальне провадження (в т.ч. при розгляді клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру).

3. Неоднозначним моментом Закону від 18.04.2013, на думку К. М. Оробець, є те, що поняття «спеціальна конфіскація» введено лише у санкції статей розділу XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини КК, тоді як інші статті, в яких передбачено застосування цього заходу, залишилися без відповідних термінологічних інновацій [5, с. 321].

Дійсно, на перший погляд, відповідно до вимог закону спеціальна конфіскація може бути застосована тільки до особи, яка визнана винною у вчиненні злочину, що посягає на нормальну діяльність службових осіб публічного права (ст.ст. 364, 366, 368, 368-2, 369, 369-2 КК).

Однак системний аналіз положень чинного КК дає підстави стверджувати, що законодавчим поняттям «спеціальна конфіскація» (у значенні ст. 96-1 КК) охоплюються й випадки конфіскації предметів контрабанди (ст. 201 КК), знарядь і засобів промислу та всього добутого (ст. 249 КК), фальсифікованих лікарських засобів, сировини та обладнання для їх виготовлення (ст. 321-1 КК) тощо.

Слід зауважити, що сам термін «спеціальна конфіскація» є збірним поняттям щодо грошей, цінностей, іншого майна, яке підлягає вилученню за рішенням суду у власність держави. Таким чином, у санкціях за злочини, що передбачені у розділі XVII Особливої частини КК, не конкретизовано предмет спеціальної конфіска-

ції. Останній повинен відповідати вимогам, передбаченим у ч. 1 ст. 96-2 КК. Натомість у санкціях за вчинення злочинів, передбачених іншими розділами Особливої частини КК, предмет спеціальної конфіскації майна юридично деталізований (наприклад, у ч. 1, 2 і 3 ст. 209 КК – кошти або інше майно, одержане злочинним шляхом; у ч. 1 і 2 ст. 361 КК – програмні та технічні засоби, за допомогою яких було вчинено несанкціоноване втручання, які є власністю винної особи, тощо).

4. Поза увагою нормотворця залишилося питання практичного здійснення спеціальної конфіскації поряд із виконанням кримінального покарання у виді конфіскації майна (ст. 59 КК). У відповідності до ч. 3 ст. 170 КПК обидві конфіскації забезпечуються шляхом арешту майна підозрюваного, обвинуваченого у порядку, передбаченому главою 17 КПК. Однак залишається незрозумілим, як із загальної маси арештованого майна буде відокремлено майно, що підлягає спеціальній конфіскації (указане питання обов'язково має бути вирішене під час ухвалення судового рішення, яким закінчується кримінальне провадження), яка черговість виконання цих заходів кримінально-правового впливу (логічним видається те, що спеціальна конфіскація має здійснюватися першочергово) тощо.

Таким чином, отримавши легальний кримінально-правовий статус, норми про спеціальну конфіскацію майна вимагають подальших комплексних наукових розробок, спрямованих на уточнення правової природи цього заходу кримінально-правового впливу, удосконалення матеріальних підстав його застосування та процедур практичної реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Книженко О. О. Поняття заходів кримінально-правового впливу / О. О. Книженко // Вісник Кримінологічної асоціації України : зб. наук. праць. – Х. : ХНУВС, 2012. – № 1. – С. 77–87.
2. Ященко А. М. Заходи кримінально-правового характеру: поняття, зміст і сутність / А. М. Ященко // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 775–783 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_127.pdf.
3. Борисов В. І. Інші кримінально-правові наслідки вчинення суспільно небезпечного діяння / В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1. – С. 228 – 251.
4. Задоя К. П. Окремі зауваження щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо вдосконалення процедури здійснення конфіскації» / К. П. Задоя // Право і громадянське суспі-

льство. – 2012. – № 1. – С. 30–34 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lcslaw.knu.ua/2012-1.pdf>.

5. Оробець К. М. До питання про кримінально-правовий статус спеціальної конфіскації / К. М. Оробець // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матер. міжн. наук.-прак. конф. (м. Харків, 10–11 жовтня 2013 року) / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2013. – С. 338–341.

Рибалка Наталія Олегівна,

доктор юридичних наук, доцент
(Національна академія прокуратури України)

РОЛЬ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ

Відомо, що національні інтереси України у тривалій перспективі полягають у розвитку демократії та громадянського суспільства, підвищенні конкурентоздатності національної економіки. Однак багато представників політичної і бізнес-еліти, чиновники і керівники господарюючих суб'єктів у своїй практичній діяльності не сприяють підвищенню стійкості та захищеності національної фінансової системи, а навпаки, - стурбовані особистим збагаченням і отриманням надприбутків, збереженням умов для корупції та криміналізації господарсько-фінансових відносин.

Аналіз інформації про стан законності в країні за останні роки дозволяє стверджувати, що прокурорами практично не виявляються злочини, пов'язані з приватизацією державного, муніципального майна, зловживаннями при емісії цінних паперів, порушеннями законодавства про фінансову неспроможність (банкрутство), заняттям незаконним підприємництвом, перешкоджанням законній підприємницькій діяльності. А з урахуванням значної поширеності порушень в ході здійснення злиття і поглинання господарюючих суб'єктів кількість розпочатих кримінальних проваджень взагалі мізерна.

За інформацією Міністерства внутрішніх справ за 2012 рік за результатами вжитих упродовж року практичних заходів направлено до суду кримінальні справи за вчинення 1713 злочинів з ознаками кримінальної корупції, що складає 62,5% від загальної кількості таких злочинів, виявлених усіма правоохоронними органами (2740), з них 904, або 52,8%, – одержання хабарів (ст. 368 КК України), 155 – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України), 239 – зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), 41 –

перевищенням влади або службових повноважень (ст. 365 КК України), 72 – службове підроблення (ст. 366 КК України) тощо.

Закінчено також розслідування 23 злочинів за ст. 364-1 (зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми) КК України, по 5 – за ст.ст. 365-2 (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги) та 368-2 (незаконне збагачення) КК України, 71 – за ст. 368-3 (комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), 10 – за ст. 368-4 (підкуп особи, яка надає публічні послуги) КК України, 27 – за ст. 369-2 (зловживання впливом) КК України.

До відповідальності за скоєння цих злочинів притягнуто 1291 особу, у тому числі 718 – за хабарництво (або 55,6%), з них 222 державних службовця (140 – за хабарництво), 84 інших службових осіб держадміністрацій (49 – за хабарництво), 30 місцевих депутатів (13 – за хабарництво), 190 посадових осіб місцевого самоврядування (94 – за хабарництво) та 15 професійних суддів (10 – за хабарництво), а також працівників податкової (33), митної (17), прикордонної (5) та кримінально-виконавчої (34) служб, органів внутрішніх справ (116) та цивільного захисту (14), військовослужбовців (22), посадовців інших державних органів (167).

Крім того притягнуто до відповідальності 77 осіб, які надають публічні послуги, 120 посадових осіб юридичних осіб публічного права та 232 особи, які виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки в юридичних особах приватного права [1].

Констатуємо безпрецедентний випадок зниження «коефіцієнта корисної дії» правоохоронних органів. Швидше за все спостерігається не втеча злочинності з економічної сфери, а залишення «поля битви» державними органами правопорядку – внаслідок чого відбулося закріплення злочинності в економіці, перетікання капіталів у її тіньовий сектор, вишукування нових форм і джерел вилучення кримінальних доходів.

Причина надзвичайно низьких результатів боротьби з корупцією, в тому числі в економічній сфері, криється не тільки в ослабленні реагування правоохоронних органів на певні види суспільно небезпечних посягань. Посилюється ще один детермінуючий фактор – організований опір боротьбі із злочинністю, у механізмі якого корупційна складова стала грати все більш помітну роль.

У структурі причинного комплексу чільне місце посідають і низькі результати прокурорської діяльності у сфері протидії органі-

зованій злочинності та корупції. Уявляється, що з метою мінімізації негативної дії останніх слід зробити:

1. Ретельна конспірація, виділення частини злочинних доходів для корупції, лобіювання свого кримінального інтересу і випередження законодавця, вмиле використання його прорахунків дозволяють злочинним формуванням не тільки виживати, але навіть наступати, «здобуваючи перемоги» у протиборстві з державною системою. У своєму розвитку злочинні організації та їх лідери прагнуть спиратися не тільки на власні кримінальні структури, а й структури держави, громадянського суспільства. При цьому останні криміналізуються за рахунок використання наступних механізмів: корупції; дискредитації службовців та інших осіб; шантажу, погроз, фізичного усунення конкурентів.

2. Масштаби корупції є настільки значними, що можуть певною мірою характеризувати негативний її вплив на кримінальну ситуацію не тільки у сфері правоохоронної діяльності, а й на загальну кримінальну ситуацію в Україні.

Корумпованість державного апарату, в тому числі правоохоронних органів і судів, є домінантним криміногенним чинником, що детермінує організований опір правоохоронної діяльності та правосуддю.

3. Генеральній прокуратурі України варто розглянути питання про можливість перевірки законності та обґрунтованості прийнятих рішень органами досудового слідства та судами при порушенні, припиненні, розслідуванні та судовому розгляді кримінальних справ про злочини корупційної спрямованості за останні п'ять років (або аналогічних рішень у кримінальних провадженнях). Особливу увагу варто приділити стану законності при винесенні постанов, ухвал про відмову в порушенні кримінальної справи, припиненні кримінальної справи за реабілітуючими підставами, в тому числі за відсутністю події чи складу злочину.

4. Результативність прокурорської діяльності з виявлення та припинення корупційних діянь поки що залишається низькою і неефективною. Мають місце негативні для законності наслідки запізнення держави в корекції небажаних форм суспільно небезпечної поведінки, які негативно впливають на результативність правоохоронних заходів.

5. Нагальною є необхідність розробки формалізованих оціночних показників результативності прокурорської діяльності у сфері протидії організованій злочинності та корупції. Уявляється, що в новітній система оцінки в обов'язковому порядку слід відмовитися від таких показників як: 1) кількість розпочатих за матеріалами прокурорських перевірок кримінальних проваджень і кількість ма-

теріалів, за якими не ухвалено рішення про початок кримінального провадження (у динаміці); 2) питома вага розпочатих кримінальних проваджень серед усіх виявлених прокурорами правопорушень певного виду або типу (у динаміці); 3) питома вага припинених в ході розслідування і в суді кримінальних проваджень серед усіх порушень за матеріалами прокурорської діяльності, підстави припинення (у динаміці).

6. Статистичний аналіз необхідно доповнювати вибірковими дослідженнями – узагальненням практики процесуального керівництва та розслідування кримінальних проваджень через призму достатності підстав для кримінального переслідування, розслідування або судового розгляду, причин допущених помилок, доцільності розслідування незначних подій, або, навпаки, тих, що мають особливе значення з урахуванням стану законності та ін.

7. Необхідно зосередити основну увагу в ході прокурорської діяльності у сфері протидії організованих злочинності та корупції на виявленні суспільно резонансних злочинів, що посягають на громадську та економічну безпеку, пов'язаних з корупцією та заподіянням майнової шкоди державним, комунальним підприємствам, установам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Статистичні дані рівня корупції у МВС за 2012 рік // Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/852312>

Фіалка Михайло Ігорович,

кандидат юридичних наук

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

СЛУЖБОВЕ ПІДРОБЛЕННЯ ЯК РІЗНОВИД КОРУПЦІЙНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: СУЧАСНИЙ КРИМІНОЛОГІЧНИЙ СТАН ТА ХАРАКТЕРИСТИКА

Корупція є однією з основних перешкод для формування та розвитку України, як правової, соціальної та демократичної держави. Усвідомлюючи суспільну небезпечність цього явища для українського суспільства Верховна Рада України 07.04.2011 р. прийняла Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» (далі – Закон) [1]. Положення ст. 1 даного Закону визначають зміст таких понять як «корупційне правопорушення» та «корупція». Так, під корупційним правопорушенням розуміють умисне діяння, що

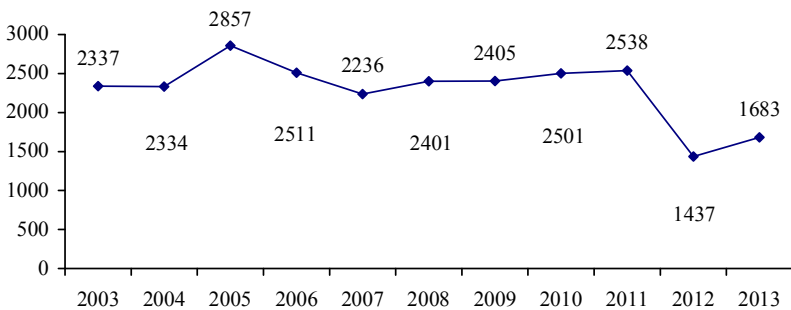
містить ознаки корупції, вчинене особою, за яке встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність.

Іншими словами, в кримінальному законодавстві містяться норми, що передбачають відповідальність за умисні діяння, які містять ознаки корупції.

При цьому, під корупцією розуміють використання особою, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки (пропозиції) такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка (пропозиція) чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей.

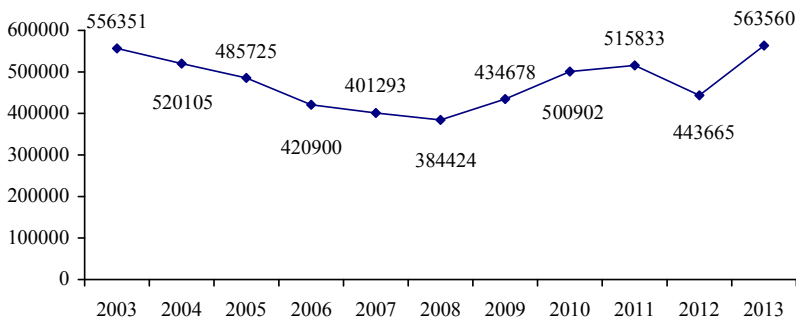
До такої категорії злочинів, в першу чергу відноситься прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України).

Проаналізувавши абсолютний рівень суспільно небезпечних діянь, що пов'язані з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, можливо наголосити наступне – за останнє десятиліття демонструє динаміку зниження. Так, за інформацією Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, в 2003 році було зареєстровано 2337 злочинів, а в 2013 році – 1683 злочини (Графік 1) [2].

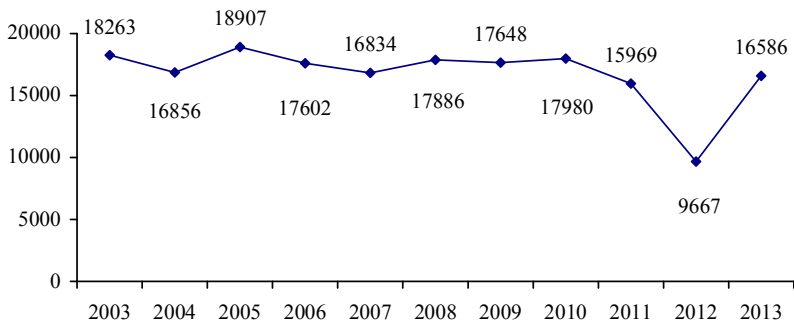
Графік 1. Абсолютна кількість зареєстрованих прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) та їх динаміка в період з 2003 року по 2013 рік

При цьому, темп зниження в 2013 році в порівнянні з 2003 роком складає майже 28%. І це, необхідно відмітити, на тлі того, що абсолютний рівень злочинності в Україні за цей період, хоча і не суттєво, але збільшився. Так, в 2003 році було зареєстровано 556351 злочинів, а в 2013 році – 563560 злочинів. Що, в свою чергу, склало темп зростання абсолютної кількості зареєстрованих злочинів в Україні за цей період 1,3 %. Зрозуміло, коливання абсолютної кількості злочинів були набагато суттєвішими, так найбільший показник за цей період було зареєстровано, як ми вже наголошували, в 2013 році (563560 злочинів), а найменший в 2008 році (384424 злочинів), але все це на загальний рівень злочинності в Україні суттєво не вплинуло. Узагальнену інформацію про абсолютну кількість зареєстрованих злочинів в Україні та їх динаміку в період з 2003 року по 2013 рік відображено нами на Графіку 2.

Графік 2. Абсолютна кількість зареєстрованих злочинів в Україні та їх динаміка в період з 2003 року по 2013 рік

В той же час, абсолютний рівень зареєстрованих злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг в Україні, в період з 2003 року по 2013 рік демонструє динаміку зниження на 9,2%. Узагальнену інформацію можливо спостерігати на Графіку 3.

Графік 3. Абсолютна кількість зареєстрованих злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг в Україні та їх динаміка в період з 2003 року по 2013 рік

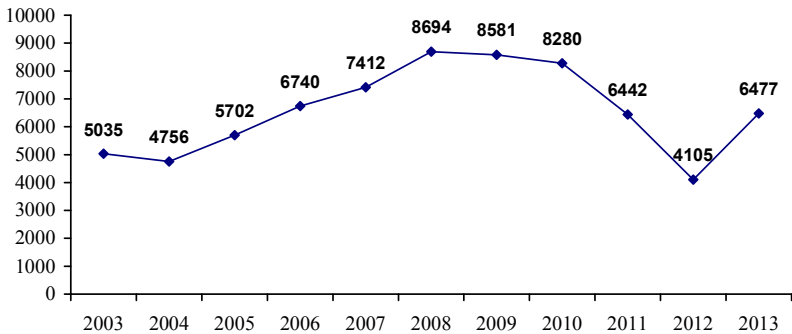
В свій час, досліджуючи проблему кримінально-правової охорони документообігу в Україні [3], ми наголошували на тому, що прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (на той час отримання хабара) спрямовано на реалізацію подальших протиправних дій, які, дуже часто, кваліфікуються як самостійні злочини. Одним з найбільш поширених злочинів, що спрямований на досягнення злочинної мети корупційних правопорушень, є службове підроблення.

Так, наприклад, Подільським районним судом м. Києва була розглянута справа відносно ОСОБИ_6 по обвинуваченню: у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 368 КК України (в редакції закону, яка діяла до змін, внесених згідно із Законом від 07.04.11) та ч. 2 ст. 366 КК України (в редакції закону, яка діяла станом на 27.05.11). В вирокі суду було зазначено, що ОСОБА_6 працюючи на посаді старшого державного виконавця підрозділу призового виконання рішень відділу державної виконавчої служби Головного управління юстиції у Київській області, вчинив злочин, передбачений ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 368 КК України (замах на отримання хабара – в редакції 2001 року). З метою отримати неправомірну вигоду та досягнути злочинного наміру ОСОБА_6 внесла завідомо неправдиві відомості до офіційного документу – постанови, зазначивши в ній, що боржником виконавчий збір сплачено у повному обсязі. Тим самим, вчинив кримінальне правопорушення, а саме – службове підроблення (ст. 366 КК України) [4].

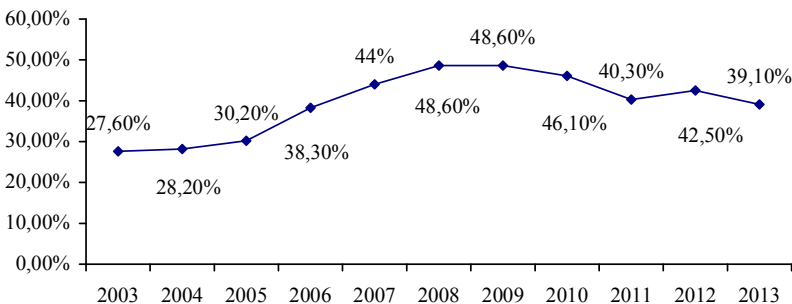
Як показує статистика зареєстрованих злочинів в Україні кількість суспільно небезпечних діянь пов'язаних зі службовим підробленням (ст. 366 КК України) постійно збільшується. Так, наприклад, в 2003

році було зареєстровано 5035 злочинів, а в 2013 році – 6477 злочинів. Узагальнення інформація про абсолютну кількість даної категорії злочинів та динаміку їх змін викладено нами на Графіку 4.

При цьому, необхідно наголосити на тому, що питома вага службового підроблення в структурі злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, як найбільш корупційних злочинів (кримінальних правопорушень), починаючи з 2003 року постійно збільшується. Так, в 2003 році частка службового підроблення в цій категорії злочинів складала 27,6%, а в 2013 році – 39,1%. Крім того, за цей період були роки коли цей показник досягав 48,6% (2008-2009 рр.) (Графік 5).

Графік 4. Абсолютна кількість зареєстрованих службових підроблень (ст. 366 КК України) та їх динаміка в період з 2003 року по 2013 рік

Графік 5. Питома вага зареєстрованих службових підроблень (ст. 366 КК України) в структурі злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг та їх динаміка в період з 2003 року по 2013 рік

Підводячи підсумок викладеному вище, необхідно наголосити на наступному: серед загальної кількості корупційних кримінальних правопорушень службове підроблення займає окреме місце. За останнє десятиліття питома вага даного діяння в структурі злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, збільшилась майже на 11,5%.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про засади запобігання і протидії корупції: закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>. – Редакція від 01.01.2014.
2. Про надання інформації: стосовно злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг за 2003-2013 роки // Лист Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України від 21 лютого 2014 року №16/2-41
3. Фіалка Михайло Ігорович. Кримінально-правова охорона документообігу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Фіалка Михайло Ігорович. – Харків, 2010. – 229 с. – Бібліогр. : с. 206-229.
4. Матеріали архівної кримінальної справи № 1-796/11 : єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30663341>

Христич Інна Олександрівна,

кандидат економічних наук, доцент

(Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України)

КОРУПЦІЯ – ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ ІСНУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Необхідно підкреслити, що реформування економічних і соціально-політичних відносин в Україні увесь час спиралося на колишню ідеологію. При цьому від СРСР нам залишився значний тіньовий сектор та достатньо високий рівень корупції. На сьогодні, як вважає більшість вчених та практиків-юристів, корумповані структури повністю контролюють такі основні народногосподарські галузі, як енергетика, металургія та зовнішньо економічні закупівлі, що і складає основу злочинності у сфері економіки країни.

Як відомо не існує чіткого визначення поняття злочинності у сфері економіки, тому підтримаю точку зору Головкина Б.М. [1]

щодо визначеності цього поняття. Тому що в Кримінальному кодексі України не передбачено окремого розділу про злочини у сфері економіки. В КК України містяться два розділи: злочини проти власності (розділ VI) та злочини у сфері господарської діяльності (розділ VII). Хоча органи досудового розслідування продовжують звітувати про злочини (кримінальні провадження) економічної спрямованості.

Необхідно підкреслити, що в нашій країні в останні десятиріччя реформування економічних і соціально-політичних відносин відбувається на підґрунті постійного зростання обсягів тіньової економіки та корупції. Головні причини цього проявляються в неефективності економічних та політичних реформ, внаслідок чого поглибилась загальнополітична криза, відбувається зубожіння всіх верств населення, посилюється організована злочинність та корупція.

На сучасному етапі Україна стала на шлях ратифікації міжнародних антикорупційних договорів кримінально-правового характеру: Конвенції ООН проти корупції [2]; Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією Ради Європи [3], а також Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [4]. У зв'язку з цим в Україні також істотно змінилося кримінальне антикорупційне законодавство [5; 6; 7].

Але ситуація з корупцією в Україні не виправляється – такими є висновки міжнародного Індексу сприйняття корупції у 2013 р., обчислюваного Transparency International. Україна зайняла 144-е місце в рейтингу – поряд з Нігерією, Папуа-Новою Гвінеєю, Камеруном і Центральноафриканській Республікою. У порівнянні з 2012 р. Україна набрала на один бал менше – 25 (100 балів – повна відсутність корупції, 0 балів – повністю корумпована держава). Всього Індекс сприйняття корупції у 2013 р. охопив 177 держав. Тривожним сигналом, відзначають в Transparency International, стало падіння України відразу на 10 позицій за таким показником, як "політична і фінансова корупція". Аналітики відзначають, що бізнес в Україні все більше монополізується: олігархічні клани витісняють з ринку конкурентів, використовуючи зв'язки з владою і «вибіркову протекцію», що знищує здорову конкуренцію і прозорість. Для підприємців в Україні існує як би два права і різні правила гри – для «своїх» і «чужих». При цьому чиновники виявляються не просто втягнутими у фінансові потоки, але й очолюють їх. Найбільш яскравий приклад – відмова від прозорих закупівель державними підприємствами, а це 350 мільярдів гривень на рік (майже 45 мільярдів доларів США). [9].

На жаль, в більшості країн світу корупція також існує. Європейська комісія заявляє, що розмах корупції в усіх 28 країнах Євро-

союзу «вражає уяву» і обходиться економіці ЄС щорічно в 120 млрд. євро, що не набагато менше всього бюджету ЄС [10]. При цьому необхідно звернути увагу на те як в країнах ЄС трактується поняття корупційного правопорушення. Воно значно ширше ніж в Україні. В країнах ЄС штучне створення органом влади або управління з використанням владних (управлінських) повноважень привілейованого або зовсім поза конкурентного становища у ринкових відносинах для окремої особи на шкоду рівноправним особам-конкурентам, навіть без доведення отримання посадовою особою корупційного корисливого зиску, давно вже визначається корупційним правопорушенням, яке тягне відповідальність юридичної особи, аж до її ліквідації. [11, с. 193].

Зрозуміло, що дуже небезпечним є економічний вплив корупції. Корупція впливає на всі сфери економіки України. Її провокує масова «тінізація» економічного сектору України, що, в свою чергу, є економічним підґрунтям корумпованих зв'язків. Відповідно до офіційних заяв керівництва держави, частка тіньової економіки в Україні фактично зрівнялася з офіційною і складає 45-60%. У тіньовому секторі економіки працюють мільйони громадян України. За даними Фонду «Інтелектуальна перспектива» і Центру соціальних експертиз Інституту соціології НАН України, що провели опитування громадян України за темою тіньової зайнятості населення, 45% опитаних працюють у «тіні». За підрахунками фахівців, сукупний тіньовий капітал українських громадян складає приблизно \$40 млрд. Загалом, корупція підриває економічні основи держави, блокує надходження іноземних інвестицій, приводить до «тінізації» економіки держави, сприяє зростанню впливу організованих злочинних груп.

В країні вже тривалий час розробляється закон України «Про службу фінансових розслідувань України (фінансову поліцію)». Відповідно до нього повинно було бути створено державний правоохоронний орган зі спеціальним статусом. До його структури повинні ввійти оперативні підрозділи по боротьбі з правопорушеннями у сфері фінансової діяльності, слідчі підрозділи, оперативно-технічні, інформаційно-аналітичні, експертні, ревізорські та інші підрозділи, необхідні для виконання покладених на Службу фінансових розслідувань України (фінансову поліцію) завдань. Новий правоохоронний орган повинен займатися всіма правопорушеннями проти економічних інтересів країни, які зараз розділені між шістьма різними структурами, які будуть ліквідовані: податковою міліцією у складі Міндоходів, управліннями із боротьби з економічною та організованою злочинністю МВС, відділом контррозвідува-

льного захисту економіки СБУ, боротьби з контрабандою митниці та Державної фінансової інспекції України. Серед повноважень Служби фінансових розслідувань буде контроль за дотриманням законодавства у галузі держзакупівель, і припинення розтрата бюджетних коштів на всіх рівнях, включаючи підприємства, які отримують підтримку з державних або місцевих бюджетів, та проведення внутрішнього аудиту розпорядників бюджетних коштів. Більше того, до функцій фінансової поліції увійде боротьба з відмиванням доходів та корупцією. Але не зважаючи на його необхідність, цей орган не створили і закон не був прийнятим.

Тому будь-яка система економічних відносин в умовах кризового стану суспільства здатна породжувати і підтримувати функціонування злочинності у сфері економіки, оскільки визначає умови і можливості задоволення життєво важливих потреб і інтересів як окремих громадян, так і суспільства в цілому. Йдеться тільки про більший або менший обсяг злочинів у сфері економіки.

На жаль, вітчизняна наука поки що не знайшла оптимальних підходів щодо виміру обсягу тіньової економіки та корупції. Крім того, що цим явищам притаманний високий рівень латентності, що істотно ускладнює завдання її виміру. Разом з тим без урахування обсягу тіньової економіки та корупції неможливе глибоке економічне дослідження проблем протидії злочинам у сфері економіки.

Зменшення обсягів вчинених злочинів у сфері економіки можливо тільки за умов гармонізації суспільних відносин внаслідок усунення суперечностей економічного розвитку суспільства. Гармонізація економічних відносин передбачає як поліпшення методів і форм управління, так і одночасне посилення правоохоронних заходів щодо їх виконання. При цьому також повинен зменшитися і обсяг тіньової економіки та корупції в країні.

Зрозуміло, що повного подолання та викорінення корупції неможливо, тому що ще, як це підкреслював Шарль Монтеск'є «... відомо вже з досвіду віків, що будь-яка людина, яка володіє владою, схильна зловживати нею, і вона буде йти у цьому напрямку, доки не досягне належної їй межі» [12, с. 12].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Головкін, Б.М. Поняття злочинності у сфері економіки / Б.М. Головкін. // Форум права. – 2013. – № 3 – с. 128 – 133.
2. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй: Закон України № 251-V від 18.10.2006 р.// ВВР України. – 2006 – № 50. – Ст. 496.

3. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України № 252–V від 18.10.2006 р.// ВВР України. – 2006 – № 50. – Ст. 497.

4. Про ратифікацію Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України № 253–V від 18.10.2006 р.// ВВР України. – 2006 – № 50. – Ст. 498.

5. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України № 3206–IV від 07.04.2011 р.// ВВР України. – 2011 – № 40. – Ст. 404.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України № 3206–IV від 07.04.2011 р.// ВВР України. – 2011 – № 41. – Ст. 414.

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України № 221–VII від 18.04.2013 р.// ВВР України. – 2014 – № 10. – Ст. 119.

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики: Закон України № 224–VII від 14.05.2013 р.// Урядовий кур'єр. – 2013 – № 110. – 20.06.

9. Україна валиться вниз в індексі корупції Transparency International // Заголовок з екрану. <http://www.acrc.org.ua/>

10. Єврокомісія: Корупція в ЄС спричиняє збитки в розмірі 120 мільярдів євро// http://espresso.tv/new/2014/02/03/evrokomisiya_korupciya_v_ues_sprychyvuaye_zbytky_v_rozmiri_120_milyardiv_yevro.

11. Закалюк, А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн.; Кн. 2 Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів / А.П. Закалюк – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007 – 712 с.

12. Мельник, М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) [Текст]: монографія / М.І. Мельник – К.: 2004.

Цвіркун Наталія Юріївна,

кандидат юридичних наук

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ФАКТОРИ КОРУПЦІЇ

З'ясування факторів, які детермінують корупцію, є необхідною умовою ефективної протидії їй: це дозволяє зрозуміти обумовленість такої соціальної хвороби як корупція і, образно кажучи, поставити правильний діагноз цьому захворюванню та забезпечити оптимальне його лікування.

Розглядаючи ці фактори, слід виходити з того, що корупція як багатоаспектне соціальне явище є своєрідним відображенням політичних, економічних, ідеологічних, управлінських та інших соціальних явищ та процесів, які мають місце у суспільстві та державі, результатом недосконалого функціонування державних та суспільних інститутів, закономірною реакцією членів суспільства на вади суспільного розвитку. Корупцію, як і інші негативні соціальні явища, обумовлює ціла система факторів [1].

Факторами корупції слід визнавати явища, процеси, інші чинники, які здійснюють будь-який детермінуючий вплив на корупцію, обумовлюючи корупцію як явище та породжуючи її конкретні прояви. Такого підходу щодо розуміння факторів злочинності дотримується ряд вітчизняних кримінологів [2, с. 41].

Суб'єктивною передумовою існування корупції у всіх країнах є психологічна допустимість певної частини людей задоволення життєвих потреб у протиправний спосіб, у тому числі шляхом неправомірного використання влади чи службових повноважень. Така допустимість може мати різні ступені вираження – від цілеспрямованого проникнення у владні структури з метою досягнення відповідних цілей шляхом зловживання владою до проявів ситуативного використання влади в особистих чи групових інтересах. Реалізація суб'єктивної передумови також обумовлюється певними соціальними передумовами, які продукують безпосередні чинники корупційних діянь [3].

За сферами поширення та змістом фактори корупції можна поділити на: 1) політичні; 2) економічні; 3) організаційно-управлінські; 4) правові; 5) ідеологічні; 6) морально-психологічні; 7) інші.

До політичних факторів корупції можна віднести, зокрема: прорахунки в політиці реформування української держави і суспільства; гальмування назрілих політичних процесів, що призвело до незавершеності формування політичної системи та повільного розвитку політичної структури та свідомості суспільства; політичну нестабільність, яка зокрема проявляється у нестабільності існуючих політичних інститутів; дисбаланс функцій та повноважень гілок влади; нерішучість і непослідовність у проведенні суспільних перетворень; відсутність ефективного парламентського контролю за діяльністю вищих посадових осіб виконавчої гілки влади; відсутність належної політичної волі щодо системної протидії корупції; недостатню визначеність, непослідовність і неналежну наукову обґрунтованість здійснюваної антикорупційної політики.

Економічні фактори корупції на рівні соціальних передумов безпосередньо пов'язані з тривалою економічною кризою, яка при-

звела до значної деформації соціально-економічних відносин, а також потягла за собою тяжкі економічні та інші наслідки для українського суспільства, держави та більшості громадян.

Економічними чинниками, які можуть виступати загальними причинами і умовами корупції та причинами і умовами корупційних діянь є, зокрема: відсутність сприятливого режиму діяльності підприємств та підприємців, особливо щодо сплати податків, відрахувань до бюджету, одержання державної підтримки, кредитів тощо; відсутність прозорості процесів роздержавлення власності, вирішення різних економічних та господарських питань, оцінки прибутків, обсягу податків, одержання пільг тощо, що створює умови їх вирішення за додаткову «винагороду» для службовця; наявність суперечностей, коли на фоні збільшення кількості заможних і багатих людей, зростання їхніх прибутків багато державних службовців, наділених повноваженнями у забезпеченні умов для прибуткової діяльності, не мають навіть помірного достатку [4, 107].

Організаційно-управлінськими факторами на рівні соціальних передумов виступають, зокрема, недосконала система організації влади, неефективна система державного управління, гіпертрофовані повноваження бюрократичного апарату.

Чинниками організаційно-управлінського характеру, які можуть мати форму загальних причин і умов корупції та безпосередніх причин і умов корупційних діянь, зокрема, є: відсутність чіткої регламентації діяльності державних службовців щодо процедури здійснення службових повноважень, прийняття рішень, видачі офіційних документів; наявність у службових осіб надто широких розпорядчо-дозвільних повноважень для прийняття рішень на свій розсуд; поширеність у кадровій політиці випадків заміщення посад службовців не на підставі їхніх ділових і моральних якостей, а через знайомство за колишньою роботою, особисту відданість, близькість політичних уподобань; низька виконавча дисципліна, відсутність належної відповідальності за доручену ділянку роботи та результати діяльності; необґрунтоване збільшення чисельності апарату органів державної влади та органів місцевого самоврядування; дублювання повноважень державних службовців; послаблений контроль за виконанням державними службовцями законів, інших нормативно-правових актів та рішень керівництва; непрозорий характер кадрової політики, особливо щодо зайняття вищих державних посад [5].

До факторів правового характеру, які мають форму соціальних передумов корупції, слід віднести: неналежне забезпечення реалізації в діяльності органів державної влади, органів місцевого

самоврядування, інших інститутів держави та суспільства принципів верховенства права та законності; поширений правовий нігілізм як з боку публічних посадових та службових осіб, так і з боку інших суб'єктів правовідносин, включаючи громадян; відсутність у багатьох випадках передбачених законом можливостей задоволення громадянами своїх життєвих потреб легальним способом; науково необґрунтована зміна законодавства.

Ідеологічним фактором, який відіграє роль соціальної передумови корупції в нашій країні, є відсутність чітко визначеної і впровадженної в практику ідеології державної служби, системи цінностей держави. Положення ст. 1 Конституції України про те, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава лише у самих загальних рисах дає можливість уявити контури такої держави. Судячи з висловлювань і дій політичного керівництва нашої країни, на найвищому державному рівні насправді відсутнє чітке уявлення про те, яку державу ми будемо і до якого суспільства йдемо.

Морально-психологічні фактори значного поширення корупції в Україні пов'язані з такими основними моментами: деморалізація суспільства, девальвація моральних цінностей; соціально-економічна і політична нестабільність суспільства, яка породжує у громадян, у тому числі осіб, уповноважених на виконання функцій держави дух невизначеності і непевності у завтрашньому дні; послаблення імунітету суспільства до корупції та антикорупційної мотивації суспільства, що обумовлюються перетворенням корупційних відносин з соціальної аномалії в соціальну норму, сприйняттям громадськістю корупції як невід'ємного елемента суспільних відносин та атмосферою правового нігілізму і безкарності за порушення закону; поширення корисливої спрямованості у діяльності службовців публічної сфери, їх готовності до порушення закону та норм моралі, а також зорієнтованістю значної частини населення на протиправне вирішення життєвих питань.

Серед інших факторів (соціальних передумов, загальних причин та умов корупції) корупції необхідно, зокрема, відзначити: відсутність дієвої системи соціального контролю, у тому числі за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, політичних та громадських діячів, що робить таку діяльність непрозорою; слабкість основних інститутів громадянського суспільства.

На істотні проблеми у цій сфері вказують, зокрема: дозованість інформації, яка оприлюднюється органами державної влади та органами місцевого самоврядування про себе та свою діяль-

ність; прояви чиновницького свавілля в інформаційній сфері; фінансова та інша залежність більшості ЗМІ; відсутність сприятливих економічних умов для вільного розвитку незалежних ЗМІ; недосконалість законодавства, що регулює діяльність ЗМІ, та практики його застосування.

Наведені фактори корупції є лише частиною основних детермінант, які обумовлюють корупцію в нашій країні. Корупція є породженням не однієї чи кількох, а цілої системи різних за характером, силою детермінуючого впливу та сфер прояву соціальних передумов, причин та умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мельник М. Фактори корупції в Україні // Право України. – 2002. – №5. – С.13;
2. Даньшин И.Н. Преступность: понятие и общая характеристика, причины и условия: Учеб. пособие. – К.: УМК ВО, 1988. – 88 с.
3. Верстюк С. Корупція: визначення, причини появи, вплив на економіку // Економіка України. – 2001. – № 3. – С. 66–74.
4. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / керівник авт. кол. доц. І.О. Ревак. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 220 с.
5. Рязанов С.П. Уголовно-правовые проблемы борьбы с коррупцией / С.П. Рязанов // Коррупция в России: состояние и проблемы: матер. науч.-практ. конф. – М., 1996. – С. 40–41.

Швець Віктор Дмитрович,

*кандидат юридичних наук,
народний депутат України*

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Земля, як особливо цінний природний ресурс, має здатність задовольняти різноманітні потреби суспільства, зокрема бути основним засобом виробництва сільськогосподарської продукції, виконувати роль просторово-територіального базису для розміщення будівель, споруд, бути природною основою для існування інших природних ресурсів, водних об'єктів, лісів тощо. Земля входить до кола інтересів практично всіх суб'єктів правовідносин. Земля є особливим природним ресурсом, визначеним Конституцією України, як основне національне багатство, що перебуває під особливою охороною держави. Цей конституційний принцип покладає на органи управління в сфері земельних відносин обов'язок забезпечувати земельний правопорядок та законність в реалізації прав

та законних інтересів всіх без виключення суб'єктів земельних відносин. Однією із існуючих загрозливих форм у державному управлінні земельними відносинами є існування корупції, яка ґрунтується на свавіллі чиновників і породжує організовану злочинність та створює плацдарм для існування кримінального середовища в країні.

Корупція визначається як використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки або пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка, пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей.

Рівень корупції в Україні не знаходиться на одному місці, а постійно зростає. Так, відповідно до індексу сприйняття корупції, складеному міжнародною правозахисною організацією Transparency International у 2011 році, Україна посіла 152 місце порівняно зі 134 місцем у 2010 році.

Відповідно до даних соціологічного опитування, серед причин, що спричиняють корупцію в земельних відносинах, є наступні: недосконалість законодавчої бази (непрозорість, неоднозначність, суперечливість); бюрократична, складна та затяжна у часі процедура отримання дозволів; непрозорість інформації щодо надання дозволів, її неврегульованість; специфіка менталітету населення; часті зміни влади на місцевому рівні; низький рівень бізнес-культури.

Деякі рекомендації щодо заходів протидії корупції в земельній сфері надала робоча група «Перспективи співробітництва України та ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки» щодо протидії корупції в сфері земельних відносин, до складу якої увійшло 97 вчених, науковців, державних діячів та посадовців. Ось лише деякі з них: завершення проведення інвентаризації земель та встановлення меж адміністративно-територіальних утворень; запровадження прозорого механізму реалізації земельних ділянок шляхом проведення тендерів (аукціонів); посилення контролю за законністю виділення земельних ділянок та сплатою земельного податку і орендних платежів та інші.

На сьогодні нагальною є необхідність створення чіткого правового механізму попередження корупції в сфері управління земельними відносинами. В його основі мають бути покладені заходи щодо зменшення зовнішніх умов прояву корупційних діянь та нівелювання земельних інтересів «обраних» суб'єктів правовідносин та

соціально незахищених учасників земельних правовідносин. Ці заходи вочевидь мають бути спрямовані на підвищення рівня знання земельного законодавства як посадовими суб'єктами органів управління в сфері земельних відносин, так і потенційних учасників цих відносин – громадян; удосконалення законодавчої бази регулювання земельних правовідносин; подолання прогалин земельного законодавства; формування мотиваційних механізмів праці державних службовців, що передбачає необхідність підвищення матеріальної зацікавленості в соціально-позитивних результатах праці державних службовців всіх рівнів тощо.

Шевченко Ольга Вікторівна,

кандидат юридичних наук

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ДОСВІД СІНГАПУРУ В БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ

Проблема корупції є однією з найдавніших в історії людства. Вона веде свою історію з моменту виникнення первісного суспільства і не втрачає своєї актуальності й дотепер. Історично корупція походить від звичаю робити подарунки. Подарунок дарувався в якості вдячності за допомогу та втручання або для того, щоб прохання людини було виконано, в такому випадку подарунок виділяв людину з поміж інших.

Поступова професіоналізація державного управлінського апарату призвела і до розвитку корумпованості чиновників також. Використання службового становища для особистих поборів з населення ставало загальноприйнятою нормою та майже не засуджувалось суспільством, і було звичайним доходом «службовця». Така терпимість до проявів корупції була найбільш помітна в східному суспільстві, де вона сприймалася філософськи спокійно – як природне соціальне явище. В країнах Азії державні чиновники покращували своє матеріальне становище за рахунок хабарів, намагаючись зайняти як можна вищу посаду, щоб потім «кормитися» з неї, тому нерідко такі посади купувалися за суттєву винагороду. Саме подібну ситуацію можна спостерігати в сучасній Україні.

На сьогоднішній день корумпованість Сінгапуру традиційно сприймається як найнижча в Азіатському регіоні та і у всьому світі. Відповідно до Індексу сприйняття корупції, опублікованим Transparency International за 2013 рік, Сінгапур знаходиться на 5-му місці, а у 2010 році Сінгапур взагалі знаходився на 1-му місці.[1]

Згідно з щорічним дослідженням Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), рейтинг України за рівнем корумпованості залишився практично незмінним, у 2013 наша країна посіла 144 місце серед 177 держав, охоплених дослідженням. Україна стабільно залишається у групі «підвищеного ризику» разом з Камеруном, Іраном, Нігерією, Центральною Африканською Республікою та Папуа Новою Гвінеєю. Transparency International в перекладі означає «Міжнародна Прозорість», - це некомерційна незалежна організація з вивчення та боротьби з корупцією як в міжнародному масштабі, так і в масштабі окремих країн, одна з цілей якої - домогтися більшої прозорості та підзвітності влади.

Пропоную вивчити досвід подолання корупції в Сінгапурі, країні, яка перемогла корупцію приблизно за 40 років. При цьому їй вдалося не тільки уникнути масових розстрілів чиновників, як у Китаї, а й навіть обійтися без особливо жорстких репресій.

У момент отримання незалежності в 1965 році Сінгапур був країною з дуже слабкою законодавчою базою, практично неосвіченим населенням, низькими зарплатами, непрозорою економікою та дуже високим рівнем корупції. Лі Куан Ю разом зі своєю партією «Народна дія» переміг на виборах і став прем'єр-міністром, саме він був і є символом боротьби з корупцією, гаслом якого було: «Хочеш перемогти корупцію, будь готовий відправити за ґрати своїх друзів і родичів». [2, с. 168]

Успішний досвід боротьби з корупцією держави Сінгапур є для нас цінним, хоча слід відразу зазначити, що менталітет наших країн зовсім різний. Але це не означає, що не можна зовсім використати позитивні напрацювання у цьому напрямку.

Антикорупційна кампанія Лі Куан Ю складалася з чотирьох елементів, першим з яких стало створення потужної незалежної служби по боротьбі з корупцією. Таким органом стало бюро з розслідування корупції (БРК), яке підпорядковувалось прем'єр-міністру і має широкі повноваження.

Агенти БРК отримали право перевіряти банківські рахунки, майно не лише самих чиновників, але і їхніх дітей, дружин, родичів. Якщо чиновник і його сім'я живуть не за коштами, бюро автоматично, не чекаючи команди, починає розслідування. Розслідування БРК були зосереджені на хабарниках у вищих ешелонах влади. З дрібними чиновниками-корупціонерами боролися шляхом спрощення процедур прийняття рішень і видалення всякої двозначності в законах, аж до скасування дозволів і ліцензування в менш важливих сферах суспільного життя. Паралельно судам було надано право конфісковувати доходи, отримані в результаті корупції.

Причому БРК не раз проводило розслідування і на адресу самого Лі Куан Ю, і на адресу його сім'ї, але результатів вони не мали. За час діяльності БРК було виявлено та засуджено кілька федеральних міністрів, голів профспілок, громадських діячів, топ-менеджерів державних компаній.

Другий елемент антикорупційної програми полягав в тому, що фактично була введена презумпція винності працівника уряду, будь-якого державного відомства чи державної громадської організації. У 1960 р. був прийнятий закон, який дозволяв вважати доказом корумпованості той факт, що обвинувачений жив не за статками або володів об'єктами власності, які він не міг придбати на свої доходи, як підтвердження того, що обвинувачений отримував корупційні доходи.

Це фактично переносить обов'язок доведення своєї невинності на службовця, який повинен переконати суд, що винагорода не була отримана в рамках корупційної схеми. У разі, якщо вина чиновника доведена, його майно підлягає конфіскації, він виплачує штраф та підлягає ув'язненню на встановлений законом термін.

Третій елемент – полягав у радикальному підвищенні заробітної плати чиновників. Лі Куан Ю стверджував, що держслужбовцям варто платити найбільші зарплати тому, що вони заслужили це, представляючи собою порядний і чесний уряд.

Підвищення зарплат призвело до того, що в державний сектор перейшли досвідчені фахівці. Коли в країні почався економічний підйом, заробітна плата чиновників почала зростати пропорційно доходам приватного сектора. Держслужбовцям та суддям, що займають відповідальні посади, були підняті зарплати до рівня топ-менеджерів приватних компаній.

Четвертий елемент успішної антикорупційної кампанії, як це не дивно, полягав у формуванні незалежних, об'єктивних ЗМІ. Саме засоби масової інформації почали висвітлювали всі знайдені факти корупції і до сьогодні це роблять. Таким чином формувалась нетерпимість до корупції у свідомості громадської думки.

Головна ідея антикорупційної політики Сінгапуру полягає в прагненні мінімізувати або виключити умови, що створюють як стимул, так і можливість схиляння особи до скоєння корумпованих діянь. [2, с. 170]

Особливо слід зазначити, що Лі Куан Ю робив ставку не на репресії, а на профілактичні заходи, а реалізація антикорупційної політики ґрунтувалася насамперед на адміністративних і економічних інструментах. Каральні методи ніколи не зможуть бути повною мірою продуктивними, і приклад Китаю яскраве тому підтвер-

дження. Жорстока силова тактика протидії корупції робить останню тільки спритнішою, і призводить лише до підвищення ставок незаконних винагород.

Тим більше варто не забувати, що в Сінгапурі боротьба за прозорість і ефективність держуправління зайняла близько чотирьох десятиків років, тому ми теж повинні бути реалістами і позбутися стереотипу швидкого подолання корупції, при якому досить позбавити волі найбільш корумпованих чиновників, як положення в країні відразу виправиться. До того ж, особливого занепокоєння може викликати позбавлення волі за корупційні діяння лише політичних опонентів. Оскільки, таким чином, корупцію не переможеш, але отримаєш постійну політичну нестабільність в країні. І це буде лише «видимість боротьби». Тому необхідно деполітизувати боротьбу з корупцією.

Також важливим чинником при подоланні корупції можна визнати рівень матеріального забезпечення чиновників. З корупцією треба боротися так, щоб пропонувати щось замість лише страху покарання. Не буває непідкупного і кваліфікованого чиновника, якщо він бідний.

Отже, досвід Сінгапуру в боротьбі з корупцією демонструє можливість подолання корупції, якщо присутня сильна політична воля, реалізована на практичному рівні, і є підтримка такої програми з боку всього суспільства. Сподіваймося, що існуючий зараз досить високий рівень поширеності корупції в нашій країні не означає неможливості ефективної протидії цьому соціальному явищу, з метою зниження його до прийнятного рівня.

Необхідно відзначити, що використання міжнародного досвіду в Україні не може проводитися за допомогою простого копіювання тих чи інших заходів державного управління, які показали свою ефективність в Сінгапурі. Корупція постійно адаптується до змін політичних, економічних і соціальних умов життя, має національні особливості і стереотипи сприйняття. Тому такі заходи завжди необхідно буде адаптувати для застосування в нашій країні, пристосовувати до вітчизняної специфіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сайт Transparency International в Україні : <http://ti-ukraine.org>
2. Кузовков Ю.В. Мировая история коррупции / Ю.В. Кузовков / М.: Издательство Аним-Пресс, 2010 г. - 488 с.

ВОПРОСЫ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ В РОССИИ В XVIII ВЕКЕ: ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

Борьба с коррупцией, провозглашенная Президентом Российской Федерации Владимиром Путиным, требует серьезного анализа к функционированию не только государственного аппарата, но и уголовно-исполнительной системы РФ. В рамках данной позиции актуальнейшим вопросом является не только предупреждение преступлений, но и назначение наказания за совершенные деяния. Общий анализ этих проблем возможен при использовании исторического метода, который позволяет не только рассмотреть сущность проблемы, но и указать возможные пути решения.

Проблема коррупции в деятельности органов государственной власти и уголовно-исполнительной системы уходит своими корнями глубоко в прошлое. Первые законодательные попытки борьбы с коррупцией были провозглашены в Двинской уставной грамоте 1397 г. Там взятка рассматривалась в качестве противного морали поступка [1, С. 157-159]. Дальнейшие попытки борьбы с проявлениями коррупции предпринимались Иваном III и Иваном IV, но, к сожалению, существенного результата не дали.

Первым, кто осуществил попытку систематической борьбы с коррупционными проявлениями, был Петр I. Необходимость борьбы с коррупцией в XVIII в. была вызвана усложнением общественных отношений и ростом бюрократического аппарата (общее количество чиновников составило 15 764 человека).

Петр I проводит целенаправленную политику ужесточением наказания за коррупционные преступления. В 1713 г. вводится новый порядок ответственности за совершенное деяние: теперь тому, кого подкупали, и тому, кто подкупал, назначалось одинаковое наказание - чаще всего смертная казнь. 23 декабря 1714 г. вводится Указ «О запрещении лицам, состоящим на службе брать посулы и подряды». В соответствии с этим документом, учреждались определенные органы – майорские розыскные канцелярии, которые занимались координацией норм о применении равной ответственности коррупционерам. В этом же указе впервые устанавливалась ответственность тем, кто каким-либо образом знал о коррупцион-

ных проявлениях, но не донес в компетентные органы. Таким образом, при Петре I вводится институт равной уголовной ответственности для подданных, вне зависимости от их социального положения. Стоит отметить, что в Указе 1714 г. впервые была достаточно четко определена лестница наказаний за «лихоимство»: различные телесные наказания, конфискация имущества, шельмование и смертная казнь [2, с. 8-9]. Однако лазейки в законодательстве еще оставались[3]. К слову, Петр I в своей борьбе с коррупцией опирался не только на определенные организационные средства, но и на сознательность людей. Так, к примеру, в указе 1724 г. отмечалось, что для успешной борьбы с коррупционными проявлениями необходимо, чтобы чиновники подавали друг другу пример служебной безупречности.

Логическим финалом в противодействие коррупции стало учреждение Прокуратуры 23 января 1722 г., первоочередной задачей которой стало уничтожение или ослабление зла, появляющееся «из беспорядков в делах, неправосудия, взяточничества и беззакония» [4, с. 640-642]. Фактически орган прокуратуры создавался для надзора и контроля исполнения решений императора на всех уровнях от Сената до губернии, а также наблюдением за расходованием бюджетных средств. Функций назначения наказаний прокуратуре не выдали, а деятельность созданного органа сводилась к поиску известной информации на чиновников. Решением о применении тех или иных санкций по отношению к правонарушителям занимался сам император.

Только к серединеXVII в. стало понятно, что борьба с коррупцией может происходить в системной связи трех видов деятельности, к которым относилась карательная, превентивная и правовосстановительная. Реализация данных видов деятельности особо активно проявлялась в правлении Анны Иоанновны, которая более всего применяла карательную политику [5, с.10].

Но систематической активной борьбы во всех сферах против коррупционных элементов все-таки еще не было. Причиной такого отношения было то, что власти были более озабочены сохранением своего положения (это понятно в эпоху дворцовых переворотов, когда менялось руководство, но не менялось содержание и направление деятельности этого руководства), нежели чем противодействием коррупции.

Активная борьба против коррупционных элементов во всех общественных сферах началась лишь после восшествия на престол императрицы Екатерины II. Антикоррупционные виды деятельности изменились: преимущество стали отдавать превентивной и

правовосстановительной видам деятельности. Это было связано и с гуманистической внутренней и внешней политикой самой императрицы. Одним из важнейших документов того периода, который позволил сформулировать основные направления политики государства, стал «Наказ». Правовая природа «Наказа», его политическая и нравственная направленность, сущностная составляющая полностью соответствует ведущим конституционным актам как XVIII в., так и сегодняшнего дня. «Наказ» рассматривался Екатериной II как идеологическое обоснование реформ не только в пенитенциарной сфере, но и в государственном устройстве страны.

К сожалению, в «Наказе» про коррупционные преступления Екатерина II прямо ничего не обозначила. Отдельные попытки установления запрета на коррупционную деятельности для сотрудников УИС предпринимались лишь в Проекте устава о тюрьмах, который регламентировал не все сферы жизнедеятельности общества, а именно пенитенциарную систему. В ст.76 указывался запрет тюремщикам брать взятки от людей. Если же должностное лицо данного органа исполнения наказаний все-таки получило подношение, то об этом следовало донести уездному надзирателю тюрем, городничему или уездному стряпчему. Виновное лицо в этом случае увольнялось со службы [6, с. 81]. В 1782 г. издается Устав благочиния, который представлял собой кодекс правил поведения сотрудников органов власти. Он был направлен на предупреждение коррупционных преступлений. Основными требованиями Устава стало соблюдение качеств, которые будут определять добрую волю в рамках осуществления тех или иных обязанностей, честность, бескорыстие. К личностным качествам чиновников всех ведомств относились: здравый рассудок, добрую волю, человеколюбие, верность к службе, честность, рвение о должности и другое. Отдельно отмечался запрет на получение взяток, так как они «ослепляют глаза и развращают ум и сердце, устам же налагают узду» [7, с. 324-358]. Те же, кто совершил измену общему делу, могли быть отправлены в суд [8, с.12].

Екатерина II не ограничивалась законодательными инициативами, устанавливающими уголовные кары для преступивших закон. Императрица пыталась найти возможные причины преступлений. Так, к примеру, она предлагала назначить в судебные места достойных и честных людей, установив «к безбедному пропитанию по мере каждого довольного жалования». Такие меры, по мысли императрицы, могли сократить количество преступлений коррупционной направленности.

Отметим, что гуманистический позыв «Наказа» и дальнейших нормативных документов, изданных в конце XVIII в., привело к декриминализации статей коррупционной направленности. Ярким примером такой тенденции стали санкции за совершение противоправных деяний: обвиняемые по коррупционным статьям должны были для искупления вины внести на счет богоугодных учреждений двукратный размер взятки. Неприменение системного подхода к борьбе с посулами (взятками) в XVIII в. обусловило усугубление коррупционной преступности [9, с. 13]. В том числе и в учреждениях и органах, исполняющих наказание.

Подводя итог нашему исследованию, можно отметить, что только закреплением юридической ответственности за коррупционные преступления, данные противоправные действия побороть не удастся. Необходим проработанный комплекс мер, направленных на повышение правосознания граждан, искоренение правового нигилизма, создание негативного образа коррупционера. Идеи борьбы с коррупционными преступлениями, разработанные за долгую историю России, могут быть использованы и в современном законодательстве страны.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Примечания к истории государства Российского сочинения Карамзина Т. IV.V.VI. СПб., 1852г.
2. Астанин В.В. Борьба с коррупцией в России XVI-XX веков: развитие системного подхода. М., 2003г.
3. Ключевский В.О. Русская история. М., 2007г.
4. Астанин В.В. Борьба с коррупцией в России XVI-XX веков: развитие системного подхода. М., 2003г.
5. Екатерина II. Тюремь в России. Собственноручный проект императрицы Екатерины II//Русская старина. СПб., Т.VIII, 1873г.
6. Российское законодательство X-XX вв.: в 9т. Т.5: Законодательство периода расцвета абсолютизма. М., 1987г.
7. Астанин В.В. Борьба с коррупцией в России XVI-XX веков: развитие системного подхода. М., 2003г.
8. Астанин В.В. Борьба с коррупцией в России XVI-XX веков: развитие системного подхода. М., 2003г.

Научный руководитель: *Оловенцова Светлана Юрьевна, кандидат юридических наук, старший преподаватель кафедры уголовного права юридического факультета Федерального казенного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Академия права и управления Федеральной службы исполнения наказаний России»*

Шульга Андрій Михайлович,

кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

КОРУПЦІЯ ЯК ДЕТОНАТОР СУСПІЛЬНО ЗНАЧУЩИХ ПОДІЙ

Події, що відбуваються в сучасній Україні, свідчать про зміну суспільного мислення та правосвідомості. Одним з головних гасел відомих подій було викорінення корупції із усіх сфер суспільного життя. Чи можливо це? Питання гіпотетичне. Але населення країни вірить у подолання корупційної складової у своєму суспільному житті. Вирішення проблеми протидії корупції можливе не тільки шляхом зміни влади або керівників органів різних гілок влади, а й визначення чіткого правового механізму притягнення до найсуворішого виду юридичної відповідальності – кримінальної. При цьому, реалізація такої відповідальності можлива за умови рівності перед законом: не залежно від партійної приналежності, майнового стану, родинних зв'язків з так званою владною елітою тощо. Особливим моментом у протидії корупції є усвідомлення громадянами та чиновниками неправильності та ганебності цього явища. Але це все загальновідомі речі. Хотілося б зупинитися на зв'язці: корупція – земельні відносини.

Насамперед, треба визначитися з основними термінами. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р., корупція – використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в частині першій статті 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей. Корупційним правопорушенням визнається умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 4 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність. Неправомірна вигода, відповідно до ч. 1 ст. 1 цього Закону – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав.

До суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення законом віднесені такі категорії осіб:

особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону;

посадові особи та працівники юридичних осіб – у разі одержання ними неправомірної вигоди, або одержання від них особами, зазначеними у пунктах 1 і 2 частини першої цієї статті, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди;

фізичні особи – у разі одержання від них особами, зазначеними у пунктах 1-4 частини першої цієї статті, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди.

Сучасна Україна може повернутися до аграрного типу держави. Це пов'язано з тим, що протягом останніх років відбувається фактичне знищення промислового сектору. Хоча при цьому треба зазначити, що у сільському господарстві також справи кепські. Значні території земель сільськогосподарського призначення були переведені у землі будівництва для подальшого комерційного будівництва окремими особами чи фінансовими групами. Негативні наслідки для земельних ресурсів має, також, прагнення окремих суб'єктів отримати миттєву вигоду шляхом використання технологій, що шкодять ґрунтам, а тим самим й навколишньому природному середовищу.

Найголовніша проблема земельних правовідносин, де існує корупційна складова – це спосіб отримання у власність або користування земельних ділянок. Найчастіше він пов'язаний з отриманням службовими особами органів виконавчої влади або ж органів місцевого самоврядування, уповноваженими державою вирішувати питання щодо надання земельних ділянок у власність або користування неправомірної вигоди. При цьому, це пов'язано як з вчиненням правомірних по суті дій такими особами, наприклад, затягування процесу виконання правоустановчої документації та її видачі, так і з вчиненням протиправних дій, зокрема, зміна категорій земель; виділення земельних ділянок, які ні при яких умовах не можуть бути відчужені та приватизовані; прийняття рішення про ви-

ділення земельної ділянки одноособово тоді, коли це рішення повинно бути прийняте сесією ради відповідного рівня тощо.

Суб'єктами саме таких видів корупційних правопорушень можуть бути особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а саме, державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування, посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим. Особливістю суб'єктного складу корупційних діянь у сфері земельних правовідносин є те, що безпосереднім виконавцем корупційних дій може бути лише спеціально уповноважена державою особа органу виконавчої влади або ж органу місцевого самоврядування, які наділені правом розпорядження земельними ресурсами у межах своєї компетенції, зокрема, це керівники як центральних так і регіональних органів державного агентства земельних ресурсів України, а також голови місцевих та сільських рад та їх замісники тощо.

Треба зазначити, що під час проведення земельної реформи в Україні було закладено передумови ринкових земельних відносин, а це ліквідація монополії держави на землю, здійснено перехід до багатокладності землекористування, запроваджено платність користування земельними ділянками, земля стала об'єктом нерухомості та цивільних правовідносин. Але ці процеси потягли за собою таке негативне явище – корупцію. Як свідчать засоби масової інформації зловживання у земельній сфері «накрили» всю територію держави. Це пов'язано із відсутністю чіткої регламентації відносин у сфері власності та користування земельними ресурсами у тому числі відсутністю чітких підстав відповідальності за порушення у цій сфері.

Протидія корупційним проявам повинна здійснюватися на основі чіткої правової регламентації діяльності державних органів, служб і осіб, уповноважених на виконання функцій держави, забезпечення гарантій прав та інтересів фізичних та юридичних осіб. Значним кроком до подолання проблеми корупційності у земельних відносинах стало прийняття низки антикорупційних нормативних актів, зокрема, Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції», а також Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення». У цих нормативних актах закріплені положення про відповідальність за вчинення корупційних діянь. Зокрема, за вчинення злочинів з ознаками корупційних діянь винні особи повинні нести кримінальну відповідальність за відповідними статтями КК України, де суб'єкт спеціальний, є спеціальна мета – незаконне одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг.

КОРУПЦІЯ В СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО БАНДИТИЗМУ (РЕЙДЕРСТВА)

Одним з пріоритетних напрямів протидії економічному бандітизму (рейдерству) є боротьба з корупцією. Є.Д. Скулиш і Б.Л. Розвадовський зазначають, що «корупцію в Україні слід розглядати як системну інституційну проблему, котру необхідно вирішувати в загальному контексті розбудови держави, формування інститутів громадянського суспільства, зміцнення органів сектору безпеки держави» [1, с.20].

Ці процеси серйозно ускладнюються сформованим в суспільстві терпимим ставленням до корупції, втягуванням у корупційні відносини широких верств населення. Для багатьох підприємців та інших громадян, посадових осіб та інших публічних службовців незаконна винагорода за дії службового характеру стало нормою поведіння, повсякденним явищем.

Особливо кричущими є факти корупції та хабарництва суддів. Матеріали кримінальних проваджень підтверджують, що професійна діяльність представників судової гілки влади супроводжується системними порушеннями норм і процедур, вчиненням злочинів у сферах службової діяльності та правосуддя, а також лобіюванням інтересів окремих фінансових груп та злочинних організацій. Суттєво зросла кількість фактів одержання незаконної винагороди за винесення відповідного рішення по суті справи, постановлень завідомо не правосудних ухвал і вироків, участі у незаконному розподілі корпоративних прав.

Для забезпечення реалізації положень нового антикорупційного законодавства необхідними є розробка і прийняття спеціальної цільової програми щодо посилення боротьби з корупційною злочинністю.

Доцільно законодавчо наділити прокуратуру повноваженнями по здійсненню координації діяльності правоохоронних органів по протидії корупції в цілому, у тому числі корупційним правопорушенням незлочинного характеру, які тісно пов'язані з корупційними злочинами. Одночасно необхідно розширити коло учасників координаційних нарад, включивши в них не тільки правоохоронні органи, але й інші відомства. Це буде сприяти реалізації системного підходу до боротьби з даним соціально негативним явищем, що прийняло системний характер.

Важливою є роль правоохоронних органів в аналізі законопроектів на предмет наявності в них норм, які можуть сприяти корупційним проявам, адже законодавець вільно або мимоволі може вводити подібні норми в нашу правову систему. Головними принципами проведення антикорупційної експертизи є відкритість і публічність, що дозволяють у максимальному ступені враховувати весь спектр думок, у тому числі незалежних експертів. На нашу думку, обов'язковість проведення антикорупційної експертизи повинна бути закріплена в регламенті Верховної Ради України. Уже на ранній стадії підготовки нормативних актів повинен бути сформований практичний погляд на їхню реалізацію.

Практика довела високу ефективність застосування психологічних тестів у профілактиці корупції. Зараз вони використовуються в 60 країнах світу і дозволяють одержувати результати з точністю до 92-94% [2]. На думку фахівців, за допомогою поліграфа можна виявити рівень кваліфікації кандидатів і діючих співробітників, перевірити правильність розміщення персоналу у посадовій ієрархії [3, с. 112]. Застосування поліграфа, на нашу думку, може стати ефективним заходом профілактики корупції, перевірки «чистоти» претендентів на керівні посади. Така процедура не є порушенням прав і свобод людини, якщо вона проводиться добровільно (за згодою самого опитуваного).

Не можна також відкидати необхідність реалізації такого заходу щодо протидії корупції, як надання громадянам і юридичним особам права на ініціювання службового розслідування у відношенні держслужбовців.

Важливим антикорупційним правовим заходом є встановлення юридичної відповідальності. Причому необхідно проводити чітку грань, насамперед, за ступенем тяжкості наслідків, між корупційним дисциплінарним проступком, корупційним адміністративним правопорушенням і корупційним злочином.

Більшість зазначених заходів протидії корупції носить тактичний характер. Правовими нормами, як такими, корупцію не «приборкати». Оскільки ситуацію з корупцією можна вважати надзвичайною, антикорупційній політиці повинен бути наданий статус державної функції. Ефективним заходом протидії корупції могла б стати політика «розгойдування маятника», при якій поперемінно здійснюються два різних підходи: централізації і децентралізації, – і це призводить до розривання устояних ланцюжків корупційного обміну [4, с. 187].

Зараз в Україні активно обговорюється питання про створення спеціалізованого державного органа, відповідального за

протидію корупції [5, с. 55-58]. Її компетенцію і місце в системі державних органів ще має бути визначено. Проте, протидія корупції може бути ефективною тільки у випадку, якщо вона базується на адекватному уявленні про специфіку її криміногенних детермінант, що складаються з комплексу причин та умов корупції, темпи росту якої перетворися в головний фактор, що гальмує стабілізацію економіки, реально загрожують національній безпеці країни.

Вважаємо, що в системі протидії рейдерству в напрямку протидії корупції додатково необхідно:

- пропагувати і заохочувати пильність, відповідальне ставлення до виконання службових (посадових) обов'язків, в тому числі і поза службою;

- активно використовувати обмежувальні санкції, пов'язані із частковою або повною втратою пільг і привілеїв (заборона на преміювання, додаткові виплати, позбавлення процентних надбавок до зарплати за вислугу років або класний чин, обмеження у користуванні службовим транспортом і т.п.), покладанням додаткових обов'язків (частіше декларувати доходи та витрати, проходити позачергове тестування, позапланову атестацію, випробування на поліграфі тощо;

- внести істотні коректування в правове регулювання і організацію кадрової роботи, використовуючи при підборі претендентів на посади ефективні способи об'єктивної оцінки претендентів, що включають тестування, випробування, вивчення іміджевих характеристик;

- впроваджувати системи діючого контролю і нагляду в сфері боротьби з корупцією, в тому числі і пов'язаних з правовим захистом осіб, що сприяють виявленню фактів корупційних правопорушень;

- передбачити виділення антикорупційної складової в механізмі правового моніторингу.

Для вирішення проблеми протидії корупції необхідним є комплексний, системний підхід, мобілізація всіх сил на боротьбу з даним соціально-негативним явищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Скулиш Є. Д., Розвадовський Б. Л. Стратегічні й тактичні питання протидії корупції // Збірник наукових праць Національної академії Служби безпеки України. – 2011. – № 38. – С. 20-27.
2. Корчагин М. Н. Использование полиграфа («детектора лжи») в процессе раскрытия преступлений. Лекция. – М.: Изд-во МЮИ МВД России, 1998. – 36 с.

3. Ронин Р. Своя разведка: способы вербовки агентуры, методы проникновения в психику, фиксированное воздействие на личность, технические средства скрытого наблюдения и съема информации. – Минск, 1998. – 368 с.
4. Костенников М. В., Куракин А. В. Предупреждение и пресечение коррупции в системе государственной службы: Учебное пособие. – М.: «Издательство Щит-М», 2004. – 214 с.
5. Криміналістична профілактика економічних злочинів: Науково-практичний посібник / Кол. авт.: С.В. Великанов, А.Ф. Волобуєв, В.А. Журавель та ін. (За ред. д-ра юрид. наук, проф. В.А. Журавля). – Х.: «Харків юридичний», 2006. – 236 с.

Янченко Світлана Сергіївна

*(Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського)*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В МІНІСТЕРСТВІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ (МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД)

На сьогодні в складних політичних умовах в Україні оновлення державотворення веде до необхідності дослідження проблем, пов'язаних із здійсненням цілеспрямованої діяльності державних органів що до забезпечення законності і правопорядку в країні, охорони прав і свобод людини і громадянина, закріплених Конституцією України [1]. На перший план покращення соціального і економічного життя громадян виступає посилення боротьби з корупцією у вищих ешелонах влади.

Тіщенко В. зазначає, що особливої гостроти набула проблема боротьби з корупцією та іншими правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, які створюють значну загрозу [2]. Корупція як явище має конкретні прояви, національну специфіку, що зумовлено соціально-економічними, політико-правовими, соціокультурними та іншими особливостями тієї чи іншої країни.

Небезпеку для розвитку суспільства представляють корупційні діяння працівників правоохоронних органів, особливо в системі органів внутрішніх справ, покликаних захищати права і свободи громадян, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань.

Основою публікації стали наукові статті та праці в яких висвітлено проблему попередження злочинів з ознаками корупції та хабарництва, в органах внутрішніх справ, вітчизняних та закордон-

них вчених, а саме: В. Авер'янов, Л. Аркуша, О. Бандурки, Т. Братченко, С. Верстюк, Г. Водоліїв, Б. Волженкіна, Н. Каблова, М. Камлик, А. Катасонов, Г. Кохана, Є. Невмержицький, В. Плахотіна, І. Рущенко, В. Тіщенко, О. Хабибрахманов, П. Чиков та інших науковців.

В службі внутрішньої безпеки МВС України протягом останніх років рівень злочинів серед працівників органів внутрішніх справ залишається досить високим. Питання профілактики та виявлення злочинних і корупційних проявів серед особового складу ще не відповідають вимогам сьогодення. За таких умов одним із пріоритетних напрямів роботи компетентних державних органів та держави в цілому має стати вдосконалення системи дієвих заходів запобігання корупції та хабарництва серед працівників органів внутрішніх справ.

Мета та завдання дослідження – напрацювання шляхів вирішення проблеми корупції та хабарництва в органах внутрішніх справ.

За даними міжнародної антикорупційної організації Transparency International у 2013 Україна за Індексом сприйняття корупції зайняла 144 місце серед 177 держав, охоплених дослідженням. Україна стабільно залишається у групі «підвищеного ризику» разом з Камеруном, Іраном, Нігерією, Центральною Африканською Республікою та Папуа Новою Гвінеєю, але згодом, як вважають дослідники вона ризикує скотитися ще нижче [3]. Російський соціолог Берлін П. серед різних соціальних процесів виділяє кумулятивні соціальні феномени (явища, які стають основою подальшого розвитку суспільства). Аналіз яких приводить до невтішного висновку: «Якщо загальна корупція в пострадянському суспільстві є кумулятивним феноменом, це означає, що результатом наступних соціальних трансформацій стане не побудова розвиненої демократичної системи, а створення злочинно організованого суспільства...» [4].

На думку українського соціолога І. Рущенко міліція взагалі належить до інститутів, які «внаслідок особливостей структури і функцій, посадових і владних повноважень службовців відкривають широкі можливості для незаконного збагачення за рахунок клієнтів». Основними спонсорами при цьому є громадяни, які в якості підозрюваних у скоєнні злочинів (актуальних або потенційних, реальних чи віртуальних, справжніх або штучно сконструйованих) потрапляють в поле зору міліції. Зміцнюється селективне ставлення до злочинців, їх поділ на «своїх» і «чужих», що негативно позначається на боротьбі зі злочинністю в цілому. Як вважає І. Рущенко серед основних інституційних факторів, що роблять вплив на кору-

пцію в міліції, виділяються організаційна клієнтурної і особливості соціального контролю [5].

Чотири основні ознаки, які на думку англійського соціолога С. Хантінгтона характеризують сучасну поліцію (міліцію):

- 1) професіоналізм в управлінні силовими методами впливу;
- 2) клієнтурної (несуть відповідальність тільки перед своїм головним «клієнтом» – урядом країни);
- 3) корпоративність;
- 4) ідеологія військової свідомості – визнання особливої цінності військової доблесті, підпорядкування індивідуального початку інтересам групи, примат порядку і дисципліни [6].

На думку відомого угорського юриста і політолога А. Шайо, корупційна діяльність міліції у Східній Європі (включаючи Україну) відображає не хиткість моральних засад, а скоріше структуру наявних можливостей, в якій клієнтельним зв'язках просто немає ніякої іншої життєздатної альтернативи. Здійснений вище інституційний аналіз корупції в міліції дозволяє визначити основні напрями подолання дисфункціональних явищ [7].

Ми погоджуємось з думкою І. Жданов, який вважає, що для суспільства не вигідно і неможливо знищити корупцію та хабарництво до кінця, через високу латентність та матеріальну затратність цього процесу. Тому необхідно ці явища хоча б мінімізувати. Але з іншого боку демократичній країні. існують три можливі підходи до зменшення в Україні корупційних діянь.

На нашу думку для подолання корупції в Міністерстві внутрішніх справ необхідно:

По-перше – посилити закони та їхнє виконання, тим самим підвищивши ризик покарання;

По-друге – створити економічні механізми, що дозволяють службовим особам збільшити свої доходи, не порушуючи правила і закони;

По-третє – підсилити роль ринків і конкуренції, тим самим зменшивши розмір потенційного прибутку від корупції [8].

Проаналізувавши вище поданий матеріал, ми вважаємо, що вирішення цієї проблеми має ґрунтуватися на поєднанні профілактичних і репресивних заходів.

Необхідно запровадити більш щільніший та жорсткий контроль за діями працівників міліції. Необхідно переглянути систему професійного відбору на службу до органів внутрішніх справ; посилити увагу за виконанням службових обов'язків, дисципліни, виконання вимог статутів, розпоряджень та наказів; невідкладно та професійно реагувати на скарги і повідомлення громадян про ви-

падки незаконних дій збоку працівників правоохоронних органів; в обов'язковому порядку притягувати винних у вчиненні протиправних діянь до кримінальної відповідальності.

Також слід посилити соціальний захист працівників міліції та їх сімей, покращити матеріальне забезпечення структурних підрозділів для відповідного виконання покладених на них обов'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про боротьбу з корупцією» // [електронний ресурс] Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=356%2F95-%E2%F0>
2. Тищенко В.В., Аркуша Л.І., Плахотіна В.М. Криміналістика Навчально-методичний посібник, — Одеса : Фенікс, 2013. — 338 с.
3. Індекс Transparency International:Україна — № 146 // [електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.ukrrudprom.ua/news/Indeks_Transparency_International_Ukraina_146.html
4. Берлін П. Русское хабарничество как социально-историчне явище / Сучасний світ. — 2000. — № 8. — С. 21-24.
5. Рущенко І.П. Соціологія злочинності. Монографія. — Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. — 370 с.
6. Хантінгтон, Самюель. Зіткнення цивілізацій / С. Хантінгтон; За заг. ред. К. Корольова; Пер. з англ. Т. Велімеєва, Ю. Новикова. — М. : Изд-во АСТ, 2003. — 603 с.
7. Самообмеження влади (короткий курс конституціоналізму. / Переклад з угорської / Шайо А. — М. : МАУП, 2001. — 292 с.
8. Жданов І. Корупція в Україні : Спроба АНАЛІЗУ — [електронний ресурс] Режим доступу : http://korupzia.org.ua/papers/s1_ukr.htm.

Науковий керівник: *Горлов Євгеній Володимирович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри галузевих юридичних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ ТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бандурка Ірина Олександрівна,

кандидат юридичних наук

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

Пріоритетним напрямком розвитку кожної держави є забезпечення захисту найбільш вразливих та найменш захищених її членів – дітей. Це є не тільки основним моральним принципом діяльності держави, а ще й сприяє формуванню правового суспільства. Державна політика захисту прав дітей має різні напрямки : освіта, медична допомога, культурний розвиток. Разом з тим, особливої уваги потребує напрямок кримінально – правового захисту прав дітей.

Питанням кримінально-правового захисту прав дітей займалися такі науковці, як: О.М. Бандурка, О.М. Ігнатов, М.І. Трофимов, І.К. Туркевич, В.І. Лановенко Г.М. Міньковський, А.П. Тузов, А.А. Примаченок, К.К. Сперанський, Н.С. Юзікова, С.С. Яценко, А.Е. Жалінський, А.П. Закалюк, О.Б.Сахаров та ін.

Конвенція ООН про права дитини прийнята 20 листопада 1989 року, встановлює поняття дитини, закріплене на міжнародному рівні : дитина - кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [1].

Таке ж визначення спостерігається і в національному законодавстві, а саме в статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» [2].

Стаття 24 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966р., проголошує, що кожна дитина без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану або народження має право на такі заходи захисту, які є необхідними в її становищі як малолітньої, з боку її сім'ї, суспільства і держави [3].

Кримінально-правовий захист дитини включає в себе декілька напрямків.

По-перше, це диференціація та індивідуалізація кримінальної відповідальності і покарання осіб, які не досягли повноліття, по-друге, застосування більш суворих санкцій до осіб, які вчинили зло-

чин проти дитини. З огляду на це, предметом дослідження виступають норми Кримінального кодексу України прийнятого у 2001 році.

За законодавством України правовий статус дитини має особа, яка не досягла повноліття; при цьому до досягнення чотирнадцятирічного віку дитину вважають малолітньою, а у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років – неповнолітньою [4].

У Кримінальному кодексі України встановлено: загальний вік, з якого особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності: з 16 років (ч. 1 ст. 22), а за злочини, передбачені частиною 2 цієї ж статті – з 14 років. Перелік злочинів, за вчинення яких кримінальній відповідальності підлягають особи віком від 14 років, є вичерпним і містить тільки умисні злочини. Фахівці підкреслюють, що „Кримінальний кодекс виключає можливість притягнення до кримінальної відповідальності, починаючи з 14 років, за злочини, вчинені з необережності, тому що відсутність життєвого досвіду і особливості розвитку мислення не дозволяють підліткам передбачити однакові з дорослими особами заходи перестороги. Разом з тим значно розширений перелік злочинів, відповідальність за вчинення яких може поставати з 14 років (наприклад, за диверсію, бандитизм, терористичний акт, захоплення заручників тощо)” [5; с.5].

Розділом XV Загальної частини Кримінального кодексу України встановлені особливості відповідальності та покарання неповнолітніх [6].

Норми цього розділу : встановлюють більш широкі, ніж щодо повнолітніх, умови звільнення від кримінальної відповідальності, зокрема із застосуванням примусових заходів виховного характеру; містять обмеження щодо суворості видів і розмірів кримінальних покарань та інших заходів кримінально-правового характеру; передбачають більш м'які вимоги (умови) для звільнення від кримінального покарання; регламентують вимоги щодо погашення і зняття судимості неповнолітніх”. Це дозволяє зробити висновки, що норми національного законодавства дотримуються спрощеного відношення до неповнолітніх осіб, враховуючи стандарти закріплені на міжнародному рівні.

Разом з тим, не менш важливим напрямком є також попередження злочинності неповнолітніх. Злочинність неповнолітніх найбільш очевидно проявляється у злочинах, що вчиняють неповнолітні особи. Відтак попередження злочинності неповнолітніх розглядається як системна діяльність, як процес, що складається з таких послідовних етапів:

1. Профілактики, яка може застосовуватися до всіх неповнолітніх з тим, щоб виховати таку особистість, для якої вчинення злочи-

ну було б неприйнятним з огляду на її моральні якості, цінності, переконання, життєві та соціальні установки й орієнтири;

2. Запобігання, що переважно здійснюється спеціальними суб'єктами, коли профілактика «не спрацювала» й необхідно вжити заходів задля недопущення подальшого розвитку протиправної поведінки, коли у особи вже виник умисел на вчинення злочину, вчиняються необхідні підготовчі дії до злочину;

3. Припинення, коли внаслідок активних дій, насамперед працівників правоохоронних органів, вдається не допустити вчинення закінченого злочину й відвернути, локалізувати можливі злочинні наслідки.

Отже, попередження – це системна діяльність, що більшою мірою стосується злочинності неповнолітніх як явища. Щодо злочинів, які вчиняють неповнолітні, доцільно розглядати профілактику, запобігання та припинення, які відображають специфіку такої діяльності на різних етапах можливого розвитку протиправної поведінки [7].

Кримінальним кодексом України, для неповнолітніх, передбачено звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру. Система цих заходів, є альтернативою кримінальній відповідальності і покаранню неповнолітнього, однак вони так само встановлюють певні обмеження для особи, щодо якої застосовуються. Зміст кожного з примусових заходів полягає, зокрема, в такому: застереження передбачає офіційний (від імені суду) осуд поведінки неповнолітнього і попередження про неприпустимість вчинення протиправних діянь в майбутньому; обмеження дозволля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього означає судову заборону відвідувати певні громадські місця; залишати своє житло в певні години, вчиняти певні діяння тощо; крім того, суд може зобов'язати неповнолітнього розпочати чи продовжити загальноосвітнє чи професійне навчання, роботу та ін.; передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання можлива, якщо ці особи чи колектив здатні справити позитивний вплив на засудженого і мають можливості для здійснення відповідних заходів, а неповнолітній при цьому зобов'язується сприймати виховний вплив і заходи нагляду, які до нього застосовуватимуться; покладення на неповнолітнього, який досяг 15-річного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків може бути застосоване, якщо злочином заподіяна майнова шкода, а неповнолітній є власником

майна, за рахунок якого він погоджується відшкодувати збитки, розуміючи, що це є умовою його звільнення від покарання; направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років, є найбільш суворим примусовим заходом виховного характеру. Такими спеціальними установами є загальноосвітні школи соціальної реабілітації (для неповнолітніх віком від 11 до 14 років) та професійні училища соціальної реабілітації (для неповнолітніх віком від 14 до 18 років). Термін перебування у спеціальній навчально-виховній установі, який визначається судом, має бути достатнім для виправлення, але не повинен перевищувати трьох років. Неповнолітній, який довів своє виправлення, може бути достроково звільнений з навчально-виховної установи судом за клопотанням її адміністрації [8].

Важливим аспектом захисту прав дітей є також забезпечення кримінально-правовим законодавством належних покарань за злочини скоєні проти неповнолітніх.

Кримінальним кодексом України передбачено 53 склади злочинів проти прав та законних інтересів дитини. Такими злочинами є посягання, спрямовані проти: 1) новонародженої дитини – ст. 117; ч. 2 ст. 135; ст. 148; 2) малолітніх – п. 2 ч. 2 ст. 115; ч. 1 ст. 135; ч. 2 ст. 136; ч. 2 ст. 146; ч. 4 ст. 152; ч. 3 ст. 153; ч. 2 ст. 156; ч. 2 ст. 299; ч. 3 ст. 307; 3) особи, яка не досягла статевої зрілості – ч. 1 ст. 155; 4) дітей, які не досягли віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування – ст. 150; 5) осіб, які не досягли 16-річного віку – ч. 1 ст. 156; 6) неповнолітніх – ч. 3 ст. 120; ч. 3 ст. 130; ч. 2 ст. 133; ст. 137; ч. 2 ст. 140; ст. 141; ч. 2 ст. 142; ч. 2 ст. 144; ч. 2 ст. 147; ч. 2, 3 ст. 149; ч. 3 ст. 152; ч. 2 ст. 153; ч. 2 ст. 155; ч. 2 ст. 156; ст. 164; ст. 166; ст. 167; ст. 168; ст. 169; ч. 2 ст. 172; ч. 2 ст. 181; ч. 2, 3 ст. 300; ч. 2, 3 ст. 301; ч. 3 ст. 302; ч. 3 ст. 303; ст. 304; ч. 2 ст. 307; ч. 3 ст. 309; ч. 3 ст. 314; ч. 2 ст. 315; ч. 2 ст. 317; ст. 323; ст. 324; ч. 1 ст. 442; 7) неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на утриманні батьків – ст. 164 [6].

Важливим доповненням, що стосується кримінально-правового захисту дітей є зміна редакції статті 117 КК, яка передбачає відповідальність за вбивство матір'ю новонародженої дитини. Диспозиції статті свідчать, що під її дію підпадають всі жінки, що вчинили умисне вбивство своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів. Необхідно звернути увагу на думку С.В.Бородіна, який відмічав, що невірно відносити всі випадки дітовбивства до вчинених за пом'якшуючих обставин, оскільки це послаблює боротьбу з даним видом злочину. Необхідно доповнити

диспозицію ст. 117 КК України вказівкою на те, що за нею кваліфікується умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, вчинене в обумовленому пологами стані. Всі інші випадки потрібно кваліфікувати за п. 2 частини другої ст. 115 КК України [9].

Таким чином, забезпечення прав дітей є глобальним питанням сучасності, вирішенням та вдосконаленням якого повинна займатися кожна держава. Кримінально – правове законодавство потребує удосконалення у своїй теорії та у ефективній реалізації. Саме це сприятиме виконанню нашою державою важливого завдання – захищати та втілювати права дитини в повному обсязі, сприяти її фізичному, духовному, інтелектуальному, моральному та соціальному розвитку і забезпечувати належний правовий захист.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про права дитини: ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.91 // Зібрання чинних міжнародних договорів України – 1990 р., № 1, стор. 205
2. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // Відомості Верховної Ради України від 27.07.2001 – 2001 р., № 30, стаття 142
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. – К. : Велес, 2003. – 75 с.
5. Тацій В. Новий Кримінальний кодекс України / Тацій В., Сташис В. // Право України. – 2001. – № 7. – С. 3–9.
6. Кримінальний кодекс України. Офіційний текст. – К. : Право, 2003. – 176 с.
7. Попередження злочинності неповнолітніх: проблеми законодавчого врегулювання / С.В. Якимова : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://radnuk.info/statti/558-kruminolog/15121-2011-01-21-07-36-06.html> \
8. Захист прав дитини кримінально – правовими засобами / О.Проць : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://radnuk.info/statti/229-kruminal-pravo/15322-2011-01-23-01-19-46.html>
9. Кримінально – правовий захист особи/ І.О. Онищенко : [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Pravo/63892.doc.htm

МЕТОДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Регулювання тої чи іншої сфери суспільних відносин не може здійснюватись без застосування правових методів. Адміністративно – правовий режим господарської діяльності це досить потужна система взаємопов'язаних суспільних відносин, що поєднує у собі як засоби так і методи правового регулювання. Важливість дослідження методів полягає у тому, що метод несе основне навантаження у динаміці застосування права, та показує, саме як регулюються суспільні відносини.

Питанням дослідження методів правового регулювання займалися такі вчені як: О.Ф. Скакун, С.П. Щерба, Ю.П. Битяк, О. П. Підцерковний, А.С. Васил'єв, Ю.А. Ведерников, та ін.

Адміністративно – правовий режим господарської діяльності це система способів, засобів, правил та процедур діяльності суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, щодо реалізації своїх прав та обов'язків і нагляд за дотриманням встановлених законодавством правил.

Для розуміння, можливості застосування методів правового регулювання у цій сфері, необхідно перш за все розкрити поняття методу, його загальнотеоретичне розуміння.

Метод (грец. *metodos*) у широкому розумінні слова - "шлях до чого-небудь", спосіб соціальної діяльності в будь-якій її формі, а не лише і пізнавальний [4]

Метод правового регулювання – це сукупність засобів і способів правового впливу на суспільні відносини метод правового регулювання виводиться абстрактно-теоретично і може формуватися як під впливом способів, вироблених суспільними відносинами об'єктивно, так і вибором законодавцем (суб'єктивно). За допомогою набору юридичного інструментарію (засобів впливу на людей), який володіє методом правового регулювання, держава має можливість скоригувати розвиток суспільних відносин. [2, с.89].

Таким чином, метод (у тій чи іншій формі) зводиться до сукупності визначених правил, прийомів, способів, норм пізнання і діяльності. Він є системою принципів, вимог, які орієнтують суб'єк-

та на вирішення конкретного завдання, досягнення результатів у певній сфері діяльності.

У теорії права методи правового регулювання поділяють на дві групи: 1) основні - імперативний (юридичні веління надходять "згори", від владних державних органів; домінуюче місце посідають владно-імперативні приписи; відступити від передбаченої нормою моделі поведінки не уявляється можливим, перевага віддається обов'язкам); диспозитивний (юридичні веління надходять переважно "знизу", від самих суб'єктів правового регулювання, котрі самостійно і за своїм розсудом здійснюють вибір правових засобів; в юридичних нормах "згори" лише у загальних рисах окреслюються рамки поведінки, що дає можливість суб'єктам автономно, за згодою сторін, реалізувати свої права й обов'язки; перевага віддається дозволам); 2) допоміжні - рекомендаційний (діє у випадках, прямо передбачених угодою сторін; перевага віддається рекомендаціям); заохочувальний (діє у випадках, передбачених законом; перевага віддається заохоченням) [2, с.89].

Проте адміністративно – правовий режим господарської діяльності потребує розгляду додаткових методів, які притаманні правовому регулюванню суспільним відносинам, що виникають у сфері господарювання та в сфері адміністративного управління.

Так, адміністративно-правовими методами є способи та прийоми безпосереднього й цілеспрямованого впливу виконавчих органів (посадових осіб) на підставі закріпленої за ними компетенції, у встановлених межах і відповідній формі на підпорядковані їм органи та громадян. Методи виявляються у формах управління, через взаємодію суб'єктів і об'єктів управління, зв'язки, що між ними склалися. В них відбиваються воля держави, повноваження юридично-владного характеру, що належать виконавчим органам. Тому методи управління юридично оформлені, закріплені адміністративно-правовими нормами.

Правильне розуміння методів можливе на підставі та в зв'язку з функціями управління. Будь-яка функція, що потребує реалізації, становить собою конкретну мету управління й дії, взаємопов'язані через завдання її здійснення. Тому вона є частиною управлінської діяльності. Це дозволяє відокремити методи від понять, що вживаються в подібному до них розумінні. Наприклад, планування, контроль, облік та інші подібні до них дії є функціями управління. Але взяті як окремі прийоми будь-якої з функцій управління, вони вже становлять методи управління. Саме їх оптимальний вибір у конкретних умовах забезпечує ефективну діяльність органу управління.

Внаслідок значного різноманіття суб'єктів виконавчої влади й

об'єктів, що перебувають під їх впливом, методи управління теж є різноманітними. Але це не виключає наявності в них загальних ознак. Найхарактернішими для методів управління є: 1) способи впливу виконавчого органу (посадової особи) на підпорядкований йому орган і громадян; 2) вираження державного публічного інтересу, керівної ролі держави; 3) засоби досягнення мети; 4) способи організації, прийоми здійснення функцій, що виникають у процесі здійснення спільної діяльності; 5) способи реалізації компетенції.

При цьому прийоми та способи, що використовують для реалізації управлінських завдань, які стоять перед суб'єктом виконавчої влади, прямо залежать не тільки від його правового статусу, а й від особливостей адресата - об'єкта управління (форми власності, індивідуального чи колективного характеру тощо). Будучи правильно поєднані, ці методи створюють єдину взаємопов'язану систему способів впливу.

В свою чергу серед методів регулювання господарських відносин виділяють такі: 1) загальний (автономний) — дає право всім учасникам господарської діяльності займатися нею, закріплює відносну незалежність при вступі в підприємницькі правовідносини, а з виникненням правовідносин дає можливість автономно використовувати свої зобов'язання, якщо не виникає конфліктів, які потребують втручання державних органів; 2) спеціальний (авторитарний, державний) — застосовується на випадок правової нерівності суб'єктів господарської діяльності. Зокрема, у разі юридичної санкції за порушення законодавства найчастіше однією стороною є держава, другою — підприємці.

Крім цього, в науковій літературі виділяють також й інші методи правового регулювання, а саме: 1) метод обов'язкових розпоряджень (підпорядкування) — полягає у тому, що стороні яка наділена господарською компетенцією, надано право приймати обов'язкові для іншої сторони управлінські рішення, засновані на законі; 2) метод узгодження, який поділений на метод автономних рішень (суб'єкт господарювання наділений правами за власною ініціативою здійснювати різні дії, які не суперечать закону) та метод координації (забезпечує прийняття юридично значимих рішень за згодою сторін); 3) метод рекомендацій — передбачає прийняття компетентними органами певних рекомендацій, що адресовані суб'єктам господарювання, відносно бажаної для суспільства та економіки поведінки [3, с.22].

Таким чином на основі поєднання вище перелічених методів правового регулювання, можна визначити систему методів, що

застосовуються при регулюванні адміністративно – правового режиму господарської діяльності.

Так, методи правового регулювання адміністративно – правового режиму господарської діяльності можна поділити на загальні та спеціальні. До загальних відноситься : імперативний метод (метод владних приписів, який засновується на відносинах підпорядкування); диспозитивний метод (побудований на засадах юридичної рівності сторін). До спеціальних методів можна віднести: метод підпорядкування (сторона, що має господарську компетенцію, має право приймати рішення, обов'язкові для іншої сторони, тільки ті, що засновані на законі); метод координації (прийняття рішень за згодою сторін); метод рекомендації (прийняття певних рекомендацій, які адресовані суб'єкту господарювання).

Підводячи підсумки, необхідно сказати, що розуміння та застосування методів правового регулювання відіграє важливу роль у регулюванні суспільних відносин різного типу. Враховуючи, що адміністративно – правовий режим господарської діяльності включає досить широке коло суспільних відносин, методи правового регулювання цих відносин мають значення для встановлення конкретних засобів та способів їх регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К. : Преса України, 1997. — 80 с.
2. Скаун О.Ф. Теорія держави та права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с.
3. Васильев А.С. Хозяйственное право Украины: учебник / А.С. Васильев, О.П. Подцерковный. — Х.: ООО «Одиссей», 2005. — 464 с.
4. Щерба С.П. Філософія : підручник (рекоменд. МОН) / С.П. Щерба, О.А. Заглада. - К.: Кондор, 2011. - 548 с.
5. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — 520 с.

Науковий керівник: Бандурка Олександр Маркович, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений юрист України, радник ректора Харківського національного університету внутрішніх справ.

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКОННОГО ПРЕДСТАВНИКА ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Участь законного представника у кримінальному провадженні слід розглядати як гарантію забезпечення прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, який не може самостійно реалізувати надані їм процесуальні права, а тому й ефективно захистити свої законні інтереси. У ч. 1 ст. 44 КПК України визначено випадки участі даного суб'єкта у кримінальному провадженні, а у ч. 2 ст. 44 КПК України встановлено перелік осіб, які можуть бути залучені як законні представники підозрюваного, обвинуваченого. Слід зазначити, що чинний КПК України, порівняно з попереднім кодексом 1960 року, розширив перелік осіб, які можуть бути законними представниками особи. Тому слід підтримати законодавця щодо розширеного визначення зазначеної категорії осіб.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство не дає визначення законного представника, а лише перераховує, кого можна залучати до провадження. Тому у юридичній літературі ведеться наукова дискусія з приводу статусу даного учасника процесу. Разом, з тим науковці не мають однакової думки щодо природи законного представництва у кримінальному провадженні. Одні наголошують, що діяльність законного представника є лише різновидом представництва [1, с. 13], інші — навпаки, наголошують на самостійності статусу даного учасника кримінального провадження [2, с. 106]. Проте, деякі науковці наполягають, що сутність діяльності законного представника зводиться до захисту прав та інтересів особи [3, с. 101]. КПК України чітко не визначає, яку саме функцію виконує законний представник підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні : захист або представництво, проте відносить даного учасника провадження до сторони захисту (п. 19 ч. 1 ст. 3). Не ставлячи перед собою мету у розмежуванні даних функцій, на нашу думку, слід вважати, що у широкому розумінні законодавець поклав на законного представника функцію захисту прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого або особи, визнаної недієздатною чи обмежено дієздатною. Разом з тим, на відміну від захисника, який здійснює захист у кримінальному провадженні, законний представник не юрист, він далеко не завжди обізнаний у

тонкощах кримінального судочинства. Захисник з початку досудового розслідування, як правило, не знайомий з підозрюваним, обвинуваченим, втрачає з ним зв'язок після закінчення провадження, а іноді діяльність конкретного захисника обмежується рамками однієї процесуальної дії. У законного представника підозрюваного, обвинуваченого на відміну від захисника, особливе значення. Це пояснюється тим, що, даний учасник кримінального провадження доросла дієздатна особа, добре знає особу, яку він представляє. Він залучається захищати інтереси особи не за службовим обов'язком, як адвокат, а в силу морально-етичних аспектів виховання. Отже, законні представники повинні діяти в інтересах неповнолітньої особи або недієздатної чи обмежено дієздатної особи, захищаючи їх права.

Враховуючи вищевикладене, законного представника підозрюваного, обвинуваченого, на нашу думку, слід визначити як самостійного учасника кримінального провадження, який виступає на безоплатній основі зі сторони захисту, дії якого спрямовані на забезпечення прав і законних інтересів неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого або недієздатної чи обмежено дієздатної особи.

Передбачивши участь законного представника у кримінальному провадженні, законодавець чітко не визначив його права та обов'язки, визнавши у ч. 5 ст. 44 КПК України лише, що законний представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена представнику. Крім того, ч. 1 ст. 44 КПК України передбачає право законного представника приймати участь у процесуальній дії разом із особою, яку він представляє. Вбачається, що участь законного представника потрібно сприймати, насамперед, як важливий засіб забезпечення прав та законних інтересів особи. Оскільки законний представник залучений до кримінального провадження, йому не може бути відмовлено в участі, перш за все, у допиті підозрюваного, обвинуваченого, а також проведенні із ним різних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Саме тому на схвалення заслуговують норми КПК України, за якими при проведенні процесуальних дій із неповнолітньою особою або недієздатною чи обмежено дієздатною особою повинен бути присутній законний представник. І найважливіше, що для такої участі потрібно заявляти клопотання, вирішення якого залежить від розсуду слідчого, прокурора.

Разом з тим, на нашу думку, законний представник має бути наділений системою прав, які б він міг вільно реалізовувати на стадії досу-

дового розслідування. У законодавстві не передбачено ряд важливих прав законного представника, що дозволять ефективно виконувати покладені на нього законом функції. З урахуванням вищевикладеного, пропонуємо доповнити статтю 44 КПК України частиною шостою у наступній редакції: «Законний представник має право на побачення, у тому числі з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, із особою, інтереси якої він представляє, якщо її тримають під вартою. Законний представник повинен бути сповіщений про кожний випадок затримання особи, інтереси якої він представляє, а також про дату, час і місце проведення за її участю слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Саркісянц Г. П. Законный представитель несовершеннолетнего обвиняемого в суде / Г. П. Саркісянц. — Ташкент, 1985. — 152 с.
2. Никандров В. И. Участие родителей несовершеннолетних подозреваемых и обвиняемых в уголовном процессе / В. И. Никандров // Государство и право. — 1993. — № 8. — С. 99 – 106.
3. Копетюк М. Участь законного представника неповнолітнього на досудовому слідстві / М. Копетюк // Юридична Україна. — 2009. - № 1. — С. 98-105.

Моїсєєв Михайло Сергійович

(Сумський державний університет)

СУТНІСТЬ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Правову основу проведення слідчих (розшукових) дій, захисту інформації при проведенні вказаних дій становлять: Конституція України; Кримінальний процесуальний кодекс України; Кримінальний кодекс України; Закони України «Про прокуратуру», «Про державну таємницю», «Про оперативно-розшукову діяльність»; Порядок організації та забезпечення режиму секретності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, установах і організаціях, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 02.10.2003 №1561-12; Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений наказом Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440; Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрі-

шніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5 та інші нормативно-правові акти.

Суб'єктами, уповноваженими на проведення негласних слідчих (розшукових) дій є слідчі органів прокуратури (на час дії п. 1 розділу XI «Перехідних положень» КПК України), органів внутрішніх справ, органів безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань (з дня початку його діяльності), а також уповноважені оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України, які проводять слідчі (розшукові) дії за письмовим дорученням слідчого.

Протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування.

Якщо в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується у даному кримінальному провадженні, то отримана інформація може бути використана в іншому кримінальному провадженні тільки на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора (ч. ч. 1 ст. ст. 256, 257 КПК України).

Організація проведення негласних слідчих (розшукових) дій визначаються Інструкцією, затвердженою спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5.

Згідно з положеннями п. п. 3.1.-3.12. Інструкції слідчий може проводити негласні слідчі (розшукові) дії самостійно, спільно з уповноваженими оперативними підрозділами, залучати до їх проведення інших осіб, а також доручати їх проведення уповноваженим оперативним підрозділам.

Слідчий, прокурор надсилає доручення керівнику органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального

правопорушення і у складі якого знаходяться орган розслідування та/або оперативні підрозділи, уповноважені на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Залежно від злочину, який розслідується, та статусу особи, щодо якої проводиться негласна слідча (розшукова) дія, інших чинників слідчий, за погодженням з керівником органу досудового розслідування відповідного рівня, може доручати проведення негласної слідчої (розшукової) дії керівнику іншого правоохоронного органу, у тому числі того, під юрисдикцією якого не знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення, з обґрунтуванням такої необхідності.

У випадку, коли матеріали оперативно-розшукової діяльності були використані як приводи та підстави для початку досудового розслідування, доручення на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, як правило, надається оперативному підрозділу, який виявив злочин, але враховуються його повноваження.

До доручення слідчого, прокурора додається ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії чи постанова слідчого, прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Доручення складається у двох примірниках на офіційному бланку органу досудового розслідування чи прокуратури відповідного рівня. Воно повинно бути мотивованим, містити інформацію, яка необхідна для його виконання, чітко поставлене завдання, що підлягає вирішенню, строки його виконання, визначати конкретного прокурора, якому слід направляти матеріали в порядку, передбаченому ст. 252 КПК України. Оперативний підрозділ не має права передоручати виконання доручення іншим оперативним підрозділам.

У дорученні також може визначатись порядок взаємодії між слідчим, прокурором і уповноваженим оперативним підрозділом, а також терміни складання протоколів про хід і результати проведення негласної слідчої (розшукової) дії або її проміжного етапу.

Керівник органу відповідно до відомих нормативно-правових актів визначає виконавця - оперативний підрозділ (оперативні підрозділи).

Прокурор має право заборонити проведення ще не розпочатої негласної слідчої (розшукової) дії, оформивши своє рішення вмотивованою постановою. Він зобов'язаний припинити подальше проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо в цьому відпала необхідність, та з інших підстав, викладених ним у постанові, що негайно надається керівнику органу, який проводить негласну слід-

чу (розшукову) дію за дорученням слідчого, прокурора, або слідчому, який проводить зазначені дії безпосередньо.

Уповноважений оперативний підрозділ з метою виконання доручення слідчого, прокурора з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення негласних слідчих (розшукових) дій має право залучити на підставі свого завдання відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи.

Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий, уповноважений оперативний підрозділ, який виконує доручення слідчого, прокурора, має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених КПК України.

Уповноважені оперативні підрозділи не мають права виходити за межі доручень слідчого, прокурора. Вони зобов'язані повідомляти їх про виявлення обставин, які мають значення для кримінального провадження або вимагають нових процесуальних рішень слідчого, прокурора.

Керівник органу, якому доручено виконання негласної слідчої (розшукової) дії, повинен негайно повідомити прокурора та слідчого про неможливість виконання доручення, його затримку з обґрунтуванням причини і повідомленням про вжиття заходів до подолання перешкод у виконанні доручення.

Контроль за дотриманням строків і повноти виконання доручення слідчого, прокурора здійснюється начальником уповноваженого оперативного підрозділу.

За результатами виконання доручення оперативний співробітник (працівник) складає рапорт із зазначенням результатів виконаного доручення, залучених при цьому сил і засобів, а також їх результатів.

Начальник уповноваженого оперативного підрозділу приймає рішення шляхом накладення резолюції на рапорті стосовно можливості направлення протоколу та додатків до нього прокурору чи вжиття заходів до належного виконання доручення.

Протокол та додатки до нього не пізніше 24 годин після складання надаються прокурору, зазначеному в дорученні. Матеріали, що можуть розшифрувати конфіденційних осіб отримання інформації, не надаються.

Враховуючи вищевказане, необхідно констатувати, що проведення негласних слідчих (розшукових) дій є дієвим способом отримання доказів у кримінальному провадженні. Удосконалення по-

рядку проведення таких дій повинно стати предметом подальших досліджень як науковців, так і практиків.

Музичук Олександр Миколайович,

доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТА КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

На відміну від об'єкту контролю, яким є правоохоронні органи, його предмет дуже різноманітний, стосується як зовнішньої (правоохоронної), так і внутрішньо-організаційної діяльності правоохоронних органів, може визначатись у правових актах чи обиратись суб'єктом контролю самостійно, залежить від компетенції та повноважень суб'єкта контролю. Проте, як у чинному законодавстві, так і у науковій літературі, досить часто предмет контролю отожднюється з його об'єктом, інколи із його формами, форми контролю отожднюються з методами контролю, його засобами або заходами.

Причиною отожднення предмету та об'єкту контролю є саме їх словникове тлумачення, оскільки, приміром, об'єкт визначається як явище, *предмет* (виділено автором), особа, що на них спрямовано певну діяльність, увагу. На мою думку, на відміну від об'єкту контролю, який відповідає на питання кого контролюють, предметом контролю є те, що контролюють, тобто таким є окремі складові об'єкта контролю, в нашому випадку окремі структурні підрозділи правоохоронних органів, їх завдання та функції, персонал правоохоронних органів, його завдання, функції та повноваження, предмети інфраструктури правоохоронних органів (склади, житлові та виробничі приміщення, автогосподарства тощо). Отже у широкому значення, предмет контролю за діяльністю правоохоронних органів можна визначити як процеси (негативні або позитивні), які відбуваються в правоохоронних органах, і які підлягають вивченню, аналізу та оцінці.

Аналіз законодавчих та підзаконних актів, а також їх проєктів щодо визначення предмету контролю у цілому та за діяльністю правоохоронних органів, зокрема дозволив зробити такі висновки:

1. Сучасному законодавству притаманне отожднення об'єкту і предмету контролю. Наприклад, у проєкті Закону України «Про державний контроль за дотриманням бюджетного законо-

давства та відповідальність за бюджетні правопорушення» об'єктом такого контролю названо «дії або бездіяльність учасників бюджетного процесу під час складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання, а також нормативно-правові та розпорядчі акти, що застосовуються у бюджетному процесі», які, на мою думку, є предметом цього виду контролю, відповідно його об'єктом є учасники (суб'єкти) бюджетного законодавства діяльність яких перевіряється. Інший приклад. У проекті Концепції реформи адміністративного права України зазначено, що «основними об'єктами внутрішнього контролю слід вважати діяльність органів виконавчої влади щодо забезпечення: реалізації прав і свобод людини і громадянина; надання державних (управлінських) послуг органами виконавчої влади, їх посадовими особами; відповідності фактичної діяльності органів виконавчої влади нормативно визначеному обсягу їх повноважень; дотримання в діяльності зазначених органів норм законодавства», що також, на мою думку, є предметом а не об'єктом цього виду контролю, оскільки останнім є органи виконавчої влади.

Зі змісту окремих статей законодавчих актів взагалі важко розібрати про що йдеться про об'єкт чи про предмет контролю. Сказане, наприклад, стосується ст. 2 Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні», детальний аналіз якої надав змогу *предметом* діяльності контрольно-ревізійної служби назвати: використання і збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів; правильність визначення потреби в бюджетних коштах та взяття зобов'язань; ефективність використання коштів і майна; стан і достовірність бухгалтерського обліку і фінансової звітності; виконання місцевих бюджетів; *об'єктом*: міністерства та інші органи виконавчої влади; державні фонди; бюджетні установи; підприємства і організації, які отримують кошти з бюджетів усіх рівнів та державних фондів або використовують державне чи комунальне майно.

2. У деяких законодавчих та підзаконних актах, а також їх проектах, предмет контролю отримав нормативне визначення, яке має як позитивні, так і негативні аспекти на яких наголошувалося вище.

3. Переважна більшість законодавчих актів, які регулюють окремі види та підвиди контролю не передбачають окремих статей присвячених регламентації предмету контролю. Крім того, приблизно у половині із них словосполучення «предмет контролю» й зовсім не використовується. Натомість характер суспільних відносин, які вони регулюють дозволяє такий предмет визначати досить чітко.

4. У деяких актах законодавства, предмет контролю визначається у їх назві.

5. Предмет контролю залежить від: компетенції та повноважень суб'єкта його здійснення; від його форми; від його виду та підвиду.

На мою думку, найбільш логічним є розгляд предмету контролю за діяльністю правоохоронних органів у взаємозв'язку із покладеними на них завданнями, функціями та обов'язками, вимогами, які вони повинні виконувати та обмеженнями, яких вони повинні дотримуватись, що передбачені, як правило, законодавчими та іншими нормативно-правовими актами, адже саме вони містять норми на перевірку дотримання (виконання) яких і спрямовується контроль.

Завершуючи характеристику предмету контролю за діяльністю правоохоронних органів в Україні до його *особливостей* пропонуємо віднести такі:

Відповідає на запитання: що необхідно контролювати ?, у зв'язку з чим є похідним від об'єкта контролю.

Становить сукупність матеріальних та нематеріальних речей правоохоронних органів, їх дій та бездіяльності.

Передбачає певні напрями діяльності правоохоронних органів, які можна об'єднати у дві групи зовнішні, переважну більшість з яких становлять правоохоронні та внутрішні, які стосуються організації та проходження правоохоронної служби, соціально-правового захисту працівників правоохоронних органів тощо.

Пов'язаний із безпосередньою поведінкою об'єктів контролю як учасників певних суспільних правовідносин.

Безпосередньо пов'язаний із покладеними на правоохоронні органи завданнями, функціями та обов'язками, вимогами, які вони повинні виконувати та обмеженнями, яких вони повинні дотримуватись.

Фрагментарно визначений у чинному законодавстві, яке регулює правоохоронну діяльність.

Дозволяє розмежовувати компетенцію між контролюючими суб'єктами, у зв'язку з чим виконує профілактичну роль щодо упередження дублювання повноважень.

Є однією із гарантій охорони та захисту прав та законних інтересів об'єктів контролю від свавільних та упереджених дій суб'єктів контролю, оскільки запобігає незаконному втручання суб'єкта контролю у діяльність підконтрольного йому об'єкта.

Сприяє індивідуалізації відповідальності суб'єкта контролю.

Таким чином, *предмет контролю* за діяльністю правоохоронних органів в Україні пропонуємо визначити як сукупність напрямів діяльності правоохоронних органів, їх безпосередню поведінку як учасників суспільних правовідносин на які спрямована контрольна діяльність суб'єкта контролю, одну із гарантій охорони та захисту прав та законних інтересів об'єктів контролю від свавільних та упереджених дій суб'єктів контролю, чітке визначення якого, з одного боку, дозволить розмежовувати компетенцію між контролюючими суб'єктами, з іншого, - запобігатиме незаконному втручанню суб'єкта контролю у діяльність підконтрольного йому об'єкта.

Ніколайчук Альона Ігоревна

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї НАД ДІТЬМИ

Про найдивовижніші факти жорстокого поводження з дітьми та їх експлуатації відомо давно. Так, наприклад, на різних історичних етапах розвитку багатьох країн зафіксовано багато прикладів насильства над дітьми – фізичних і моральних знущань, сексуальної наруги і навіть ритуальних убивств. Означене зумовлено тим, що до середини XVIII ст. діти були позбавленні будь-яких прав, а їх суспільний статус не був визначеним. Американський історик Дж. Л. Десперт, який присвятив цій проблематиці наукову працю, зазначав, що в середньовічних суспільствах діти вважалися нерухомістю, власністю, над якою їх батько (власник) мав абсолютний контроль. Він розпоряджався їх життям, міг навіть продати або віддати в найми (рабство) [1].

Проблема насильства у сім'ї отримала значний науковий розвиток завдяки науковим працям так дослідників, як О.М. Бандурка, О.О. Бандурка, О. Б. Безпалько, Н. Ю. Максимова, Р. С. Мельник, К. Б. Левченко, А.Т. Комзюк, О.С. Проневич, К. Л. Цимбал та інших. Однак, цей процес не можна вважати завершеним, все ще існують питання які потребують подальшого наукового дослідження.

Нині сім'я завжди була і залишається основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки її членів, необхідної для розвитку кожного з них, засобом збереження і передачі культурних цінностей від покоління до покоління, відновлення населення та виховання повноцінних членів суспільства. Слушно вказує Б. К. Левківський про те, що сім'я залежить від суспільства, в якому функ-

ціонує, так само як і суспільство залежить від сім'ї. Цей двосторонній вплив може бути як прогресивним, так і руйнівним [2, с. 171].

Не втішним є дані різних статистичних підрахунків щодо вчинення насильства в сімейно-побутовій сфері. Так, близько 70% жінок зазнають різноманітних форм сімейного насильства. До 35% неповнолітніх систематично застосовуються жорстокі форми покарання, значна кількість більшості випадків зґвалтувань відбувається в сім'ї, більше третини усіх навмисних убивств і злочинів із нанесенням тяжких тілесних ушкоджень вчиняються в сім'ї. Відомості статистичних даних свідчать про те, що кількість правопорушень над дітьми у сім'ї постійно зростає. В умовах певної криміналізації сімейних стосунків актуальними стають питання організації ефективної протидії поширенню насильства в цій сфері [3].

На основі аналізу статті 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» щодо визначення поняття насильства в сім'ї [4], термін насильство в сімейно-побутовій сфері щодо дітей можна визначити таким чином – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї у відношенні до неповнолітнього члена сім'ї, у випадку якщо вказані дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Відповідно до положень Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» до членів сім'ї необхідно віднести:

- осіб, які перебувають у шлюбі;

- проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, їхні діти;

- особи, які перебувають під опікою чи піклуванням;

- є родичами прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання [4].

Серед ключових нормативно-правових актів України щодо протидії насильству в сім'ї слід відзначити Закон України «Про охорону дитинства» [5]. У цьому документі охорона дитинства визначено одним із пріоритетних напрямків діяльності держави та дитинство визначено як загально національний пріоритет. Так, всі діти на території України, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я та народження дітей і їх батьків (чи осіб, які їх замінують) або будь-яких інших обставин, мають рівні права і свободи, визначені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами [5].

Отже, як висновок слід зазначити, що насильство у сім'ї щодо дітей є прикритим та кричущим правопорушенням сьогодення, яке виникає у багатьох країнах світу на різних історичних етапах розвитку. Нині в Україні прийнято ряд нормативно-правових документів, які визначають основи державної політики у цій сфері, регламентують діяльність не тільки державних, але й громадських установ тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сутність поняття сімейно-побутове насильство над неповнолітніми : офіційний сайт Головного управління юстиції у м. Києві [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://justicekyiv.gov.ua/show/962>
2. Левківський Б. К. Загальні проблеми юрисдикційного захисту осіб, постраждалих від насильства в сім'ї (домашнього насильства) / Б. К. Левківський // Часопис Київського університету права. – 2012. - № 2. – С. 171-174
3. Сім'я без насильства : методичні рекомендації / А. С. Багряк [Електронний ресурс] Режим доступу : http://obljust.lviv.ua/files/metod/2011_4x.pdf
4. Про попередження насильства в сім'ї: закон України від 15 листопада 2001 року № 2789-III [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/2789-14>
5. Про охорону дитинства [Електронний ресурс]: закон України від 26 квітня 2001 р. №2402-III Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

Осадча Оксана Сергіївна

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПОВНОВАЖЕННІ

За дослідженням, з метою усунення та запобігання порушенням положень кримінального процесуального законодавства, додержання і охорони прав та законних інтересів учасників кримінального провадження законодавець наділяє прокурора широкими владно-розпорядчими повноваженнями. Їх перелік чітко визначений у ст. 36 чинного КПК України. За своїм призначенням і змістом вони різні, але головне усі вони спрямовані на забезпечення успішної реалізації функцій прокурора, який здійснює прокурорський нагляд, або процесуальне керівництво. Процесуальне керівництво досудо-

вим розслідуванням є новелою чинного кримінального процесуального законодавства України і обумовлено насамперед метою забезпечення законності усіма учасниками досудового розслідування і особливо з боку посадових осіб, які проводять досудове розслідування. Регламентація такої функції, крім чинного КПК України, визначена й наказом Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року № 4гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» в якому зокрема зазначається, що усі прокурори задіяні у досудовій стадії кримінального провадження, іменуються «процесуальними керівниками досудового розслідування». Такі повноваження прокурора є реалізацією в Україні Рекомендацій REC (2000)19 Комітету міністрів держав-членів Ради Європи з вказаних питань [1, с. 23]. Наділення прокурора такою функцією за визначенням В.М. Юришина є об'єктивною закономірністю, що виникла на підставі міцної законодавчої бази, підтвердженої системним тлумаченням норм КПК України. Порядок реалізації цього права, його спрямованість і зміст свідчать що вони здійснюються як самостійна функція прокурора, що виконується ним у досудовій стадії процесу. Без неї не може бути виконано жодне із завдань досудового розслідування, однієї з ключових стадій кримінального процесу [2, с. 26-30], що ми підтримуємо. Досліджуючи такі повноваження прокурора І. Гловюк надала визначення процесуального керівництва досудовим розслідуванням, під яким вона пропонує розуміти, що це є регламентована нормами кримінального процесуального законодавства цілеспрямована діяльність прокурора із організації ефективного та оперативного процесу розслідування для всебічного, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального провадження, спрямування процесуальних дій та забезпечення дотримання вимог закону та прийнятті процесуальних рішень з метою досягнення завдань кримінального провадження та завдань з нагляду за додержанням законів при проведенні досудового розслідування шляхом прийняття процесуальних рішень та забезпечення їх виконання [4, с. 75-88]. Належне виконання положень чинного КПК України, зокрема при обранні і застосуванні запобіжних заходів, залежить від правильної і ефективної взаємодії прокурора із слідчим і слідчим суддею на стадії досудового розслідування. Законодавець, передбачаючи механізм взаємодії, слідчого, прокурора та слідчого судді у кримінальному провадженні, за визначенням М. Бортуну визначив не тільки права кожної зі сторін, але й обов'язки, недотримання яких призводить до певних правових наслідків (наприклад, відмови в задоволенні клопотання або оскарженні дій сторони тощо) [5, с. 95-100], що ми підтримуємо.

У ході проведення кримінального провадження прокурор не повинен виконувати функції слідчого, а лише здійснювати нагляд за розслідуванням кримінального провадження у формі процесуального керівництва. Це означає, що прокурор або визначає процесуальні дії слідчого законними і погоджується з ними, або не визначає і відхиляє клопотання слідчого, визначає обсяг доказів достатніми для повідомлення особі про підозру, встановлює подальший хід розслідування, зокрема обрання певного виду запобіжного заходу. Слідчий, у свою чергу, обирає тактичні прийоми розслідування злочинів і погоджує їх із прокурором. Таким чином, створюється певний тандем слідчого і прокурора який повинен забезпечити розслідування кримінального провадження [5, с. 98]. Згідно положень КПК України слідчий за погодженням із прокурором, а у відповідних випадках, винятково прокурор, залежно від процесуальної необхідності можуть звертатись до слідчого судді, зокрема з такими клопотаннями: клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання; клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки; клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту; клопотання слідчого про продовження строку тримання особи під домашнім арештом; клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу у вигляді застави; клопотання слідчого про звернення застави у дохід держави; клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу підозрюваного для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; клопотання прокурора про продовження строку тримання під вартою; клопотання прокурора про зміну запобіжного заходу. Рішення слідчого судді з цих та інших питань, згідно положень ст. 309 КПК України можуть бути оскаржені прокурором, у разі невиконання ним повноважень окреслених в інформаційному листі Вищого спеціалізованого суду України від 5 квітня 2013 року №223-558/0/4-13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за додержанням прав і свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження». В той же час окремі види запобіжного заходу, таких як особисте зобов'язання та особиста порука, на нашу думку доцільно було б передати для вирішення прокурором, без звернення із клопотанням до слідчого судді, що потребує свого законодавчого закріплення. Це сприяло б більшій оперативності, ефективності і економії процесуальних коштів при проведенні кримінального провадження по не

тяжким і особливо тяжким видам злочинів. Втім підняті питання не є остаточними і потребують окремого дослідження, або наукового вивчення. Пропоную учасникам конференції прийняти участь у обговоренні наданих пропозицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Статус органів публічного обвинувачення: міжнародні стандарти, зарубіжне законодавство і пропозиції щодо реформування в Україні / За заг. ред. О.А. Банчука. – К., 2012. – С. 23.
2. Юрчишин В.М. Прокурор як керівник досудового розслідування / В.М. Юрчишин // Адвокат. – 2012. – № 7. – С. 26-30.
3. Руденко М., Півненко В. Сутність прокурорського процесуального керівництва досудовим розслідуванням / М. Руденко, В. Півненко // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. - № 2. – С. 34-37.
4. Гловюк І. Процесуальне керівництво прокурора досудовим розслідуванням, функціональна ідентифікація / І. Гловюк // Вісник прокуратури. - 2013, № 12. – С. 75 – 88.
5. Бортун М. Взаємодія прокурора зі слідчим, слідчим суддею на стадії досудового розслідування / М. Бортун // Вісник Національної академії прокуратури України, 2013, № 4. – С. 95 – 100.

Синчук Василь Людвигович,

кандидат юридичних наук

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

У сучасних умовах інтеграційних процесів, що вимагають безумовне дотримання прав і свобод людини та громадянина, демократизацію та гуманізацію правовідносин у даній сфері, в Україні особливо гостро стоїть питання розробки дієвого механізму контролю над правоохоронними органами. Зокрема, важливого значення набуває контроль за діяльністю органів прокуратури, оскільки згідно чинного законодавства останні наділені дуже широким колом повноважень, через що посилюється тенденція до зловживання службовим становищем, низького рівня дисципліни праці, хабарництва, корупції, неефективного виконання конституційно визначених функцій і завдань прокуратури, порушення прав, свобод і законних інтересів суб'єктів правовідносин у сфері правоохоронної діяльності.

За таких умов очевидною є актуальність впровадження, розвитку та вдосконалення системи контролю за діяльністю орга-

нів прокуратури та їх посадових осіб із орієнтацією на суворе дотримання режиму законності, чітке й прозоре виконання службових обов'язків у межах законодавчо встановлених повноважень.

У той же час, для забезпечення належного рівня ефективності контролю за діяльністю органів прокуратури на практиці важливо усвідомлювати сутнісні ознаки останнього, які вирізняють його і відображають специфіку функціонування інституту прокуратури задля попередження дублювання функцій суб'єктів контрольно-наглядової діяльності держави.

Проблеми контролю над правоохоронними органами, у тому числі й прокуратурою, були предметом дослідження ряду вітчизняних і зарубіжних науковців: В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, Г.В. Атаманчука, В.Г. Афанасьєва, О.М. Бандурки, А.Ю. Васиної, В.М. Гарашука, В.Г. Драганова, І.М. Коросташової, І.Б. Коліушка, І.Є. Марочкіна, П.Д. Матвієнка, Е.О. Маштакової, О.М. Музичука, О.Ю. Оболенського, В.М. Плішкіна, В.В. Тароєвої, В.С. Шестак та ін. Питанням визначення ознак контролю займалися І.С. Гриценко, Я.О. Кагляк, І.М. Коросташова, П.Д. Матвієнко, Є.О. Маштакова, П.М. Рабінович, В.Л. Федоренко, В.С. Шестак та інші правознавці, проте ознаки контролю за діяльністю власне органів прокуратури висвітлені фрагментарно і недостатньо, потребують подальшого вивчення, що обґрунтовує актуальність дослідження даного питання.

На ряду із загальними ознаками контролю, які притаманні контролю у різних сферах правовідносин, слід виділити основні властивості контролю саме за діяльністю органів прокуратури. По-перше, важливий вплив на реалізацію контрольної діяльності має незалежність прокурорів, яка гарантується у тому числі порядком призначення на посаду Генерального прокурора України та підпорядкованих йому прокурорів, порядком звільнення їх із займаних посад, організаційною побудовою органів прокуратури тощо.

По-друге, виходячи з широкого кола повноважень органів прокуратури в Україні, очевидною є така ключова особливість, як обмежене коло контролюючих суб'єктів (Верховна Рада України, Генеральний прокурор України, керівники різних рівнів системи органів прокуратури, громадськість).

По-третє, специфікою діяльністю прокуратури є необхідність дотримання балансу інтересів: Генеральний прокурор України та підлеглі йому прокурори здійснюють вищий нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів, проте важливою передумовою успішного виконання покладених на прокуратуру функцій є компетентність та особиста дисципліна прокурорів і слідчих прокуратури. Генеральний прокурор України здійснює контроль не лише

за діяльністю системи органів прокуратури, а й за обґрунтованістю і законністю застосування заохочень і дисциплінарних стягнень підлеглими прокурорами і вживає заходів до скасування безпідставних і незаконних наказів.

Крім того, виходячи із правового статусу органів прокуратури, відмінними є й заходи притягнення до відповідальності у передбачених законом випадках. Згідно ст. 8 Постанови Верховної Ради України «Про затвердження Дисциплінарного статуту прокуратури України» від 06.11.1991 р. № 1796-XII дисциплінарні стягнення щодо прокурорсько-слідчих працівників, а також працівників навчальних, наукових та інших установ прокуратури застосовуються за невиконання чи неналежає виконання службових обов'язків або за проступок, який порочить його як працівника прокуратури. При цьому передбачені такі можливі дисциплінарні стягнення (ст.9 Закону): 1) догана; 2) пониження в класному чині; 3) пониження в посаді; 4) позбавлення нагрудного знаку «Почесний працівник прокуратури України»; 5) звільнення; 6) звільнення з позбавленням класного чину.

При цьому варто відмітити, що позбавлення або пониження в класному чині державного радника юстиції 1, 2, 3 класів проводиться Президентом України за поданням Генерального прокурора України. Особи, нагороджені нагрудним знаком «Почесний працівник прокуратури України», можуть бути звільнені з роботи лише за попередньою згодою Генерального прокурора України. Міські і районні прокурори, інші прирівняні до них прокурори вносять подання вищестоящому прокурору про накладення дисциплінарного стягнення на підлеглих їм прокурорсько-слідчих працівників.

Підсумовуючи вище сказане, пропонуємо виділити наступні ознаки контролю за діяльністю органів прокуратури: 1) є різноманітним соціальним контролем; функцією управління; 2) йому характерна постійність, динамічність, систематичність, своєчасність, цілеспрямованість здійснення; 3) є об'єктивно обумовленим, при цьому механізм його здійснення регулюється нормативно-правовою базою та здійснюється відповідно до принципу верховенства права, законності та ін.; 4) має активний, комплексний і системний характер здійснення; 5) тягне притягнення до відповідальності (переважно дисциплінарної), застосування заходів примусу; 6) передбачає процедурно-процесуальну форму реалізації; 7) здійснює регулятивний, оціночний та інформаційний вплив; 8) має тісний зв'язок з іншими функціями в управлінській системі; 9) враховує незалежність прокурорів; 10) забезпечує баланс інтересів: органи прокуратури виконують контрольно-наглядову функцію в державі й мають одночасно бути підконтрольними.

Вважаємо, що наведені ознаки мають бути враховані при розробці механізму контролю за діяльністю органів прокуратури та його практичному впровадженні для підвищення дисципліни та законності в органах прокуратури і ефективності її діяльності в цілому.

Суворова Римма Володимирівна

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

**ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ У ПРОТИДІЇ
КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ**

Корупція – явище для сучасного світу не нове, однак на протязі багатьох років правоохоронні органи навіть високорозвинених країн розробляють нові, ефективні методи протидії з нею, так як удосконалення законодавчої бази, зумовлює пошук прогалин з боку правопорушників, та інколи, навіть запровадження жорстких санкцій не зупиняє ріст корупційних діянь. Очевидним є те, що протидія із цим явищем повинна включати не тільки боротьбу із нею, а й профілактику, адже подолати корупцію, або хоча б звести її до мінімуму можна залучивши до цього чимало зусиль, від полегшення матеріального становища населення до виховання високих моральних якостей у суспільстві. Крім того, зараз ми стикаємося з тим явищем, коли вдосконалення законодавства не тягне за собою зменшення проявів корупції, адже розробка нормативної бази є не достатньою для протидії корупційних діянь, важливим є також запровадження в «життя» і забезпечення дотримання таких законів.

Особливу увагу необхідно приділити не тільки виявленню корупційних діянь правоохоронними органами, а й їх доказування. Тому, на нашу думку запровадження негласних слідчих (розшукових) дій, в тому числі контролю за вчиненням злочину в кримінальному процесі є позитивним явищем, адже результати таких дій можуть бути використані в доказуванні по кримінальному провадженню, тоді як результати оперативно-розшукових заходів, які використовувались для виявлення корупційних діянь доказами виступати не можуть і доказової бази відповідно не несуть.

Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані згідно з законом, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутності фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові

докази, документи, висновки експертів. Протоколи негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування [1, ст. 112].

Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань. Тобто рішення про початок досудового розслідування фактично прирівнюється до внесення реєстру відповідних відомостей що «можуть свідчити про вчинене кримінальне правопорушення». Факт внесення до Єдиного реєстру даних зобов'язує слідчого негайно розпочати досудове розслідування. Якщо виникає необхідність збирати докази про вчинене корупційне кримінальне правопорушення, які неможливо отримати іншим шляхом, проводяться негласні слідчі (розшукові) дії з додержанням вимог глави 21 КПК України [2, ст. 254, 255]. Важливим моментом у проведенні контролю за вчиненням злочину при розслідування корупційних правопорушень є підготовка до здійснення такої негласної слідчої (розшукової) дії, адже саме від підготовки залежить подальший її результат.

Під час підготовки та проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення корупційного злочину. Така заборона передбачена, зокрема, у ч. 3 ст. 271 Кримінального процесуального кодексу України (контроль за вчиненням злочину).

Взаємодія слідчого та оперативного підрозділу при підготовці до проведення контролю за вчиненням злочину є доречною та необхідною. Під такою взаємодією розуміють необхідний, заснований на законі та відомих нормативних актах, координований за проміжними цілями напрям діяльності незалежних один від одного в адміністративному відношенні органів, спрямований слідчим і здійснюваний у формі правових відносин за комплексного сполучення та ефективного використання повноважень, методів і форм, властивих кожному з них, який будучи процесуально й тактично правильно організованим, дозволяє об'єднати і таким чином, більш ефективно й раціонально використати їх кримінально-процесуальні та оперативно-розшукові можливості для досягнення мети й вирішення завдань кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності [3, ст. 213].

Що стосується засобів, які використовуються при проведенні контролю за вчиненням злочину, то стаття 273 Кримінально-

го процесуального кодексу передбачає, що за рішенням керівника органу досудового розслідування, прокурора під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби. З цією метою допускається виготовлення та використання спеціально виготовлених речей і документів, створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. Використання заздалегідь ідентифікованих (імітаційних) засобів з іншою метою забороняється. При цьому до ідентифікованих (несправжніх) засобів відносяться об'єкти матеріального світу (ручі, предмети, документи), на які при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій заздалегідь було нанесено спеціальну позначку, завдяки якій їх можна відрізнити від подібних. Під несправжніми (імітаційними) засобами розуміють спеціально виготовлені речі, документи, спеціально утворені підприємства, установи, організації [4].

При цьому при проведенні контролю за вчиненням злочину у розслідуванні та розкритті корупційних діянь можуть бути застосовані спеціальні технічні засоби фіксації, так як це забезпечить не тільки послідовність та фіксацію кримінального провадження, а й допоможе використати дані, отримані під час такої негласної слідчої (розшукової) дії у процесі доказування по кримінальному провадженню і дозволить уникнути ухилення правопорушника від кримінальної відповідальності. До того ж слід пам'ятати, що практична діяльність показує: протидія з боку сторони правопорушника та його корупційних зв'язків розслідуванню таких діянь є досить великою, адже останнім часом явище корупції зачіпає не тільки окремих посадових осіб, а й пронизує систему багатьох державних органів та навіть правоохоронну систему.

Контроль за вчиненням злочину проводиться у наступних формах:

- контрольована поставка;
- контрольована та оперативна закупка;
- спеціальний слідчий експеримент;
- імітування обстановки злочину.

При розслідуванні корупційних злочинів слід більш детально розглянути таку форму контролю за вчиненням злочину, як спеціальний слідчий експеримент. Спеціальний слідчий експеримент – негласна слідча (розшукова) дія із штучного створення умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, для перевірки спрямованості намірів особи, в діях якої наявні окремі ознаки вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, та спостереженні за її поведінкою. За допомогою створених у ході спеціального слідчого

експерименту умов можна зробити доступними для об'єктивного сприйняття зовнішні прояви тих чи інших злочинних діянь та наміри осіб, що їх підготовлюють або вчиняють. Зміст спеціального слідчого експерименту, проведеного з метою попередження та розкриття тяжкого чи особливо тяжкого злочину, полягає в тому, що уповноважена особа, яка його здійснює, вносить необхідні і достатні зміни в обстановку, у якій діє підозрюваний. Така особа, сприймаючи ці зміни обстановки як необхідні йому для досягнення мети, реагує на них відповідно до своїх задумів і планів.

При виконанні спеціального слідчого експерименту його суб'єкти можуть використовувати технічні та інші засоби, в тому числі спеціальні фарбуючі препарати, якими наприклад, помічають грошові купюри, які вимагає особа, що бажає отримати неправомірну вигоду [5, ст. 275].

Ще однією специфікою контролю за вчиненням злочину є те, що виключно прокурор приймає рішення про здійснення такої негласної слідчої (розшукової) дії. Крім того, прокурор здійснює процесуальний нагляд, як за кримінальним провадженням в цілому, так і за ходом та результатами контролю за вчиненням злочину. Особливістю цього нагляду є наявність у прокурора владно-розпорядчих повноважень, закріплених у законі. Тож при їх здійсненні, він не опротестовує рішення слідчого, а скасовує їх своєю владою й застосовує засоби прокурорського реагування, щодо усунення не тільки порушень закону, а й причини, які привели до цих порушень [6, ст. 258].

Зазначивши вищевикладене можна зробити висновок про те, що проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину при розслідуванні корупційних діянь є не тільки рекомендованим видом слідчих (розшукових) дій, а іноді й необхідним для отримання доказової інформації по кримінальному провадженню, адже існують випадки, коли іншим чином зафіксувати протиправну діяльність правопорушника в цій сфері злочинів є неможливим. А законодавець дозволяє правоохоронним органам виявити не лише окремих осіб, що здійснюють таку діяльність, а й їх злочинні зв'язки, що значно збільшує ефективність діяльності слідчого та оперативних працівників у протидії корупції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тарадойна С. Окремі аспекти проведення та використання результатів контролю за вчиненням злочину у кримінальному провадженні / С. Тарадойна // Збірник матеріалів наукової міжвузівської конференції Актуальні питання кримінального процесуального законодавства - 2013 р. – С. 186;

2. Шиманський Ф.В. Негласні слідчі (розшукові) дії у боротьбі проти корупції в умовах нового КПК / Ф.В. Шиманський // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету – 2013. - № 5 – С. 253-255;
3. Погорецький М.А. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування терористичного акту із застосуванням вибухового пристрою / М.А. Погорецький, Г.С. Берест // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. - №4. – С. 211-225;
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т., Т 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.;
5. Шумилов А.Ю. Курс основ оперативно-розшукової діяльності: підручник для вузів. / А.Ю. Шумилов. 3 вид., доп. і перепроб. М. : Видавничий дім Шумилової І.І., 2008. – 391 с.;
6. Ковальова Н.В. Правозахисна діяльність прокурора і суду на досудовому слідстві / Н.В. Ковальова // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка – 2012. -№ 1. – С. 255-261.

Сідей Олена Валеріївна

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ЗАСТОСУВАННЯ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ – ПРОДАЖУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Діяльність промислового підприємства пов'язана з використанням значної кількості ресурсів. Залучення сировини, матеріалів, обладнання відбувається в основному шляхом закупівлі. Саме тому для забезпечення певних гарантій передачі товару, його якості, ціноутворення та юридичного закріплення інших не менш важливих умов гарантування використовується договір купівлі продажу.

Дослідження договору купівлі – продажу, можна знайти у працях таких авторів, як: Н.С. Кузнецова, В.Луць, М.І. Брагінський, Є.Е. Богатих, Ю.Є. Булатецький, В.В. Вітрянський, А.С. Васильєв, Н.М. Голованов, Л.П. Дашков, О.С. Йоффе, Н.Н. Клейн, О.О. Красавчиков, Л.А. Лунц, Д.І. Мейєр, Б.І. Пугінский, Ю.В. Романець, Є.А. Суханов, А.П. Сергєєв та ін.

Договір купівлі-продажу є найбільш розповсюдженим договором цивільного обігу, особливо він поширений в сфері господарювання. Переміщення матеріальних благ у товарній формі, що складають основу будь-якого зобов'язання, є безпосереднім зміс-

том договору купівлі-продажу. Особливе значення цього інституту у сучасному праві обумовлене, широтою сфери застосування, оскільки по-суті купівля-продаж - найбільш універсальна форма товарно-грошового обміну.

Більшість науковців схиляється до поняття договору купівлі – продажу, яке закріплено статтею 655 Цивільного кодексу України, за яким одна сторона (продавець) передає або зобов'язує передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму [1].

Виходячи з даного визначення можна виділити такі ознаки договору купівлі – продажу: 1) спрямований на передачу майна у власність; 2) є двостороннім, причому зобов'язання сторін є не лише зустрічними, але й взаємообумовленими; 3) оплатний договір, в якому зустрічне надання послуг відбувається, як правило, у грошовій формі.

Сторонами договору купівлі-продажу виступають продавець і покупець. За загальним правилом ними можуть бути будь-які суб'єкти цивільних правовідносин - фізичні, юридичні особи або держава. Проте, для окремих договорів купівлі-продажу закон може встановлювати спеціальні вимоги щодо його сторін, в окремих випадках обмежуючи коло осіб, що можуть виступати сторонами договору. Так, продавцем за договором роздрібною купівлі-продажу або договором поставки може бути особа, що здійснює підприємницьку діяльність.

У випадку укладання договору купівлі – продажу промисловим підприємством, бачимо що однією стороною є юридична особа, а іншою може бути як юридична, так і фізична особа, або ж фізична – особа підприємець.

Істотними умовами договору купівлі-продажу, визначеними ЦК, є умови про предмет, кількість товару (ст. 669 ЦК). Слід зазначити, що у юридичній літературі до істотних умов договору купівлі-продажу, що встановлюються ЦК, часто відносять ціну. З цього приводу слід зауважити наступне. Ч. 1 ст. 691 ЦК містить правила визначення ціни договору купівлі-продажу, якщо вона не була встановлена у договорі. Таким чином, слід зробити висновок, що загальним правилом умова про ціну не є істотною умовою договору купівлі-продажу. Проте, необхідно пам'ятати, що в силу положень ч. 2 ст. 638 ЦК істотні умови договору можуть встановлюватися іншими законами або якщо щодо них за заявою однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

Як зазначає Цивільний Кодекс України, предметом договору купівля продажу можуть бути: 1) товар, який є у продавця на момент укладання договору або буде створений продавцем у майбут-

ньому; 2) майнові права; 3) право вимоги (якщо вимога не має особистого характеру).

Проте існують і обмеження. Предметом договору купівлі-продажу не можуть бути речі, вилучені з цивільного обороту. Відповідно до ч. 2 ст. 178 Цивільного Кодексу України такі речі мають бути прямо встановлені у законі.

Предметом договору купівлі – продажу, що укладається промисловим підприємством, може бути будь що. Наприклад, якщо це підприємство харчової промисловості, тут можуть здійснюватися закупівля тих чи інших продуктів, які необхідні для виготовлення безпосередньо продукції, яку випускає це підприємство. Якщо це підприємство автомобільного машинобудування, то безпосередньо це підприємство закуповує необхідну сировину (запчастини, фарби, метал, пластмаса, скло) для виготовлення автомобілів. Підприємство будь – якої галузі, має потребу у купівлі нового обладнання та устаткування, нових приміщень для розширення своєї діяльності та ін. Як бачимо оборот товарів на таких підприємствах дуже великий, і саме тому широкого застосування тут знаходить договір – купівлі продажу.

За деякими договорами покупець має досягти певного віку (18 років), за іншими покупцеві забороняється вчиняти певні дії, зокрема, при купівлі алкогольних напоїв, тютюнових виробів, при заключенні інших договорів враховується обмеженість доступу до товарів, заборони їх використання.

Важливим питанням, також, є закріплення обов'язків сторін за договором купівлі - продажу. Так, обов'язками продавця є : надати необхідну інформацію про товар; попередити покупця про недоліки речі; передати майно покупцеві у власність; передати покупцеві необхідні документи на товар, які передбачені законом чи договором; забезпечити у покупця виникнення права власності на товар; зберігати продану річ у тих випадках, коли право власності переходить до покупця до її передачі; розпорядитися товаром у розумний строк у разі, коли покупець відмовився його прийняти у зв'язку з його невідповідністю до умов договору, некомплектністю, неякісністю та ін.; виступити на боці покупця, якщо треті особи звернулися до нього з позовом про витребування (евікцію) речі. До обов'язків покупця належать: сплатити зумовлену грошову суму за товар; вчинити дії, необхідні для забезпечення передачі товару; прийняти товар або забезпечити зберігання товару, який покупець відмовився прийняти у зв'язку з його невідповідністю до умов договору; оглянути товар і перевірити його якісні та кількісні характеристики; повідомити продавця у встановлені строки про пору-

шення ним умов договору (щодо найменування, якості, комплектності, тари, упаковки та ін.); притягнути продавця до справи, якщо треті особи звернулися з позовом про витребування речі [2].

Крім того, оскільки кількість товарів, які закупає промислове підприємство має значний розмір, договір купівлі – продажу повинен укладатися у письмовій формі. Це дає можливість чітко закріпити всі умови про права та обов'язки, кількість товару, асортимент товару, якість товару, гарантійні строки та встановити відповідальність за порушення цих умов сторонами договору.

Таким чином, договір купівлі – продажу, являє собою унікальний правовий інструмент, що є основним фактором, який спрямовує розвиток ринкової економіки, дає змогу виявити дійсну волю учасників економічних відносин, визначити потреби суспільства в тих чи інших товарах або послугах і забезпечити їх оптимальне задоволення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР) NN 40-44, 2003. - ст.356
2. Заїка Ю.О. Українське цивільне право: навч. посіб. – 2-е вид., доп./ Ю.О. Заїка – К.: КНТ, 2008. – 368 с.
3. Науково-практичний коментар цивільного кодексу України. – Вид. 2, змінене і доп. / За ред. В.М. Коссака. – К.: Істина, 2008. – 992 с.
4. Забоев К.И. Правовые и философские аспекты гражданско – правового договора. – СПб., 2003.
5. Кузнецова Н. Договір у механізмі регулювання цивільно – правових відносин // Право України - № 9, 2012. – С. 12 - 18

Фролов Юрій Миколайович,

кандидат юридичних наук, доцент
(Бердянський університет менеджменту і бізнесу)

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВНЗ УКРАЇНИ

Процеси реформування національної вищої освіти в умовах її інтеграції до єдиного європейського науково-освітнього простору актуалізують наразі завдання оптимізації системи адміністративно-правового регулювання та вдосконалення діяльності вищих навчальних закладів як головних суб'єктів освітнього процесу. За останні роки у вищій освіті було здійснено низку заходів щодо реалізації її реформування, зокрема, підвищення якості, доступності та конку-

рентоспроможності. Модернізовано зміст та вдосконалено організацію системи вищої освіти, продовжується послідовне впровадження принципів Болонського процесу. Подальша розбудова національної системи вищої освіти в сучасних умовах з урахуванням кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя вимагає критичного осмислення досягнутого і зосередження зусиль та ресурсів на розв'язанні найбільш гострих проблем, які стримують процес модернізації системи адміністративно-правового регулювання та організації діяльності вищих навчальних закладів.

Ситуація у сфері освітніх відносин за участю вищих навчальних закладів наразі характеризується наявністю таких основних проблем, як:

- недостатня відповідність освітніх послуг вимогам суспільства, запитам особистості, потребам ринку праці;
- низький рівень фінансово-економічного, матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення ВНЗ;
- недостатня орієнтованість структури і змісту вищої освіти на потреби ринку праці та сучасні економічні виклики;
- невідпрацьованість ефективної системи працевлаштування випускників ВНЗ, їх професійного супроводження;
- недосконалість системи моніторингу та оцінювання якості освіти;
- повільне здійснення гуманізації, екологізації та інформатизації системи вищої освіти, впровадження у навчально-виховний процес інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій;
- недостатній рівень соціально-правового захисту учасників навчально-виховного процесу;
- недостатній розвиток громадського самоврядування вищих навчальних закладів, недосконалість механізмів залучення до управління освітою та її оновлення інституцій громадянського суспільства, громадськості;
- відсутність єдиного освітнього простору та ін.

Головні завдання щодо модернізації системи адміністративно-правового регулювання та організації діяльності вищих навчальних закладів України визначені такими нормативно-правовими документами, що закріплюють концептуальні засади державної політики, принципи і пріоритети управління освітою, стратегічні напрями освітньої політики України на найближчі роки й довгострокову перспективу, як: Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)», Національна доктрина розвитку освіти,

Програма економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», План заходів щодо розвитку вищої освіти на період до 2015 року, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Аналіз положень зазначених програмних документів дозволяє акцентувати увагу на необхідності реалізації таких завдань щодо удосконалення питань управління та організації діяльністю вищих навчальних закладів, як децентралізація, налагодження ефективного державно-громадського управління вищою освітою, автономія ВНЗ, стимулювання роботодавців до взаємодії з ВНЗ, підвищення компетентності управлінців державного, регіонального рівнів та керівників ВНЗ, створення умов для забезпечення рівного доступу до вищої освіти, безперервність процесу освіти та професійного вдосконалення, забезпечення високої якості освітніх послуг їх відповідності світовим стандартам, моніторинг діяльності ВНЗ та ін.

Наразі уявляється, що до основних заходів структурних перетворень системи адміністративно-правового регулювання відносин у сфері вищої освіти України, що стосуються вдосконалення управління та організації діяльності ВНЗ, має бути віднесено:

1) Децентралізацію та демократизацію управління вищими навчальними закладами, створення системи державно-громадського управління ВНЗ, оптимізація системи органів управління діяльністю ВНЗ, що передбачає: розподіл компетенцій щодо правового регулювання освіти між законодавчою та виконавчою владою, а також чітке розмежування функцій, повноважень та відповідальності між різними рівнями управління ВНЗ – вищими та центральними органами виконавчої влади (Кабінетом Міністрів України, МОН України), державними установами, які забезпечують якість вищої освіти (ДІНЗ, Акредитаційною комісією) та ВНЗ; збереження за центральним органом управління вищою освітою функцій та повноважень у сфері формування загальної стратегії і засад державної політики щодо розвитку вищої освіти з одночасним переведенням інших управлінських функцій стосовно регулювання діяльності ВНЗ до недержавних (громадських) організацій, регіональних органів управління ВНЗ, зміщення акцентів у діяльності органів управління ВНЗ з організаційно-структурних питань на питання забезпечення якості освіти ВНЗ з метою адекватного реагування на запити сучасного суспільства; встановлення відповідальності органів управління вищою освітою різного рівня за результати своєї діяльності у сфері регулювання діяльності ВНЗ.

2) Надання провідним вищим навчальним закладам реальної автономії з метою забезпечення високої якості освітніх послуг, їх відпо-

відності світовим стандартам. Автономізація ВНЗ вимагає: чіткого законодавчого визначення автономії ВНЗ, закріплення загальноєвропейських принципів автономії та академічних свобод ВНЗ; розробки і впровадження відповідних правових та економічних механізмів стимуляції розвитку ВНЗ як активних суб'єктів ринку; розвитку європейсько-інтеграційної функції університетів, соціально-економічного заохочення їх інтеграції в європейський освітній простір.

3) Удосконалення механізмів фінансування ВНЗ, що передбачає: поліпшення технології формування видатків державного та місцевих бюджетів на вищу освіту; розробку диференційованих стандартів інфраструктурного забезпечення ВНЗ; запровадження змішаного фінансування інноваційних проєктів у галузі вищої освіти; проведення моніторингу інвестування ВНЗ; запровадження громадсько-державного контролю за формуванням і виконанням бюджетів ВНЗ; зміну підходів до формування державного замовлення на підготовку фахівців на основі впровадження прогнозу потреб економіки (регіону).

4) Оптимізацію мережі ВНЗ та приведення її у відповідність із потребами національної економіки та запитів ринку праці, що має відбуватися шляхом: підпорядкування ВНЗ державної форми власності, які перебувають в управлінні інших центральних органів виконавчої влади, МОН України; створення укрупнених регіональних ВНЗ; впорядкування правового статусу відокремлених структурних підрозділів ВНЗ (зокрема, питань їх утворення та ліквідації, визначення завдань діяльності, компетенції, відповідальності).

5) Посилення інтеграції ВНЗ у загальносвітовий освітній простір, зміцнення зв'язків з наукою і виробництвом, розвиток наукової та інноваційної складових у діяльності ВНЗ, що має відбуватися шляхом: розробки проєктів, пов'язаних з розвитком різних галузей економіки, фундаментальної і прикладної науки; залучення роботодавців до співпраці з ВНЗ; переоснащення навчальної, науково-методичної і матеріально-технічної бази ВНЗ; вдосконалення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти з урахуванням європейських стандартів щодо забезпечення якості вищої освіти; розширення взаємодії ВНЗ з установами НАН України та Національної академії педагогічних наук України щодо розвитку наукових досліджень у сфері вищої освіти; розробки єдиних стандартів у галузі вищої освіти як необхідної умови ефективного співробітництва між ВНЗ України та Європи, міжнародного співробітництва ВНЗ, розробки та реалізації спільних з ЄС проєктів, заходів і програм академічних обмінів, підготовки фахівців для зарубіжних країн.

НАШІ АВТОРИ:

- ◆ **Бандурка Ірина Олександрівна** – доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
- ◆ **Бандурка Олександр Маркович** – радник ректора Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений юрист України
- ◆ **Бандурка Сергій Сергійович** – студент юридичного факультету Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка
- ◆ **Брисковська Оксана Миколаївна** – старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
- ◆ **Бубир Юлія Володимирівна** – ад'юнкт докторантури та ад'юнктури Харківського національного університету внутрішніх справ
- ◆ **Буткевич Сергій Анатолійович** – начальник Кримського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
- ◆ **Вітько Ілона Володимирівна** – студентка факультету права, гуманітарних і соціальних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
- ◆ **Вовк Вікторія Яківна** – професор кафедри економіки та фінансів факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор економічних наук, доцент
- ◆ **Вознесенська Олена Володимирівна** – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
- ◆ **Володавська Олена Сергіївна** – доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
- ◆ **Горлов Євгеній Володимирович** – доцент кафедри галузевих юридичних наук факультету права, гуманітарних і соціальних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, кандидат юридичних наук
- ◆ **Гуренко Дмитро Юрійович** – старший викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

- ◆ **Гусаров Сергій Миколайович** – ректор Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України
- ◆ **Давиденко Вікторія Леонідівна** – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
- ◆ **Дараган Валерій Валерійович** – старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
- ◆ **Єднак В'ячеслав Михайлович** – прокурор прокуратури Індустріального району міста Дніпропетровська
- ◆ **Жежерун Роман Олегович** – оперуповноважений сектору ДСБЕЗ Соснівського РВ в м. Черкаси УМВС України в Черкаській області
- ◆ **Жежерун Юлія Володимирівна**, викладач кафедри банківської справи Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України, кандидат економічних наук
- ◆ **Житний Олександр Олександрович** – професор кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент
- ◆ **Заброда Дмитро Григорович** – начальник кафедри професійних і спеціальних дисциплін Кримського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ кандидат юридичних наук, доцент
- ◆ **Загинець Зоя Аполлінаріївна** – головний науковий співробітник відділу досліджень проблем злочинності у сфері службової діяльності та корупції Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук, доцент
- ◆ **Зеленов Геннадій Михайлович** – доцент кафедри кримінального права факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, кандидат юридичних наук, доцент
- ◆ **Каменський Дмитро Васильович** – завідувач кафедри галузевих юридичних дисциплін Бердянського інституту державного та муніципального управління Класичного приватного університету, кандидат юридичних наук
- ◆ **Кашкаров Олексій Олександрович** – начальник кафедри загальноправових дисциплін Кримського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

- ◆ **Ковтан Діана Вікторівна** – слухач магістратури факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
- ◆ **Кондратов Дмитро Юрійович** – доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
- ◆ **Кочедыков Сергей Сергеевич** – начальник кафедри уголовно-исполнительного и уголовного права Федерального казенного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Воронежский институт Федеральной службы исполнения наказаний России», кандидат технических наук
- ◆ **Крамской Иван Сергеевич** – доцент кафедры государственно-правовых дисциплин Федерального государственного казенного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Белгородский юридический институт Министерства внутренних дел Российской Федерации», кандидат юридических наук
- ◆ **Кундеус Владислав Геннадійович** – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
- ◆ **Литвинов Олексій Миколайович** – начальник кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор
- ◆ **Лысенко Виктория Александровна** – доцент кафедры государственно-правовых дисциплин Федерального государственного казенного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Белгородский юридический институт Министерства внутренних дел Российской Федерации», кандидат юридических наук, доцент
- ◆ **Миронюк Дмитро Миколайович** – здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ
- ◆ **Митрофанов Ігор Іванович** – завідувач кафедри галузевих юридичних наук факультету права, гуманітарних і соціальних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, кандидат юридичних наук, доцент
- ◆ **Моїсєєв Михайло Сергійович** – здобувач Сумського державного університету
- ◆ **Музичук Олександр Миколайович** – начальник факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор
- ◆ **Ніколайчук Альона Ігорівна** – здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

- ◆ **Ніколенко Ольга Вікторівна** – здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ
- ◆ **Однолюк Інна Валентинівна** – доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
- ◆ **Олішевський Олександр Володимирович** – старший викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
- ◆ **Оловенцова Светлана Юрьевна** – старший преподаватель кафедры уголовного права юридического факультета Федерального казенного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Академия права и управления Федеральной службы исполнения наказаний России», кандидат юридических наук
- ◆ **Орлов Юрій Володимирович** – доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
- ◆ **Осадча Оксана Сергіївна** – здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ
- ◆ **Падалиця Галина Михайлівна** – викладач Сумського училища професійної підготовки, підпорядкованого УМВС України в Сумській області
- ◆ **Пашнев Дмитро Валентинович** – доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент
- ◆ **Пироженко Олександр Сергійович** – доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, кандидат юридичних наук
- ◆ **Політова Анна Сергіївна** – начальник відділу міжнародних зв'язків Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат юридичних наук
- ◆ **Рибалка Наталія Олегівна** – завідувач кафедри організації роботи та управління в органах прокуратури Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, доцент
- ◆ **Рябенко Максим В'ячеславович** – начальник першого слідчого відділу слідчого управління прокуратури міста Києва
- ◆ **Рязанова Наталия Александровна** – преподаватель кафедры государственно-правовых дисциплин Федерального государственного казенного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Белгородский юридический институт Министер-

ства внутренних дел Российской Федерации», кандидат юридических наук

- ◆ **Северин Оксана Олександрівна** – доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
- ◆ **Синчук Василь Людвигович** – здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
- ◆ **Сідей Олена Валеріївна** – слухач магістратури Харківського національного університету внутрішніх справ
- ◆ **Суворова Римма Володимирівна** – слухач магістратури факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ
- ◆ **Терещук Сергій Сергійович** – здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ
- ◆ **Фіалка Михайло Ігорович** – доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
- ◆ **Фролов Юрій Миколайович** – декан юридичного факультету Бердянського університету менеджменту і бізнесу, кандидат юридичних наук, доцент
- ◆ **Харченко Вадим Борисович** – завідувач кафедрою кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент
- ◆ **Храмцов Олександр Миколайович** – доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
- ◆ **Хрипушин Едуард Николаевич** – ад'юнкт кафедри уголовного права Федерального казенного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Академия права и управления Федеральной службы исполнения наказаний России»
- ◆ **Христич Інна Олександрівна** – старший науковий співробітник сектора дослідження проблем злочинності та її причин Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, кандидат економічних наук, доцент
- ◆ **Цвіркун Наталія Юріївна** – викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
- ◆ **Черевко Кирило Олександрович** – доцент кафедри кримінального

права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

◆ **Шаблистий Володимир Вікторович** – начальник кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

◆ **Шевченко Ольга Вікторівна** – викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

◆ **Шиндель Юлія Ігорівна** – здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

◆ **Шмегельская Юлія Александровна** – курсант юридического факультета Федерального казенного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Академия права и управления Федеральной службы исполнения наказаний»

◆ **Шульга Андрій Михайлович** – професор кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

◆ **Щербакова Аьона Костянтинівна** – здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

◆ **Янченко Світлана Сергіївна** – студентка факультету права, гуманітарних і соціальних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

=====

ДО УВАГИ АВТОРІВ

ВИМОГИ

щодо оформлення наукових статей, які публікуються в збірнику наукових праць «ВІСНИК КРИМІНОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ»:

1. Щодо структури наукових статей:

постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

формування цілей статті (постановка завдання);

виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

2. Щодо оформлення тексту наукових статей:

обсяг статті – 8-15 сторінок, інтервал – 1,5, шрифт - Times New Roman, кегель 14, поля: верхнє, нижнє, праве, лівє – 2 см. Обсяг рецензії – до 7 сторінок;

перший рядок (посередині) – прізвище, ім'я, по батькові автора (співавторів) (шрифт напівжирний);

другий (за необхідності й третій) рядок (посередині) – науковий ступінь, вчене звання, почесне звання, посада та місце роботи автора (співавторів);

нижче (ліворуч) вказується УДК;

нижче (посередині рядка) назва статті великими літерами;

нижче розміщуються анотації (2-4 речення) та ключові слова (3-5 слів) українською, російською та англійською мовами;

через інтервал – текст статті;

посилання на використані джерела здійснюється у квадратних дужках з зазначенням номеру джерела та конкретних сторінок, напр. [1, с. 25-26], а самі назви джерел наводити в кінці статті у порядку згадування у тексті (розділ – «Список використаних джерел»).

3. Щодо надання матеріалів у редакцію:

роздрукований примірник наукової статті (підписаний у кінці автором); електронний варіант статті;

довідку про автора (співавторів) із зазначенням – П.І.Б., науковий ступінь, вчене звання, місце роботи й посада, контактний номер телефону, електронна пошта та поштова адреса з індексом, на яку необхідно направити примірник збірника наукових праць, розділ наукового збірника (нижче наведені розділи), у який доцільніше розмістити статтю;

якщо автор не має наукового ступеня, додатково подається рецензія кандидата або доктора наук відповідної спеціальності та витяг з протоколу засідання відповідної кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку.

Матеріали: а) стаття; б) довідка про автора можуть надсилатися електронною поштою (**ves.krimass@yandex.ru**). У такому випадку, для осіб, які не мають наукового ступеня, також надсилаються сканована кольорова копія рецензії та витяг з протоколу засідання відповідної кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку.

Редакційна колегія має право рецензувати, редагувати, скорочувати та відхиляти статті. У разі недотримання зазначених вимог щодо оформлення рукописів, редакційна колегія залишає за собою право не розглядати їх.

Адреса: 61080, Україна, м. Харків, пр. 50-річчя СРСР, 27, Харківський національний університет внутрішніх справ, кафедра кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства, корп. 4, каб. 407, 410.

Телефони: (057) 7398-029; (057) 7398-030; (057) 7398-031; (093) 449-29-37
Байлов Антон Володимирович

**РОЗДІЛИ ЗБІРНИКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ
«ВІСНИК КРИМІНОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ»:**

Доктрина кримінального права та кримінології.
Проблеми міжнародного та зарубіжного кримінального права і кримінології.
Сучасні теоретичні та прикладні проблеми кримінального права.
Сучасні теоретичні та прикладні проблеми кримінології.
Актуальні проблеми кримінальної юстиції.
Трибуна молодих дослідників.
Рецензії.

=====

Наукове видання

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ**

Збірник матеріалів
Міжнародної науково-практичної конференції
17 квітня 2014 року, м. Харків

Верстка, оформлення обкладинки А. С. Тяпкіна

Підп. до друку 14.04.2014. Формат 60 x 84/16. Друк офсетний.
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 14, 9. Обл. - вид. арк. 14, 7.
Наклад 100 прим. Замовл. № 32/14.
Видавець і виготовлювач –
ТД «Золота миля», просп. Московський, 135, м. Харків
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3223 від 24.06.2008.